

LITERATŪRA,
KRITIKA,
ESEISTIKA

KOVAS 3

metai

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SAJUNGOS
MĖNRAŠTIS

2010

TURINYS

ROBERTAS KETURAKIS. Kad Ji būtų, nes Ji yra	3
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS. Iš natūros. Eilėraščiai	8
JAROSLAVAS MELNIKAS. Siela. Apsaka	13
VALDEMARAS KUKULAS. Eilėraščiai	37
VIOLETA ŠOBLINSKAITĖ ALEKSA. Gedėtojas. Apsakymas	42
LIDIJA ŠIMKUTĖ. Koptų šviesa. Eilėraščiai	52
THOMAS KING. Kojotas ir Priešiškieji Ateiviai. Vertė Jurgita Jasponytė. Neskaitant indėno, jų buvo šešetas. Vertė Marius Burokas	56
MICHAEL KRÜGER. Eilėraščiai. Vertė Antanas Gailius	71

SVARSTYMAI

Du lietuvių literatūros nepriklausomybės dešimtmečiai. Pokalbyje dalyvavo Laimantas JONUŠYS, Valdemaras KUKULAS, Mindaugas KVIETKAUSKAS, Vytautas RUBAVIČIUS, Jūratė SPRINDYTĖ, Regimantas TAMOŠAITIS	75
--	-----------

KITU ŽVILGSNIU

ČESLOVAS LAURINAVIČIUS. Atminties strategijos kūrimas (Mintys, sulaukus Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečio)	91
--	-----------

„METŲ“ ANKETA

Požiūriai. Eugenijus ALIŠANKA, Vytautas ČEPAS	99
--	-----------

ATSIMINIMAI. DIENORAŠČIAI. LAIŠKAI

DALIA SRUOGAITĖ. Atminties archeologija (Tęsinys)	109
--	------------

MŪSŲ PUBLIKACIJA

FRANZ KAFKA. Dienoraščiai (Pabaiga). Vertė Teodoras Četrauskas	124
---	------------

RECENZIJOS, ANOTACIJOS

RAMŪNAS ČIČELIS. Kaltas ar nekaltas? (V. Martinkaus „Žemaičio garlėkys“) * ANGELĖ JASEVIČIENĖ. Kai literatūra virsta politika (J. Mikelinsko „Dinozauro ausyje“) * ALFREDAS GUŠČIUS. Avino išspirtas (V. Girdzijausko „Trylika tekstų apie vieną gyvenimą“) * RAMUTĖ DRAGENYTĖ. Poezija su karališko pamišimo ženklu (D. Povilaitienės „Protoevangelija“)	138
---	------------

TĖVYNĖS VARPAI

ALGIS KUKLYS. Laiškai iš provincijos	150
---	------------

Antrajame viršelyje: **MINDAUGAS SKUDUTIS.** Ligoninės kiemelis, 2008
Trečiajame viršelyje: **GINTARAS PALEMONAS JANONIS.** Kolona, 2000

Pasirašyta spausdinti 2010.III.3. Tiražas 1150 egz.
Formatas 70x108¹/₁₆. Ofsetas. 10 sp. l.
Kaina 7 Lt.
Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.

„Metus“
remia:

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Kad Ji būtų, nes Ji yra

Žmogaus atmintyje slypi vienas paslaptiniausių klodų – girdėti ir užmiršti balsai.

Tai nėra koks nors balsų panteonas, kokios nors apleistos balsų kapinės, kur užklysta praleikiantis paukštis ar kažkur skubantis žmogus. Susipynusios alyvų šakos, erškėtrožių tankumynai, samanoti klevų kamienai, ilga, švelni šešėlių žolė, pasvirę kryžiai, speigų iškilnoti ir suskaldyti antkapiai, nuotraukos kamputis už balzgano nelyg žerutis stiklo, įspausto į žemės spalvos betoną – visa tai balsų pavidalai. Kaip gerai, kad jiems atsirado niekam (kol kas) netrukdamas užkampis štai ten, už nuverstos akmeninės tvoros, kur buldozeris išvertė geltonus kaulelius. Juos, batais sustūmę ant kastuvų, atnešė ir užrausė toje alyvų ir erškėtrožių tankynėje, kur girdžiu tylų šnabždesį, prislopintą verksmą, žvakių spragsėjimą, skardinio vainiko dūgesį, įsismarkavus rudens lietuvi.

Manau, kad čia ir prasideda vidinis sielos pokalbis su savimi balsu arba be balso, vis aiškiau ir aiškiau suvokiant, kas priartėja prie mūsų ir ošia sukeldamas nerimastį, jei niekaip neįsiminsi – iš kur visa tai, kas tai, kodėl tai? Ir tyliai iškyla raminantis žinojimas, kad ne viskas praeina be žymių mūsų gelmėse.

Mane kartais pabudina žodžiai: *Lietuva, suteik stiprybės neišduoti laisvės*. Išgirstu juos taip aiškiai, tarytum tasai, kuris ištarė, stovi galvūgalyje. Atsimerkiu, pakeliu galvą. Lango keturkampyje tamsa retesnė – iš viršaus naktis apgaubiamą vos išvelgiamo švytėjimo. Žvaigždžių šviesa? Ir toje vos išvelgiamoje pusiaušviesoje tolstantis balsas, duslėjantis. Tamsos, sienų, debesų, sunerimusios atminties užgula mi garsai. Negirdžiu jokio išpėjimo, gal tik prašymą – atsišaukti.

Bet kaip man atsišaukti? Ir vos šmėsteli toks nerimas, balsas ima pamažu blėsti, kol lieka (galimas dalykas) ne tik įsitempanti atmintis, bet ir skaudi sielos siekiamybė.

Tikriausiai buvo ne viena akimirka, leidusi (suteikusi galimybę) atsiliepti, sulaikyti, priartinti – ką? Likimiškai reikšmingus įvykius, per kuriuos gali ne tik įžvalgiau aprėpti istoriją (tiesiogiai dalyvauti istorijoje), bet ir išeiti už jos ribų?

Bet aš nenoriu išeiti už istorijos ribų į metafizinį beribiškumą. Užtektų pastangų sulaikyti viską kiek galima ilgiau toje tamsoje, gaubiamoje vos įžvelgiamo švytėjimo.

Tačiau, regis, akimirka prarasta, žodžiai nesuprasti, ir tai, kas glūdi už atminties, gal jau ir už suvokiamos istorijos ribų, niekadės manęs nepasieks, pakeisdami daug ką supaprastinantį kasdieniškumą. Viską sunaikino nuovargis, abejingumas viskam, kam reikalinga įtampa ir pasiaukojimas. O gal – vien žmogiškiausias padorumas? Viską sunaikino rambėjanti siela, atbunkanti atsakomybė už didesnius, nei jauki buitį, dalykus. Ir netikėjimas, kad vis dar esi nepakeičiamas likiminių sprendimų dalyvis, kad yra kažkoks tolesnis ir aukštesnis įsikūnijimas.

Ir tada atsiranda žinojimas, kas greitai įvyks – turėtų būti *paskutinis šaukimas*, – išgirsiu balsą, nubusiu, atpažinsiu savo vardą, ir bus nustumta sunki užuolaida. Iškart pamatysiu tris siluetus už palaičių, kažkokiom nuoliekom užgriozdintų sandėlių ar garažų, apšviestų tirštu geltoniu, bliaukiančiu iš lempos, svirduliuojančios tarp vaiduoklišių šakų. Tas, kurį jausiu kaip save patį, kaip savo brolių ar seserį, svirs susiėmęs rankomis galvą, pro pirštus sunksis juodas tąsus skystis, skausmo laukas vis didės ir sunkės, smelkdamasis iki paširdžių, slėgdamas, neleisdamas kvėpuoti, ir pro mano švokščiantį alsavimą plūstelės šiurpios baimės šaltis. Du, tamsesni už gūdžiausią juodumą, atsisuks jau atsipalaidavę po mirtino smūgio, tuo pat metu su žvėrišku smalsumu sekdami aukos agoniją, ir vienas pro dantis iškoš: tave kol kas dar paliksime.

Ir tada nubusiu, atpažinsiu savo vardą, atsimerksiu, pamatysiu Mamos veidą, susikaupusį ir ryžtingą, tuo pat metu šviečiantį tyliu gerumu. Jau išvakarėse man pasakė, kad abu turėsime keltis anksti – Ji vyks į Marijampolės kalėjimą, kur atsidūrė mokykloje čekistų suimta sesuo. Atsitiktinai pro kalėjimą slinkęs tolimas Mamos giminitis papasakojo, kaip sesuo ištrūko prie pat kalėjimo vartų, kaip bėgo Kęstučio gatve (po daugelio metų sesuo pasakė: bėgau namo), kaip ją, mergaitę, mokinukę, čekistai daužė ir vilko už plaukų atgal, o ji vis bandė delneliais užsidengti kruviną veidą, gindamasi nuo įniršusių persekiotojų smūgių –

Pašoku. Žibalinė lempa šviečia ant stalo pusiau prisuktu knatu. Šalia jos, ant melsvos baltais žirniukais skarutės, guli Mamos pasas, sena nubrizgusi piniginė (jos segtukas sugedęs, todėl Mamos perišta juodu batų raišteliu), puskepalis duonos, gurvolis sviesto, delno dydžio sūris ir mažutė rudais kolenkoro viršeliais maldaknygė, dovanota kunigo Krupavičiaus, kada jis klebonavo Garliavoje ir vadovavo parapijos pavasarininkams.

Mama apsirengusi šilčiausiais drabužiais, kokius tik galima surasti pokario skurde, ypač skaudžiame didelės šeimos pasaulyje. Jos šešėlis siūbuoja ant sienos, lūžta prie lubų, toks juodas grėsmingas šešėlis, greta jo išstypsta mano, juokingai perkrypęs ir mosta guojantis ilgomis rankomis, padedant lauktuves seseriai suvynioti į drobėlės skiautes. Viską surišame ta melsva baltais žirniukais skarele. Mama sėdasi ant masyvios, Braziūkų dailidės sumeistrautos, taburetės, vilnonėmis kojiniėmis aptrauktas pėdas apsuka TIESOS pageltusiais lapais, per jėgą išspraudžia į kerzinius aulinius. Abu tylim, retsykiausiai žvilgtelėdami į vienas kitą. Mamos veidas man atrodo rūstokas, tikriausiai jos mintys jau kryžkelėje už miestelio, kur reikės laukti kokios nors pravažiuojančios mašinos, gal net rusų kareivių *studabekerio*. Ten susirinks būrelis, kuriame daugiausia bus moterų – joms kažkiek saugiau tuose nuožmaus laiko sukuriuose nei vyrams, ypač jaunesniems, virš kurių dienąnakt plūko įtarinėjimų debesys ir lydi taikiklio spyglys.

Į šimtasiūlės vidines kišenes – tokie stropiai prisiūti *šeroko* lapai – Mama įsideda piniginę, kišenės viršų prignybia dideliu žiogeliu (tada sakydavom – *grafke*), kiton išspraudžia pasą, kažkokias rusiškas *spravkes*, TIESOS numerį su Stalino portretu pirmame puslapyje (skaitysiu laukdama, sako Mama). Man atrodo, kad Ji turėtų nusišypsoti po tokio paaiškinimo, tačiau Jos veidas vis dar rūstus, akys liūdnos.

Pažadiniu seserį, kad, mums išėjus, dviem kabliais užsikabintų duris ir valandėlę palauktų mano beldimo sugrįžus. Sesuo linkčioja papurusią galvelę, pusmiegiu sumurma – lauksiu ir, mums jau užveriant duris, užpučia lempą. Kieme pasitinka šaltas žiemrytys ir tamsa. Nė žiburio aplinkui, nė šuns amsėjimo, tik medžių šakose švilpiantis vėjas, sausledžio traškesys po kojomis ir mudviejų duslūs žingsniai vieškelio link. Mama eina pirmoji spėriu žingsniu, po kiek laiko, jau pasiekus prūskapines, atsisuka. Grįžk, sako Ji, iki plento netoli, niekas man nepastos kelio, turėčiau Dievui padedant grįžti naktį, vėlai. Jei pasimatymą skirs kitą dieną, parsirasiu vėliau. Teta Čibirkiene ateis pamelžti karvę, o tu pašerk, pagirdyk, paršeliui jovo kibiras priemenėje po suolu, užpilk prieš paduodamas karštu vandeniu. Ir miežių kubilaitis ant suolo – paberk saują kitą vištoms, kubilaitį vėl uždenk lentom ir prislėk akmeniu, kad nešeimininkautų žiurkės.

Nusimovus pirštinę, Ji švelniai paliečia mano veidą, pirštai šalti, raminantys, tylūs. Paskui Ji peržegnoja mane – skuosk namo! Ir nueina neatsisukdama. Kurį laiką matau Jos mažutį siluetą, girdžiu retsykiausiai dūžtančio sausledžio čežėjimą, ir vėl lieka tik vėjo švilpesys medžiuose, žiemryčio genama debesų vilkstinė – apsiratusios tamsoje akys juos seka nelyg apšviestus mėnesienos.

Tarytum kažkieno stumtelėtas, peršoku griovį, patraukiu prie prūskapinių – tamsuoja medžių siena, boluoja alyvų sąžalyno pašaknėse

sniego lopai. Sustoju, įsiklausau, pritupiu, įtempiu žvilgsnį – nė dvasios. Pasuku kairiau, kur stūkso du augaloti klevai, ir pamatau juos – boluoja marškiniai, sniego juosta prie gyvatvorės, numestos dvi sukryžiuotos lentos. Prieinu, pasilenkiu – visi keturi be veidų, virš pečių gūdi tamsa, tarsi ten gulėtų tamsesnis už naktį šešėlis. Rankos nustumtos žemyn, tarytum laiko tarpkojuos įkaltus kuolus. Ištraukiu juo, nusviedžiu už gyvatvorės. Atnešu keturis lustus sniego, išdėliuju ant tų tamsesnių už naktį šešėlių. Bandau sukalbėti malda, bet neatsimenu nė vieno žodžio, todėl vien kartoju: Viešpatie... Viešpatie... Viešpatie...

Ryt poryt sribai juos nuvilks į vežimus ir, nugabeneį į išstremtų Sibirian sudegintas sodybas, sugrūs į apleistus šulinius.

Tada aš nežinojau teiginio, kad, be tikėjimo, nieko nėra amžino. Aš tik jaučiau, kad mano atmintis privalo išsaugoti šitos tamsos gūdistį, sužinoti nužudytųjų vardus, kaip ir vardus žmogžudžių, kad niekas nevirštų praeitimi, šalikelėje nusėdusiomis praėjusio gyvenimo dulkėmis.

Tiktai šitaip išlieka istorijos suvokiamumas.

Tik šitaip aštrėja istorijos paveikumas, net kaktomuša susidūrus su nuomone, jog nėra klaidingo ar teisingo žinojimo, klaidingos ar teisingos atminties.

Nes tai, kas šiandien pravartu, rytoj gali virsti nieku.

Bet dar yra *tiesos troškimas*, kuris svarbus ne tik man, bet ir visai mano kartai, visai mano genčiai.

Niekas niekada šito troškimo iš manęs neatims.

Mama grįžo naktį. Budėjau nedegdamas lempos prie lango kelaičio pusėje. Mačiau, kaip Jinai išlipa iš sunkvežimio, padėkoja vairuotojui ir pro buvusius rimoriaus Otto namus patraukia šniūrkelio pakraščiu namo. Nuvargus, niekadus niekuo nesiskundžianti, dėl visų mūsų, už visus gyvenanti Mama –

Ji šmėsteli pro langą, šoku priemenėn, atkabinu duris. Įžengia lydima žvarbaus vėjo, užesio medžių šakose ir atšiauraus šlapdribos kvapo. Paklausia, ar viskas gerai, padeda ant suolo iki spygutės sumažėjusį ryšulėlį, stumteli prie dar šiltos krosnies sienelės taburetę ir, abu delnus priglausdama prie drungnų plytų, tiesiog susmunka. Kol nutraukiu batus, tyli, vien girdžiu sunkų alsavimą. Krosnyje dar gyvos žarijos, užmetu keletą beržinių pliauskų, ugnis tuojau pat apsvynioja spragsinčią tošį. Užkaičiu vandens arbatai.

Mus tikrino visą kelią – Mauručiuose ir Skriaudžiuose, Ažuolų Būdoj ir Būdviečiuose, tyliai ima pasakoti Mama. Išnaršydavo ryšulėlius, drabužius. Tris moteris ir vyrą Skriaudžiuose suėmė. Prievara ir žiaurumas, kad tu būtum matęs, kokios jų akys... ir kruvinos geležies kvapas nuo jų *šinielių* ir rankų...

Ta eilė žmonių, laukiančių perduoti maistą ar gauti pasimatymą, vaikelį, tie vyrai ir moterys, susiglaudę lyg avelės zujant vilkams, ta

kapų tyla, tie geležiniai virbai languose, tie čekistai ilgais *šinieliais* suledėjusiom akim, tos ilgos valandos stingstant kūnui ir dvasiai... Stengiausi priešintis didėjančiam siaubui malda ir dar kažkuo, vaikeli, ko nemoku nusakyti.

Ją į pasimatymo kambarį įvedė taip netikėtai, kad kelias akimirkas buvau lyg amą praradusi. Čia aš, mama, pasakė mūsų nabagėlė, ta pačia suknuते, kurią vilkėjo mokykloje. Klausinėja, rydama ašaras pasakoja, o tie, stebintys mudvi, vis praneša, kiek dar liko laiko kalbėtis. Tokiais balsais, vaikelį, greičiausiai bus žmonėms skelbiama, kiek akimirku svetui liko iki sūdnos dienos. Prieš pat pabaigą nabagė pro grotas kažką man metė, stvėriau ir užkišau už atraitoto rankogalio. Riksmas, purtymas, drabužių draskymas – kur padėjai?! Lyg aniuolo pašnabždėta – ištraukiu iš kišenės tokią apkramtytą žiauberėlę, kuri liko nuo kelionėje kramtytos riekelės. Griebė, sutrupino, išstūmė mane koridoriun, šlykščiais keiksmiais palydėjo iki sargybinio, o tas išgrūdo laukan –

Mama iš užančio ištraukia drobėlės gniužulėlį ir paprašo uždegti lempą. Išvyniotame gniužulėlyje – rožančius. Imk, sako Mama, pri-glausk prie lūpų... Laikau ant delno sesers mums siunčiamą žinią ir sopulingosios bei garbingosios dalių karoliukuose pastebiu raideles. Pasisuku arčiau šviesos: *Lietuva, suteik stiprybės neišduoti laisvės.*

Tas sesers testamentas man iškyla sunkią svyravimų ar sutrikimo akimirką. Pro skaudžiai bėgančią širdį išgirstu sieninio laikrodžio tiksėjimą, vėją, sklaidantį už lango vynuogės lapus, tolimą mašinos signalą. Ir tada dar giliau sielon sminga maudžiantis kaltės jausmas, kiaurai smelkianti gėda ir bejėgiškumas. Atleiskit, šnabždu, jei galite – atleiskit –

Ir pradėdu suprasti, kad kartais mane pasiekiantys balsai lydėjo prosenelius, senelį, mano tėvą... Per juos paveldėjau būtinybę žengti žūtbūtinį žingsnį ir pasiekti tuos, kuriuos išnešė į šviesą slaptingoji jų esatis.

Išnešė, kad Ji būtų.

Išnešė, nes Ji yra.

Žinau, kad tikrai laisvai Lietuvai manęs nereikės laidoti: būsiu tik tas balsas ir daugiau niekas – nei eilėraštis, nei kapas, nei žolė, nei paukštis –

Mirdama Mama mane palaimino ir paprašė: įdėk tą rožantėlį su tyliausios maldos žodžiais į karstą.

Taip ir padariau paskutinę budėjimo naktį.

Kad Ji būtų.

Nes Ji yra.

Regimanto Tamošaičio nuotr.

**JUSTINAS
MARCINKEVIČIUS**

Iš natūros

*kalba saugo ir gina
pasakau: gryčia asla stalas
nežinau ką daryti su durimis
ar jas uždaryti ar laikyti atdaras
uždarytos saugiau
atidarytos šaukia išeiti
vilioja nustepti
išsigąsti sušukti
galbūt grįžti
neperžengus tamsios priemenės
kalboje ir tikrovėje*

2008

*tais metais? tais metais paparčiai
lapojo bedieviškai sparčiai
bijoju (prisipažįstu)
kad tik per anksti nepražįstu
kad lig šv. Jono nakties
iškęstu – paskui jau vis tiek*

2008

*balti balti suplėšyti o! sudriskę
naktį virš šviečiančio miesto
o! jie nieko neprimena
juodas dangus prasišviečia
pro baltus debesis prasišviečia
bet juodas tik tiek*

2008

*į kambarį, kur viskas tave liečia
jau lyg į savo irštvą įeini:
palubėje lemputė blausiai šviečia,
knyga ant stalo – taigi, gyveni.*

*tad šūkteli nedrąsiai: ei, palėpe!
paskui pasitaisai: ei, kambari!
taip pašauktas, įsai mane apglėbia:
ir aš tave, ir tu mane turi.*

2008

*auga kažkas
lyg manyje
lyg tam krūme už lango
kur mažoji tvėrinėja
dūzgia ropščiasi lando*

*ieško kažko
pagalvoji gal tikslo
ar verta ieškot
tikslą kažkas ištiko:*

*guli mažas kojeles
užvertęs:
sules koks paukštis sules
vis tiek jau bevertis?*

2009

*Tokį didelį rudenį, tokį geltoną
krinta lapas nuvargęs (o gal duodamas toną),
atverdama liepų ir topolių murziną dangų:
Maestro ruduo nepaleidžia batutos iš rankų.
Crescendo: užgriūna lapų gausa.
Ir finalas: apsinuoginusi tamsa.*

2009

*įsiremi į stalą ir įsmeigi akis
į lipnią rudenio ir lango tamsą:
gal žvilgsnis pakylės, supras, gal sulaukys
šios vasaros – o gal visatos – tąsą?*

*tuštumoje, kuri sutemus sutirštėja,
užtraukia tartum ledas, ir aketės nėra.
...lyg žuvys buvo mintys priartėję,
lyg skimbtelėjo dievo gitara*

2009

*Mirusios kalbos palieka graudžius griuvėsius.
Atvertęs juos, seną gyvenimo kvapą randi,
užuodi šešėlius, degėsius, puvėsius,
klauską nudegina muzika – skurdi ir graudi.*

*Lyg paukščiai, lyg senprūsių vėlės apgieda
savastį savo, išrautą ugnimi ir krauju.
Istorija užsidengia veidą – gal kartais jai gėda.
Gal kartais gėda ir mums, neužstojusiems jų...*

2009

*Kaip žaizdą savy ją nešiojuos,
didžiuojuos, keikiu, myliu,
nes jos smiltyse ir šilojuos
jau tūkstantis metų guliu.*

*Sakykite, daug tai ar maža
ant savo gimtų krantų
nukristi į seną peizažą
akmeniu arba grumstu?*

1972–2009

Ironiškai žiūrint

*tie ratai tarytum nesisuko
kažkokie keisti atrodė – lyg penkiakampiai*

*bet vis tiek užvažiavo
nusistūmėm supuolę
nubildėjo kažkur už kalno
už kalnelio*

*kurį nelengva būdavo suarti:
atverti įkalnėn velėną
kaip kokį knygos apie Lietuvą lapą
o jis užsiverčia vis ir užsiverčia
kol netolies vėl subilda tie keisti ratai
viena tik paguoda
kad ratai buvo prasti
andai pastumti bildėjo ir nubildėjo
nors ir šiandien dar girdėt jų bildesys
neteptų ašų cypimas (tarp kitko to kalnelio
jau niekas nebearia
tiek ten jo ir liko)
bet kai tik pamatau jį*

*nežinau kodėl vis pagalvoju
sunkiai ir vis apie Lietuvą
to dar betrūko*

*o keistų ratų bildesys
tai nutolsta tai priartėja
velniaižin kas ten juos stumdo*

2010

Šįvakar

*šįvakar dangus juodut juodutėlis
nelengva būtų eiti į jį
netgi baisu
dažnai tokiais vakarais
žmogus ir paklysta:
māno kad eina į dangų
o patenka į pragarą
kol apsižiūri kol išsiaiškina
praeina ir pragaras ir dangus
net ir žmogus praeina
besiklausinėdamas
besiaiškindamas*

*bet aš negaliu kai toks
juodut juodutėlis
žiūri pro langą taryt klausdamas kelio
neagresyviai žiūri bet vis tiek
nesiryžtu atsakyti
kad ir aš nežinau
nežinau net kas žino*

2009

JAROSLAVAS MELNIKAS

13

Siela

Apysaka

Erelis, kiek išskleidęs sparnus, tupėjo medyje ir, atrodo, įdėmiai žiūrėjo į mane. Vieną akimirką pasijutau nejaukiai: tarsi būčiau nuogas stovėjęs prieš žmogų. Jau keli mėnesiai ta paukštė iš kažkur atskrenda ir žiūri. Žiūri į mane nuogą (čia, kampiniame palėpės kambaryje, prieš darbo pradžią priėminėju oro vonias). Kas per nesąmonės? Pasisuku nugara ir jaučiu, kaip jos žvilgsnis slysta nuo tarpumentės link liemens įlinkimo, sustoja ties rausvai baltais sėdmenų kupolais.

Pirmosiomis dienomis bandžiau ją nuvyti – mosikavau rankomis, net mėčiau akmenis (juos iš anksto atsinešiau į palėpę). Paukštė – sunki, graži, nematyto didumo (šaka po ja buvo gerokai nulinkus) – nereagavo. Jos didelės, be blakstienų akys, apšviestos prasiskverbusio pro debesis saulės spindulio, vis sublizgėdavo kažkoku negeru žalsvu blizgesiu. Ko jai reikia? Ar dar ilgai ji čia lankysis?

Iš pradžių tai mane erzino. Aš taip sunkiai suradau šitą namą, iš kurio atsivėrė vaizdas į uolėtus, snieguotus kalnus ir kur niekas, kaip buvau su manęs, negalėjo man sutrukdyti būti savimi, toli nuo šurmulingo pasaulio... Ir štai ši būtybė „įlenda į peizažą“, į mano jausmus – atima iš manęs vienatvę! Drąsiai, sakyčiau, net akiplėšiškai primeta man savo egzistavimą.

– Ei, štiš! Skrisk sau! Ko tau reikia?!

Baigiantis trečiajai savaitei, ji ėmė iš tiesų mane nervinti. Dėl jos negalėjau dirbti, susikaupti. Išgirdusi mano nevilties kupiną riksmą, paukštė dar kurį laiką tupi, tarsi mąsto, bet netikėtai tas sfinksas, ta negyva iškamša, galinti valandų valandas išbūti nė nekrustelėdama, ima judėti – pursta plunksnos, skečiami sparnai didėja, išsiskleidžia: ir staiga – mano širdis tuomet nusmenga žemyn – erelis suplasnoja, atsispiria nuo šakos (girdžiu, kaip ji sutraška) – ir, retais ir didingais sparnų mostais plakdamas orą, skrenda...

tiesiai į mane. Sustingstu, persmelktas kažkokio mitinio šalčio. Tai trunka ne ilgiau kaip tris sekundes, nes staiga, pusiaukelėje, ji šauna įstrižai į viršų, virš stogų – tik plakamo oro ir sparnų plasnojimo garsas, vis silpdamas, dar kurį laiką pasiekia mano ausis.

Pagaliau stoja tylą ir vienatvė: *tikra* vienatvė, kurios labiausiai pasaulyje trokštu.

Nejaugi ji supranta mane? Neapleido nuojauta, kad tik mano neviltis, tikra mano neapykanta tai paukštei privertė nutraukti beprasmišką budėjimą ir sugrįžti į savo tolimą, man nežinomą pasaulį. Tarsi ji būtų turėjusi išdidumo, savigarbos, turėjusi sielą.

– Artūrai!

– Ką?

– Nusileisk!

Leidžiuosi sraigtiniais laiptais į antrąjį aukštą, kur įrengti mūsų miegamieji ir svetainė, paskui, tais pačiais laiptais dar žemiau – į ryto saulės užlietą, sienų plytelėmis tviskančią virtuvę, kur viešpatauja ir viską valdo mano žmona.

– Kas atsitiko?

– Buvo atėjus madam Forestjė, tokius dalykus pasakojo apie savo marčią.

– Ką?

– Aną savaitę ją matė su Marku Adamovičiumi, miške. Įsivaizduoji?

– Su koku Marku?

– Nagi senojo Marčelo anūku, juk tu iš jo siurbli skolinais.

– A, taip...

– O jos, Forestjė, sūnus Adomas iš proto kraustosi – kai sužinojo, geria kiauras dienas. Visas miestas jau kalba, kokia gėda.

Bandau suvokti, ką ji šneka, ir pagaliau suprantu.

– Ar jie turi vaikų?

– O kaipgi, du, berniuką ir mergaitę. Sako, Onutė kone kasdien bėgioja į mišką, susitiks ką – „aš – grybų, pažiūrėsiu, gal jau yra“. Balandį! O tas jos kuilyš, Markas, taip pat geras – tarsi šiaip sau „vaikštinėja“, sako: „Štai po darbo nutariau pasivaikščioti, grynu oru pakvėpuoti.“ Geriau jau patylėtų. Žmonės palinkčios galvas, apsimės, kad nieko neįtarė, jis ir patikės, kvailelis. Užeis į mišką, o tie iškart pas kaimynus, raportuoti.

Staiga ji nutyla, žiūri į mane.

– Tau neįdomu?

– Įdomu. Tau padėti?

– Ne, aš pati.

Ji sudeda į trintuvę bulves.

– Bulviniai blynai pietums – gerai?

– Gerai.

– Nežinau, ar užteks pinigų iki atlyginimo. Trys gimtadieniai – Korvezjė, Nadios ir Vasilijaus Nikodimovičiaus, tiesiog kažkoks siaubas. Visi vienas po kito.

– Gal į kurį nors neikim?

– Kad paskui išiseistų? Nepažįsti Korvezjė? Nieko nepasakys, o paskui metus pūsis. Manys, kad mes šykštuoliai, arba branginamės.

– Nesąmonė.

– Nesąmonė, o pamėgink jiems paaiškinti, – ji baigia dėti bulves, uždaro dangtį ir įjungia trintuvę. – Pas Tanią negaliu neiti, ji čia vienintelė mano giminaitė. Vasilijus Nikodimovičius – pats supranti: jis pasikviečia tik tuos, kurie jam reikalingi.

– Teks imti iš sąskaitos.

– Teks, – atsidūsta žmona. – Vis imam, imam, paskutinį kartą dėjom prieš trejus metus.

Nežinau, ką atsakyti.

– Atleisk, eisiu, man reikia dirbti.

– Taip, žinoma, eik, pakviesiu, kai blynai iškeps.

– Gerai.

Kitą rytą paukštė vėl tupėjo ant šakos. Netrukus iš viešnagės pas močiutę turėjo sugrįžti vaikai, sūnus ir dukra. Juos kiek mylėjau, tiek – nesąmonin-gai – niekinau, nesuprasdamas jų gyvenimo prasmės: riksmi, žaidimai, links-mybės, kurias taip dievino žmona – kam? Ir jų nesiliaujantis valgymas, po kurio sekdamas nesiliaujantis tuštinimasis ir nesiliaujantis miegojimas... Aša-ros, pyktis, neviltis, taip greitai (man dienos buvo kaip valandos, o valandos – kaip minutės) pavirstantys nesąmoningu džiūgavimu, cypimu, gyvumu, šis zirzimu, reikalavimais, kaprizais... Ir vėl ašaros, ir žmonos riksmas: „Tuč-tuojau liaukis!“, paskui, susitaikius, garsūs pakšėjimai-bučiniai. Visa tai liejosi, tekėjo kaip kalnų srautas, visa ta „emocijų“, „būsenų“, „nuotaikų“ gausybė – aš pavargau.

Paukštė tupėjo ir žiūrėjo į mane nuoga. Ar galima jausti gėdą prieš būty-bę, kuri nėra žmogus? Mūsų katė neretai užlipdavo į mano palėpę peliauti – jos akivaizdoje nejausdavau jokie nepatogumo. Bet ji ir *nežiūrėdavo į mane!* Ji galbūt ir mesdavo žvilgsnį, bet jai buvo absoliučiai nesvarbu, iš kokių kū-no dalių susidedu. Katė gyveno savo gyvenimą, kuriame buvau tik maisto (kartais vaišindavau ją pusryčių liekanomis) arba baimės (vydavau ją, kai imdavo per daug triukšmingai šėlti) šaltinis.

Galbūt aš krausčiausi iš proto, bet manęs nepaleido *jausmas*, kad erelis atskrenda dėl manęs. Protas šaipėsi iš to jausmo, tikino, kad yra dešimtys priežasčių, dėl kurių paukštė čia atskrenda (iš savo aukštumų ji mato ne tik mano namą ir mano sodą), bet dėl to jausmas neišnyko. Maža to, kažkodėl buvau įsitikinęs, kad ten, ant šakos, didingai tupėjo ne erelis, bet erelė. Vien nuo minties, kad tai „jis“, o ne „ji“ – mane apimdavo pyktis: norėdavau nueiti pas kaimyną, paprašyti šautuvo, sugrįžti, prisitaikyti ir nudėti tą akiplėšą. Galėjau, patirdamas kažkokią saldžią beprotybę, „pakęsti“ tik „ją“: tai (kad man – juokinga net pagalvoti – tokia svarbi paukščio lytis!) supratau tik po daugelio mėnesių. Ir būtent tuomet aš suvokiau, kad nejučiomis visa mano „kantrybė“ ir visos mano „nervų krizės“ (kai nebesitvardydamas rėčiau ant jos, mėčiau į ją akmenis), ir mano džiaugsmas (taip, džiaugsmas!), kai artin-davosi prie manęs (arčiau, arčiau – dar dešimt, dar penki metrai) – pasidarė pernelyg asmeniški, priminė – neįtikėtina! – santykių su žmogumi istoriją. Aš nepastebimai pripratau prie paukštės – kaip priprantama prie vieno ir to paties pro langą matomo peizažo, su kuriuo susiliejiama visiems laikams.

Tai nutiko ne taip seniai: nuogas padariau mankštą, išgėriau kavos –

paukštės vis nebuvo. Stovėjau prie lango, žvalgiausi į tolimas snieguotas viršūnes, šiurpdamas nuo šalto ryto vėjo – paukštės vis nebuvo. Aš taip pralaukiau – nedirbdamas – dvi valandas. Jos nebuvo.

Tą dieną pirmąkart apšaukiau žmoną, dėl smulkmenų.

Naktį regėjau keistą sapną: tarsi aš – Prometėjas, grandinėmis prirakintas prie uolos. Keisčiausia, kad dėl to nesikankinu, man kažkodėl džiugu, jog esu prikaustytas. Esu kupinas jėgų, jaunas, man malonu jausti šaltą grandinių jėgą ant riešų ir ant čiurnų. Mano jaunas, kupinas jėgų kūnas įtempia raumenis, saldžiai išsilenkdamas, kiek leidžia grandinės. Nekyla nė menkiausias noras išlaisvinti – tarsi būčiau gimęs prikaustytas ir tai būtų mano prigimtinė būseną. Grandinės, varžančios mano laisvę – tai aš pats. Jei jas kas nuimtų – nežinočiau, kur dėti rankų, kojų: nuo minčių, kur eiti, ką „daryti“, mane apimtų siaubas. Prikaustytas nieko neturėjau „daryti“: tiesiog buvau (tai man atrodė svarbiau).

Lietūs ir saulė, vėjai ir žaibai manęs negąsdina: mane viskas džiugina. Šaltis, badas, mirtis man kelia euforiją. Kartkartėmis išsilenkdamas, kažką šūkaudamas, šlapinuosi ilga auksine srove į kelių kilometrų gylio prarają, atsivėrusią prieš mane. Rankos ir kojos veržiasi iš grandinių, bet aš nenoriu išsilaisvinti: noriu tik retkarčiais, iš visų jėgų įtempdamas raumenis, *bandyti* išsilaisvinti. O tam reikalingos grandinės. Laisvė – tai siaubas.

Taip bėga mėnesiai, metai – aš laimingas. Bet aš kažko laukiu. Laukiu dar didesnės laimės, jos viršūnės. Visą laiką esu kupinas laukimo.

Pagalčiau ateina ta diena, tas rytas: nubudęs (visą naktį miegu prirakintas prie uolos) matau paukštę, iš pradžių ji maža – tik taškas. Bet šis didėja, ir aš imu žiūrėti sparnų mostus. Sparnai vis didėja ir didėja, laipsniškai užgoždami mano regimą panoramą, galiausiai ir visą horizontą, visą pasaulį. Štai jie per du metrus nuo manęs – paukštė didžiulė. Pajuntu ir baimę, ir džiaugsmą: ko ji nori? Aš beginklis prieš ją – ir tai mane džiugina. Jei turėčiau laisvas rankas – galbūt ją užmuščiau.

Štai jos nagai stipriai įsikabina man į šlaunis, arčiau kelių: kojoms iškart pasidaro šilta. Tai kraujas sunkiasi iš gilių, nagais išplėštų žaizdų. Norėdama išsilaisvinti, ji man įsikabino iki kaulų. Bet kodėl nejaučiu skausmo? Kodėl toks saldus kraujo kvapas – kodėl tų nagų geidžia mano kūnas? Ar ji les mano kepenis?

Staiga pajuntu pirmuosius snapo kepštelėjimus – viena po kitos kūnu nusirita bangos. Palenkiu galvą ir – iš viršaus – matau, kaip paukštė lesą mano gėdą: pagriebia ir atplėšia kaskart po didelį mėsos kąsnį. Nuo pirmo jos prisilietimo staiga padidėjusią ir pritvinkusią šaknį, ji, iš visų jėgų įsirežusi, nuplėšia antru bandymu. Kraujo fontanas, ištryškęs iš tos vietos, manęs negąsdina. Alpstu nuo euforijos: išriečiu, kiek galiu, kūną, kai jos galingas snapas vieną po kito traiško pilnus sėklos rezervuarus. Ir tuojau paties didžiausio malonumo banga užlieja mane. Matau, kaip paukštė, springdama krauju, geria mano syvus. Jos snapas, jos akys, jos galva ir kaklas – aptaškytos mano sėkla ir krauju.

– Nubusk! Girdi! Kas tau?

Atmerkiu akis ir matau Rutą, savo žmoną, purtančią mane iš visų jėgų.

– Tu taip dejuoji, kad neįmanoma miegoti.

Ji pasisuka į mane nuoga sėdyne (kartais ji miega trumpais naktinukais).

Du jos kupolai, didžiuliai, taisyklingos formos – sukelia geismą, bet kartu ir šleikštulį (įsivaizduoju slidžias ir rūgščiai kvepiančias jos iščių gelmes). Jei užvirsiu ant jos ir imsiu bučiuoti – ji, nepatenkinta, neišsimiegojusi, karšta, nusileis. Bet pasišlykštėjimas nugali: nežadinsiu jos.

Užmiegu, įsitempęs, nepajėgdamas nuslopinti maudulio kūne.

Visą kitą dieną laukiau prie lango, paskui dar dieną ir dar. Paukštės nebuvo – pirmąkart per daugelį mėnesių. Keletą kartų išsirengiau, puoselėdamas neaiškia – ir beprotišką – viltį, kad ją pritrauks mano nuogas kūnas: galbūt ne taip, kaip pritrauktų moterį (Viešpatie, kokius dalykus kalbu!), tiesiog norėjau, kad mano baltas kūnas pusiau tamsiame kabinete būtų gerai matomas. Galbūt ją tiesiog traukia tas ryškus prietemoje judantis, ne sugeriantis, o atspindintis saulės spindulius objektas, kuriuo esu aš?... Valandų valandas lūkuriuodavau prie lango, apimtas nepaaiškinamo ir dar labiau mane erzinusio, nes supratau jo absurdiškumą, – nerimo. Galų gale, kokia čia problema? Kam ji man reikalinga, ta paukštė? Ta višta – taip, višta, višta!

Staiga sustodavau, priblokštas: ar tik jau visai neišsikrausčiau iš proto? Įtūžęs kumščiu trunkiau palangę, neapkęsdamas, kaip galima neapkęsti tik žmogiškos būtybės. Juk aš norėjau ją *pažeminti!* Taip, lygiai taip pat, kaip jaunystėje, kai staiga meilę pakeitė neapykanta ir aš paskutiniaus žodžiais keikiau merginą, neatėjusią į pasimatymą. Kai mylėdavau, gebėjau žvelgti į moterį dvigubu žvilgsniu, suvokdamas, kai to reikėjo mano ižeistam jausmui, koks jos intelekto lygis.

Ji atskrido ketvirtąją dieną. Sėdėjau įsigilinęs į darbą ir staiga supratau, kad ji čia, žiūri į nuogą nugarą. Ūmai atsisukau – ji tupėjo ant šakos didinga, tarsi niekada nebūtų kitur buvusi: sparnai kiek papūsti į šonus. Iš mano akių savaiame pasipylė ašaros.

Atsistojau, nuogas priėjau prie lango, širdis stipriai daužėsi: ji sugrįžo! Ji čia niekuo dėta, tai buvo susiję su manimi: ji man buvo reikalinga. Per tuos mėnesius nepastebimai pripratau jaustis jos stebimas, būti ne vienas – ji vien tuo, kad yra, žadino man jausmus, kurių savaiame nebūčiau patyręs.

Kuo ilgiau stovėjau prie lango, nuogas prieš ją, tuo labiau (nesąmonė!) jaučiau jos žvilgsnį, nukreiptą į save. Nė trupučio neabejojau, kad ji atskrido dėl manęs, pas mane. Ištiesiau į jos pusę rankas – ji pajudėjo! Galbūt tai buvo atsitiktinumas, nežinau: tačiau būtent tą akimirką ji sujudėjo, plačiai mostelėjo sparnais. Kaip aš ją pasieksiu? Nebent galėjau ją nušauti – bet negyva ji man nereikalinga.

Taip aš stovėjau pusvalandį, gal valandą – jausdamas ją kaip save, patirdamas nesuprantamą įtampą visame kūne. Staiga supratau, ką ta įtampa reiškia: buvau susijaudinęs, jaučiausi – prieš ją – vyrų. Atsitiktinai pasilenkęs, nustebejęs aptikau, kad mano vyriškas ginklas – visiškai pasirengęs.

– Artūrai!

Krūptelėjau, iš pradžių nesupratau, kas šaukia: neįmanoma dar kažkur egzistuoja pasaulis?

– Nulipk, tau paštas!

– Einu.

Greitai apsirengiau ir pasileidau laiptais žemyn.

Paštas atsiuntė iškarpas iš laikraščių ir žurnalų, kuriuose buvo paminėtas mano vardas. Speciali agentūra už nedidelį mokestį atsiųsdavo man iškarpų kartą per mėnesį. Kam man to reikėjo – negalėjau suprasti. Man buvo (taip maniau) visiškai nuspėjama, ką apie mane galvoja visuomenė. Juolab kad žinojau, jog „visuomenė“ neegzistuoja: yra kažkokie laikraščiai, žurnaliukai, ir į *kai kurių* iš jų akiratį patenka mano persona: kartu su gera šimtaine kitų „žinomų“, o kartais ir visiškai „nežinomų“ asmenybių. Ir viskas. Mano vadinamasis „egzistavimas visuomenėje“ buvo visiška fikcija: daugelis to nesuprato, įsikibdavo į tą „egzistavimą“ kaip į kažką tikrą. Buvo pasinaudota paprastu triuku – kiekvienas laikraščelis *pūtėsi*, laikė save kone visatos centru ir Aukščiausiuoju teisėju. Ir ant to kabliuko užkibdavo daugelis: bet tik ne aš.

Ir vis dėlto – aš kažkodėl skaitinėdavau tą šlamštą!

Štai ir dabar pirmajame straipsnyje buvo kalbama apie mano – „intelektualų“ – kartą: pabaigoje, išsamiai charakterizavus dešimtis profesoriaujančių vidutinybių, kurie visais galimais būdais darė „karjerą“ ir „statusą“, buvo paminėta mano pavardė: vienoje pastraipoje dviem sakiniais buvo apibendrintos mano „mintys“. Taip sakant, dešimt „svarbiausių“ ir visa kita, tokia kaip ir aš, „smulkmė“. Tokia buvo mano vieta „intelektualų“ kartoje – o buvo dar kitos kartos! Buvo dar ir kitų profesijų dešimtukai, kuriuose „mūsų srities“ lyderiai visiškai nieko nereiškė. Ir, dovanokit, buvo dar *kitos visuomenės*, kitose šalyse, kurios turėjo savo hierarchijas visose srityse ir kurioms visą mūsų visuomenę galbūt reprezentavo vien tik prezidento vardas ir šalies pavadinimas.

– Ko juokiesi? – paklausė žmona, išgirdusi mano leidžiamus garsus.

– Nes juokinga.

Įmečiau straipsnį į šiukšlinę ir ėmiausi kito. Nedidelėje laikraščio iškarpoje – tai buvo aštuntas (veikiausiai paskutinytis) puslapis – rašė, kad aš – kažkoks „mąstytojas diletantas“, rimtai susirgęs, pasitraukiau į nuošalų miestuką, kur mane slaugo žmona ir medicinos sesuo, ir kad aš, jau susenęs, laipioju po medžius, gąsdindamas vietinius gyventojus. Straipsnelio pavadinimas: „Filosofas, nusprendęs, kad jis – beždžionė“. Pirma, aš „pasitraukiau“ visai ne dėl sveikatos (ir manęs niekas „neslaugė“); antra, dar nebuvau senas, o veikiu – pusamžis. Ir nelaikiau savęs „diletantu“. Teisinga buvo tik tai, kad aš išties kabarojaušis lynais, laipiojau į medžius ir uolas. Įsivaizdavau jauną vaikinuką to nusususio laikraščio redakcijoje (esu joje buvęs), kuri glaudėsi dviejuose ankštuose purvino pusrūsio kambarėliuose: ir štai tam vaikinukui trūks plyš reikėjo prirašyti aštuntą puslapį visokių įvairenybių... Man pasidarė lengviau, kai konkrečiai įsivaizdavau, kaip visa tai daroma: o dar sako – „vieta visuomenėje“, „visuomenės nuomonė“ ir t. t.

Trečio straipsniuko, kuriame buvo kalbama apie kažkokį mano „urvinį pesimizmą“, o man buvo priešinamas kažkoks neseniai iškeptas „Veritas“ premijos laureatas, jo „šviesus protas ir optimistinis žvilgsnis į pasaulį“, nesiemiau skaityti.

Buvo laikas, kai kentėjau dėl „visuomeninės nebūties“ – aš „visuomenei“ neegzistavau. Bet nuo to laiko, kai po kelerių „aktyvumo“ metų pradėjau jai „egzistuoti“, – supratau, kad ieškodamas aukso, įmyniau į mėšlą. Nes „visuomenė“ buvo tie debiliški laikraščiai, tokie pat debiliški, tik „snobiškai“ žurnališkiai – jau nekalbant apie „telefilosofus“, kuriuos, skirtingai nei mane,

pažinojo „visa šalis“, nes jie intelektualiose humoro laidose tiesiogine prasme šokinėdavo į „trumpikes“: užduotis buvo pataikyti abiem kojoms į abi skylės (tuo metu visa jaunimo auditorija ir visa šalis juokdavosi).

– Vėl? – paklausė žmona.

– Kas vėl?

Nemėgdavau, kai ji lįsdavo man į sielą.

– Dėl ko visa tai skaitai?

– Turbūt, – pasakiau, nuslopindamas susierzinimą ir pagalvojęs, – dėl to, dėl ko žmonės negali nuleisti akių nuo idioto veido.

– Tu šiandien kažkoks piktas, – pasakė ji ir sugrįžo prie puodų.

– Atleisk, tiesiog bloga nuotaika. Padėti tau?

– Ne, pasikalbėk, jei gali, su Bernardu. Dėl tų dalykų.

Bernardas, mano sūnus, netrukus turėjo vykti į vasaros stovyklą, pirmąkart gyvenime, ir man jam reikėjo paaiškinti, ką jis, būdamas trylikos, privalėjo, o ko neprivalėjo daryti su mergaitėmis vakarais ir naktimis.

Bernardas savo kambary šokinėjo, kilnodamas svarmenis: jo tikslas buvo tapti stipriu. Kai užėjau, jis išsigando, tarsi būtų manęs bijojęs. Visada svajojau turėti sūnų – buvau tikras, kad perduosiu jam savo patirtį, savo sielą, tapsiu juo. Ne, Bernardas buvo labai mažai į mane panašus: jis svajojo būti verslininku, „milijonieriumi“, raumenų kalnu kaip Švarcnegeris, ištisas valandas lakstydavo mopedu su tokiais pat kaip ir jis nutrūktgalviais, segėjo auskarą ausyje ir klausėsi repo.

Mane jis išklausė atidžiai ir apsimestinai mandagiai pasakė: „gerai, su-pratau“ – ir man nieko kito neliko, kaip išeiti: buvau tikras, kad jis viską darys savaip.

– Eini dirbti?

Man pasirodė, Ruta, žmona, kiek palinko į mano pusę, tarsi būtų norėjusi man kažką pasakyti – kažką iš praeities, kai ji buvo kitokia.

– Taip.

Nenusakomas jausmas, kažkoks gailestis – jai, staiga (galbūt) pasijutusiai vieniša – sukirbėjo mano širdy. Bet tuojau pat užgeso. Man neužteko jausmo prieiti, apkabinti: nežinau, kas dėjosio mano sieloj pastaraisiais metais. O prisiversti ką nors daryti – nenorėjau.

Paukštė tą dieną nebeatskrido. Bet ji pasirodė kitą rytą – ir dar kitą. Netrukus supratau; jeigu paukštė nebeatskristų, mano gyvenimas palėpėje nebektų prasmės. Kaip negalėjau dirbti – ir jaustis savimi – žmonos akivaizdoje, taip dabar negalėjau dirbti, kai nejudavau paukštės žvilgsnio.

Taip prabėgo vasara, rudenio, žiema, vėl atšilo. Kartą peršalau (matyt, žiemą organizmas nusilpo) ir atguliau. Pirmąkart per pastaruosius metus. Iš pradžių diagnozavo gripą, paskui – plaučių uždegimą. Maniau, neišgyvensiu (mane net buvo išvežę savaitei į ligoninę).

Tik po dviejų mėnesių pasveikęs galėjau užlipti į palėpę. Vis galvojau apie paukštę: ar ji atskrenda? Pats nepajėgiau pakilti iš lovos, o kieno nors prašyti, kad pasižiūrėtų, išduoti savo paslaptį – negalėjau.

Kai užlipau – pamenu, iš pradžių nustebau, koks karštis tvyro palėpėje: gegužės saulė įkaitino čerpes taip, kad nebuvo kuo kvėpuoti. Aš tuoj nusirengiau, nuogas priėjau prie lango ir jį atidariau. Vėjo nebuvo: lauke irgi buvo karšta.

Paukštė: ji tupėjo ant šakos kaip sfinksas. Keista, bet ji nereagavo į mano pasirodymą. Aš jai neegzistuoju? Nusišypsojau: na žinoma. Ta laukinė fantazija ir laukiniai jausmai sumaišė man protą. Varna, paprasčiausia varna.

Neėmiau jai pozuoti, kaip anksčiau, o apsisukau, nuėjau į kambario gilumą, prie knygų spintos.

Ūmai sparnų plazdėjimas ir kažkoks dar man negirdėtas riksmas – slopinamas, veriantis, gilus – privertė man atsisukti. Aš nustėrau. Erelė tupėjo ant palangės – tokia didelė, kokios nebuvau matęs nė zoologijos sode: užskėsdama išskleistais sparnais visą langą.

Pirmiausia labai išsigandau – buvau visiškai nuogas, bejėgis prieš jos plėšrų snapą ir aštrius nagus. Jei būtų panorėjusi – ji per kelias akimirkas būtų sudraskiusi mane į gabalus.

Bet ne, ji nesirengė pulti: žaižaruodama tamsiomis akimis, įdėmiai žvelgė į mane.

Žengiau – pats savęs nesuprasdamas – link jos. Dar žingsnį.

Ji nenuskrido! Vis dėlto aš buvau žmogus, o ji – paukštė, nors ir plėšri: ji turėjo manęs bijoti.

Kai priėjau visai arti – ji vėl keistai suriko, ištempdama kaklą ir pakeldama snapą. Jos sparnai išsiskėtė dar plačiau – ir aš pamačiau jos stiprų, padengtą pūkais kūną: jis tankiai kvėpavo.

Paskui nutiko kažkas neįtikėtino: plačiai suplasnojusi, ji apglėbė mane sparnais – aš prigludau prie tų šiltų pūkų – krūtine pajutau jos krūtinkaulį. Ji ir vėl suriko. Mano akis užtvindė ašaros.

Mes taip stovėjome amžinybę: ji ant palangės, aš ant grindų. Krūtinė į krūtinę.

Pamenu, kadaise mačiau graviūrą, seną, frivolišką, vieną iš tų, kuriomis laisvi dailininkai linksmino liaudį: jaunas kaimietis laiko rankose visa gerkle kudakuojančią vištą. Ji užpakaliu jam prispausta prie pilvo apačios. Tai buvo humoristinis gyvenimo vaizdelis. Vieno negalėjau suprasti: kaip vaikinui tai pavyksta, jei jau kalbama apie tokį jo gabaritų neatitinkantį padarą kaip vištą. Juk žmogaus niekaip su gaidžiu nepalyginsi. Ir čia, pamenu, nusistebėjau dėl savo naivumo, prisiminiau, kokio dydžio kiaušinius deda paukštis...

Ne, tąkart viskas buvo taip, kaip ir turėjo būti (nes tokie dalykai nenutinka patys savaime). Nei man, nei jai nieko daugiau nereikėjo, tik tų minučių (ar valandų), kai stovėjome kvėpuodami suglaustomis krūtinėmis (jos sparnai šildė man nugarą): paukštė ir aš. Buvau toks priblokštas, kad jaučiausi visiškai paralyžiuotas, patekęs jos valion – ir ji tai jautė. Ji pirmoji sujudėjo, mostelėjo sparnais, suriko ir, kiek atsitraukusi atgal, ėmė kristi nugarą žemyn – bet, žinoma, nenukrito, tuoj keliais sparnų mostais iš pažemės pakilo, šmėkstelėjo įstrižai pro mane ir dingo kažkur už stogo keteros.

Po minutės regėjau ją toli, aukštai danguje, beveik padebesiuose, galingai plasnojančią, tolstančią spindinčių saulėje kalnų viršūnių link.

Tą pačią dieną, į pavakarę, mūsų aštuonmetė dukra Veronika išteplojo mėlynių uogiene savo naujutėlaitę, ką tik nupirktą, velniškai brangią sniego baltumo suknelę, kurią jai padovanojome po kelis mėnesius trukusių prašymų. Kaip jai tai pavyko – protu nesuvokiama. Tai buvo nepaprastas vaikas: jai viskas krito iš rankų – per metus ji sudaužydavo dešimtis puodelių, lėkščių, aplydavo kompotais, sultimis, padažais po kelias staltieses, o kiek naujų drabužių sutepdavo ir suplėšydavo – nė nesuskaičiuosi.

– Aš tave pritrenksiu! Pritrenksiu! – apimta isterijos, rėkė ne savo balsu žmona (mes tą suknelę pirkome už paskutines santaupas).

Duktė, išstiepėjusi tamsia uogiene, lėtai tekančia baltu šilku, bliovė kaip veršis – iš apmaudo ir siaubo. Kai tik žmona riktelėdavo, ji suspiegdavo: jos rankytės drebėdavo, grimasos iškreiptas veidukas pasidarydavo tamsiai raudonas.

– Pažiūrėk! Pažiūrėk, ką ta kiaulė pridirbo! – pamačiusi mane, ėmė rėkti žmona. – Viskas! Mėlynių dėmių neišskalbsi! Gali išmesti ją į šiukšlyną, girdi?! – ji vėl pasisuko į spiegiančią dukrą. – Į šiukšlyną tavo suknelę, į šiukšlyną!

Duktė dar garsiau suspigo.

Kaip kulka išlėkiau iš namų, nieko nepasakęs. Neatpažinau žmonos. Kai susipažinau su ja prieš dvidešimt metų – ji buvo kitas žmogus: visada rami, susitelkusi, kažkokia „tolima“. Ji rašė eiles, vaikščiojo į simfoninius koncertus, daug skaitė... Gerai atsimenu, pamilau ją kažkokią „nežemišką“. Man patiko, kad ji nemoka skaičiuoti pinigų: paskutinius gali išleisti bilietui į operos teatrą.

Bjauriai rėkianti, išverstomis akimis, susitaršiusi ir sustorėjusi moteris, kurią ką tik mačiau, – buvo kitas žmogus. Seniai kitas žmogus. Viskas, absoliučiai viskas, kuo ji žavėjo mane prieš dvidešimt metų, kažkur dingo. Smulkmenišką gyvenimą, jo menkystė ir bjaurumas sugraužė ją: tai, kuo ji dabar gyveno, buvo siaubinga. Prieš kelias dienas kažkokoje parduotuvėje ji pametė smulkia kupiūrą ir aplakstė visą kvartalą, klausinėdama pardavėjų, ar niekas nerado tos kupiūros. Sutinku, už ją buvo galima nusipirkti maisto trims dienoms: bet juk mes, gyvendami kukliai, nemirėme iš bado.

Kai po pusvalandžio grįžau – namie viešpatavo tylą. Pasisodinusi ant kelių dar tebekūkčiojančią dukterį, žmona kas dešimt sekundžių garsiai pakšteldavo jai į kaktą. Vienas dukters skruostas buvo įtartinais raudonesnis už kitą. Pasveikinau save, kad nesikišau į jų isteriją.

– Artūrai... – sušnabzdėjo žmona kažkokiu kaldu, keliančiu man gailėstį (bet kodėl aš turėjau jos gailėtis?) balsu, kaiėjau pro šalį. – Aš... aš rėkiau, kaip beprotė.

– Nieko, – atsakiau aš.

Žodis buvo netinkamas, kvailas, bet aš dievaži vis mažiau žinojau, ką sakyti ir kaip su ja elgtis.

Kai lipau į viršų, atrodė, kad ji žiūri man į nugarą.

Tačiau netrukus supratau, kad apsirikau: pakšt, pakšt, pakšt... Ji be perstojo pakšnojo dukters galvą. Tarsi lesė, kaip višta.

Žiaurumas, išsakinijęs mano širdyje, kilo ne iš manęs. Kaip aš galėjau

niekinti savo vaikus, žmoną – juk maniau, kad myliu juos. Kaip galėjau niekinti kitus žmones, pasaulį? Man to reikėjo. Be šito – nebūčiau buvęs pačiu savimi, nebūčiau galėjęs išsigelbėti. Ir į klausimą: „O jeigu tave kas nors niekintų?“, aš atsakydavau: o, kada pagaliau taip bus!

Skaičiau tas iškarpas iš laikraščių, kad pasijusčiau apspjaudytas, sutriuškintas. Aš tai supratau.

Kitą rytą kilo audra. Kai užlipau į viršų, vis dar buvo tamsu – blykčiojo žaibai. Medis ant kalvos, kuriame tupėdavo paukštė, pasislėpė migloje.

Buvo šalta ir aš nenusirengiau. Dirbau užsidaręs langus, įsijungęs stalinę lempą.

Mintys plaukė kažkaip padrikai, kaip debesis, panašus į tą, kuris skriejo virš kalnų. Gaudžiau minčių nuotrupas, bandžiau jas jungti ir – kartais – man pavykdavo: ateidavo praregėjimas, kuris mane paveikdavo kaip žaibo iškrova. Paskui vėl viskas nugrimzdavo į tamsą.

Nepastebėjau, kaip baigėsi lietus, ir pirmieji saulės spinduliai apšvietė netoliese stūksančius kalnus.

Paukštė – ji kaip visada tupėjo ant tos pačios šakos. Vargšėlė, negi ji taip pratupėjo visą audrą?

Atsistojau iš už stalo, nusimečiau drabužius – kaip niekuomet mano protas buvo aiškus ir aštrus: žinojau, ką darau.

Atidariau langą.

Tą pačią akimirką paukštė suplasnojo sparnais – ir, greitai sklęsdama, trim ar keturiais mostais įveikė mus skyrusią erdvę. Atsitraukiau žingsni atgal, leidau jai nutūpti ant palangės.

Šįkart manęs niekas nestebino: visa buvo neįtikėtina ir kartu aišku, aki-vaizdu – kaip sapne. Negalėjo taip būti, kad ji, dvejus metus skraidžiusi į mane pažiūrėti, nusileisdavusi iš savo pasaulio dėl manęs – kad ji nesureaguotų į mano atidaromą langą, į mano nebylų šauksmą.

Dabar ji tupėjo kaip vakar, už pusės metro nuo manęs – graži, atstačiusi krūtinę. Jos veriantis skvarbus žvilgsnis derėjo prie plėšraus ir godaus snapo.

Ji laukė.

Žengiau žingsnį į priekį – nuogas, kiek pašiurpęs (vėjas, pūtęs pro langą iš už jos sparnų, buvo šaltas), kiekviena savo ląstele jautrus kaip membrana. Riksmas, išsiveržęs iš jos krūtinės, privertė mane pirmąkart krūptelėti. Galingų sparnų mostelėjimas – ir štai aš jų prieglobstyje, sušildytas jos pūkų. Jaučiu šilumą, sklindančią nuo jos didelio kūno – ir širdį, tuksinčią beveik šalia mano širdies: spaudžiu rankomis už apačios – negrabiai – ją prie savęs.

Pasikartoja tai, kas buvo vakar: ta akimirka, sustingusi amžinybėje. Ji ir aš. Staiga vėl krūpteliu: kažkas kutena man kaklą. Jos galva – ištiesusi kaklą, ją man padėjo ant peties.

Bet šįkart yra dar kažkas. Pajuntu savyje keistą jausmą, keistą nesu-prantamą troškimą, kurio prasmė man pasidaro aiški tik tuomet, kai, palenkęs galvą, kiek atšliedamas, žiūriu sau po kojomis. Matau savo šaknį, stirk-sančią tiesiai į viršų, jau pulsuojančią: tai nuo jos visu kūnu sklinda malonios bangos.

Ji tupi žemai, ant palangės – aš kiek tūpteliu ir glausdamasis prie jos jaučiu, kaip smengu į šiltus pūkus, kurie man kutena pačią jautriausią vietą.

Staiga vėl – prie pat ausies – paukštė rikteli: jos sparnai, atrodo, stipriau suspaudžia mano liesą – jau sušildytą – kūną. Ištiesiu kelius ir apmirštu, sukrėstas: pūkai dingsta, ir mano šaknis staiga nusmenga į artimą, drėgną bedugnę. Vėl riksmas. Dabar pajuntu, šaknimi, karštį – jos paukštinio kūno karštį. Neapsirikau: tai ne erelis. Tai negalėjo būti erelis. Paukštė rėkia.

Tąkart ji nuskrido iškart po to, kai aš – išbuvęs joje amžinybę – atsargiai ištraukiau savo maudžiantį ragą. Ne todėl, kad būčiau bijojęs pabaigos (ji buvo visai arti, bereikėjo keleto judesių) – tiesiog kažkoks jausmas pakuždėjo susilaikyti, šįkart. Susilaikyti, kaip mes susilaikydavome tuos dvejus metus: kad nieko nesugadintume.

Stovėdamas veidu į kalnus, mačiau ją padebesiuose, su kiekvienu sparnų mostu tolstančią aukštyje, į kurią man nelemta pakilti.

Pamenu, tą pačią savaitę, regis, šeštadienį, buvome pakviesti vakarienės pas merą. Ėjau tenai prieš savo valią, mygiamas žmonos, kuri manė, jog ignoruoti tokio lygio pakvietimą būtų iššūkis.

– Tu neįsivaizduoji, kaip tai čia vertinama, – džiovindamasi plaukus, kalbėjo ji. – Iš tiesų mus kviečia į žmonių ratą, į kurią sunku patekti.

– Ar mums to reikia? – paklausiau aš.

– Man reikia, – pasakė ji tvirtai: ir aš dar kartą pajutau, kokia ji man svetima. – Ir taip visi čia į mus įtariai žiūri.

– Tikrai? – apsimečiau nustebeš, nors ir supratau, ką ji turėjo galvoje. – Kodėl gi?

– Manai, žmonės neskaito visų tų bjaurių laikraščių? – pasakė ji susierzinusi. – Mes čia neseniai gyvename, jie nesupranta, kas mes.

– Kam jiems to reikia? – kartais man patikdavo, pats nežinau kodėl, dėtis naiviam: galbūt todėl, kad iš jos lūpų išgirsčiau tai, ką pats slapta galvojau.

– Nes jie yra žmonės, jie negali kitaip.

– Man asmeniškai nusispjaut, ką apie juos rašo.

– Štai ir bėda, – pratęsė mano mintį žmona, – kad apie juos niekas nerašo. Tu čia vienintelis toks. Turėtum tą suprasti.

Ji kartais sau leisdavo va taip, be jokios logikos, su manimi kalbėti (kas mane siutino). Kartais jai užeidavo, kaip aš sakydavau, „jos kaprizo“ minutės (arba valandos): ir tuomet ji galėdavo visiškai išsilaisvinti nuo jausmų man, susitelkti ties savimi pačia – ir taip atimti iš manęs jėgą ir privalumus, kuriuos buvau įgijęs todėl, kad ji mane mylėjo.

– Turėjau omenyje, – pasakiau, – apskritai jų gyvenimą. Manęs nedomina, *kas jie tokie*, supranti?

Pagalvojusi, ji tarė (akys primerktos, iškvepia orą man į veidą):

– Tu tiesiog kitos padermės.

Ir tai buvo tiesa. Kai atsiverdavo ši tiesa, pasidarydavo daug aiškiau, kodėl mano santykiai su kitais tokie sudėtingi. Antraip man būtų reikėję ilgai aiškinti, kodėl aš nemėgstu („kaipgi taip gali būti, kad nemėgstate!“) to, ką mėgo visi.

Vakarienės, kaip ir tikėjau, susirinko visas miesto elites: gimnazijos direktorius, mero pavaduotojas, vietinės ligoninės vyriausiasis gydytojas, kaž-

koks muzikos mokyklos dėstytojas – kompozitorius, „mūsų miesto himno autorius“, kaip man jį pristatė, kitos „įžymybės“. Visi su žmonomis. Aš, kiek supratau, buvau šioje visuomenėje „įdomus tipas“: pirma, „iš sostinės“, antra, „žinomas“ (taip jie galvojo: nes apie nė vieną jų nerašė šalies laikraščiai). Mano konkurentas kūrybos srityje buvo kažkoks „rašytojas“, jis leido knygas vietinėje leidykloje – bet ir jis neturėjo „sostinės šlovės“, kuri mane gaubė.

Iš pradžių kalbėjo apie vyną – garsią jo rūšį. Čia mero pavaduotojas susiginčijo su gimnazijos direktoriumi, įrodinėdamas, kad vynas laikomas statinėse ne penkių, bet dešimties laipsnių temperatūroje. O pavaduotojas tvirtino, kad dešimties laipsnių temperatūroje vynas laikomas ne statinėse, bet jau išpilstytas į butelius ir hermetiškai uždarytas. Jis rėmėsi savo senelio patirtimi. „Miesto himno“ autorius palaikė mero pavaduotoją, vyriausiasis ligoninės gydytojas mėgino ginčtininkus sutaukyti, sakydamas, jog egzistuoja įvairios garsių vynų rūšys.

Paskui mero žmona mitriai nukreipė pokalbį į patiekalą, kurį ji patiekė: ir čia buvo pradėta kalbėti apie jo paruošimo būdą – tuomet su didžiausiu susidomėjimu prašneko moterys, taip pat ir mano žmona (išsidažiusi kaip lėlė, kvailai išdidi – smakras pakeltas, krūtinė atkišta, vis pratrūkstanti idiotišku juoku – ji buvo tokia nenatūrali, jog net nususukau, kad nematyčiau).

Baigiantis vakarienei, pokalbis perėjo prie „kultūros“ ir čia visi kreipėsi į mane, man adresuodami kažkokias mintinai išmuktas sentencijas „apie Kantą“, „Kierkegorą“, kurias jie specialiai išsirinko iš kažkokių populiarių straipsnių ir laidų. Juk negalima visą laiką kalbėtis apie maistą. „Kantas nutiesė kelią Kierkegorui“, – pasakė „miesto himno autorius“. O vyriausiojo gydytojo žmona, trumpai pakirptais plaukais storulė su akutėmis-sagutėmis ir nepadoria iškirpte, po ilgo pasirengimo (tai mačiau) manęs paklausė: „O kaip jūs žiūrite į Heidegerį“? Išvestas iš kantrybės, atsakiau: „Į Heidegerį žiūriu labai gerai.“

Kaiėjome namo, žmona staiga prisiglaudė prie manęs, visą kelią tylėjęsio, skersgatvyje. „Ar labai gailiesi, kadėjai?“ – „Nieko aš nesigailiu“, – saušai atsakiau (nežinau, kodėl jos neapkabinau). „Vis dėlto – bendravimas“, – pasakė žmona. „Taip, bendravimas“, – atsakiau.

Dieve, kaip man sunku pakęsti patį save.

Tą naktį žmona glaudėsi prie manęs, inkšdama, veltui spausdama su kažkokia nevirtimi mano minkštą apgailėtiną puokštę: šaknis nestovėjo, siela buvo tarsi suakmenėjęs. „Kas tau?“ – sušnibždėjo ji, tebelaikydama saujuje mano gėdą (aš nieko nejaučiau). „Nieko“, – atsakiau aš.

Netrukus ji, pavargusi, slopindama susierzinimą, užsnūdo.

Sujudėjau ir išslydau jai iš rankų.

Rytą ji atsikėlė ir, netarusi man nė žodžio, nuėjo į tualetą, paskui – į dušinę. Ji jautėsi pažeminta, ji nebejautė meilės. Ir man pasidarė lengviau.

Po pusvalandžio ji rėkė ant dukters kaip isterikė. Susitaršiusi, stora.

Kaiėjo pro šalį:

– Valgysi? – kaip šuniui.

– Ne.

– Kaip nori, – įžuliai.

Į mane nepažvelgė.
Gerai, kad nepatikėjau ja naktį.

Dieve, su kuo aš gyvenu? Kur?

Beveik bėgte užpuoliau laiptais į viršų – užsirakinau palėpėje. Greičiau (aš neapkenčiau savęs). Greičiau.

Ji jau skrido pas mane, sklandydama, retsykais suplasnodama sparnais.

Viskas nutiko greitai, šįkart. Jos glėbys, besidaužanti kaip kūjis širdis, jos švelnumas ir jos pūkų šiluma.

Tik pakilęs į malonumo viršūnę, kai mano šaknį apspaudė saldūs spazmai ir aš audringai bei gausiai, šnabždėdamas kažkokius beprotiškus žodžius, išsiliejau į ją inkšdamas (tą pat akimirka ji veriančiai suriko) – supratau, kad pasiekiau savo. Apimtas siaubo – pamačiau save iš šalies, pamačiau, ką padariau: paukštė milžinė ant palangės, letenos plačiai išskėstos, ir aš, nuogas, veidą pasukęs į erelišką snapą, su stirksančia į viršų šaknimi.

Ji pati nusimovė nuo smaigo, pati krito žemyn, gavusi ko troško, šovė į viršų, nusinešdama savyje – į nežinomą man tolį – mano karštą sėklą.

Nuo to laiko pradėjau palikinėti joje dalį savęs, kai turėdavau jėgų (tai kelias dienas paeiliui, tai kartą per savaitę: neversdavau savęs, klausydamas savo troškimo). Bet kartkartėmis mes tiesiog šildėme vienas kitą, glausdamiesi kūnais; kaip seniau. Ar ji galėjo nejausti – nemylėti manęs? Kaip kitaip paaiškinti jos ilgametį prierašumą – jos nuolankumą tomis akimirkomis, kai peržengdavau paukštę ir žmogų skiriančią ribą?

Neilgam nuvažiavęs į sostinę, specialiai nuėjau į Nacionalinę biblioteką: norėjau viską sužinoti apie erelius, jų gyvenimą. Ir ten nustebęs perskaičiau, kad poravimosi metu paukščiai patiria ne mažiau malonumo, negu žmonės. Vadinasi, man nieko antgamtiško nenutiko. Aš neklydau, kada, prasiskverbęs į ją, pastebėdavau patankėjusį jos širdies ritmą. Vadinasi, jos nuolat pasikartojantis riksmas pabaigoje, kai ją įnirtingai duobdavau, vos paversdamas atgal (laikiau ją rankose), iš tiesų reiškė džiaugsmą. Ir dėl to džiaugsmo (galbūt jo jai nesuteikdavo ereliai) ji skrisdavo pas mane kiekvieną rytą iš kalnų, įveikdama gal dešimtis kilometrų.

O tuo metu mano „gyvenimas apačioje“ – taip vadinau viską, kas dėjosi ne palėpėje – tekėjo savo vaga: ten paeiliui vaidinau „tėvo“, „vyro“, „giminaičio“ (kai atvykome į „kalnus“, pas mus ėmė dažnai lankytis žmonos giminės) vaidmenis, „vietinę garsenybę“ (po tos vakarienės pas merą – vienas po kito pasipylė kvietimai) ir kažkokį „ribotai žinomą“ tam tikruose sostinės sluoksniuose originalų intelektualą. Visų tų vaidmenų nepakenčiau – bet nuo jų nebuvo kur dėtis. Kai tik nusileisdavau, iškart atsidurdavai jų teritorijoje: tų artimų ir tolimų žmonių, kurie laikė mane tuo, kuo norėjo laikyti, valioje.

– Juk tu tėvas! Juk tu tėvas! – išsproginusi akis, baisiai įsiaudrinusi (vis dažniau ją mačiau tokios būsenos), rėkė žmona, kai mūsų jau dešimtmetė duktė kartą grįžo iš šokių po vidurnakčio.

Tą patį ji rėkė tuomet, kada Bernardas, sūnus, mokykloje sumušė kiek jaunesnį kaimynų berniuką.

Kiekvienas įvykis – ypač žmonos apsakytas – buvo iš tiesų svarbus. Bet pastaruoju metu pastebėjau, kad „nesvarbių įvykių“ jai apskritai nebūna. Kartą ji parėjo namo susikrimtusi, ir man vargais negalais pavyko išpešti, kad viskas dėl lapės kailinukų, kuriuos draugei nupirko jos vyras verslininkas. Ta „draugė“ (jos beveik nepažinojau), žmonos žodžiais tariant, „leido jai suprasti“, kokia skirtinga jų padėtis visuomenėje, pažemindama ją kažkokiam moteriškame ginče, „kitų akivaizdoje“.

– Nebegaliu daugiau vaikščioti vilkėdama tais prakeiktais kailiniais! – rėkė žmona (ji turėjo triušių kailinius). – Jaučiuosi elgeta, elgeta!

– Ką tu kalbi? – jos psichozės man keldavo vien tik pasipiktinimą. – Turi pilną spintą šlamšto.

– Va būtent – šlamšto! – kone raudėjo žmona.

– Mes vis dėlto turime savo namą, trijų aukštų. Kiti gyvena butuose.

– Gal mums dar bendrabutyje gyventi?

– Bendrabučiuose irgi gyvena laimingų žmonių, – nė nesirengiau jos suprasti, jos kvailumo.

– Žinau, tu juk mūsų filosofas – Diogenas! Tu gali ir statinėje gyventi!

Tokio dalyko – užgauti mano pačias jautriausias stygas – anksčiau ji sau neleisdavo.

– Noriu gyventi ne prasčiau negu mano draugės!

Ji darėsi iš tiesų bjauri.

– Ko tu nori?

– Duok man pinigų!

Nustėrau: nieko sau.

– Aš jų neturiu.

– Gal tu – ne vyras?

Ji norėjo kuo labiau mane įžeisti: Dieve, kaip ji manęs nekentė.

Aš priėjau ir – pirmąkart gyvenime – trenkiau jai į veidą: jos isterija kaipmat liovėsi. Ji kažkokiu nauju, laukiniu žvilgsniu pažvelgė į mane.

– Atleisk, – pasakiau aš. – Aš...

Ji neleido man pabaigti – išbėgo, užsidengusi veidą rankomis.

Keista, bet kaip tik dabar – žiūrėdamas jai į nugarą – pajutau ją: kažkas sujudėjo mano sieloje, ir aš tarsiu akimirksniu nubudau, tarsiu po košmariško sapno. Pirmąkart po daugelio metų kažką moteriško, pažeidžiamo, artimo pamačiau joje. *Laukinis* žvilgsnis (ne tas bjaurus, be savigarbos, kupinas savimeilės, bet tas aiškus, santūrus, *stiprus*) – štai kas privertė mane krūptelėti, pagarbiai pažvelgti į ją. Ji buvo graži – tą akimirksnį, nutvilkyta įžeistos savimeilės ir pakylėta orumo, ji nesivėlė į šlykščius kivirčius. Turbūt mylėjau tik jėgą. Kituose.

Tačiau kitą dieną pamačiau žmoną, apie kažką liežuvaujančią su kaimyne prie tvoros, tokią pat kaip visuomet kvailą, paskendusią kasdienėse smulkmenose.

Šis pasaulis buvo sukurtas ne man: aš jame dusau.

Erelė: ji buvo ne iš šio gyvenimo. Kai ją lygindavau su žmona, suprasdavau, kas duoda peno mano aukštam jausmui. Nebuvo kalbų apie pinigus, vaikus, kaimynus, apie visus tuos šimtus ir tūkstančius kasdienių problemų,

kurios, jei pagalvotum, sukirmijusio grybo nevertos. Kodėl žmogus negali toks būti? Kam Dievas jam davė siaubingą liežuvį? Kai aš, beprotystės akimirkomis paniręs kita savo dalimi į ją iš apačios, spausdavau prie savęs paukštę, atsargiai apkabinusią mane sparnais, – būdavo, kad mano liežutis pranykdavo jos snape – ir tuomet aš susidurdavau su jos siauru, nekalbančiu, bet tokiu pat drėgnu kaip mano, greitu liežuvėliu. Tomis akimirkomis nejaučiau skirtumo tarp moters ir paukštės, nugrimzdamas į bedugnę, besąlygiškai susiliedamas su gyva būtybe, kuri nėra aš. Jei ir buvo skirtumas, tai paukštės – visuomet tylios, taurios, artimos ir nepasiekiamos, paslaptingos ir sunkaus, negailestingo buvimo sumaištis nepažįstančios, – naudai. Atsargiai judėjau, ištraukdamas ir nugramzdindamas šaknį, ir – tą aiškiai girdėjau – jos širdis imdavo plakti dukart garsiau ir greičiau: jaučiau, kaip jos snapas, galintis per vieną akimirką padaryti mane nebylų, vis stipriau spaudžia į jį panardintą mano liežuvį. Ir kai šaknis pagaliau virsdavo liepsnojančia įkaitusia šerdimi jos viduje – tada ji mane skausdavo, snapu, ir aš, apmiręs, klausydavau, kaip vandenys, kaupėsi manyje, patys veržiasi prie išėjimo, prasiveržia lauk, užpildydami joje tą vietą, kuri ją padarydavo moterimi. Paskui dar kurį laiką ji laikydavo mano liežuvį snape, išsproginusi beprotiškai blizgančias akis, neatlaisvindama skausmingų gniaužtų – ir aš, atsidavęs jos valiai (nieko negalėjau padaryti), laukdavau. Aš tikėjau ja. Pagaliau ji pražiodavo snapą, ir aš ištraukdavau savo liežuvį: o iš jos angos apačioje – savo drėgną, aplipusią sėkla, šaknį. Ji, virstelėjusi ant nugaros, nuskrisdavo.

Visą dieną dar skaudėdavo liežuvį (tarsi ji vis dar būtų mane laikiusi snapu), bet tai buvo malonus skausmas. Nekantriai laukiau, kol visa vėl pasikartos.

„Apačioje“ vienas po kito nutiko tokie „įvykiai“: sūnus išlaikė aštuntos klasės egzaminus, apsilankė žmonos dėdulė, duktė pametė auskarėlius, trys leidėjai (visiški bukalgalviai, beje, dar ir snobai) atsisakė leisti mano knygą, meras išsižeidė, kad ignoruoju jo vakarienes (daugiau kaip pusmetį neištvėriau), atėjo policininkai ir patikrino mano dokumentus (kažkas įskundė), dukteriai prasidėjo menstruacijos, susirgo ir nugaišo mylima katė, žmona bei duktė ją apraudojo (tragedija), sugedo namo šildymo sistema (šokas visai šeimai), kruša darže sunaikino visą braškių derlių, žmona susibarė su kaimyne, su kuria liežuvaudavo (taip ir nesupratau dėl ko), į miestą atvyko čigonų cirkas ir iš trijų miestelėnų namų dingo daiktai (sulaikyta čigonė ir du jos vaikai), kilo panika, kad gretimame rajone esantis chemijos kombinatas užteršė upės vandenį, tarptautines dviračių varžybas, kurių trasa ėjo per miestą, transliavo per televiziją, žmona įsigijo lapės kailinukus (pinigų paskolino kaimynai), sūnui sporto salėje lūžo ranka, mėnesiui sugipsavo, žmona prilupo dukterį, kai ši isteriškai pareiškė, jog „išeis iš namų“ (pas vaikina, kurį neva „myli“), smarkiai susibarėme su žmona po vienos nakties, sugedo televizorius, vienas vietinis laikraštėlis atspausdino nepalankų man straipsniuką (žmona puolė į paniką – vietinį laikraštį visi skaito), žiurkės įsimetė į mūsų rūšį, duktė iš vasaros stovyklos parsivežė utėlių, mums pagrasino, kad atjungs elektrą ir telefoną už įsiskolinimus, sužinojau, kad žmona susirašinėja su kažkokiu „bendraklasiu“ (jis laiškuose į ją kreipiasi „mano brangi Rutele“), per Kalėdas girtą žmoną – pirmąkart gyvenime – parnešė

dvi moterys ir vyras, pasivadinę „draugais“, iš automobilio pavogė magnetofoną ir rankinę su pinigais bei dokumentais, duktė uogiene išterlijo dar vieną suknelę.

Suprantu, kodėl ji, erelė, mane jaudina. Kodėl siekiu jos, pasirengęs jai atsiduoti.

Ne, nesu monstras, aš tiesiog noriu kitokio gyvenimo.

Tądien ji elgėsi keistai. Ji nerėkė, kaip paprastai, kai joje judinau savo įkaitusią šerdį. Atrodė, ji pirmąkart nori man kažką pasakyti – snapu vis paliesdavo kaktą, vokus, lūpas. Ar tai buvo švelnumas? Aš atsitraukiau su ja į kambario gilumą ir ten, remdamasis nugara į sieną, spausdamas ją prie krūtinės, netikėtai, inkšdamas, pabaigiau. Ji nesuriko – buvo kitokia, liūdna (jei tik taip galima kalbėti apie paukštę). „Kas tau?“ – paklausiau jos – ir ji atlošė galvą, pažiūrėjo į mane kaip višta. Akimirką pasijutau kaip nesavas. „Tau gera?“ Ji nuleido savo visai ne plėšrūnišką galvą.

Atsargiai nukėliau ją nuo savo šaknies ir patupdžiau ant palangės. Ji nenorėjo skristi!

„Ko tu nori?“ Aš jos nesupratau.

Taip praėjo dešimt minučių, paskui – valanda, dvi...

Buvau nepratęs, kad ji liktų – po visko. Norėjau ją iškart pamatyti *aukštai danguje, tolstančią, virstančią taškeliu*. Mintis, kad mano sėkla – ten, joje, padebesiuose – suteikdavo man kažkokią laisvę, kuri man buvo reikalinga.

„Jei neišskrisi – būsi paprasta višta“, – staiga pasakiau jai, kažkaip piktai (sąmonės krašteliu supratau, koks, kalbėdamas garsiai, esu beprotis: bet aš to norėjau). – Tu negali gyventi čia, supranti?“

Ką aš iš tikrųjų darysiu, jei ji neišskris? Nupirksiu narvą? Lesinsiu grūdais?

Staiga prisiminiau aną seną graviūrą, tą kaimo vaikiną ir vištą: apimtas panikos, stverčiau paukštę į glėbį ir išmečiau pro langą.

Ji mostelėjo sparnais, vėl pakilo į palėpės aukštį ir, apsukusi pusratį, nutūpė ant palangės.

„Ką?“ Ji žiūrėjo į mane, blykčiodama vėl grobuonišku (taip man pasirodė) žvilgsniu. Žengiau žingsnį jos link – ji suriko. Bet kažkaip kitaip, išpėjamai. Aš nesupratau. Paukštė ištiesė sparnus, visu kūnu išsitempė, vėl suriko. Ir vėl. Kambaryje pasidarė tamsu – sparnais ir kūnu ji uždengė langą.

„Kas tau?“ Pirmąkart buvau susirūpinęs, sujaudintas. Ko ji nori?

Ir tada tai nutiko. Aš ištiesiau patamsyje ranką – ir ji staiga, akimirksniu, išplėšė man iš peties mėsos gabalą. Surikau iš skausmo.

Kitą akimirksnį pamačiau ją, jau skrendančią viršūnių link, greitai – greičiau nei paprastai, kaip man pasirodė – grįžtančią į savo kalnų pasaulį.

Suplėšęs marškinių rankovę ir audiniu užspaudęs krauju srūvančią žaizdą, priblokštas žiūrėjau į ją. Nepaisydamas baimės, skausmo – aš džiaugiausiu. Neapsirikau dėl jos: dėl erelių neapsirinkama.

Aš vėl ją mylėjau.

Tik po valandos, nusileidęs žemyn ir visiškai sustabdęs kraujavimą stan-

džiu binto tvarsčiu (laimei, nieko nebuvo namie), paskui vėl pakilęs į viršų, – aptikau nuostabų dalyką. Ant palangės, toje vietoje, kur ji tupėjo (šen bei ten matėsi jos lengvučių pūku), gulėjo didžiulis pilkšvas kiaušinis.

Drebėdamas paėmiau jį. Jis nustebino mane savo svoriu. Ką tai turėtų reikšti? Aš taip mažai išmaniau paukščių psichologiją. Kam ji tai padarė – dabar, čia? Ar norėjo man kažką palikti (kažkodėl buvau įsitikinęs, jog ji nebeatskris: nenorėjau, kad ji atskristų! – nebūčiau galėjęs jos mylėti, nuolankios ir prašančios!)?

Nuėjau prie nedidelio baro, įrengto kampe, pasiėmiau šaukštą. Vis tebedrebėdamas, pramušiau jos kiaušinį ir, jausdamas, kaip vėl grimztu į išgainingą beprotybę, užverčiau galvą, išgėriau jo turinį. Šiltas trynys, įsmukęs man į burną, dar kiek slidinėjo tarp liežuvio ir gomurio, paskui subliūško – ir geltona lipni buza nutekėjo į gerklę, mane užliedama džiaugsmo ir nepaaiškinamos palaimos banga.

Tai buvo ji – jos fiziologija, jos kūnas, kas buvo joje ir ja dar prieš valandą.

Ir tik tuomet pratrūkau rauda – galbūt pirmąkart per savo suaugusiojo gyvenimą: kaip rauda vaikas, kaip rauda senis. Žinojau, kad ji nesugriš, niekada, ji man neatleis tų paniekos akimirku.

Kaip aš be jos gyvensiu?

Ji buvo mano paskutinė viltis.

Ji iš tikrųjų neatskrido nei kitą, nei dar kitą dieną. Valandų valandas stovėjau prie lango nieko neveikdamas. Žiūrėjau į sniegu padengtas kalnų grandinės viršūnes. Kaip keista. Pasaulis nuo šiol atrodė tuščias: tvyrojo kažkokia sunki, ausis slegianti tyla.

Vakare atsigulęs, atsukęs žmonai nugarą, vis regėdavau paskutinį grobuonišką ir išdidų jos žvilgsnį – po to, kai išvadinęs „višta“ švystelėjau ją pro langą. Ar gali paukštis spręsti, apsispręsti? Ereliai – išdidūs. Bet ar jie gali jausti pažeminimą ir keršyti – kaip žmonės?

Liečiau ranką skaudantį (teko išsigalvoti „kritimo“ istoriją, važiuoti pas gydytoją), sutinusį petį. Dešimtis kartų ji galėjo mane suluošinti, jei būtų norėjusi: nutraukti liežuvį, išlesti akis arba mano gėdą (tam tereikėjo vieno galingo judesio). Ji to nepadarė!

Kuo toliau, tuo labiau grimzdau į sielos – jos sielos – brūzgynus. Dveji metai beveik kasdinių pasimatymų – nebuvau jai tuščia vieta. Bet jei ji taip mane mylėjo (kodėl to žodžio negalima taikyti nežmogui – ką mes žinome apie paukščių jausmus?) – kaip ji galėjo staiga pradėti mane niekinti? Užmiršti mane visiems laikams?

Atsisėsdavau tamsoje ir, negalėdamas užmigti, sėdėjau taip, žiūrėdamas į žvaigždes už lango. Kodėl aš maniau, kad ji *lengvai* padarė tai, ką padarė. Jei ji mylėjo – ji turi kentėti. Ten, kalnuose. Pažeminimas ir išdidumas neleidžia jai vėl atskristi, bet prisiminimai apie mane – mano kūną (ji mane apkabindavo sparnais), mano karštą alsavimą į kaklą – ją kankina naktimis, kviečia...

Staiga pažvelgdavau į save iš šalies ir suprasedavau, koks aš juokingas. Buvau žmogus, o ne paukštis, ir negalėjau paaiškinti jos elgesio mąstydamas apie ją ne kaip apie žmogų.

– Apie ką tu galvoji?

Krūptelėjau. Pastaruoju metu nepajėgdavau be susierzinimo žiūrėti į jau visiškai odiozine pasidariusią (ji kažkur dingdavo, gerdavo!) žmoną.

– Apie nieką.

Tai buvo mano įprastas atsakymas.

Ji daugiau nebekalbėjo – gal užsnūdo, gal apsimetė, kad miega.

Prie jos nebuvau prisilietęs jau daugelį mėnesių: negalėjau.

Kiekvieną rytą, puoselėdamas neaiškia viltį, lipdavau į palėpę. Kiekvienoje varnoje, šmėkštelėjusioje danguje, matydavau ją, besiartinančią prie manęs, atleidusią: mano širdis apmirdavo nuo saldžios susitikimo nuojautos. O, kaip aš ją mylėsiu! Bet garsus „kar!“ nuskambėjęs prie ausies, toks nepanašus į jos veriantį, laukinį šauksmą, buvo tarsi pasityčiojimas iš mano jausmų.

Kartą neapsirikau – paukštė, skridusi nuo kalnų, galingai plasnojusi sparnais, buvo erelis! Vyliausi, kad mano kančios baigėsi – paskubomis puoliau nusirenginėti, kad kūno baltumas (žinojau apie erelio žvilgsnio skvarbumą) nurodytų, kur jai tūpti. Erelis vis artėjo ir artėjo – ir staiga ėmė sklandyti: aukštai danguje, padebesiuose, jis ėmė sukti virš kalno, kurio papėdėje buvo prisiglaudęs mūsų miestelis. Aš apmirusia širdimi, užversta galva persilenkęs per palangę, sekiau jo skrydžio trajektoriją, laukdamas, kol jis nutūps. Kažkas man kuždėjo, kad tai ji, ji! – jei tik būčiau galėjęs jai papasakoti apie savo jausmus – jei tik būčiau galėjęs prisišaukti, paprašyti atleidimo...

Sukusi ratus gal dešimt minučių, ji (ar kas ten buvo?) nuskrido. Daugiau jos nebemačiau.

Jei paukštė nesugeba suprasti žodžio (tarkim, žodžio „višta“) reikšmės, tai ar gali ji nesuprasti nuskambėjusio balse *jausmo*?

Vis mažiau pasitaikydavo naktų, kai manęs nekankindavo košmarai. Paukščiai – kažkodėl ne vienas, bet daug ir visi didžiuliai – atskrisdavo į mano miegamąjį. Jie tupėdavo visur: prie galvūgalio, prie kojų, ant naktinio staliuko, ant spintos. Jie vaikštinėjo mano kūnu (negalėjau pasijudinti), skaudžiai suleisdami į jį savo lenktus nagus. Vieni lesdavo man akis, kiti siekdavo kepenų. Aš buvau lavonas.

Šis košmaras kartodavosi su nedidelėmis variacijomis – jei man pasisekdavo, nubusdavau pačioje baisiausioje vietoje: kakta išpilta prakaito.

Kartą man prisisapnavo, kad vienas paukštis – kažkodėl ne pilkas, bet baltas kaip sniegas, žaliomis švytinčiomis akimis – lesa mano pilvą. Rėkiu iš siaubo ir kažkokio saldaus skausmo, o jis vis lesa, snapu neskubėdama ištempia mano žarnas ir kitus vidaus organus.

Staiga įgyju gebėjimą judėti, čiumpu tą paukštę už kaklo, mirtinai suspaudžiu – ir matau, kad tai ne paukštė, o mano žmona (bet, kad ir kaip keista, kūnas ir kaklas paukščio). Paklaikęs atleidžiu pirštus, sugniaužusius liauną kaklą: per vėlu. Ji negyva.

Kai aš (atrodo, sapnuodamas rėkiau) atsisėdau, trindamas rankomis savo krūtinę, sunkiai kvėpuodamas, – išgirdau kažkokį keistą, garsų girgždesį. Girgždesys – pratisas, veikiantis nervus – pasikartojo. Pasilenkiau ir šalia

pamačiau kažką panašaus į paršavedę – iš jos pravertos burnos veržėsi nežmogiško stiprumo knarkimas. Pirmą akimirką net pagalvojau, kad tai – košmaro tąša.

Išėjau į kalnus po mėnesio. Tai buvo vienintelis išsigelbėjimas: bėgti. Gyventi – kam? „Dėl pinigų“, „dėl šlovės“, „dėl vaikų“: viskas man atrodė niekinga. Gyvenimo, kuriuo gyveno mano sūnus, dukra ir žmona – aš nesupratau. O, kaip pavydėjau tiems, kas galėjo valandų valandas – įsijautę – kartu su sūnumi statyti konstruojamus namelius, lošti su dukterimi vaikišką lotą, virtuvėje pakeisti žmoną ir kepti kotletus. *Gyventi* visu tuo. (Jų „smulkmeniškumas“ buvo tos palaimos kaina.) Vaikai paaugo, bet man jų pasaulis liko toks pat nesuprantamas: džiaugtis nauju sūnaus mopedu, nauja dukters suknele? Negalėjau knebinėtis mopedo variklyje ne todėl, kad buvau kvailas. Nemačiau to darbo prasmės: išstudijuoti kažkokį variklį. Kai ūgtelėjusi duktė apsilaukė kūną aptempiantį sarafaną – buvau *nemaloniai* nustebintas ryškėjančių moters bruožų (apvalėjanti krūtinė, seksualių klubų užuomina). Ji jau buvo visiškai pasirengusi tapti moterimi: „kviečianti“, kupina nevalingo žaismingumo šypsena, geidžianti papuošalų, skudurų, vyrų... „Na kaip, tėtė?“ – ji pakraipė man prieš nosį savo gundantį užpakaliuką (nesuvokdama to judesio nepadorumo: bet dėl jo mylėdama save!). „Nieko“, – tarstelėjau. O pats pagalvojau: „Ji pasirengusi sueičiai.“

Ne, aš nebuvau cinikas. Jei tik cinizmu nevadintum meilės tiesai. Ne savo vaikų nemylėjau. Nemylėjau to *banalumo*, nuobodaus jausmų, troškimų ir fiziologinių procesų *kartojimosi*, kurį jie taip veržliai siekė įgyvendinti milijardą pirmą kartą. Su ta džiaugsmingo kvailumo išraiška veide, bylojančia apie naivumą ir tiesos nežinojimą.

Nejutau nei tėviško pavydo, nieko: tik kažkoks šleikštulys, nuo minties, kad mano duktė jau „paruošta“ vyriškiui, sąmoningai ar nesąmoningai jo laukia (galbūt pirmo pasitaikiusio), kad būtų apvaisinta. Kaip karvė. Ir kad paskui gimdytų, maitintų pienu, auklėtų, atiduodama visas jėgas (ir „sielą“, kurios neradau savyje) būtybei, kurios tolimas tikslas – kita sueitis ir gimdymas... Toje begalinėje absurdo daugybėje nemačiau sau vietos. Gyvenama ne dėl tų, kurie praeityje, bet dėl tų, kurie ateityje. „Na, aš jau bėgsiu“: kupina *savo* džiaugsmo. Ko vertas *jos* gyvenimas? Aš buvau vienišas.

Kalnai nebuvo žmonės. Jie turėjo privalumą – buvo amžini. Kalbėjo jie daug – bet šviesos ir dangaus fone matomo reljefo kalba.

Kas šimtą metrų sustodavau ir žiūrėdavau į kalnus: ką jie man norėjo pasakyti? Kol kas nesupratau jų kalbos, bet žinojau, kad kalnai – tai ne mopedo variklis, ne apsilankymas pas merą ir ne nauja suknelė. Ne, kažkas visiškai, absoliučiai kita. Kalnuose nebuvau blogas. Galbūt todėl, jog niekas čia nereikalavo, kad būčiau geras.

Keliavau jau trečią dieną ir beveik priartėjau prie uolėtų viršūnių, kurias mačiau pro savo palėpės langą. Ant virtuvės stalo palikau raštelį: „Išeinu savaitei į kalnus.“ Šiais žodžiais pasakiau viską, ką derėjo žinoti būtybėms, gyvenusioms su manimi po vienu stogu.

Nežinojau, kur einu. Siauras takelis, vingiuodamas tarp didžiulių karštų

akmenų, po kuriais kartais buvo galima išgirsti upelio čiurlenimą, vedė mane vis aukščiau. Suvešėjusios saulėje kalnų pievos svaiginamai kvepėjo, džiugino žvilgsnį įvairių augalų margumu, ryškiais žiedais. Vabzdžiai, naktį tylėję, vidudienį pranešė apie save, maloniai svirpdami ir zvimbdami. Skraidžiojo maži vikrūs paukščiukai, neaukštai, kartais visai pažeme. Visiškai nebaisios kalnų gyvatės, išbaidytos mano lazdos, sublizgėdavo auksu ir nušnarėdavo tarp akmenų.

Buvau laimingas: pagaliau. Mano stichija – ne žmonės, o šis pasaulis, bekalbis ir be žmogiškų rūpesčių. Kaip man buvo sunku apsispręsti, ar krautis kuprinę ir palikti tokius jaukius (ir tokius atgrasius) namus – ir kaip man lengva buvo čia, vienam, be žmonių, vakarais šildytis prie laužo, stebėti miriadus ryškiausių žvaigždžių, krintančių iš padangių.

Čia, kur keliavau, vis dar buvo vasara, nors ir ne tokia karšta kaip apačioje. Ten, vis taip pat toli, kaip ir anksčiau, į Viešpatį keldamos veržlias keteras, baltavo negyvos viršukalnių grandinės. Retkarčiais sustodavau ir, pridengęs akis nuo saulės, žiūrėjau į jas: tarsi būčiau jautęs, kad ten – mano pradžia, mano gyvenimas, mano pabaiga. Mintis, kad šiame žygyje tyko pavojai (pakanka paslysti ir susilaužyti koją), mintis apie galimą mirtį kalnuose, apie negrįžimą namo – ir gąsdino mane, ir guodė širdį kažkokia nepaaiškinama palaima. Mirti čia, vienatvėje – kur niekas (nei raudantys artimieji, nei žmonės baltais chalatais ar sutanomis) neatsistos tarp tavęs ir Dievo (to labiausiai bijojau)... O gal būti sudraskytam laukinio žvėries – kalnų vilko ar leopardo, kurie, anot pasakojimų, veisiasi šiose vietovėse... Pasitikti savo paskutiniąją sekundę ne nebyliame siaube, ne žeminančiame žmogų „laukime“, o grumtynėse su gražia ir plėšria būtybe, trokštančia paėsti. Būti jos sudraskytam – pamaitinti ją savo karštu krauju, savo garuojančia vakaro vėsoje mėsa... Išnykti toje būtybėje.

Iš pradžių tas žygis man atrodė nekalta išdaiga, kaprizas. Bet kuo toliau, tuo labiau ėmiau į jį žiūrėti rimtai – kaip į kažką, kas buvo pakuždėta man likimo.

Žinoma, tai buvo tik jausmai. Jie valdė mane, bet ne tiek, kad užgožtų protą. Miegojau palapinėje, miegamajame maiše, kuriuos pasiėmiau iš namų. Ir senas medžioklinis šautuvas, svetimas, glostydamas koją buože, naktį man pakeisdavo žmoną.

Erelis pasirodė anksti rytą: jis sklandė taip aukštai virš uolos ir bedugnės, kad turėjau atsiremti į lazda, kad nepargriūčiau. Paskui jis dingo. Pastovėjęs vėl leidausi į kelią. Tik dabar, atrodo, supratau, kur einu. Ne, aš nepuoselėjau vilties ją susitikti (ereliai gyvena ant neprieinamų žmonėms viršūnių), norėjau tik prasiskverbti į jos pasaulį. Pažinti kalnus man reiškė suvokti tai, kuo ji gyveno. Jei ji negalėjo pažinti mano gyvenimo, jo prasmės (veikiau beprasmiskumo), tai aš jos gyvenimą – galėjau. Neturėjau jos sparnų, bet turėjau – nuo šiol – jos tylą, vienatvę ir galbūt laukiniškumą.

Pakeičiau maršrutą ir pasukau į tą pusę, kur išnyko erelis. Kelias vandanas, nusibrozdindamas kojas, ropščiausi akmenimis į kalną. Kai pagaliau

užsiropščiau – prieš mano akis atsivėrė naujos tolumos: kiti kalnai ir – toluomoje – naujas snieguotas kalnagūbris, dengiantis horizontą. Buvo sunku patikėti, jog kažkur žemėje dar kas nors yra, o ne vien tik amžiname, nebyliame riksmo sustingusios akmeninės bangos.

Erelis – tas ar jau kitas? – dabar suko ratus virš manęs. Gražiai sklandydamas, jis suko ratą po rato, lėtai tolo smailių keistos formos uolų link. Jis tarsį kvietė mane, rodė, kur man eiti. Patraukiau į tą pusę: man buvo vis vien.

Ėjau dar dieną ar dvi (užplanuotoji „savaitė kalnuose“ jau seniai baigėsi), paskui sustojau, išvargęs, nusprendęs pailsėti. Be abejonės, buvau savo vaizduotės auka: kalnuose viskas pasidaro svarbu ir simboliška. Kaip, beje, ir turėtų būti arti amžinybės bei Dievo.

Erelis daugiau nepasirodė. Nusprendžiau grįžti namo.

Gyvenimas kalnuose – beprotybė. Jei aš nebuvo sukurtas žemiškam gyvenimui – nebuvo sukurtas ir gyvenimui kalnuose. Beveik nebeturėjau maisto. Labai pavargau, mano nudaužytos kojos buvo vienos žaizdos, kurias vargais negalais perrišinėdavau binto likučiais. Gyvenimui kalnuose reikalingi sparnai ir aštrus snapas. Arba bent jau kanopos.

Keista, bet žmogiškasis pradas nubudo manyje. Pirmąkart, sėdėdamas prie greitai užgesusio laužo (labai sunkiai šiose vietose pavykdavo rasti laužui tinkamų žabų), žvelgdamas į vėjo įpučiamas žarijas, pagalvojau ne apie kalnus, bet apie namus: prisiminiau juos – savo kabinetą palėpėje, virtuvę, židinį... Ne jau aš toks silpnas? Pykau ant savęs, kažkokia gėda („greitai pragydai apie jaukumą“) akimirką užvaldė širdį. Tie jausmai, tas noras sugrįžti į „aprūpintą“, „nerūpestingą“, nuo pradžios iki galo išsigalvotą gyvenimą (visos tos „valsybės“, tie „merai“, „žurnalai“, „ratai“) – žemino mane.

Prieš sugrįždamas į tą gyvenimą, kuris dabar atrodė begaliniai tolimas, neegzistuojantis (nejau tikrai kažkur yra tas siaubingas kompiuterinis televizinis pasaulis, išpažįstantis daugiau nei abejotinas vertybes?) – pirmiausia turėjau suprasti save. Kas aš toks, ko man iš tiesų reikia? Ir tokiomis akimirkomis mane aplankydamas keistas jausmas: aš – ne žmogus. Kažkokia esybė iš kito gyvenimo – galbūt ereliško – gyvena manyje, neduoda ramybės.

Kodėl aš kankinuosi (ir kankinu kitus)? Kodėl negaliu būti laimingas dėl to, dėl ko laimingi kiti (nejau nenoriu)?

Juk turiu viską, ko reikia laimei (vaikai, žmona, namai, „populiarumas“): tai kodėl aš vis tiek nesu laimingas? Kodėl man reikia *kitos, nežemiškos* laimės? Kodėl man taip gera kalnuose – ir taip blogai tarp žmonių? Kodėl?

Rytą pradėjau leisti. Niekas negalėjo atsakyti į mano klausimus. Leidau si ne todėl, kad suradau gyvenimo prasmę ten, apačioje, o todėl, jog negalėjau – su savo nepritaikytu gyvenimui kalnuose kūnu, su nuslopintais instinktais – gyventi čia.

Tai buvo panašu į pralaimėjimą.

Lizdas krito man į akis antrą nusileidimo dieną. Didžiulis, iš tolo matomas, prilipęs prie kyšančios virš bedugnės uolos. Būčiau jo nepastebėjęs, jei nebūčiau išgirdęs pažįstamo veriančio riksmo, kuris privertė mane krūptelėti ir pakelti galvą. Išskleidęs sparnus, dukart aukščiau negu pati uola, dėl to vos įžiūrimas, padebesiuose lėtai sklendė erelis, tarsi simbolizuodamas besimėgaujantią savimi laisvę.

Ne, jis buvo pernelyg aukštai, kad tai būtų jo riksmas. Pasitaisęs kuprinę, vėl ėmiau leistis žemyn. Bet ūmai antrą kartą krūptelėjau: šįkart ne nuo garso. Per dešimt žingsnių nuo manęs, ant uolos iškyšulio, kiek aukščiau nei mano galva, išskėtusi sparnus ir žaižaruodama akimis, tupėjo *jina*. Pažinau ją, bet ne pats atpažinimas – nepaprastas tos paukštės grožis, pasirodžiusios kaip regėjimas (pirmą akimirką pagalvojau, kad tai regėjimas), – privertė mane aiktelėti, apmirti. Palėpėje ant palangės ji nebuvo tokia graži, kaip čia, tarp uolų laukinėj gamtoj, savo stichijoje.

Mes žiūrėjome vienas į kitą nejudėdami. Kodėl ji čia? Kaip ji atsekė mane iš savo aukštybių? Neabejojau, tai buvo ji: ereliai taip arti žmonių neprisileidžia.

– Kodėl tu nebeatskridai? – žengtelėjęs žingsnį paklausiau. – Aš laukiau tavęs.

Ji, išgirdusi mano balsą, krūptelėjo ir dar plačiau išskėtė sparnus.

– Tu bijai manęs? Aš...

Ji kažkaip keistai pravėrė savo grobuonišką gražų snapą – ir aš pamačiau pažįstamą šiurkštų liežuvelį.

– Aš myliu tave, girdi? Myliu. Myliu dar labiau, nes esi laisva – nes taip lengvai gali mane mesti, išskristi visiems laikams. Žinau, nesupranti mano žodžių, bet galbūt mano balsas tau daug ką pasakys. Aš pirmas žmogus, išpažįstantis meilę paukštei, ir aš neišsigalvojau savo jausmų. Aš beprotis, bet ir tu tokia pat.

Žengiau dar žingsnį ir ištiesiau jai ranką. Ji visą laiką – kažkoku suglumusiu ir tiriančiu žvilgsniu – žvelgė į mane iš viršaus. Ir čia į akis man krito jos pūkai – tie minkšti švelnūs pūkai ant jos krūtinės ir žemiau, tarp šlaunų, kur slėpėsi mano ir jos beprotybė: prisiminimai užliejo mane – dveji ilgi laukimo, budėjimo metai, pasibaigę jos atskridimu pas mane, mūsų nežemiško artumo, giminingumo stebuklu...

Verčiau kaip vaikas, pritūpęs. Niekada nebūčiau verkęs prieš žmogų.

– Aš nebuvau vienišas su tavimi, – šnabždėjau pro ašaras kaip beprotis. – Žinau, tu mylėjai mane, mylėjai, aš žinau.

Akmeninė širdis, aš tiesiog dusau nuo ašarų.

Ir staiga pargriuvau, nuverstas nuo kojų, surikau iš skausmo pakaušyje.

Ji, įsikabinusi nagais į nugarą, iš visų jėgų kapojo man kaklą – vienintelę apnuogintą kūno vietą.

– Ak tu bjaurybe!

Griebiau jai už sparno ir stipriai patraukiau – dešimtis ilgų plunksnų liko mano saujoje. Negalėjau kaip reikiant kovoti, nes slėpiau nuo jos snapo veidą – nenorėjau sugrįžti namo aklas arba subjaurotas.

Pagaliau man pavyko sugriebti ją stipriau ir nuplėšti nuo iki kraujo išdraskytos nugaros (kraujas upeliu tekėjo ir iš gilios žaizdos ant kaklo).

Ji nukrito ant žemės ir atšoko: vilkdama žeme ištiestus sparnus, ji, pla-

čiai išžiojusi snapą, traukdamosi atatupsta, grėsmingai suriko: kaip tada, kai palėpėje iš mano peties išplėšė mėsos gabalą. Tai štai kur ryšys, štai kur identiškumas: ji taip ir neatleido man!

– Tu višta! Višta! – surikau nesavu balsu, nuo peties nusiimdama šautuvą.

Niekada dar nebuvau jos matęs iš viršaus. Iš viršaus ji nebuvo tokia dinga, kėlė – savo paukštišku bejėgiškumu – veikiau gailestį negu susižavėjimą.

Staiga ji puolė – visai kaip višta – prie prarajos ir, atsistojusi ant krašto, atsispyrė, vilkdama sparnus.

Dabar ji vėl buvo savimi – skrisdama: laisva, pasitikinti, grobuoniška.

Nuostabi.

Sukandęs dantis, aprišau kaklą paskutiniu binto galeliu.

Dabar aš kai ką supratau, susiejau galus. Ji, tas erelis, tebesukantis padebesiuose, ir lizdas ant uolos krašto.

Nugalėdamas skausmą (nugara degė tarsi nuplikyta), palikęs kuprinę ir palapinę, aš pradėjau ropštis ant uolos. Neapsirikau, nujausdamas kažkokį logišką galą, kuris laukia manęs šiame žygyje. Aš nemiriau (kol kas), bet kažkokia logika turi būti. Šitoks – kai sieloje tokia pat sumaištis – aš negaliu grįžti namo.

Kai po pusvalandžio užsikoriau ant vienos atbrailos, esančios už kelių dešimčių metrų nuo lizdo (kiek žemėliau) – saulė jau ėmė slėptis už uolos. Paskutiniai raudoni spinduliai apšvietė plynaukštę, kurią norėjau pamatyti.

Neapsirikau. Ji tupėjo lizde – kaip višta! – o greta stovėjo jis – dar didesnis už ją, dar grobuoniškesnis, dar lenktesniu snapu.

Ar jinau susirado jį po manęs, ar jis buvo visus tuos metus? Ta paskutinė mintis mane sujaudino: jei taip, tai ji jam būdavo neištikima kasdien – iš pradžių atskrisdama ant to medžio, o paskui ir iš tiesų, kaip moteris.

Dabar ji vėl – ir labiausiai – buvo panaši į naminę vištą suglaustais sparnais. Perekšlė.

Nusiėmiau nuo peties šautuvą ir spragtelėjau užraktą.

Skausmas, pažeminimas, neapykanta kunkuliavo manyje: ji drįso pulti mane, kai aš verkiau iš švelnumo, iš meilės jai! Prakeiktas padaras. Ji klauso tik prigimties ir yra abejinga žmogiškiems jausmams. Dabar ji turi savo patiną ir peri savo gyvačiukus, ir aš jai – priešas. Ji man keršija už artumo akimirkas, kurias su manimi patyrė.

Kažkas apsvirtė mano galvoje. Visa ta mistika su tarsi paukštyje esančia „siela“ – iš galvos išgaravo. Ji buvo paprasčiausias padaras, kuris – galbūt (ir dėl to dar nebuvau tikras) – mano dėka patirdavo grynai kūnišką malonumą (taip galima paaiškinti jos apsilankymus). Dabar ji turi „šeimą“ – čia, aukščiau kalnuose – savų uždavinių, ir jai nuspjauti į mane. Ji norėjo mane užkapoti!

Išgirdus užrakto trakstelėjimą, ji pakėlė galvą, erelis irgi suklušo. Paskutinis saulės spindulys apšvietė aikštelę.

Tą akimirką, nežinau kodėl (aš kaip tik nusitaikiau), – ji staiga atsistojo,

suplasnojo sparnais – ir aš apmiriau, apimtas laukinio siaubo. Žaibo greitumu, iš nugaros apšviesta spindulių (sparnų galai degantys), ji nėrė link manęs iš viršaus. Ką ji jautė? Ar ji vėl patyrė neapykantą? Ūmi baimė dėl savo gyvybės, dėl būsimų jauniklių? O galbūt paskutinis meilės protrūkis (*ji skrido manęs žudyti ar apkabinti*)?

Iššoviau iš abiejų vamzdžių, driokstelėjau iš apačios, nesitaikydamas, įrėmęs šautuvo buožę į pilvą.

Ji, atrodė, iš pradžių nesuprato, kad jau negyva, ir akimirksnį dar kabėjo virš manęs, palaikoma sparnų. Paskui nukrito už dvidešimties metrų.

Priėjau, nešinas rūkstančiu šautuvu.

Ji gulėjo ant nugaros: sparnai – išskėsti į šalis. Galva – nusvirus į šoną. Graži.

Iš jos krūtinės sunkėsi kraujas.

– Sakiau, kad myliu tave, – ištariau aš.

Ir, užuot vėl pravirkęs, kaip norėjosi, koja nuspyriau ją nuo uolos žemyn.

Sugrįžau po trijų savaitių – apšepęs, apiplyšęs, purvinas, išalkęs kaip vilkas (paskui sužinojau, kad manęs jau savaitę ieško kalnuose).

Nustebau radęs žmoną lovoje. Ji buvo kažkokia pasikeitus: veido bruožai užaštrėję, nosis ištįsus, primenanti snapą. Pirmąkart ji man buvo graži – tarsiti būtų buvus ne ji.

– Kas tau, – pasakiau prisėsdamas: ji man kažką priminė.

– Štai, – nusišypsojo ji kažkaip kaltai, rodydama į krūtinę.

Visa jos krūtinė buvo aptvarstyta.

– Tu...

– Atleisk man.

Daktaras, pasikvietęs mane už durų (iš kur čia daktaras?) paaiškino man, kad Ruta (nejau jos vardas Ruta?) bandė nusižudyti.

– Kaip nusižudyti? Kodėl?

Po savaitės ji užgeso. Prieš mirtį ji man pasakė, spausdama ranką ir sunkiai kvėpuodama (ji atrodė nepažįstama, kažkokia nežemiška):

– Žinau, kad buvau tau našta, bet... – ji nurijo seilę, – aš mylėjau tave.

– Tu mane mylėjai? – nustebau.

– Tu nepastebėjai, – ji pravirko. – Tu manęs nepastebėjai.

– Bet...

– Mano siela...

Tai buvo jos paskutiniai žodžiai.

Ir staiga, sukrėstas, aš supratau, viską supratau.

Epilogas

Prisimenu erelį. *Jis stovi, vienišas, prie tuščio lizdo.*

Grenoblis,
1997.IV. 25–1997.V. 12

Vlado Braziūno nuotr.

VALDEMARAS KUKULAS

37

*Nieko nėra, kas mirtų
Ar būtų mirę. Durpyne
Durpių seniai nėra, o bruknės
Raudonuoja, nors mirk patsai.
Ir tada supranti: po durpynu
Driekias tikrieji miškai.*

*Tavo kaulai labiau sudūlės
Ten nei čia. Kas naktį
Tu kalbiesi su motina, tėvu.
O sakyk, ar kalbėjais
Taip gyvai su gyvais jais? Niekas
Neišlieka ilgiau negu kraujas.*

*Kraujo balsas jungia ne žmones.
Šitas ežeras mirtų be šitos
Miško laukymės, o šitas
Vilkas be mano stirnos. Mano, –
Sakau ir žinau, kad tai mano.*

*Akmens ant akmenų neliks,
Bet išliks neapykanta. Rožės
Nesiglaus viena prie kitos, bet išliks
Mūsų meilė. Nebūsime čia, eisime*

*Ten, kur pėdsakų jokių nelieka,
Kur nėra jokios meilės nei pykčio.*

*Neapykanta mintanti meilė tikra
Kaip vanduo. Akmens ant akmens
Neliks, bet šaltinis upe pavirs,
Krūmo gaisras – ryto žara. Nėra
Mūsų žemėje mūsų, nėra
Jokio pėdsako, kad kada buvom.*

*Užtat šitos grotos lietaus
Yra amžinos. Amžinos buvo
Iki šiol pilnaties ir delčios vienutės
Ir palatos. Tačiau kaliniai, ligoniai
Jose negyvens. Akmens
Neliks ant akmens. Jau neliko.*

*Akmens ant akmens neliks,
Tačiau kerštas išliks, o ypač
Kerštas mylinčių, ergo, mylėjusių.
Rožės pavirs nuodais, o aukso
Žiedas virs kilpa. Bet nieko
Tai nereiškia jau nesantiems.
Buvusiems.*

*Kasdieną būk pasirengęs
Nusikalsti: niekada nežinai,
Ką iškrės tavo mintys, instinktas
Netiesos ir tiesos, negali
Numatyti, kaip elgsis net tavo
Papasčiausia naminė katė.*

*Kadaiše matei mušamą
Vyrą stoty ir lig šiol negali
Atsipeikėt. O juk užmuštum
Aną mušusį vien todėl,
Kad dabar pats negalėtum sušerti
Net politikui. Netgi tam.*

*Naktimis gerai įsiklausyki
Į save: kiek pavidalų tavyje
Jau dešimtmečius sėdi tavo
Vienutėse ir konclageriuose.
Niekada nežinai, kada jie
Išsilaisvins ir ims maištauti.*

*Visada būk pasirengęs
Kautis su savimi ir savo
Angelais ir demonais. Aišku,
Kad pirmiausia su angelais. Nes visi
Nusikaltimai kilo ir kils
Iš padarytų nusikaltimų.*

*Mūsų ateitis vien žolė.
Žolė po daugiaaukščiais, mašinų
Stovėjimo aikštelėm, po avarijų
Ir žmogžudysčių vietom. Bet žolė.
Skirtingo plauko ir skirtingų
Spalvų, tačiau žolė. Ji ateitis.*

*Civilizacija yra žolė.
Žolė virš mūsų kaulų, kapinynų,
Geležies ir sidabro amžių, šiukšlynų
Vakardienos ir šiandienos, bet žolė –
Skirtingo vaistingumo, nuodingumo
Ir amžinumo. Tačiau ji aiški.*

*Toks Mandelštamą nesakė „žolė“.
Sakė „žolytė“. Bet Mandelštamo nebuvo.
Jis bus tik tada, kai jį susikursim,
Kai susikursim praeitį, kurios nėra,
Ir joje apsigyvensim. Štai tada
Mus ir užaugš, ir užklos ne žolė, bet žolytė.*

*Šaka, bet lapija neišsprogs.
Ir nieko nebus: nakties nei dienos
Belapėje girioje. Niekada
Toks tuščias ir skambantis dar nebuvo
Bežodėjų laukymėje. Pelenai
Užkrinta. Nereiks net barstyti.*

*Žvėris neiššoks iš alsios
Blausos. Ir paukščiai čiulbės ir ulbės
Tiktai praeities aušroje.
Ir nieko nebus. Ir neteks prasmės
Medžioklė ir peilis. Neteks prasmės
Ir žmogus. Kas jis be medžioklės?*

*Ėjimas dangun ašmenim
Kalavijo ar peilio. Atgal*

*Kelio nebuvo, nėra ir nebus.
Medžiai, žolynai ir upės išdžius
Šešėly dangoraižių, ir niekada
Niekam jau neskambės aleliuja.*

*Šaka neišsprogs, ir stiebai
Neišleis atžalų, ir nieko nebus:
Dievas mirė ir neprisikels,
Žemė mirė ir nebesisuks
Apie saulę ir mus, ir tie mes
Nebegrįšim, nes nėra kur sugrįžti.*

*Ką dar prisiminti galėčiau,
Kas būtų svarbu? Tolimos dainos
Vestuvių, kuriose nedalyvauju, agrastų
Žydėjime, kuriame dalyvauju
Pro langą užuosdamas jį, kelias
Pro langą į kapines. Amžinas.*

*Svarbiausia – tolimos dainos,
Kurių jau nepakartosi vaikams,
Siūbavimas jų, liūliavimas kaip žydėjimas
Javų ar agrastų. Tai dainų kelias
Į kapines amžinas. Jų nepakartosi
Jokiais eilėraščiais. Jokia mirtim.*

*Visa kita, ką dar prisimenu,
Pilka ir nuobodu. Taip nuobodu,
Kad iš nuobodžio to galima austi
Moderniausias pynes, gobeleną
Moderniausia, ir niekas nedrįstų
Pavadint mus vaikais nuobodybės.*

*Kokie gražūs paukščiai! Tikriausiai
Tai suopiai, kurių aš nepažįstu.
Koks netikėtas džiaugsmas! Tikriausiai
Tai laimė, kurios taip pat nepažįstu,
Tik žinau, kad ji atsiranda
Visiškai tuščioje erdvėje tarp žmogaus
Ir žmogaus, tarp žmogaus ir paukščio.*

*Kaip smagu šitaip gyventi: nežinant
Nei paukščių, nei medžių vardų, negalvoant,*

*Kaip pavadint savo būsenas: skausmas
Dažnai vertingesnis už džiaugsmą, už laimę –
Ilgesys, liūdesys vertingesnis, bet tu
Nežinai viso šito, todėl ir gali
Tart pasauliui: esu tavyje.*

*Jeį ne grotos kalbos, pasakyčiau:
Aš tyliu tuos paukščius, aš tyliu
Šitą tylą, ištiręs joje, aš neliudiju
Šio pasaulio, savęs nesakau, neišduodu,
Nes nėra ką išduoti. Tie paukščiai plasnoja
Be sparnų ir be garso. Svarbiausia,
Kad visai be vardų, o gyvybės
Turi gal net daugiau, negu tu.*

A. Verbai

*Nieko neprigývenau. Randą ant šėmo
Dangaus. Dvi raides ant viešųjų
Tualetų durų. Blogiau dar. Nieko
Nepriųvenau, net mirties normalios, be smurto.*

*Raktas visad po kilimėliu prie durų:
Eikit. Įeikit, neškit iš namų knygas, patalynę.
Nieko nereikia man. Palikit tik viltį,
Kad nieko ir neprigývensiu. Vaikų nei anūkų.*

*Viskas baigsis su manimi. Komėdijos, dramos
Paprastai turi autorius. Mano Kūrėjas
Taip sumanė, kad aš turiu gimt ir mirtį
Už save. Ir neskyrė man jokių lapkričio sodų.*

*Po manęs liks dykynė: balsas užkimeš
Ir keiksmazodžiai. Ir nežinia dar, kiek amžių
Reiks dykynei tai užsodinti. Nieko o nieko
Neuųgyvenau ir nepalikau. Keikitės patys.*

*Keikitės savo kalba, nes žmonių keiksmazodžiai
Nueina su manimi. Randas ant šėmo
Dangaus jums primins, kad esat tik raidės
Ant durų viešų tualetų. Ir viskas.*

*Nieko neprigývenau. Net atminimo.
Net prakeiksmo. Nieko neliko. Draugai
Seniai su manimi. Bent jau priešų
Būčiau turėjęs: ilga atmintis jų, atauganti...*

**VIOLETA ŠOBLINSKAITĖ
ALEKSA**

Gedėtojas

Apsakymas

Tadas atsibunda, kaip jau pratęs, penktą. Gal kiek po penkių.

Naktinės užuolaidos prorėžoje nematyti nė menkiausios brėkšmos.

Ko norėti? Spalio vidurys. Viena tik paguoda, kad lauke tyku lyg Dievo ausy. O vakar kas dėjosi? Siaubas! Toks vėjas daužėsi, negalėjai apsiklaudyti. Net kadugį iš žemės išdaužė – su visomis šaknimis.

Išlakus buvo kadugys, gerokai jau trobos stogą praaugęs, vešlus. Šakos nuo pačios apačios kaip tik rūtos žalios, labai patogų Verbų sekmadienį šakelę nusilaužti. Atsidarai trobos duris, pasuki už kampo nusišvilpti – ir jau turi verbą, ir jokio tau rūpesčio. Atrodė, visuomet taip bus. Visuomet, kol tik Tadu verbos reikės. Bet įsisuko šiaurys, įsismagino – ir supūtė medį kaip kokią menkiausią viksvą.

Benadą irgi bus vėjas supūtęs, juk dar drūtas buvo.

Aišku, kad vėjas kaltas. Tik ne tas, vakarykštis, atnešęs iš tolybių labai sunkų lietų su šlapdriba, bet ankstesnis, dar rugsėjo pradžios, dar bulviakasio vėjas. Sušilo, matyt, žmogelis prikastus maišus betampydamas, supluko, atsilapojo... O vakare, kai bulvės jau buvo pastogėn sumugintos, galgi nė burnelės į savo sveikatą nekilstelėjo. Veikiausiai kad ne, juk nagas. Baisus nagas, tas Benadas. Krapštysis, būdavo, parduotuvėje nelyginant boba: „Man, Stasele, ketvirtuką duonutės baltos, su saulėgražomis, raikytos... Pigesnių makaronų pakutį ir saldinių – tų, kur rūgštesni, – pačiulpti... Gal dar silkę kokią...“

Visados tik šitaip. Ir kad tau, kaip tikras vyras, alaus ar baltos! Kur jau!

Būtų Benadas kaiminis, nekeltų Tadu jokios nuostabos. Kad jau neperka, matyt, pats krūmuose išsisunkia. Bet juk ne kaiminis Gedvilų Benadas,

amžiną jam atilsį. Visai ne kaiminis – nuo amžių miestelio viduryje, parduotuvės pašonėje gyveno. Kai krautuvė šitaip arti, pirkis kad ir penkis šešis butelius – rankų nenutruks, kol namo pareisi. Tačiau Benadas nepirkdavo. Nei viešai, nei slapčia. Tado neapmulkinsi, neapmausi, jis prie parduotuvės kaip prikaltas, viską mato.

Tadas rytą atsikelia, užsikuria krosnį, kaičia bulves, tas mažikes, kad turėtų ką vakare vištoms patrupinti, ožkai po barzda pakišti. Šalia didžiojo puodo stato mažuliuką – su lašinio spirgeliu, su morka, kopūstlapiu ar burokėliu ir, žinoma, svogūno galva – jau nebe vištoms, jau sau. Irgi vakarui. O paskui – į tvartelį. Paukščiams – miežių, kaušą vandens, ožkai – šieno gniūžtę. Ožkos dabar jau nė melžti nebereikia, užtrūkusi, tad jokios gaišaties.

Kol iš tvarto pareina, troboje tvarka kaip bažnyčioje: kiaušulių gerai apšutusios, troškiny s kvepia iš pasiutimo... Ir vandens prišilę. Galima praustis, skustis, o tuomet jau – ant dviračio. Be dviračio Tadu gyventi būtų riesta. Vasarą, kai sausa, dar pusė bėdos, galima ir ne viešu keliu, galima tiesiai drožti, per laukus, lazdele pasiramsčiuojant. Bet jau rudenį – galas. Visus patogius takučius vandenys užmerkia. Žemė čia tokia – gavo lietaus, palieka gyva tešla. Pėsčias eidamas klamposi iki juosmens murkšlotas. Va tam ir dviratis. Kad žvyrkeliu. Kad sausai. Lankstas? Užtat kojos sausos. Ir batai švarutėlaičiai. Vyrai batai svarbūs. Žvilgėti turi, net labai. Kad nežvairuotų miestelio bobos. Prie asfalto ir šaligatvių pratusios, kur tau nežvairuos, jeigu įvirstumei į jų „pakajus“ dumblinas.

Kita vertus, dviratis ne vien kojoms patogus. Rankoms irgi. Pėsčias bene tu daug ką iš tokios tolybės namo parvilkdumei? O Tadas niekad negrįžta tuščias. Turi iš priekio ant dviračio rėmo kietai prisitaisęs tokį krepšį, talpų, patogų, dangčiu užvožiamą ir netgi maža spynele užrakinamą. Namų, kad ir visai dienai išeidamas, niekad nerakina, tiktai duris šluotgaliu iš lauko paspiria: geram žmogui – ženklas, kad nieko nėra, o blogam... Blogas vis vien jis vidun, jeigu tik panorės. Nuo blogo rakink kad ir devyniom spynom...

Bagazinės spynutė – dėl miestelio vaikų. Nebūtų dangčio, nebūtų spynelės, kaipmat išstampytų vaikai Tado pirkinius. O užrakinai – rami galva. Nei alaus butelaitis iš tolo šviečia, nei duona permirks, jeigu lietus.

Duonos Tadas visados tykoja pats pirmasis, vos tik atveža. Jis labai brangina tas kelias akimirkas: kol perka, uosdamas šiltą rūgštelėjusį kvapą, kol nešasi kepaliuką, tvirtai prie krūtinės prisispaudęs iki dviračio, kol patogiai guldo į krepšį, kol rakina. Mat duona jam saldžiai primena vaikystės namus, kai tebebuvo gyva močiutė. Mama duonos jau nebekepdavo – nebuvo iš ko, ir laiko trūko. Kolchozas prarydavo visą amžinatilsį motinos laiką. O štai močiutė... Balta skarelė, standžiai apveržusi viršugalvį, languota prijuostė, iki alkūnių atraitotos rankovės... Tikri burtai prie duonkubilio! Baltų močiutės dilbių švytavimas Tado atmintyje – geriausias įrodymas, kad žmonių šiuose kraštuose ir iki kolchozų gyventa. Ir sėta, ir pjauta. Ir duona kepta. Kiekvieną savaitę. Šeštadieniai. Kad šventos dienos išvakarėse namai gardžiai pakviptų: Dievui – garbė, o žmogui – skalsas.

Jau po bažnyčios, jau prie pietų stalo susėdus, tėvas prariekdavo pirmą tos savaitės kepalą. Su kryželiu per juodo pilvo vidurį. Papentukas – visuo met Tadu. Plutos daugiau. Stora traški pluta – pats tas jauniems aštriems Tado dantims. Gerus dantis kitados Tadas turėjo. Tikrus bebro kaltus. Būtų

galėjęs drebulės žemėn leisti, kaip ir tie darbūs žvėriukai prie Geluonos... Drebulių neleisdavo. Betgi kokį riešuto kevalą triaukštelėti – kodėl jau ne? Dabar, žinoma, gailu, kad jaunas toks kvailas ir netoliaregis buvo. Tačiau jauni visi begalviai. Jauniems atrode, atrodo ir visados atrodys, kad dabantys neturi pabaigos. O juk turi! Visa kas per laiką pakinta. Susidėvi. Sveikata. Valdžia. Netgi pinigai.

Klebonėlis, per kiekvienas šventas mišias tokius gražius pamokslus skaitantis, teismus: reikia gyvą kalną metų ant kukšteros susikrauti, kad suvoktų žmogus tokią aiškia, bet vis dėlto sunkiai atsiveriančią tiesą – net ir trumpūtis mirksnis gali tapti amžinojo kitimo įrankiu Dievo rankoje! Imk vakarykštę vėtrą... Vienas gūsis – ir guli storiausias kadugys ant žemės priplotas. O kerojo panamy nuo kadų kadės!

Ką ten senas vargšas kadugys. Benadas ar neišvirto? Išvirto.

Sudievu, Benadukai, jau padėjai šaukštą! Rūdys tavo šaukštas nebenaudojamas, o juk ar ne kokiais trejais už mane jaunesnis buvai? Nebe valgytojais, nebe mynėjas šiandien tu, Benadai. Ir nesvarbu, kad kitą kartą labai greitas pašiepti būdavais: „Ir kur tau to alaus tiek lenda?“

Ogi lenda! Sulenda. Sukliuka į vidų be menkiausio vargo. Ir butelis, ir du. Kada kokia nuotaika. Kada ką valgęs būni... Ir pašvilpaukim dabar, Benadukai, kas sau: tu, nors nerūkei negėrei, jau tuojau būsi iš rajono centro parvežtas, šešiom pušinėm lentom aptaisytas, o aš, Armonų Tadas, nors vakar vakare visai nemenkai alaus primaukęs, minu sau miestelin, dviratį apžergęs. Juokinga, ką?

Tadas žino, Benado parapijos namuose nešarvos. Namuose guldys. Tokia, girdi, paskutinioji velionio valia buvusi. Vakar parduotuvėje Tadas gerai girdėjo amžinatilsio dukterį beputojančią: „Jau tie seni įnoringi, jau įnoringi! Be menkiausios logikos. Juk salėje ir gražiau, ir patogiau. Ne! Netinka jam salė! O kad man šitiek rūpesčio – nė motais! Žolę kieme apipjauk, visas namų kerčias išgramdyk, suolus ir kėdes iš kaimynų susiskolink...“

Stasė irgi gera: „Tai jau, tai jau... Nabaštikui ramybė, o gyvam – gyvas vargas!“

Ar nebūtų galėjusi Benado dukters, tos nelaimingos miesčionės, sugėdinti: namus kuopti derėjo, kol tėvas gyvas buvo, ne dabar?

Tačiau kur tau ką Stasė sakys! Stasei reikia būti labai delikačiai. Stasė juk ne vien parduotuvę „laiko“, bet ir svetainę prie tos parduotuvės, kurioje visi labai laukiami, ypač po laidotuvių. Iš kelių snarglėtų piemenų, arba kad ir senių, sulendančių bokalų pakilnoti, daug tau naudos? Katino ašaros! Kas kita, moderniškai tariant, gedulingi pietūs. Žmonių kalba – šermenys. Sueina visi nuvargę, nusiplūkę, dažniausiai jau vien tik apie tolimus kilometrus iki namų begalvojančios... Paraikei tokiems parduotuvės lentynoje kiek užsigulėjusio vyniotinio ar kokio lenkiško pašteto, sukūrėtei į lėkštes porą kibiriukų silkės, dar marinuotų agurkų stiklainį nuvožei, raugintų kopūstėlių aliejumi apipylei – kuo ne šaltų užkandžių stalas? Karštieji – irgi ne problema. Kepsniai juk šaldyklėje. Kada jau išmušti – tik savo valandos laukia! Užsiskakė kas nors „gedulinius“, ištraukei kepsnius, palaikė per naktį, kad atitirptų, – ir keptuvėn. Bulves košei suskusti – va tiek to rūpesčio ir belieka. Juoba ne pati Stasė tas bulves skuta. Adolfinai!

Juk dėl tų kelių mėgėjų vakarais bokalus kilnoti niekas Adolfinos svetainėje nelaikytų. Bulvėms skusti Adolfiną! Kepsniams čirškinti! Stalui baltai padengti ir dviračiui žvakidei viduryje to stalo pastatyti. O tuomet, kai juodas kaspinas išilgai balto stalo patiesiamas, kai šalia silkių, mišrainių ir vynu su brendžiais į žvakidę atremtas ima šviesiau už staltiesę švytėti giliai žemėn užkastojo portretas ir kai uždegamos žvakės, – geltonos, ilgos, bažnytinės, – va tuomet prie durų staktos jau ir Staselė, plunksnas papūtusi kaip tikra višta perekšlė: „Pavargot, išalkot, brangieji... Maloniai prašom!“

Šiaip, negali sakyti, mikli bobelė. Ir su kepsniais visus greitai apšoka, ir ašakas ar kauliukus nuo stalo akimirksniu kaip tikra višta nulesa, kad vaizdo negadintų, ir našlystės kančią patyrusius gedėtojus meiliai apglosto. Dar malonesnė, kai jau laikas už pietus atsiskaityti: „Na, ką? Pasimeldėt, pagiedojot? Išlaižėt visas lėkšteles, žalia petražolė ir pomidoro skiltele papuoštas, kad nebūtų nė menkiausio mėselės vytulio matyti, stikliukėlių lyg uogą prarijot? Viskas gerai? Tuomet jau prašom: atsirokuokime, atsiskaitykim, atsiteiskim... Brangiai neimsiu. Negi čia iš savų brangiai lupsi? Kokius tris kailius nunersiu – ir bus gana, ar ne?! Cha cha cha!“

Stasei vėl prireikia Adolfinos tik tada, kai užmokestis gražiai sušlama į puikią prorėžą tarp dviejų moliūgėlių, tokių jau drūtų, tokių iškilių, kad kone gurklį remiančių. Adolfiną – grindims po visko išplauti! Dėl to, kad perpus lieknesnė. Vyro akims patrauklesnė. Nes dar tebežydi, nors jau irgi metuose. Betgi žydi Adolfiną, nelyginant šalnos nepakąstas jurginas, ir ką tu jai!

Sukikena Tadas ant dviračio: tai bent pavyko jam Staselės portretas! Ir sparčiai mina toliau per ilgąjį Sengeluonės slėnį.

O ko nekikenti? Ko čia nosį nukabinus važiuoti? Juk vakarykštės darganos, kai vėtra nuo dviračio vertė, nė ženklo, oras tykus ir nešalta. Pakele spalvos aplinkui nė kiek nenublankusios: raudonuoja klevai aukštumėlėje palei pušyną, tebežvilga ryto akyje tartum skaidriausiu sidabru nulietos storosios paupio drebulės, žaliuoja lyg niekur nieko berželiai... O dar sako žmonės: jeigu berželiai ligi spalio vidurio lapų nenumetę, greito sniego nelauk. Iki pačių Kalėdų sniego nebus, sako. Ir tikėk... Beržai visa pakele žali kaip žalias jaunimėlis, o šešėliuose palei žvyrkelį – sniegas baltuoja. Nė nemano vakarykštė šlapdriba ištirpti. Ko tau tirps, kad anksti? Dar tik aštuonios. Gal kelios po aštuonių. Bet Tadas mina iš pasiutimo, kad tik nepavėluotų. Tuo pačiu pirkimu paims ne vien duonos. Degtukai baigėsi, druskos beveik nebėr... Gal dar žuvies reikėtų, šaldytos? Menkės... Jau pasiilgo Tadas žuvienės. Galėtų, žinoma, Geluonoje susimeškerioti kokią lydeką, bet kad to laiko visai nėra. Et, verčiau nusipirks... Alaus irgi. Vakarui. Kad greičiau miegas suimtų, kai vištos jau bus ant laktų, o keršoji ožka prie grandies paliaus brazdėti, baltą barzdą kratyti, kreivus ragelius į tvarto sieną kasyti.

Ožka – senmergių, senbernių ir našlių gyvulys. Ji žmogaus sveikatą tau po, nes pašaro tiek tesuėda, kiek du triušiai. Ožkai nereikia šieno vežimais vežti. Pavasariop, jeigu jau bėda, ožką galima ir pušies šakele pamaloninti. Dar jeigu duonos riekę duosi, tuojau bus pieno – kaip iš geros čiurkšlės. Tadas čiurkšlė kol kas nesiskundžia. Kairės kojos sąnarys kartais užsikerta, tas tiesa, bet čiurkšlė dirba puikiai. Kaip jaunystėje.

Ir duonos Tadas, ačiū Dievui, turi. Negi vienas pats kasdien perkamą ke-

palą suvalgys? Pabrangusi dabar duona... O kas jau nepabrangę? Kita vertus, juk nereikia norėti, kad keliolika kapeikų kainuotų, kaip kitados. Laikai pasikeitė, valdžia... Pinigai – irgi. Tai kaip tau nesikeis duonos kaina?

Gaila, amžinatilsį tėvas lito įvedimo nebesulaukė...

Lietuvos savanoris, Giedraičių mūšio dalyvis, būtų gal lengviau atsidusęs mirdamas: sugrįžo pagaliau visa, už ką jis, jaunas narsus būdamas, ryžosi galvelę guldyti!

Laimė, nė vienai Giedraičių mūšio kulkai Tado tėvo galvos neprireikė. Būtų prireikę, nebūtų Tado, nemintų jis šiandien taip gerai nusiteikęs, į pakelės klevus ir berželius pasidairydamas miestelin, jau ir už tėvą vyresnis, ar tik ne trejais metais jaunesnio Gedvilų Benado pagedėti.

Nei draugai su Benadu buvo, nei ką. Iš kur draugystė, kai vienas – mokytojas, nesvarbu, kad jau pensininkas, o kitas – tepaluotas traktorininkas, nors dabar jau irgi pats sau ponas, penkių vištų ir keršos ožkos karalius?

Tadui mokslai niekadados labai nerūpėjo. Septynias, tiesa, baigė. Ėjo iki tų septynių iš Pagelunio kasdien pėsčias, prievarta. Ir traktorininku išsimokino prievarta. Pabandyk tu prie sovietų nesimokyti, nesidarbuoti, oho! Į „durnyną“ tave tuojau! Arba į cypę. Ne dabarties laikai! Dabar visa kas – aukštyn kojomis. Atsisakei ūkininkauti – te tau pinigų! Ir nemenkai dar. Prikeltų amžinatilsį tėvas iš kapų, pro kuriuos Tadas kaip tik dabar važiuoja, antrąsyk numirtų: sovietai, kaip sakoma, „po šautuvu“ visus darban vijo, o Europos Sąjunga tūkstančius moka už tai, kad nieko nedirbtumei!

Gražino valstybei tėvų senelių žemę ne per seniausiai ir Tadas. Kam jam, vienam pačiam, šitiek hektarų? Atidavė atgal – ir gyvena dabar kaip inkstas taukuose: išmokos – unijoje, kas mėnesį – pensija. Ko bereikia? Va tik ožkos atsisakyti vis dar negalėtų. Ir tų penkių vištų su raibu gaidžiu kaip karvedžiu.

Bet jokių karvių, kiaulių. Net šuns Tadas nelaiko. Po to, kai mirė mama, o netrukus ir Citra pastipo, jis nebeieškojo šuniuko, nors buvo netgi siūlančių. Paupys, pamiškė – kam Tadui šuva? Skalys ir skalys po langais. Juk į Pagelunį ir šernas atitursena nukritusių obuolių pasirinkti, ir stirnaitė atstraksi, ir zuikelis... Turėk šunį – būsi kiauras naktis be miego. Dar nervų ligą, neduokdie, įsivarysi bekrūpčiodamas: gal jau koks vagis pas tave sėlina ar galvažudys? Ne, ką šuva, tai verčiau geras giedorius gaidys, kurio balsas toks skardus, kad paryčio tyloje net iki paties miestelio ataidi...

Amžinatilsį tėvas Tado apsisprendimo gyvulių nebelaikyti ir didesnę žemės dalį valdžiai gražinti veikiausiai nepagirtų. Senasis Armonas nesitaškų nuosavybe. Labai taupus buvo. Taupus, darbus ir nevienadienis. Po tų karų ties Giedraičiais į tėviškę sugrįžęs ir Tado mamą vedęs, ne vien save, ne vien jauną žmoną prie darbo, bet ir litą prie lito spaudė. Suspaudė ar ne dešimt tūkstančių. Ketino už Nemuno palivarką pirktis. Būtų jau buvęs Tadas ne paprastas Tadas, o dvarininkutis. Laimė, tėvukas nespėjo: atėjo rusas, šmakšt rublį panosėn – ir amen visiems jūsų litams! Pabuvot kieti drūti? Ir gana! Dabar pabūkit bent kiek ubagais!

Pasiginčysi tu su ruskiu? Nepasiginčysi.

Kita vertus, viskas tik į gera. Juk drūtam kietam – Sibiras, visokios ten kalmukų, „girgizų“ stepės... O štai ubagai – dovanų dovana: laimė dirbti! Ne sibiruose. Ne stepėse. Namie! Nesvarbu, kad nebe tavo laukai, kad kolchozo.

Svarbu – tie patys, kuriuos tavo seneliai proseniai kruvinai numindė ir kuriuos tu pats nuo mažystės – kaip tas šuniukas, reikia nereikia koją kilnojantis, – kiaurai numaižiojai.

Paskui, kai kolchozai bent kiek prakuto, jau ir dovanos darbo žmogui žmoniškesnės paliko. Te tau, Armonai, premiją, te gairelę, te fotografiją garbės lentoje... O gal kokį nemokamą kelialapį į sanatoriją Druskininkuose? Arba kad ir Jaltoje... Bene čia blogai – sanatorija?

Vien tiktai amžinatilsį motina nuolatos aimanuodavo: „Rankų kojų nebepajaučiu per tuos prakeiktus kolchozo veršius!“

O tėvas niekadęs nėra aiktelėjęs. Ėjo ir ėjo – nelyginant prieškarinis šveicariškas laikrodys. Su kirviu, su šakėmis, su dalgiu naguose – kad ir kur pašauktas, visas jaunystės svajones apie palivarkėlį už Nemuno iš galvos išmetęs. Ėjo, kulniavo, bėgte bėgo, kol galiausiai sustojo. Vietoje. Be daktarų, be vaistų, be vartymosi ant patalo. Sugenda juk ir tie šveicariški, dar prieškariniai laikrodžiai...

Per anksti tėvui buvo sustoti. Labai per anksti. Juk nespėjo nė būsimosios marčios pažinti... Bet gal ir gerai. Būtų Genę pažinęs, vartytųsi neramus karste: netaupi mūsų jaunoji, padraika, pajuodelė...

Tadui ne kas kita, o Genės juodumas labiausiai ir krito į akį. Visos apylinkių mergos – paprasčiausios mergos... Tik viena Genė – nelyginant čigonėlė. Paskui jau, žinoma, išlindo yla iš maišo: čigonėlės gražumas – čigonės ir charakteris! Bet paskui. O iš pradžių...

Tadas, buvusią žmoną atsiminęs, nė nebemato, kad jau miestelis, jau mokykla, jau paštas... Jau štai ir parduotuvė! O prie parduotuvės – „duoninė“ mašina stovi!

Tik tada, kai susibaudžia iš savotiško graudulio nosyje susimušusį snarglį į žemę trenkti, Tadas supranta: negerai! Juk ne vėjo nusvilintos šunramunės aplinkui. Ant pasišiaušusių šunramunių, ant gysločių ir takažolių gali, žmogus, kiek panorėjęs snargliotis. O ant šaligatvio – bene gražu? Juk palei parduotuvę žemė tokiomis dailiomis trinkelėmis grįsta... Pilkšvomis ir rožinėmis – kaip tik jauno paršelio užpakalis... Ne, kur šitaip švaru, nedera lyg paskutiniam nevėkšlai darytis. Dar supykins širdį Adolfinai, kai pavarys ją Stasė šaligatvio blizginti... Todėl švariaja ranka Tadas ilgokai kuičia savo palaidinės kišenės, kol susiranda nosinę. Kai susitvarko, jau žengia į „Maisto prekes“, nors jam ir neramu: ar tik nebus šiandien susivėlinęs, ar nebus *jo* duonelė jau visai atvėsusi?

Laimė, viskas gerai. Duonos kepaliukas dar drungnas, o ir alus nė kiek neprarūgęs, kaip gana dažnai pasitaiko vidurvasarį, kai Stasės šaldytuvai „sustreikuoja“.

Duoną ir alų užrakinęs dviračio krepšyje, Tadas neskubėdamas išpeša iš tamsiai mėlyno pakelio cigaretę ir užsirūko. Ne kažin kas jau iš Tado rūkymo. Tik retsykais dūmą papučia. Labai retsykais. Niekados namie, visados miestelyje. Kai reikia ilgokai ko nors palaukti.

Kiek lūkuriuos šiandien, Tadas nežino. Bet sulauks. Tik iš pradžių dar nuvažiuos į kitą parduotuvę, į vadinamąsias „ūkines“. Ten Tadas perka žvakių. Pačių pigių. Bet visada dvi, kaip ir priklauso. Tuščiomis į „pagrabą“ eiti – ne Tado būdai. Gėlių jis niekam neneša. Gėlės – moteriškių žaislas. Žvakės kur

kas solidžiau atrodo. Nesvarbu, kad pigios. Svarbu, ar iškilmingai tu jas prie šviežiai supilto kapo uždegi. Tadas tą daro labai iškilmingai, oriai. Kas turi akis, mato. Ir neburbu vėliau ant Armonų Tado, kad nekviestas atslinko prie Adolfo padengto stalo su juodu kaspinu per staltiesės vidurį. Ir neburbės. Nes Tadas, labai geras budėtojas ir nepailstantis maldų vedlys, visų, nors ir nekviestas, vis dėlto yra labai laukiamas. Kokia jau budynė be Tado? Niekai!

Ne kažin kas būtų ir Gedvilų Benadui, jeigu Tadas prie jo karsto karštai nepasimelstų. Vienatinė duktė, miesčionkėlė, juoba tie keli dorai neapsiplunksnavę vaikaičiai juk žalio supratimo neturi, kokias maldas dera prie velionio kalbėti. Popieriniai katalikai! Nė bažnyčioje rytoj nežinos, kada stovėt, o kada jau būtina ir atsiklausti... Bet kiemą, nieko neprikiši, gražiai susitvarkę. Vienu žaibu. Žolė nupjauta, lapai sugrėbstyti... Pasirodo, kai labai reikia, ir miesto ponaitukai atsimena, kad žemelė be žmogaus rankos prikišimo pasišaušia. Ypač rudenį.

Suprantama, ne dėl amžinatilsį Benado ramybės visos šitos gyvųjų pastangos, visas dukters ir jos vaikų su marčiomis bei žentais išlietas prakaitas. Ir ne dėl kaimynų akių. Kaimynų tu niekaip neapgausi, bobele. Jie juk matė, kokius „didelius“ darbus tu čia nudirbdavai, vos kartą ar du per metus seną tėvą aplankydamas. Visas tavo triūsas – dėl tokių miesčionių kaip ir tu pati, Virgute. Juk sulėks rytoj lyg varnai – lakuotos mašinės, vos pavalkami vainikai... Ir puikuosis ant kaspinų tikrai ne Benado, o tiktai Virgutės vertė: *mūsų mielos bendradarbės, mūsų mielos kaimynės tėveliui* – ir taip toliau...

Vainikai, krepšeliai – juk jie ne mirusiajam. Gėlės – visada gyviesiems. Niekas Tado neįtikins, kad yra kitaip. Gėlės – gedulo suspaustoms širdims. Gal – kad mažiau graužtųsi?

Gedvilo Virgutė ne kažin kiek susigrauzusi – plika akimi matyti. Čia net ir įdėmaus Tado žvilgsnio nereikia. O Tadas įdėmus. Labai. Jam per budynę ir laidotuves rūpi menkiausias niekas: kaip velionė ar velionis atrodo, kas apie ką šiušasi, kuždasi, kas velionio intencija išpažinties eina ir švenčiausiąjį priima... Gal čia tokia profesinė Tado liga? Kaip, sakykime, vibracinė – mechanizatorių?

Tačiau Tadas – ne „stukačius“. Ir ne palaidliežuvis koks nors. Jis ne iš tų, kurie vėpso ir klauso ausis pastatę, o paskui dūlina per miestelį niekus pliuropdami, be menkiausio reikalo žmones apšnekėdami... Jeigu Tadas jau ir pasakoja kam nors savo įspūdžius, tai nebent ožkai. Vakare. Melždamas. O kai nemelžia, kai užtrūkusi, tuomet šiaip sau – tarpuragę kasinėdamas. Vienas Keršutės ragas tiesus, kitas kažkoks užlūžęs. Kone į ausį vargšelei lenda. Reikėtų nupjauti... Bet kuo tu, žmogau, gyvos ožkos ragą nurėši? Juk namuose nėra nė įrankio, kuris kaulą imtų. Ragas tau – ne sūris, ne duona. Ragui gal kokio specialaus pjūkliuko reikėtų. Kokios nors mažytės „huzkvarnos“. Kad greitai. Žybt – ir nėra! Su ožka nepasiterliosi – pasimuistys ir, žiūrėk, ne ragas tavo saujoje, tik ožkos galva po kojomis pasiritusi, sukruvintą barzdą krato, akimis kaip lėkštėm tave prie tvartelio sienos kala: „Kodėl tu, Tada, man šitaip, nelyginant tetrarchas Erodas Jonui Krikštytojui?“

Jau gal ir šypsojęsi Tadas, savo ožkos balsą mintyse išgirdęs, gal net sukikentų garsiai, bet laiku susizgrimba ne tvarte esąs, o prie tiesaus kaip styga Gedvilų Benado bebudįs. Todėl tik tyliai krunkšteli, tartum skaudžią vyrišką ašarą nurydamas, išsitraukia nosinę, apžiūri, ar švariaja puse iš kišeniuko išlupta, įsitikina, kad taip, o tada jau ir prie akių glaudžia. Iš pra-

džių dešinę akį nusašina, paskui, žinoma, ir kairę. Galima oriai gedėti Benado toliau. Ir melstis. Karštai, kantriai.

Ko jau ko, bet kantrybės Tadas turi. Iki kaklo – ir dar virš.

Ar negėrė savo kartybių taurės iki dugno, kai pasiuto čigonėlė Genė su visokiausiais „revizoriais“ per naktis daužytis? Kitas vyras būtų tokiai padraikai visas juodąsias kudlas nurovęs, visus baltuosius dantis išbirbinęs, šonkaulius suskaičiavęs... O Tadas vien galva kinksėjo: „Suprantu, suprantu – kooperatyvas, prekės, deficitai, bruto ir neto, debetas ir kreditas... Suprantu, suprantu...“

Net kai Genė vienam revizoriui tokia jau patogi pasirodė, kad šis panoro į rajoną išsivežti – jau, kaip sakoma, „suvisam“, jau nebe Armonienę, o tikrą revizorienę, – ar labai Tadas spyriojosi?

„Vežkis, kad tau labiau reikia, – leido. – Vaikų neprimeistravau, tai kaip ir nesugadinta dar... Vežkis! Nebereikės – parveši. Ar bent jau bilietui duosi, kad pati parvažiuotų...“

Ir išsivežė durnelis! Gal kokį pusmetį nulaikė... O paskui sukilo čigoniškas Genės kraujas, ištrūko iš miestiško lizdelio. Iškeitė šiltą tupyklą dviejų kambarių bute į būdelę vidury Kazachstano platybių. Nors kas ten žino, gal tame Kazachstane, tuose Genės plėšiniuos, nė būdelių nebuvo? Gal tūpdavo Genė už atrajojančio kupranugario ir varydavo?

Tai kokio kipšo reikėjo iš Lietuvos į tuos plėšinius Genei plėstis? Nepatiko rajono centre, galėjo į Pagelunuį sugrižti. Kupranugarių čia nėra, bet sijonui pakelti – vietos jau tikrai sočiai. Kad ir panamėje, po kadugiu...

Net krūpteli Tadas: o kadugio Pagelunuį taigi nebėr! Paguldė kadugį vakarykštis šiaurys – su visom šaknim išplėšė...

Ir subarkši į grindis – labai skaudžiai ir garsiai! – kaduginė lazda, išsprūdusi Tadui iš nagų. Negerai. Negražu. Gėda doram gedėtojui taip nekorektiškai elgtis...

Tadas lenkiasi, sugraibo lazda, tuo pačiu pasilenkimu dar ir savo batus kritiška akimi nužvelgia (švarutėlaičiai!) ir jau pakyla nuo suolo, prieina prie Benado dukters, spaudžia jai ranką, paklausia, kelintą rytą Mišios, ir kuo maloniausiai atsisveikina: „Iki rytojaus, tamsta, iki rytojaus...“

Ir visai nesvarbu, kokia diena bus rytoj – maloni kaip šiandien ar bjauri kaip vakar, – Tadas atsikels anksti, greitai apeis paukščius ir ožką, paskui nusipraus ir nusiskus, o tuomet jau – ant dviračio ir miestelin. Iš pradžių – į bažnyčią, vėliau – kapų kalnelin, paskiausiai – prie Adolfinos padengto stalo. Nepabosta jam Adolfinos kepsniai! Štai Stasės „šaltųjų“ jis niekada net nepaliečia, bet Adolfinos kepsnį sukerta pasigardžiuodamas, nors retą savaitę lieka jo neragavęs – mūsų miesteliuose šiais laikais vis dar yra kam mirti!

Vis dar!

Va rytoj – Benadui bažnyčios varpai, poryt gal jau ir Kezių Domuko senolei... Tadas žino. Tadui Stasė į ausį pašnibždėjo. Juk Kezių marti jau buvo pas Staselę atlėkusi pasitarti. Juk daktarė Gruodienė senajai vos vieną parą bedavė...

O, daktarės Gruodienės nepaimsi! Ji tikrai puikiai nuspėja, kada žmogus jau nurims! Patyrusi specialistė, ne kokia nors jauniklė papliauška. Dabar-

tiniai jaunikliai, kurie gabesni, visi užsieniuose, o kurie čia pasilieka, tiek ir težino, kaip tau brangiausiai vaistus įbrukti. Reikia nereikia. Vaistų pramonės pakalikai! Neduokdie, tokiems į nagus pakliūti. Gruodienė – kas kita. Gruodienė dorai gydo. Bet kai giltinė žmogaus galvūgalyje atsistoja, tuomet jau ir ji bejėgė. Artimiesiems tiesiai šviesiai pasakoma: ruoškitės!

Kezių Domukui jau ir pasakė.

Kai tik Domukas paguldys savo senolę ant lentos, Tadas tuojau nusipirks „ūkinėse“ dvi žvakes – ir kaip čia buvęs! Pasėdės liūdnas prie karsto, rūpestingai pavadžios maldas, pareikš užuojautą – Domukui ir marčiai... Ir, žinoma, pasirūpins savo lazda patogiau pastatyti, kad nekraičiotų, nebarkšėtų – juk tikra gėda doram gedėtojui šitaip bjauriai prie velionio triukšmauti!

Oi, kas ten žino, kas ten žino: gal Kezių senolė jau kaip tik dabar, jau šią valandėlę, paskutinį kartą atsidūsėjo? Gal jau siunčia savo dūšėlę dievopi? Gal vertėtų už ją bent trejus poterius sumesti? Ir „Viešpaties angelą“, ir kitką... Juoba ir kapinaitės Tadui iš kairės!

Ir lipa Tadas nuo dviračio, pasitikrina, ar gerai laikosi lazda, prisegta prie išilginio rėmo, persižegnoja, vėl apžergia dviratį, o tada jau – pirmyn. Balsu meldžiasi. Galėtume sakyti, gana garsiai. Veikiausiai, kad drąsiau būtų kapinaičių klevams palei pušyną raudonuoti, kad netirtėtų vakaro akyje tartum skaidriausiu sidabru nulietos storosios paupio drebulės, kad žaliuotų lyg niekur nieko berželiai... Juk saulė jau užkritusi už pušyno ir joks laukų medelis negali žinoti, kas jo ankstyvose spalio sutemose laukia...

Bepigu Tadui, kuris štai, greičio pavara persijungęs, jau į dešinę, jau kalnelin mina! Bepigu kiekvienam, kurio planai ir ketinimai aiškūs.

Tadas mina pedalus žvaliai, lyg ne septyniasdešimtmetis, skubinasi. Nesvarbu, kad ne taip seniai sukirto gražiosios Adolfinos kepsnį. Adolfinos kepsniukas gardus, negali skūstis! Bet nesotus... O juk namuose – puikiausias troškiny, lauro lapeliu ir kvapniaisiais pipirais pagardintas, dviračio bagažinėje – šalto alaus butelaičiai... Tadas jau žino, ką šį vakarą papasakos savo Keršutei, minkštą jos tarpuragį kasydamas, ir gaidžiui giedoriui, kurio balsas toks skardus, kad rytais Tadą net iki miestelio ribų iš Pagelunio atsiveja...

Staiga Tadas krūpteli, net jo dviratis susvyruoja, nors krūpčioti lyg ir nebūtų dėl ko – jau matyti nuo žvyrkelio vingio dar amžinatilsį tėvo sodinto sodo medžiai, jau kyšo viršum obelų Tado namų kaminas... Bet pasivaidena Tadui šviesa trobos lange. Šviečia, nors tu ką! Negi būtų pamiršęs išvažiuodamas elektrą išjungti?

Kuo namai arčiau, tuo neramiau Tadui: šviesa languose plieskia kaip per vestuves, o ir durys iš vidaus užbrauktos! Na čiagi dabar?!

Kai Tadui, lyg ne namo parsiradusiam, lyg pas kaimyną prisibraižiusiam, pagaliau atveriamos jo paties trobos durys, žmogus atrodo toks suglumęs, kad nei bėk, nei rėk. Greitas būtų dirbtiniais žandikauliais paspringti: tarpduryje – Genė!

Nebe tokia jau čigonė kaip anksčiau, tačiau Genė! Kapokite Tadą į gabalus – jinai!

– Tai kur dabar trunkaisi iki nakties, ką? Kur tave velnias nešioja, šmiki tu vienas?

Tadas mikt mikt: buvo girdėjęs Genę jau devynis kartus iš tų nelemtųjų plėšinių sugrįžusią, dar kelis vyrus nugyvenusią, vėl rajono centre įsikūrusią... Bet kad Genė – Pageluoony?! Kad jo gimtojoj troboj?! Ir dar šitokia karvinga?!

Matai, kaip negalima sau leisti jokių kvailų minčių turėti?!

O Tadas juk leido... Kiaurą dieną Genė jam iš galvos neišėjo. Kaip tik šiandien. Ne vakar, ne užvakar, ne prieš kelerius metus...

– Ar taip ir stovėsi ant slenksčio išsižiojęs? Aš čia galuojuosi, visus stalčius išgriozdžiau, spintas suplukusi išverčiau, o tu...

– Ko – stalčiuose? Ko tau mano spintose, Gene?

– Dokumentų, ko! Ir pinigų! Be dokumentų ir pinigų negi palaidosi?

– Ir ką tu susibaudei laidoti, Gene?

– Tave, mulki tu vienas! Pasakė žmonės – ir atlėkiau.

– Mane?!

– Žmonės pasakė... Pamaniau sau: vienas kaip pirštas... Negi padoru būtų, kad svetimi tavimi pasirūpintų? Ne tokia mano širdis...

– Svetimi, sakai? O gal tu man labai sava, ką?

– Sava nesava, bet Armonienė... Susigražinau tavo pavardę, Tada. Kai nutariau su jokiais vyrais daugiau reikalų nebeturėti ir susigražinau. Graži pavardė...

– Graži, sakai?

– Graži.

– Ir dabar tu jau vėl man sava, ar ne, Gene?

– Juk Armonas tebesi, jei neklystu?

– Neklysti, Gene, – linktelėjo Tadas. – O kad neklysti, tai še tau už visus mano skaistybės metus!

Ir kad jau pils „savajai“ čigonėlei nuo dviračio rėmo atsegta kadugine lazda! Taip rėžė per strėnas, kad iš miestietišku sijonų tik dulkės parūko.

O paskui – dar kartą! Ir dar, ir dar – kur pakliuvo: per kuprą, per pakinklius, per dažytą ševeliūrą... Tegul įsitikina, ragana, Tada gyvut gyvutėlį tebesantį. Švariais batais. Naujutėlaite palaidine. Ir netgi apyšvarė nosinė tos palaidinės kišenėje.

Tegul nesvaigsta, kad Tadas jau šaltas kaip ledas... Kad jam nė dokumentų, nė pinigų nebereikia...

Tik tuomet, kai Genė, rusiškais keiksmiais tratėdama – nelyginant koks kalašnikovas! – laukan išvirto, kai aimanuodama nukreivojo per sodą link žvyrkelio, Tadas pasijuto uždusęs, privargęs. Tad neskubėdamas atsirakino bagažinukę, įtaisytą ant dviračio, įsinešė trobon duoną, atsikimšo alaus...

– Į sveikatą, Tada, – garsiai pasakė. Pats sau. Ir atsisėdo ant žemo kreslelio palei krosnies mūriuką.

Ožka nepabėgs... Ožkos pakasyti ir dienos naujienų jai papasakoti Tadas nueis vėliau. Juk ožkos – kantrūs padarai. Ypač tos, kurias augina senberniai arba vienišiai.

O kadugį panamėje Tadas atsodins. Būtinai atsodins. Pavasarį. Ištaikys kurią laisvą nuo budynių dieną, nueis į mišką, išsikas ir parsineš. Tegul auga Pageluoonyje kadugys! Be kadugio, orą po langais dezinfekuojančio, kokia sodyba?

LIDIJA ŠIMKUTĖ

Koptų šviesa

A+A Christian Loidliui

APLEISTAS KIEMAS

*su bevaisiu medžiu
priglaudė tavo kūną*

*lango šukės
išbarstyti užrašai
saugos tos nakties paslaptį*

vasaros įgaus liūdesio skonį

*gal kokioje nuošalioje vietoje
netikėtai užtiksiu šešėlį
nešantį tavo šviesą*

BEFORMIS VĖJAS

*iškaptavo veidą
kurio randai saugo
paslaptį*

ŽODŽIAI ATVERIA ŽAIZDAS

paskęstu ašaroje

TAU GULINT

*kieme
žvaigždės nušvietė
šventyklą iš sniego
baltumo lizantemų*

kas atsitiko tą naktį

*kai stiklo dūžis įrėmino
mano sudrumsto miego kontūrus
per pilko skausmo tankmę
Vereinsgassės kieme*

*toje šaltoj naktį
daugiabučio namo
sienos saugojo tave*

*žvakės išdygo iš žemės
kai aušra išvydo
tavo kraujo lašus
ant sniego*

AŠAROMIS

*seku tavo veido
kontūrus*

*klausausi
nesugrįžtančio
balso*

RAUDOS RŪBAIS

*apsisiautusi einu Prater gatve
tarp švytinčių žvakių
Morton Feldmano „Koptų šviesa“
šlama tarp medžių*

*nustebusi sustoju
priešais tavo atvaizdą
pakibusį sankryžos lentoje*

*lėtai eini link manęs
su rožėm baltom, lelijom juodom*

*besisukančios karuselės
išrauda likimą*

*tirpstantis vaškas krenta
ant apsnigto kelio
muzika skleidžia ramybę
sniegas uždengia žodžių liekanas
ištaręs mano vardą
kaišai rožes plaukuose
lelijas prie kojų*

liūdna be paukščių giesmės

SPALVA NUMIRĖ

po sniegu

*tebeieškau
tavo formos*

paliečiu akmenį

*jaučiu lapo
ir gėlės drebulį*

GAL TAI SAPNAS

*tik sapnas, atbudus paaiškės, kad nesi miręs, tai blogas sapnas,
tolimų šnabždesių sapnas, pereina mane drebulys, ašaros uždengia
žodžius, klajoju naktimis, nueinu naktin, gilion naktin, laikas
tąsosi ir sukasi, belaikėje, išėjęs iš laiko, širdgėla persmelkia
kaulus, vėl perskaitau žinių, vėl, nesibaigianti minčių tvora,
ašaros užtvindo naktį, daugelį naktų, inkščiu su tolimais vilkais,
negali būti tiesa, nors mano kaulai žino tiesą, tyloje, iš tylos,
kalbuosi su pagalve pro ašaras, grumiuosi su sienomis, dingsta
sienos, lieka tik šešėliai, balti šešėliai, tik naktis, perskeliau erdvę,
žvelgiu į žvaigždes, kaip man surasti žodžius, tinkamus žodžius,
jokių žodžių, tik tyla, gal tai tik sapnas, veidrodys lenkiasi, minutės
plevena, girdžiu tavo balsą, rožių ir dulkių balsą, saulės ir ledo
balsą, be balso*

*prisiminimai audžiasi nugarkaulio žvilgsny, mintys spygliuojasi,
prislėgtos žodžių, be žodžių, žodžiuose, kol jie mane suras nakties
laumės juostoj, ašaroja plunksna, tai sapnas, joks sapnas, viskas
yra tik sapnas*

LYJA

*jokios atminties
pilki debesys
klajojantys debesys*

vien tik debesys

VANDENYNO ATODŪSIS

uždengia uolas druska

*švyturys
stebi paukščius
dangaus paslapyje*

*debesys aprimo po
šimtmečių klajojimo
tavo paskutinis skrydis
kreida nupiešė baltas
bures nakties danguje*

VERDA VANDUO

*samovare
prie knygų*

*Gouldo Bachas
pakelia dulkes
įeina į sienų plyšius*

*žodžiai liejasi fugon
mūsų lūpos kalbėjo tiesą*

*atsiveria langas
vaikai žaidžia
kieme*

*snūduriavome
kaip vynas jūros kriauklėse*

*Brandenburg groja
geriu arbatą
galvodama apie aguonas*

prisimenu

Du apsakymai

Kojotas ir Priešiškieji Ateiviai

Žinot, visi mėgsta geras istorijas. Tikrai taip. Mano draugas Napioja užsuka į mano vietelę. Mano šauniąją vietelę. Mano šauniąją vietelę prie upės. Kartais Napioja užsuka į mano šauniąją vietelę ir prašo, papasakok smagią istoriją. Na aš ir pasakaju. Kartais seku tokias senas geras Indėnų laikų istorijas. O kartais seku geras Europiečių laikų istorijas. Suaugusiųjų istorijas. Vaikų istorijas.

Atsitinka, imu ir užsnūstu.

Kartais aš seku Kojotų istorijas. O, vaikeli, turi būt atsargus klausydamasis Kojotų istorijų. Kai aš seku tas Kojotų istorijas, turi nemiegoti. Turi laikyt kojų pirštus po kėde. Tikrai žinau.

Geriau pakišk po kėde tuoj pat. Kojų pirštus. Ne, ne vėliau.

Gerai, dabar aš paseksiu tau Kojoto istoriją. Gal esi girdėjęs šią istoriją anksčiau. Gal ir ne.

Kojotas risnojo į vakarus. Taip aš ketinu pradėti šią istoriją. Kojoto istoriją. Kojotas risnojo į vakarus, o kai pribėgo mano buvimo vietą, sustojo. Mano šauniąją vietelę. Prie upės.

Tai atsitiko europiečių laikais... 1940-aisiais. Galbūt 1944-aisiais. Ne, visgi 1942-aisiais.

Kojotas atėjo į mano namus 1941 metais. Sveikas, tarė tas Kojotas. Gal turėtum arbatos. O gal dar turėtum ir maisto. Ir gal laikraštį man pasiskaitinėti.

Be abejo, tariau. Aš visko turiu.

Ir štai Kojotas geria mano arbatą. Ir ėda mano maistą. Ir skaito mano laikraštį.

Valio! – šūkteli tas Kojotas. Laikraštyje radau darbą.

Thomas Kingas (g. 1943) – šiuolaikinis postmodernus Kanados rašytojas, kurio tekstams būdinga ironija, griaunanti kultūrinius stereotipus ir socialines normas. Rašytojas yra čerokių (cherokee) ir graikų kilmės. Jo kūrinuose dažniausiai vaizduojami pirmieji Amerikos ir Kanados gyventojai indėnai, aprašomi Amerikos ir Kanados istorijos epizodai, indėnų mitams būdingi veikėjai (pvz., triksteris Kojotas).

T. Kingas buvo du kartus nominuotas nacionalinei Kanados literatūros premijai. Žymiausi jo kūriniai: romanai „Žalia žolė, sraunus vanduo“ („Green Grass, Running Water“), „Gydanti upė“ („Medicine River“), kritikos esė knyga „Tiesa apie istorijas“ („The Truth About Stories“).

Gal tau smalsu, kas pasisamdys Kojotą?
Manau, kad smalsu.
Gerai, paklausiu.

Kas gi samdysis Kojotą? – klausiu aš.
Baltaodis, atsako Kojotas. Baltaodis ieško Kojoto.
Vaje. Kojotas ir Baltaodis. Ganėtinai baugu.
Ana ten viršuje, anoje pakrantėje, sako Kojotas. Į vakarus. Ten mano darbas.

Gerai, tariau aš. Tuomet man nereiks kraustyti.
Bet aš toks alkanas, sako Kojotas. Nežinau, ar aš pasieksiu tą pakrantę, nebent gausiu šio to paėst lig valiai.

Gerai, aš tave pamaitinsiu ir tu nusigausi į aną krantą.
Bet aš neturiu padorių marškinių, inkščia Kojotas. Man labai reikia padorių marškinių, tuomet Baltaodžiai matys, kad esu geras darbininkas.
Gerai, sakau aš, duosiu tau savo geruosiuos marškinius.
Ojojoi, vaitoja Kojotas, kaip aš ten nukaksiu? Ilgai ten reikės keliauti, o mano pėdos tokios jautrios.

Ar tu tebe laikai kojų pirštus pakišęs po kėde? Rankas geriau laikyk kišenėse. Tik tada Kojotas nepastebės, kad tu čia sėdi. Ir nekelk jokio triukšmo. Jeigu Kojotas pamatys, kad kažkas jo klausosi, jis niekada iš čia neiškeliaus.

Gerai, sakau aš Kojotui, paskambinsiu Biliui Frankui. Mano draugas Bilis Frankas keliauja į pakrantę. Jis važiuoja su šiuo pikapu į aną pakrantę atostogauti. Galbūt iškeliaudamas paims ir tave.

Valio! – sušuko Kojotas. Valio!
Taigi Bilis Frankas pasiima Kojotą į tą pakrantę. Ir tai istorijos pabaiga.

Ne, aš tik pajuokavau. Tai nėra istorijos pabaiga. Ji dar tęsiasi. Lik čia. Išgerk arbatos. Nejudink tų pirštų. Kojotas vis dar čia pat.

Ei, ei! Kiek daug dalykų nutiko. Nei iš šio, nei iš to visi ima kautis. Daugiausia tie Baltaodžiai. Žinai, jie mėgsta kautis. Jie kaunasi vienas su kitu. O vėliau jie kaunasi su tais kitais žmonėmis. Ir netrukus jau kaunasi visi. Netgi vienas kitas iš mūsų, Indėnų, kaunasi.

Tu tikriausiai galvoji, kad Kojotas irgi kaunasi.
Ar taip ir manei?
Viskas gerai, gali man pasakyti.

Taigi Kojotas grįžta. Aš tave perspėjau. Kojotas sugrįžo, jis vairuoja visai neprastą sunkvežimį.

Ehei, šūkteli Kojotas, eikš ir pasižiūrėk į mano visai neprastą sunkvežimį.

Taip, sakau aš, tai visai neprastas sunkvežimis, jo. Tas darbas, kurį gavai, turėtų būti visai neblogas.

O taip, tarė Kojotas, šis darbas yra geriausias iš visų darbų, kuriuos tik esu dirbęs.

Ant Kojoto vairuojamo visai neprasto sunkvežimio durų buvo užrašas: „Kogavos jūros gėrybės.“ Ak, tas Kojotas. Nuolatos dairosi ko nors užkąsti.

Kur tu gavai tą visai neprastą sunkvežimį? – klausiu aš.

Kojotas mane pavogė, atsiliepia visai neprastas sunkvežimis.

Ne, aš nevogiau, sako Kojotas.

Taip, pavogei, užginčija visai neprastas sunkvežimis.

Nekalbėk su tuo paiku sunkvežimiu, pareiškia man Kojotas.

O kas čia bloga, – kalbėtis su sunkvežimiais? – klausiu aš. Visi kalbasi su sunkvežimiais.

Jau nebe, taria Kojotas ir nuleidžia akis, lyg būtų prisėdęs paslaptį. Kalbėdamasis su Priešiškuoju Ateiviui nusižengi įstatymui.

Priešiškojo Ateivio sunkvežimis? Dievuliau! – šūkteliu aš. Tai rimta.

Valstybės saugumas, sako Kojotas. Jeigu kas nors matė tave kalbantis su Priešiškojo Ateivio sunkvežimiu, man gali tekti tave areštuoti.

Aš nesu Priešiškasis Ateivis, atsako sunkvežimis.

Taip, esi, nukerta Kojotas.

Ne, nesu, ginasi sunkvežimis.

Taigi Kojotas ir visai neprastas sunkvežimis, ant kurio durų užrašyta „Kogavos jūros gėrybės“, ginčijasi dėl Priešiškųjų Ateivių. Ginčijasi ilgai. Visą dieną. Dvi dienas. Tris. Savaitę. Jie neleidžia niekam užmigti. Niekas rezervacijoje negali miegoti. Net šunys nemiega.

Liaukitės, sako tie šunys. Jūs niekam miegoti neduodat.

Nesu girdėjęs apie jokią Priešiškąją Ateivį, prisipažįstu Kojotui.

O, tarė Kojotas, jų knibžda visur. Bet tu nesirūpink. Tau nereikia bėgti. Nereikia slėptis po lova.

Džiaugiuosi, sakau.

Na, žinoma, atsiliepia Kojotas. Dabar, kai darbo ėmiausi aš, pasaulis yra saugesnis.

Ne, tai netiesa, ištaria visai neprastas sunkvežimis.

Taip, tiesa, atremia Kojotas. Ir juodu vėl ima ginčytis.

Nežinau kaip tu, bet aš nuo to ginčo jaučiuosi apkvaitęs. Gal mums vertėtų išgerti arbatos. Gal mums vertėtų papietauti. Gal mums vertėtų pasižiūrėti tą televizijos šou, kur visi keliauja į salą ugdyti blogų manierų. Gal mums jau metas eiti miegoti. Tu gali numigti ant sofos.

Taigi kai aš pabundu, tas visai neprastas sunkvežimis jau – dingęs. Bet Kojotas vis dar čia.

Kurgi tavo Priešiškojo Ateivio sunkvežimis? – klausiu Kojoto.

O, atsako Kojotas, turėjau jį parduoti. Dabar tai įstatymas. Visa Priešiškojo Ateivio Nuosavybė turi būti konfiskuota. Visa Priešiškojo Ateivio Nuosavybė turi būti parduota. Toks mano darbas. Ir Kojotas man parodė popieriaus lapą, kuris skelbė: „Tarybos Įstatymas 469.“

Vaje! – šūkteliu aš. Šis raštas skamba gražiai.

Šis raštas skelbia „Tarybos Įstatymą 469“. Šlovė „Tarybos Įstatymui 469“!

Vaje, sakau aš, šis raštas atrodo gana svarbus.

Taip ir yra, atsako Kojotas. Šis raštas liudija, kad aš esu Priešiškųjų Ateivių Nuosavybės Saugotojas.

Kojotas yra Priešiškojo Ateivio Nuosavybės Saugotojas, skelbė tas raštas. Šlovė Kojotui, Priešiškojo Ateivio Nuosavybės Saugotojui!

Ši tarnyba atrodo gana svarbi, sakau aš.

Tai pati svarbiausia tarnyba pasaulyje, atsako Kojotas.

Ar tai svarbiau, nei sakyti tiesą? – klausiu aš.

O taip, atsako Kojotas.

Ar tai svarbiau, nei būti patikimam? – klausiu.

Be abejo, atsako Kojotas.

Ar tai svarbiau, nei būti sąžiningam?

Tikriausiai, atitaria Kojotas.

Ar tai svarbiau, nei būti dosniam? – paklausiau aš.

Aišku, kad taip, atsakė Kojotas.

Dievuliau, sakau, tai visai rimtas darbas, tikrai. Ir kaipgi tau tas rimtas darbas sekasi?

Na, pirmiausia aš atrandau Priešiškuosius Ateivius, sako Kojotas. Tuomet konfiskuoju jų Nuosavybę. Paskui tą jų Nuosavybę parduodu. Klausyk, gal tu nori pirkt Priešiškojo Ateivio Nuosavybę?

Priešiškojo Ateivio Nuosavybė. Taip, Kojotas man taip ir pasakė. Aišku, gali klausti. Tik sėdėk ant tos kėdės. Laikyk kojų pirštus po kėde. Ir nemiegok. Kai tik pradėsi knarkti, Kojotas tikrai tave išgirs.

Taigi aš paklausiau Kojoto, kokią Priešiškojo Ateivio Nuosavybę jis parduoda?

O, sako Kojotas, turiu visko. Nori siuvamosios mašinos? Arba gal komodos? Aš turiu daugybę radijų. Reikia fotoaparatus? Šaldytuvo? Antklodžių? Arbatinukų? Karučio? Namo? Gal tau reikalingas krėslas? Turiu labai daug dviračių. Gal tau reikia naujos mašinos? Gal žvejybos valtys?

Žvejybos valtys? Tu parduodi žvejybos valtį?

Ei, ei! – sušuko Kojotas. Aš parduodu kur kas daugiau nei vieną. Kiek tau reikėtų?

O kiek tu turi? – klausiu aš.

Tūkstantį aštuonis šimtus keturias, suskaičiuoja Kojotas.

Labai daug žvejybos valčių, atsakau aš.

Sunkus darbas, sako Kojotas. Bet kažkas už jį gauna gražaus pinigų. Gal tau reikia visai neblogo kimono?

Ne, sakau aš, man nereikia neblogo kimono.

Nagi eime pasižiūrėti Priešiškojo Ateivio Nuosavybės, pakviečia Kojotas.

Taigi keliauju kartu su Kojotu. Tik mes keliaujame ne tuo visai neprastu sunkvežimiu, ant kurio durelių yra užrašas „Kogavos jūros gėrybės“, mat Kojotas jį pardavė. Užtat Kojotas turi kitą visai neprastą sunkvežimį, ant kurio durelių užrašyta: „Okados įvairių prekių krautuvė.“

Tu tikrai turi daug visai neprastų sunkvežimių, sakau.

Žinoma, atsako Kojotas, aš esu kuo puikiausias Priešiškojo Ateivio Nuosavybės Saugotojas.

Taigi Kojotas pradėjo važiuoti. Jis traukė į kalnus. Taip pat į slėnius. O vėliau pasuko į Ramiojo Vandenyne Nacionalinę Parodą Vankuverio mieste.

Aš pasiklydau, sakau Kojotui. Kur mes esame?

Hastingo parke, atsako Kojotas.

Tas Hastingo parkas visai nemažas. Didžiuliai pastatai. Didžiuliai ženklai. Štai tas ženklas sako, kad čia – „Gyvuliams Skirtas Pastatas“.

Gyvuliai. Puiku. Taigi aš klausiu Kojoto, ar turi Priešiškojo Ateivio Žirgų. Taip ir paklausiau. Ar turi Priešiškojo Ateivio Žirgų? Aš norėčiau pajodinėti koku geru Priešiškojo Ateivio Žirgu.

Kojotas patikrina Priešiškojo Ateivio Nuosavybės sąrašą. Patikrina jį dar kartą. Ne, sako Kojotas, Priešiškojo Ateivio Žirgų nėra.

O Priešiškojo Ateivio Karvių? – klausiu Kojoto.

Ne, atsako Kojotas, nėra ir Priešiškojo Ateivio Karvių.

Vištų?

Nėra.

Avių?

Nėra.

Jergutėliau, tai visi gyvuliai, kuriuos tik prisimenu. Taigi aš klausiu Kojoto, ką gi jis laiko tame „Gyvuliams Skirtame Pastate“?

Priešiškuosius Ateivius, atsako Kojotas. Tai vieta, kur mes laikome Priešiškuosius Ateivius.

Jergutėliau, tas Kojotas mėgsta pasakoti istorijas. Kartais jis pasakoja istorijas su negeru kvapeliu. Kartais jis pasakoja istorijas, kurios būna iššęstos. Kartais jis pasakoja istorijas, kurios kandžioja tavo kojų pirštus. Kojoto istorijos.

Tai gera Kojoto istorija, sakau Kojotui. Priešiškieji Ateiviai „Gyvuliams Skirtame Pastate“.

Ne, ne, sako Kojotas. Ši istorija nėra gera Kojoto istorija. Tai gera Kanados istorija.

Kanados istorija. Kojoto istorija. Kartais sunku nusakyti skirtumą. Visi šie žodžiai prasideda raide K.

Kietas, kirstynės, katastrofa, kabinėjimasis.

Oje, turiu atgauti kvapą. Na va, jau geriau.

Kietaširdis, kolaborantas, kepti, kaltinti.

Ne, mes dar nebaigėm.

Keliaklupsčiauti, kalbėtis, konfiskuoti, kergti, kooperuotis.

Ne, dar ne.

Klostytis, kringelis, kvaištelėjęs, kreivas, kankinantis, kirtis.

Dievulėliau, kone pamiršau kaulijimą.

Ne, ne, sako Kojotas, šie žodžiai klaidingi. Žodis, kurio tu ieškai, yra teisėtas.

Jergutėliau, gerai pasakei, pritariu Kojotui. Teisėtas yra geras žodis. Su juo gali daug nuveikti. Tai vienas iš magiškų žodžių. Baltosios magijos. Teisėtas. Kaip ir daugybė kitų Baltosios magijos žodžių.

Patriotiškumas, Gėris, Privatumas, Laisvė, Orumas, Veiksmingumas, Našumas, Tiesa, Saugumas, Nacionalinis, Integralumas, Visuomenė, Gerovė, Teisingumas, Nuosavybė.

Kartais galima jungti du magiškuosius žodžius. Nacionalinis Saugumas, Visuomenės Gerovė, Privati Nuosavybė.

Užteks, užteks, sako Kojotas. Nuo visų šių žodžių man ima skaudėti galvą. Mums tereikia vieno vienintelio žodžio, skirto Priešiškiesiems Ateiviams. Ir tas žodis yra teisėtas.

Taigi Kojotas nusivedė mane į „Gyvuliams Skirtą Pastatą“, kad parodytų Priešiškuosius Ateivius.

O, vaikeli, tu jų daug pagavai.

Be abejo, taria Kojotas.

Bet kieno čia kvapas? – klausiu.

Ir kiaulių, ir karvių, ir arklių, atsako Kojotas. Mes turim suvaryti ir kiaules, ir karves, ir arklius, taigi turim suvaryt ir Priešiškuosius Ateivius.

Čia tikrai stipri smarvė, sakau aš.

Taip, iš tiesų, atsako Kojotas. Geriau keliaukim, kol neapsikrėtėm.

Galbūt ir Priešiškieji Ateiviai norėtų keliauti, sakau Kojotui. Kad neapsikrėtų nuo čia laikomų ir kiaulių, ir karvių, ir arklių.

Priešiškieji ateiviai nemano, kad jie dvokia, atitaria Kojotas. Jie ne tokie, kaip tu ir aš.

Jie atrodo kaip tu ir aš, sakau.

O ne, atsako Kojotas, tu klysti. Jie atrodo kaip Priešiškieji Ateiviai.

Taigi anas Kojotas parodo man visokiausių vaizdų. Jis parodo man tokį didelį pastatą – stiklinį. Paskui man parodo kitą didelį pastatą, irgi stiklinį. Ir tuomet jis man parodo dar vieną didelį pastatą, taip pat stiklinį.

Vaikeli, sakau Kojotui, čia galybė didelių stiklinių pastatų.

Ar norėtum pamatyti dar vieną stiklinį pastatą? – klausia Kojotas.

Ne, sakau, man jau gana stiklinių pastatų.

Gerai, sako Kojotas, eime apžiūrėti Priešiškojo Ateivio turto. Galbūt ten tau rasim sidabro dirbinių.

Taigi Kojotas rodo man Priešiškojo Ateivio turtą.

Jergutėliau, sakau aš Kojotui. Rodos, būsi konfiskavęs viską.

Taip, sako Kojotas. Baltaodis yra davęs man re-Komendaciją, kurią galiu pasikabinti ant sienos.

Vaikeli, tai dar vienas iš tų žodžių, prasidedančių raide K.

Ar matei ką nors, kas tau patiktų? – klausia Kojotas. Galiu tau duoti visą galybę šeimos relikvijų.

Bet kai tik Kojotas pradeda man rodyti tą gausybę šeimos relikvijų, suskamba jo telefonas. Visa tai vyksta tais laikais, kai dar nėra telefonų, kai dar negali vaikščioti po namus ir telefonų nešiotis kišenėje. Skambutis – trisdešimt centų už minutę, plus skambučių į užsienį tarifai. Tai laikai, kada telefonai prikalti prie sienų, tu stovi šalia tikrų moterų, kurios tave su pašnekovu sujungia.

Ne, netikros moterys.

Taigi Kojotas stovi šalia to telefono ir kinkuoja galvą, ir šypsosi, ir leidžia linksmus garsus.

Geros naujienos, sako Kojotas. Baltaodis davė man darbo.

Vaikeli, tariau, tu esi labai užsiėmęs Kojotas.

Taip, atsako Kojotas, ir aš jau turiu naują šūkjį. Nori jį išgirst?

Ar norėtum išgirst naująjį Kojoto šūkį? Ne, aš irgi nenoriu jo girdėt. Bet jei mes sakome *ne*, mes galim užgauti Kojoto jausmus, – jis pravirks, sukels daug triukšmo ir neleis niekam užmigti. Taip, ir šunims užmigti jis taip pat neleis.

Taigi prašau Kojoto, kad pasakytų mums naująjį savo šūkį.

Gerai, sako Kojotas. Štai jis: „Tegul mūsų šūkis būna skirtas Britų Kolumbijai – „Ne Japoniūkščiams nuo Uolėtųjų lig jūrų“.“

Oho! Tai naujasis tavo šūkis?

Ianas Alisteris Makenzis, ištaria Kojotas. Tai Iano Alisterio Makenzio šūkis.

Jis turėtų būti svarbus asmuo, sakau Kojotui. Visi baltaodžiai, pavadinti trimis vardais, yra svarbūs.

Jis yra Baltaodis, vadovaujantis kuriant šūkius, paaiškina Kojotas. Bet jis nėra geras poetas. Jeigu jis būtų geras poetas, sakytų: „Tegul mūsų šūkis, skirtas Britų Kolumbijai, būna „Ne – Japoniūkščiams nuo Uolėtųjų kalnų ligi jūros“.“

Pažvelk, sakau. Dabar šis šūkis rimuotas.

Būna, jūros, skamba šiame šūkyje. Būna, jūros.

O taip, sako Kojotas, visi geri šūkliai rimuoti. Ar norėtum išgirst keletą kitų Iano Alisterio Makenzio šūkių?

Ar tai naujasis tavo darbas? – klausiu. Rimuoti Iano Alisterio Makenzio šūkius?

Ne, ne, sako Kojotas, mano naujasis darbas – kur nors Nudanginti Priešiškuosius Ateivius.

Ne, aš nežinau, ką reiškia „nudanginti“. Daugybė šių žodžių prasideda priešdėliu „nu“. Nuvertinti, nunykti, nuvargti, nukentėti, nuvilti, nuliūdintas, nutylėjimas, nuvertinimas.

Nudanginti.

Ne, nemanau, jog turėtume klausti Kojoto. Gerai, bet nekaltink manęs, jei paskui visai susipainiosi.

Nagi, sako Kojotas, mes turime tuos Priešiškuosius Ateivius kur nors nudanginti. Taigi Kojotas išveda visas Priešiškųjų Ateivių Moteris ir Vaikus lauk iš to „Gyvuliams Skirto Pastato“, dvokiančio arkliais ir karvėmis, ir avimis, paskui iš kitos patalpos išveda Priešiškuosius Ateivius Vyrus, ant kurių nugarų nupiešti taikiniai, o tada Kojotas visus Priešiškuosius Ateivius sukelia į priekabą to paties visai neprasto sunkvežimio, ant kurio durelių užrašyta: „Okados įvairių prekių krautuvė.“

Priekaba buvo kone sausakimša, dievaži.

Gerai, sako Kojotas, nudanginkime.

Taigi Kojotas sunkvežimiu pasuka į slėnį, paskui – link anų kalnų, vėliau – į anas prerijas ir taip jis nesustodamas važiavo, kol pasiekė mano vietelę.

Mano šauniąją vietelę. Mano šauniąją vietelę prie upės.

Dievuliau, šukteliu, čiagi mano šaunioji vietelė!

Taip, atsako Kojotas, čia gera vieta, tikrai. Galbūt tai tinkama vieta Priešiškiesiems Ateiviams nudanginti.

Žinoma, sakau, tik reikia surast jiems daug kambarių.

Taigi Kojotas iškelia iš sunkvežimio Priešiškuosius Ateivius, o aš paskambinu savo draugams Napiojai ir Biliui Frankui. O, sakau aš savo draugams, mes turim svečių.

Gerai, atsako mano draugai Napioja ir Bilis Frankas. Mes sukviessime visą Tautą. Gal kiek užkąsime. Gal išgersim arbatos. Gal sudainuosime sutiktuvių dainą.

Vakarėlis? – susidomi Kojotas. Dievinu vakarėlius!

Bet žinai ką? Kai kurie Priešiškieji Ateiviai atrodo liūdni. Kai kurie Priešiškieji Ateiviai atrodo ganėtinai išgąsdinti. O kai kurie iš tų Priešiškųjų Ateivių su taikiniais ant nugarų atrodo piktoki.

Vaje, sakau Kojotui, tie Priešiškieji Ateiviai neatrodo labai laimingi.

Ir tai po viso mano triūso dėl jų, taria Kojotas. Sulig Kojoto išstartais žodžiais privažiuoja didžiulis automobilis.

O, tariau, gana reikšmingai atrodantis automobilis.

Toks ir esu, atsako reikšmingai atrodantis automobilis.

Ar atvykai į Priešiškųjų Ateivių vakarėlį? – paklausiu.

Ne, atsakė reikšmingai atrodantis automobilis, aš ieškau Kojoto.

Ar mane paaukštins? – šlifudamas liežuvio dantis, klausia Kojotas.

Lipk vidun, sako tas reikšmingos išvaizdos automobilis. Mums reikia slap-tai pasikalbėti apie vieną dalyką.

Taigi Kojotas įlipa į tą reikšmingai atrodantį automobilį, aš einu maisto, ir Priešiškieji Ateiviai pasijunta šiek tiek geriau.

Žinai, sako man Bilis Frankas, ši istorija apie Priešiškuosius Ateivius, apie tai, kaip Kojotas ir Baltaodis iš jų atėmė Nuosavybę, kaip juos išgabeno kažkur toli nuo namų, man primena kitą panašią istoriją.

Taip, sakau Biliui Frankui, man taip pat.

Ar prisimeni, kaip vystosi ta istorija? – klausia Bilis Frankas.

Ne, sakau, bet galbūt mes galim galvoti apie ją, kol prisiminsim.

Taigi mes šio bei to užkandome, išgėrėme arbatos, Bilis Frankas ir Napioja, mušdami būgną, visus palinksmينو, o mes užtraukėm dainą.

Ir netrukus Kojotas išlipo iš to reikšmingai atrodančio automobilio. Ir KKR* išlipo iš to reikšmingai atrodančio automobilio. Ir politikai išlipo iš to reikšmingai atrodančio automobilio dainuodami „O Kanada“. Bet dainavo jie nekaip.

Jergutėliau, sako Bilis Frankas. Mes einame parsinešti daugiau valgio.

Gerai, sako Kojotas, visi Priešiškieji Ateiviai, grįžkite į sunkvežimį!

Neskubėk, šnabždu Kojotui. Vakarėlis dar tik įsibėgėjo.

Nėra laiko vakarėliui su Priešiškaisiais Ateiviais, sako Kojotas. Aš gavau naują darbą.

Kitą darbą? Jergutėliau, tas Kojotas yra tikrai labai užsiėmęs Kojotas.

Koks gi naujasis tavo darbas? – klausiu Kojoto.

Aš turiu nugabenti Priešiškuosius Ateivius į naujuosius jų namus, sako Kojotas.

Jie gali čia pasilikti, tikinu. Mes turime daug kambarių.

O ne, tai gali būti pernelyg pavojinga. Priešiškuosius Ateivius, kurie atrodo

* Kanados Karališkoji Raitoji Policija (RCMP – Royal Canadian Mounted Police).

liūdni ir išsigandę, mums reikia nugabenti į Cukrinių Runkelių Ūkį. Mes duosime jiems darbo.

Gerai, sakau, Cukrinių Runkelių Ūkyje galima užkalti gražaus pinigo.

Mes neketiname jiems mokėti, sako Kojotas. Šie Priešiškieji Ateiviai turi dirbt už dyką, taip jie įrodys mums, kad yra ištikimi piliečiai.

Vaje, tariau Biliui Frankui, tie pilietybės testai yra labai sunkūs.

Kas tie piliečiai? – klausia Bilis Frankas.

O kaip dėl tų Priešiškųjų Ateivių, kuriems ant nugarų yra taikiniai. Jie atrodo piktoki?

O, sako Kojotas, tie Priešiškieji Ateiviai pavojingi. Tie pavojingi Priešiškieji Ateiviai keliauja į Anglerį Ontarijuje.

Dievuliau, sakau aš, tie Priešiškieji Ateiviai turėtų būti tikrai pavojingi, jeigu juos reikia išgabenti į Ontariją. Ar nors vienas tų Priešiškųjų Ateivių yra pridaręs nemalonumų?

Dar ne, sako Kojotas, bet atsargumas nepakenks.

Taigi Kojotas atsiduria visų dėmesio centre, atsistoja šalia būgno ir iškelia rankas.

Gerai, sako Kojotas, visi Priešiškieji Ateiviai, grįžkite į sunkvežimį.

Gal jie manęs neišgirdo? – klausia Kojotas. Ir šįkart jau sako garsiai. Visi Priešiškieji Ateiviai, grįžkite į sunkvežimį!

Bet niekas atgal į sunkvežimį nelipa.

Gerai, pasiryžta Kojotas, imsime griežtesnių priemonių. Ir Kojotas kartu su KKRП sučiumpa Bilį Franką.

Priešiskasis Ateivis, taria Kojotas ir KKRП.

Paikas Kojote, sakau jam, tai ne Priešiskasis Ateivis. Tai Bilis Frankas.

Ar esi tuo tikras? – klausia Kojotas. Jis atrodo visai kaip Priešiskasis Ateivis.

Aš esu Bilis Frankas, patikina Bilis Frankas.

Tuomet Kojotas ir KKRП sučiumpa kitą Priešiskąjį Ateivį.

Ne, sakau, jis irgi ne Priešiskasis Ateivis. Jis mano draugas Napioja.

Nesąmonė, sako Kojotas, aš atpažįstu Priešiskąjį Ateivį, kai tik jį pamatau, ir Kojotas bei KKRП sučiupo visus, kas po ranka papuolė. Tada tie policininkai, dainuodami „O Kanada“, atsistojo už ano reikšmingos išvaizdos automobilio ir mojavė vėliavomis.

Priešiskasis Ateivis.

Ne, sakau, tai Lerojaus Šokinėjančio Jaučio pusbrolis Sesilis.

Priešiskasis Ateivis.

Ne, sakau, tai Marta Redkrau. Ji ištekėjusi už Sesilio Šokinėjančio Jaučio sūnėno, Vilfredo.

Tavim dėtas, aš norėčiau būti toliau nuo šios istorijos įvykių. Kojotas ir KKRП gali tave sučiupti. Taip, aš sėdėčiau kampe, kur anie neužmato.

Priešiskasis Ateivis.

Ne, sakau, tai Morisas Mozė. Jis yra Lerojaus Šokinėjančio Jaučio anūkas. Lerojaus duktė, Selestė, turėjo dvynius.

Priešiskasis Ateivis.

Ne, sakau, tai Arnoldas Stovintis Arklys. Jis gabena turistus į kalnus medžioti.

Tas paikas Kojotas net mane sučiupo.

Ei, sakau, paleisk mane.

Oi, nustemba Kojotas, oi.

Liaukis visus suiminėt, patariu jam.

Tačiau Kojotas ir KKRП nesiliauja. Ir netrukus Kojotas į tą visai neprastą sunkvežimį sugrūda Priešiškuosius Ateivius, o anie tą visai neprastą sunkvežimį prikemša Indėnų.

Aš turiu kur kas daugiau Priešiškųjų Ateivių nei tada, kai pradėjau, sako Kojotas. Aš turbūt esu geresnis, nei pats maniau.

Tu turi padoriai elgtis su Indėnais ir Priešiškaisiais Ateiviais, sakau Kojotui. Antraip sugadinsi visą istoriją.

Ir tik tada KKRП pačiumpa Kojotą.

Priešiskasis Ateivis.

Ne, ne, sako Kojotas. Aš – Kojotas.

Priešiskasis Ateivis, šaukia tie KKRП. „O Kanada“, dainuoja tie policininkai. Ir visi išvažiuoja tuo reikšmingos išvaizdos automobiliu ir Kojoto visai neprastu sunkvežimiu, ant kurio durelių užrašyta: „Okados įvairių prekių krautuvė.“

Ir daugiau to Kojoto aš nemačiau.

Taigi tas Kojotas prabėgo pro mano šauniąją vietelę. Mano šauniąją vietelę prie upės.

Taip, tai vis dar ta pati istorija. Taip, tas Kojotas kurį laiką buvo dingęs, bet dabar sugrįžta. Aišku, aš žinau, kur Kojotas ir Indėnai, ir Priešiskieji Ateiviai keliauja. Ne, jie keliauja ne į Floridą žaisti golfo ar grumtis su aligatoriumi. Ne, jie keliauja ne į anas salas, kur visi kepinasi saulėje ir gurkšnoja iš didžiulių riešutų. Ne, jie taip pat negražina tiems Priešiskiesiems Ateiviams jų Nuosavybės.

Sveikas, sako tas Kojotas. Gal turi arbatos? Gal turi ko užkasti? Ir gal turi laikraštį man pasiskaitinėti?

Žinoma, sakau. Prisėsk. Kur yra tas visai neprastas sunkvežimis, ant kurio durelių užrašyta „Okados įvairių prekių krautuvė“?

Baltaodžiai pasiėmė mano visai neprastą sunkvežimį, atsako Kojotas. Ir visą Priešiskųjų Ateivių Nuosavybę pasiėmė. Ir visus mano Priešiskuosius Ateivius.

Dievulėliau, tariau, tie Baltodžiai nori viską pasiimti.

Taip, taip ir yra, sako Kojotas, gerdamas mano arbatą ir valgydamas mano maistą, ir skaitydamas mano laikraštį.

Valio! – šūkteli Kojotas. Radau kitą darbą.

Jergutėliau, tariau, skaityt laikraščius yra pavojinga.

Šis darbas geresnis už ankstesnį, atsako Kojotas.

Tu ketini sugauti daugiau Priešiskųjų Ateivių? – klausiu.

Ne, atsako Kojotas. Aš keliauju į Naująją Meksiką. Aš keliauju į Los Alamą Naujojoje Meksikoje padėti Baltodžiams padaryti pasaulį saugų ir nepriklausomą.

Gerai, sakau, skamba visai neblogai. Ta Naujoji Meksika iš tiesų yra dykuma ir kalnai. Nieko daugiau, ką tas Kojotas galėtų sugadinti, Los Alame nėra.

Taip, dabar Kojotas dingęs. Taip, dabar kojų pirštai saugūs. Taip, tai istorijos pabaiga. Ar tu norėjai Kojoto ko nors paklaust? Jei paskubėsi, gal dar pasivysi jį pakeliui į tą Naująją Meksiką.

Ne, aš ketinu likti čia. Tas Kojotas sugriš. Jis visada sugrižta. Kam nors reikia likti čia, kad įsitikintume, ar jis nepridirbo naujų kvailysčių.

Sakau tau.

Iš anglų k. vertė **JURGITA JASPONYTĖ**

Neskaitant indėno, jų buvo šešetas

Teta Betė buvo mūsų šeimos gėda. Ji iki to laiko, kai žuvo nardydama įlankoje, turėjo septynetą vyrų. Neskaitant indėno, jų buvo šešetas. Senelė nenorėjo įskaityti indėno, nes Betė ir Chuanas Laukinis Vaikis Maktevišas susituokė Meksikoje. Tai buvo indėniška ceremonija; Betė atsiuntė nuotraukų, tačiau senelė smarkiai abejojo to „pau-vau“, kaip ji ceremoniją vadino, teisėtumu.

– Vestuvėmis to nepavadinsi, – sakydavo ji.

Be to, senelė nebuvo tikra, kad Chuanas iš tiesų buvo indėnas. Aš nugyvenau daug metų, sakydavo ji, ir esu įsitikinusi, jog mes išžudėme visus indėnus.

– Jis tikriausiai tik meksikietis, – sakydavo senelė.

Pasak Betės siunčiamų atvirukų, Chuanas buvo kikapu genties indėnas, ši gentis pasitraukė iš JAV teritorijos devyniolikto amžiaus pradžioje. Febė parsinešė iš bibliotekos knygą ir, aišku, joje rado kikapu indėnų aprašymą. Senelė tik papurtė galvą.

– Esu tikra, kad ir juos mes išžudėm.

Chuanas buvo ir profesionalus boksininkas. „Jis kovoja dėl kikapu kultūros“, – rašė Betė. Visus pinigus, kuriuos jis uždirbdavo ringe, aiškino Betė, atiduodavo savo genčiai, štai kodėl jie neturėjo pinigų kelionėms ir štai kodėl Betė jį mylėjo. Tai buvo tokia didžiadvasiškumo rūšis, kurią galėjai aptikti tik naujuose romanuose ir senojoje poezijoje, tačiau senelė imdavo purkštauti, kai tik Betė postringaudavo apie pasiaukojimą ir įsipareigojimus.

Po metų Betė metė kilnius darbus, Chuaną ir Meksiką, ir susidėjo su kinu architektu iš Sietlo. Kol paskendo įlankoje, ji dar spėjo ištekėti tris kartus, bet vaikų nepaliko, tik virtinę istorijų apie save ir du su puse milijono dolerių.

Anksčiau mes nieko nežinojome apie Betės pinigus, tačiau po jos mirties buvome pakviesti į teismą ir apdalyti mums priklausančiu palikimu. Po šio

įvykio, kai gerdavome į tetos Betės sveikatą, ją jau vadindavome „ekscentriška“, bet ne „pamišusia“, ir „atkaklia“, o ne „užgaidžia“. Visos istorijos apie tetą Betę pamažu buvo prikeltos iš šeimos rūšio, išblizgintos ir, prisimenant tos moters stiprybę ar paliudijant pinigų jėgą, pasakojamos per pietus. Šeimoje į jos sveikatą dažniausiai gerdavo vyrai.

Senelė pakęsdavo tas istorijas, tačiau sunkiai, kaskart pertraukdavo, kai Džeraldina ar Febė imdavo romantiškai taukšti apie Betę ir jos polinkį į „mažas keistenybes“.

- Ji nebuvo keistuolė, Febe, – sakydavo senelė. – Ji buvo kvaila mergiotė.
- Ak, ne, – prieštaraudavo Febė. – Teta Betė tiesiog buvo šiuolaikiška.
- Kokie niekai, – atšaudavo senelė.

Tupėdama savo soste, gėlėmis drožinėtoje kėdėje aukšta atkalte, senelė atrodė lyg priešvaninis paukštis, viena iš tų senovės dinosauro, pusiau reptilijų, ilgais, dantytais snapais ir odiniais sparnais. Jos rankos buvo naguotos letenos, stipriai sugniaužtos sterblėje, kad nepastebėtum pavojaus. Tačiau gyvenimo vandenyne ji buvo tarsi leviatanas, jaukiai nugrimzdęs į gelmę ir žvelgiantis į viršų juodomis bekraujėmis akimis, stebintis mus, plūduriuojančius paviršiuje.

– Ištekėjusi šešis kartus, – staiga nei iš šio, nei iš to tardavo senelė ir papurtydavo galvą.

- Septynis, senele, – pataisydavo ją Džeraldina ar Febė.
- Tik norėjau atkreipti dėmesį.

Pati senelė ištekėjo vieną kart. Gyvenimas: aštuoni vaikai, didžiulis namas ir senelio viskis. Džeraldina pasakojo, kad vieną naktį senelis ėmė gerti ir prieš senelę pakėlė ranką. „Dėdė Džonas sakė, kad jis jai nesmogė, tik pakėlė ranką. Kai suprato, ką ketino padaryti, jį ėmė graužti sąžinė ir jis pradėjo verkti.“ Tačiau teta Ruta mums pasakojo, jog senelis smogė senelei, parmušė ją ant žemės ir liovėsi vien todėl, kad buvo per girtas. Anot dėdės Džono versijos, senelis, per ašaras nieko nematydamas, bandė atsisėsti virtuvėje ant kėdės, nepataikė, pargriuvo ir susilaužė ranką. Teta Ruta sakė: kai senelis, nustojęs muštis, susmuko krėsele ir užmigo, senelė nuėjo į virtuvę, pasiėmė dešimties colių skersmens ketaus keptuvę ir ja sulaužė seneliui ranką.

Kad ir kas ten būtų nutikę, senelis du mėnesius vaikščiojo sugipsuota ranka, o kitais metais, kai teta Ruta baigė mokyklą, senelis iš namų išsikraustė (jei tikėsime dėde Džonu) arba iš jų buvo išmestas (jei tikėsime teta Ruta). Jis išsinuomojo mažą butelį virš gaisrinės ir tą pačią žiemą buvo rastas už kinų skalbyklos sušalęs į kaulą, miręs nuo širdies smūgio ar mirtinai nusigėręs.

Po to, sakė Džeraldina, anot dėdės Džono, teta Betė ir ėmė taip beprotiškai elgtis. „Veikiausiai dėl to, kad teta Betė mylėjo senelį ir nekentė senelės už tai, kad jį nužudė.“ Teta Ruta sakė, jog tetai Betei tiesiog patiko būti kitokia. „Betė ir senelė nuolatos varinėdavo ilgus pašnekesius apie gyvenimą, – kalbėjo mums Ruta. – Juodvi buvo per daug panašios. Tai matėsi.“ Dėdė Džonas pasakojo, kad dažnai girdėdavo Betę ir senelę besipykstančias ir šaukiančias viena ant kitos. „Senelei nepatiko, jog Betė elgiasi taip, kaip nori, tačiau Betė pasiūsdavo senelę velniop ir gyveno, kaip išmanė.“

Šiuose pasakojimuose buvo ir vienas sutapimas. Kai Betei sukako aštuoniolika, senelė ją išgrūdo iš namų. Homeras Pairas kino teatre pastebėjo Betę ir Haroldą Lofteną susikibusius už rankučių ir paskambino senelei. Haroldas buvo juodaodis ir/arba nusikaltėlis, o senelė buvo rasistė ir/arba susirūpinusi. Betė aiškino, kad ji taip pasielgė norėdama pamatyti, ką darys senelė, o ši ištraukė iš stalčių visus Betės drabužius, sukimšo į tris lagaminus ir pastatė juos pievutėje priešais namą. Ant didžiojo žalio lagamino šono buvo priklijuotas vokas. Jame buvo laiškelis, autobuso bilietas į Rouzvilį, esantį už šimto mylių, ir penkiasdešimties dolerių čekis.

„Čia tavo drabužiai, – buvo parašyta laiškelyje. – Prašau palikti miestą.“

Taigi teta Betė išvyko. Po trejų metų grįžo kartu su pirmuoju vyru. Šis buvo dantistas, vilkėjo trijų dalių kostiumu, mėlynais marškiniais ir ryšėjo žydrą kaklaraištį. Jis atvežė geltonų gėlių puokštę ir ryškiai rožinę dėžutę senelės mėgstamų saldainių – didelių, raudonai baltai dryžuotų, kietų mėtinių ledinukų. Febė ir Džeraldina paeiliui nešiojo arbatą ir prie durų klausėsi pokalbių.

– Jis tik sėdi ir postringauja apie dantis ir koks puikus mūsų namas.

Betė ir jos vyras dantistas tą patį vakarą išvyko atgal į San Franciską, ir kai mes kitą rytą atsikėlėme, pievutėje priešais namą stovėjo trys lagaminai. Febė ir Džeraldina atplėšė voką, kuris buvo priklijuotas prie žalio lagamino šono. Jame buvo penkiasdešimties dolerių čekis ir raštelis: „Puikiai leidžiu laiką, norėčiau, kad būtumėt kartu.“

Mes įnešėme lagaminus į vidų ir Džeraldina padavė senelei raštelį.

– Argi tas Betės vyras dantistas ne mielas? – tarė Džeraldina.

Senelės akys žybtelėjo, jos skara, dengianti rankas, sujudėjo.

– Jis buvo toks mandagus ir gerai apsirengęs. Tas kaklaraištis labai madingas.

Senelė suniurnėjo kažką panašaus į žodį „gupis“.

Taip prasidėjo „gupių“ procesija. Kas kelerius metus Betė pristatydavo naujus savo vyrus, o senelė sėdėdavo ant kėdės, perdavinėdavo kitiems saldainių lėkštę ir stebėdavo vyrus su įprastu alkanu žvėries budrumu.

– Betė gyvena tikrai įdomų gyvenimą, – per vakarienę tarė Febė. – Visi tie vyrai ir tos kelionės.

– Tie nėra vyrai, – atšovė senelė. – Prašau paduoti kalakutą. – Ir senelė pasmeigė didžiulį baltos mėsos gabalą. – Jau geriau tas meksikietis.

Betė grįždavo namo ir viena. Kartais tūnodavo užsidariusi savo kambaryje. Kai ji parvažiavo prieš ketvirtas vedybas, Džeraldina, Febė ir aš nutykino me laiptais žemyn prie svetainės durų pasiklaudyti.

– Gerai atrodo, – kalbėjo senelė. – Ar turi vaikų?

– Aš dabar ištekėjusi.

– Aišku, – atsiliepė senelė.

– Tiesa, sutikau labai mielą vyriškį. Manau, jis tau patiktų.

– Žinoma. O kas atsitiko tam meksikiečiui?

– Turi omenyje kikapu?

– Turiu omenyje meksikietį.

– Ar teko kada sutikti Bilą?

– Kokį Bilą?

Kartais teta Betė, grįžusi namo, nusivesdavo mane ir seseris į parką, mes supdavomės sūpynėse ir kalbėdavomės.

– Ar kada buvote Taityje? – klausdavo teta Betė.

Mes, žinoma, ten nesilankėme, teta Betė lankėsi ir pasakodavo mums apie stačius smėlio kalnus paplūdimiuose, apie koralinius rifus, kuriuose knibžda tamsių ungurių ir ryškių žuvų, apie rožine spalva švytinčius saulėlydžius.

– Ar jūs kada nors šokote parašiotu?

Mes atsakėme, kad net nepažįstame nė vieno, kas tai būtų daręs.

– O aš šokau, – pasakojo Betė. – Reikia užsidėti apsauginius akinius, nes ten aukštai stiprus vėjas. Labai baisu, kai iš lėktuvo žengi žingsnį ir imi kristi. Kartais galvoji, kad tavo parašiotas neišsiskleis, tačiau dažniausiai jautiesi taip, tarsi galėtum amžinai sklandyti, tarsi plauktum ant padangos vandenyne. Sūpuojiesi pirmyn atgal. Man instruktorius sakė, jog kai kuriems žmonėms tas jausmas taip patinka, kad jie tiesiog pamiršta laiku išskleisti parašiotą.

Teta Betė buvo dariusi viską. Ji leidosi kanoja Kopermaino upe Kanadoje ir slydo banglente Australijoje. Du kartus buvo Havajuose ir įkopė į ugnikalnį. Ji netgi turėjo lakūno licenciją ir galėjo susikalbėti prancūziškai ir ispaniškai.

– Kodėl tu buvai ištekėjusi tiek kartų? – paklausė Džeraldina.

– Ieškojau, – atsakė Betė.

– Ko?

– Manau to tikrojo vyro.

– O tai kodėl ištekėjai už netikrų?

– Tuo metu jie tokie neatrodė, – nusijuokė Betė.

– O koks buvo indėnas? – paklausė Febė.

– Jis buvo geriausias, – atsakė Betė.

– Senelė nebeturi vyro ir kito net neieško, – tarė Febė.

– Senelei vyrų nereikia, – atsakė Betė.

– O tau reikia? – paklausė Džeraldina.

Senelė ir Betė labai susipyko, kai Betė namo parsivežė savo šeštą ar septintą vyrą, nelygu kaip skaičiuosi. Jis buvo menininkas trumpais, į spyglius suveltai plaukais ir raudonais akiniais. Rūkė ilgas plonas juodas cigaretes. Kai senelė liepė Džeraldinai atnešti peleninę ir plastikinį maišelį, jis pasikrapštė nosį, pažvelgė į senelę pro raudonų akinių viršų ir paklausė:

– O kam tas maišelis, ponija?

– Tavo dvokiančiai subinei, – atsakė senelė ir palinko į priekį, pasiryžusi pakilti iš kėdės ir nukąsti jam galvą.

Vėliau tą vakarą Betė atėjo į svetainę be savo vyro ir atsistojo priešais senelę. Ilgą laiką nė viena nepratarė nė žodžio.

Galiausiai Betė tylą nutraukė:

– Tu jau greitai mirsi, kodėl negalėtum būti maloni?

– Aš esu maloni, – atsakė senelė.

– Kodėl tu manęs nekenti?

– Taip nėra.

– Tau niekada nepatiko nė vienas mano vyrų.

– Aš niekada nemačiau meksikiečio.

- O kaip tau atrodė kiti?
 - Aš tavimi labai didžiuojuosi.
 - Tu netgi neleidi mums pernaktuoti tavo namuose.
 - Galite pasilikti kiek tik norit, – atsakė senelė.
- Vėl stojo tylą. Betė sėdėjo ant sofutės. Senelė sėdėjo savo krėslė.
- Man atrodo, kad tu visai manęs nemyli.
 - Aš myliu visus savo vaikus.
 - Robertas sako, kad tu esi sena gyvatė, – tarė Betė.
 - Kas tas Robertas? – paklausė senelė.

Kitą rytą Betė išvyko. Mes daugiau jos nebematėme. Gaudavome atvir-laiškių, tačiau daugiau jokių vyrų Betė neatsivežė. Ji atsiuntė mums atvir-laiškį iš Aliaskos ir vieną iš Samoa salų. Kiekvieną vietovę mes susirasda-vome gaublyje, kuris stovėjo svetainėje.

Po poros metų gavome Galvestono šerifo laišką, kuriame buvo rašoma, kad Betė žuvo nardydama Meksikos įlankoje. Ji pasinėrė pernelyg giliai, bu-vo rašoma laiške, ir jai pritrūko oro.

Febė buvo įsitikinusi, jog Betė grįžo į Meksiką pas Chuaną.

- Argi tai ne romantiška? – tauškė Febė. – Ji ieškojo jo ir žuvo.
- Kodėl jai reikėjo jo ieškoti po vandeniu? – piktai atšovė senelė.

Tačiau Febė buvo neperkalbama ir galbūt Betė tikrai ieškojo jo, Chuano. Žvelgė pro mažas žuveles gilyn į šiltus vandenį, ten, kur mėlis susilieja su tamsa ir gelmėse drykso didžiuliai šešėliai. Galbūt prieš pat plystant plau-čiams ji spėjo pamatyti senelę.

Iš anglų k. vertė **MARIUS BUOKAS**

Versta iš:

A SHORT HISTORY OF INDIANS IN CANADA. HarperCollins, 2005

MICHAEL KRÜGER

71

Iš vokiečių k. vertė ANTANAS GAILIUS

Obelis

*Pjaunama, šakose
dar kybo dvylika obuolių.
Varna gena
nuo manęs mirtį.
Sunkūs mąstymo žingsniai
žolėj.
Man pačiam kalbėti uždrausta.
Kas iškalbėta nebuvo
ilgai vysta pavėsy.*

Apie žolę

*Vaizduojamės, kad
nusipelnėm jos ištikimybės.
Žmonių paspirta
paniekinamai
ji vis atsitiesia greta
grybų altoriaus.
Spalis. Gervuogės
juodina dieną,
o paniurėlis vėjas
kiekvieną kupstelį suvelia.
Žolyne virpantis, tik
tapytojai tave teisingai suprato.*

Michaelis Krügeris (g. 1943) – viena garsiausių šiuolaikinės Vokietijos literatūros gyvenimo figūrų, poetas, prozininkas, eseistas, solidžios leidyklos „Hanser“ vadovas ir literatūros žurnalo „Akzente“ leidėjas, apdovanotas daugybe Vokietijos ir kitų šalių premijų, nuoširdus Lietuvos bičiulis. Lietuvių kalba išleisti jo romanai „Himelfarbo sugrįžimas“ ir „Turino komedija“ bei eilėraščių knyga „Prieš pat perkūniją“. M. Krügeris ne kartą lankėsi Lietuvoje, daug padėjo rengiantis tarptautinei Frankfurto knygų mugei.

Čia pateikiami eilėraščiai iš naujausio rinkinio „Po atviru dangumi“ („Unter freiem Himmel“, 2007).

Traukiny

*Moteris priešais mane skaito knygą;
kartais ji juokias balsu,
kartais vėl žvelgia taip rimtai,
lyg skaitytų apie aferą,
galinčią jai pakenkti.*

*Imu užrašų knygelę
ir rašau jos istoriją:
buvo kartą ėriukas,
svajojęs būti vilku...*

*Miunchene išlipau
palikęs ją lekiančią savo nelemties pasitikti.*

Hotel Future

*Sveiki atvykę! Ar keliaujat,
kad užmirštumėt nelemtį,
ar tampočės ją su savim?
Portjė veidas tas,
kurio sielvartas jau atsžadėjo.*

*Atmintinai žinau visus kambarius,
šildymo vamzdžiuos kuždama „Iliada“,
vien mirštantieji rekia nuo karščio.
Tai, ką dar lieka daryti:
gelbėti, kas neišgelbstima.*

*Gyvenu viršutiniame aukšte,
prie balandžių. Už lango
karščiuodamas skleidžias dangus.
Laikas iškeliauo į tyrus,
pas akmenis, niekad nemiegančius.*

Sutemos rudenį

*Nutyla laukinių karvelių riksmas,
ir darosi šalta po medžiais.
Bet girdžiu juos alsuojant. Visa,
kas su mumis susiję, menkėja,*

*ir mes patys traukiamės,
lapams bekrinant. Jau nebesam
vienas iš daugelio. Bet yra
akis žiūrovo nešališko,
pasirodanti, šakoms apsinuoginus.*

73

Žiūrint televizorių

*Vėjas keikės, sapne
buvo vien pasliki numirėliai.
Automobilis, ištyrinėjęs miesto lavoną,
grįžo atgal į tylą.
Išmokom kelis žodžius,
kuriais įmanu klausytis.
Dabar miestas dega, o liepsnos
dreba kaip kūdikio rankos.
Krantinė, visa nutūpta žvirblių,
rodo kryptį į ateitį, laivas
plaukia pro šalį, į jį pakrauti eriukai,
svajojantys būti vilkais.*

Prisiminimas

*Praamžiai namai, išsirikiavę
pas gatves, mirštančias iš smalsumo.
Kažkas kaime tvirtino,
jausmai, girdi, plepalai.
Tik jau negalvok apie tai!
tarė mano senelis, nes
dabar ateina žiema.
Ėjom žuvų prisigaudyt
prieš speigmetį. Tegu sau
tie žmonės kalba, sakė jis
žvelgdamas ilgu žvilgsniu,
kuriame vien jausmai spurdėjo.*

Natiurmortas

*Degtukai, nudegę,
ir batai, nebenorintys vaikščioti,*

*jau nė nebegaminami.
Užuolaida, šviesiai pakilus į Vakarus.
Iš nakties vienuolynų
neaiškūs balsai.
Vėl keliais žodžiais mažiau,
ir burna susiaurėjus,
lyg labai įsiskaudinus.*

*Pasak orų prognozės, turėjo būti giedra,
bet lijo ir lijo, terasoje vyko
purslų burbulingas koncertas. Tada?
Žiūrėjau į varnas, į gaują vaikėzų
be galo senais balsais, senas skardines surūdijusias
spardančių gatvė; bet kvailas mąslumas
nieko neduoda, jei tu negali
gyventi, kaip dera. Tarpulangy dvi grigalinės
bitės, bylojančios vien apie save.*

*Jei išleisiu, jos taps lietaus aukomis,
bet kambary jų kęsti nenoriu.
Tada?
Sėdėjau sau su kailiniais, kandžių sukapatais,
ir žiūrėjau, kaip mano gyvenimas dingsta archyve.
Kažkur juk skaičiau, kad Dievas, turint galvoj jo turtus,
tikras šykštuolis. Tas teisybė – galėjo, galėjo
paaukoti bent vieną spindulį.*

Kometa

*Kometa vėl pasirodė –
šviesi (kaip ilgai nesurastas žodis)
skrieja ji tiesiai į mus.
Jai nėra ko bijoti.
Vėjas žolę šukuoja be rūpesčio.
O mes ieškom miestų,
kuriuose nenorim numirti.*

Du lietuvių literatūros nepriklausomybės dešimtmečiai

Pokalbyje dalyvavo Jūratė SPRINDYTĖ, Laimantas JONUŠYS, Valdemaras KUKULAS, Mindaugas KVIETKAUSKAS, Vytautas RUBAVIČIUS, Regimantas TAMOŠAITIS

Regimantas Tamošaitis. Jau minime Nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmetį, o atrodo, tarsi didžiosios permainos būtų įvykusios vakar. Net keista – juk per tą laiką užaugo nauji žmonės, kai kurie net ir kūrėjais spėjo patapti. Sparčiai daugėja autorių ir knygų. Todėl pats laikas rimtai susimąstyti: kas vyksta mūsų kultūroje, literatūroje, gyvenime, kas jau įvyko ir ko galime tikėtis.

Ar galime išskirti, kas tikrai vertingo sukurta per du Nepriklausomybės dešimtmečius? Kokie konkretūs kūriniai? Kokie jų išliekamosios vertės požymiai? Kas pasibaigė ir kas prasidėjo per pirmąjį XXI a. dešimtmetį? Kokios tendencijos, naujovės? Kas mūsų literatūroje išnyko, nugrimzdo užmarštin? Kokią matome lietuvių literatūrą laiko tėkmėje, istorijoje ir socialinio gyvenimo tikrovėje? Koks jos bendras vaizdas: ar esama kokių pasiekimų lyginant su kitų šalių (rusų, Vakarų Europos) literatūromis? Kokios galimos mūsų literatūros tendencijos artimiausiu dešimtmečiu?

Šie klausimai, aišku, erdvūs. Įvertinti tokio laikotarpio literatūros proceso ypatybes nelengva, bet pamėginti verta.

Man atrodo, kad per šiuos dešimtmečius vyksta toks procesas: mūsų literatūra iš aukštų kalnų ir dramblio kaulo bokštų leidžiasi į slėnius ir užpildo miestų gatves karnavališku spindesiu. Vyksta tarsi visuotinis maskaradas, kur kiekvienas puošiasi ir reiškiasi kaip panorėjęs. Darosi spalvinga ir įvairu, kaip mūsų puikiuose prekybų centruose, kur taip pat rikiuojasi puošnios knygos. Tačiau literatūra netenka savo didybės (taip renesansiškas Venecijos karnavalas skiriasi nuo gatvės maskaradų), nebėra asmenybės matmenų ir metafizinės gelmės. Literatūra plaukia paviršiais su visais gyvenimo atsitiktinumais prarasdama potekstės vandenį. Žmonės nebemoka jausti artezinių šaltinių, tyliųjų kūrybos versmių. Kūryba juda visomis kryptimis, pakludama rinkodaros dėsniams.

Dėl to, kas vyksta, nejaučiu nei smarkaus džiaugsmo, nei ypatingo liūdesio. Visada kažką prarandame, bet kažkas ir atsiranda, kažką gauname. Pozityvu

yra tai, kad nesame sustingę, kad tikrai judame. Rašome, skaitome, kalbamės. Susitinkame didžiulėse knygų mugėse. Tai kelia džiaugsmą. Vadinasi, esame gyvi ir gyvybingi. Ir panašūs į visus kitus Europoje ar net visame pasaulyje. Gal kartais net per daug panašūs, užsimiršę.

Kaip kritikas jaučiuosi esąs pasyvus, net ignoruojamas. Tiesa, kai kam nors reikia, pasinaudojama ir manimi – man leidžia pasisakyti kūrėjui saugiomis šventinio knygos pristatymo aplinkybėmis, tada dėl renginio žanro ypatybių su savo kritika nelabai pasireikši, tenka tiesiog džiaugtis naujos knygos pasirodymu. Bet ir racionaliai rašydamas apie kūrinius jau nieko čia nepakeisi, tavęs mažai kas klauso.

Galbūt laikui bėgant vėl formuosis literatūrinis elitas, bet dabar tokio nematau. Vartotojiška visuomenė viską sulygina, viską valdo pinigai, o individualūs nepriklausomos dvasios talentai, nors ir atsiranda, ryškėja, bet primena retą ir gležną atžalyną. Geriausiai autoriai dažnai nesulaukia tinkamo įvertinimo, juos nustelbia vienadienės reklamos.

Visgi atrodo, kad galimybių laisviems talentams atsiskleisti šiandien yra kur kas daugiau, bet daugiau ir išbandymų, pagundų. Tikriausiai talentų skaičius visais laikais yra panašus, nes kūryba kaip dvasinė veikla nepriklauso nuo ekonominės bei politinės sistemos ar gyvenimo gerovės. O mūsų gyvenimas, palyginti su tuo, kas buvo prieš dvidešimt metų, vis dėlto tikrai yra geras. Kūrybinis pašaukimas nepriklauso nuo konjunktūros. Man rūpestį kelia ne kūrėjai – jais pasirūpins natūralios atrankos dėsniai, – bet skaitytojų masės. Jas lengva kvailinti. Jos darosi primityvesnės, neišrankios, ryjančios bet kokį išreklamuotą šlamštą.

Bet ar gali būti laisvė blogai? Žinoma, kad ne, jokių būdu. Dabar šimtą kartų geriau nei sovietmečiu. Bet mes vengiame garsiai pasakyti, kad ta mūsų nelaisvės sąlygomis išpuoselėta nepriklausomybės idėja realiai virsta kapitalistine priklausomybe. Nors gal ir tai gerai, tokia juk šio pasaulio prigimtis, jame negali būti rojus. Tik menininko išbandymas realiu kapitalu yra daug vertingesnis, stipresnis, nei išbandymas abstrakčiomis ideologijomis, tad asmenybės, išlaikiusios tuos išbandymus, bus tikros, autentiškos. O tokios asmenybės palaiko ir stabilizuoja kultūrą visais laikais.

Laimantas Jonušys. Pradėsiu patvirtinimu, kad neabejoju mums pasiūlytu dviejų dešimtmečių periodo formatu, nes jis mums visiems yra simboliškai prasmingas. Tik norėčiau priminti, kad mums mūsų literatūra nepriklausoma tapo nuo 1989 metų. Tada pasirodė abu geriausi R. Gavelio romanai – „Vilniaus pokeris“ ir „Jauno žmogaus memuarai“ („Metų“ žurnale romanas pasirodė kaip tik tais metais, nors enciklopedijos nurodo vėlesnę knygos išleidimo datą). Šie romanai laikotarpiui labai svarbūs, tipiški, daug ką liudijantys. Pats autorius yra pabrėžęs aplinkybę, kad sovietmečiu jis savo romanų negalėjo publikuoti, tuo metu palankesni buvo apsakymai, kuriais išryškindavo vieną kitą mūsų gyvenimo aspektą, bet neperteikdavo platesnio sovietinės visuomenės vaizdo. Taigi abu jo romanai vaizduoja sovietmetį, ir jie tikrai negalėjo pasirodyti anksčiau. Jeigu rankraščiai būtų patekę į atitinkamas įstaigas, jie būtų neabejotinai įvertinti kaip aršiai antitarybiški su visomis atitinkamomis pasekmėmis autoriui.

Daugelis rašytojų (J. Kunčinas ir kt.) – kai kurie netgi iki šių dienų – savo knygoje grįžta į sovietmetį. Tai suprantama. Rašytojams apskritai būdinga grįžti į jaunystės laikus, ir dėl visai kitų priežasčių, kurios nesusijusios su jokia politika. Ir dar jiems svarbu nors dabar išrašyti tai, ko tada apie tą visuomenę nebuvo galima pasakyti. Dabar galima prabilti visiškai atvirai ir todėl tas atsigręžimas į sovietinę praeitį tęsiasi iki šių dienų, tai natūralu. Ši praeitis išnyra visai nau-

juose romanuose: S. Parulskio „Murmanti siena“, R. Šerelytės „Mėlynbarzdžio vaikai“, daugelyje kitų knygų.

Jūratė Sprindytė. Galiu pratęsti Laimanto mintis, bet ne nurodydama konkrečius kūrinius, o vardydama tendencijas, kurias matau šių dviejų dešimtmečių literatūroje. Kas joje pasidarė kitaip? Man atrodo, kad tie du dešimtmečiai nėra vienodi, jie gana smarkiai skiriasi. Pirmasis dešimtmetis buvo vadinamųjų baltų dėmių likvidavimas ir naujovių atsiradimas. Antrasis labai išsiskiria ypatingu literatūrinės įvairovės proveržiu, kai kuriais visai neregėtais dalykais, iš kurių pabrėžčiau nepaprastą populiariosios literatūros suklestėjimą, net jos kėsinimąsi užgožti rimtesnę literatūrą. Viena svarbiausių tendencijų – atsirado naujų žanrų. Sovietmečiu nežinojome tokio esė žanro, ir iš tikrųjų jis yra naujoviškas, laisvas saviraiškos būdas. Atsirado žurnalistinis romanas, suklestėjo moterų rašymas, sustiprėjo feministinis gyvenimo matymas literatūroje. Pastaraisiais penkeriais metais atsirado ryški kitokia emigracinės literatūros banga – naujųjų išeivių rašoma literatūra. Kitokių spalvų įgavo satyra – J. Erlickas, H. Kunčius. Na, satyra gal ir ne visai tinkama sąvoka. Šių autorių kūryba, jos karnavališkumas stipriai įsibrovė į literatūrą. Be to, mūsų prozoje nebeliko tradicinės kaimo ir miesto priešpriešos. Ji dėl daugelio priežasčių buvo labai akcentuojama sovietmečiu. Šios priešpriešos implikacijos pas mus ėjo iš rusų literatūros. Dabar jau įvyko esminis atsisveikinimas su agrarine kultūra.

Vytautas Rubavičius. Tai juk ir paprasčiausia priežastis – tokia lietuvių rašytojų kilmė. Dauguma iš kaimo. Vėliau daugėjo miestiečių.

J. S. Taip, o dabar išaugo naujos kartos su visiškai kitokia gyvenimo patirtimi, su urbanistinėmis tendencijomis. Atsirado miestiškas mentalitetas.

V. R. Nes Lietuvoje urbanizmas iškyla tik septintajame dešimtmetyje. O miestišką mentalitetą kūrė iš kaimo į miestą suvažiaavę žmonės.

L. J. Na, R. Gavelis jau buvo miesto kultūros žmogus.

J. S. Pratęsiant inovacijų vardijimą: labai sustiprėjo autobiografiškumas, ego saviraiška, personažo ir autoriaus tapatybės tapo labilios. Pašlijo tradicinis žanrų kanonas. Negali sakyti, kad jis visai subyrėjo, bet atsirado daug regimų pokyčių: žanrų difuzija, griežtos struktūros nepaisymas (novelės, soneto, net gerai „sukalto“ romano ir eiliuoto eilėraščio prestižas smuko). Tuo pat metu išaugo literatūros intertekstualumas, joje atsirado kūniškumo prioritetai, sustiprėjo erotika. Dėl to pasislinko intymumo sferų ribos, dingo skirtis tarp vieša / intymu. Ryški daugelio pamatinių vertybių desakralizacija, kuri kai kam yra labai skausminga. Beveik visi žanrai per šiuos du dešimtmečius vystėsi kylančia linija, išskyrus, aišku, literatūros kritiką. Jos pozicijos smarkiai sumenko.

V. R. Šis mūsų laisvos literatūros dvidešimtmetis neatsirado tuščioje vietoje. Paminėta 1989 metų data, bet aš laisvėjimo vyksmo ribas nukelčiau koku penkmečiu anksčiau, nes tai susiję su visos Sovietų Sąjungos raida, su vadinamąja *perestroika*, kuri sudarė daug laisvesnes sąlygas publicistinei minčiai. Nereikia pamiršti, kad daugelis mūsų autorių skaitydavo centrinius kultūrinius sovietinius leidinius. Ir „Literaturnaja gazeta“, ir „Novyj mir“, ir kitus. Dabar jau primirštame tas praeities realijas, kurios jau tada skatino laisvą mintį, teikė naujų filosofinių, kultūros, kūrybos idėjų. Jau tada visa ši literatūra leido kitaip pažiūrėti į patį sovietinį būvį, pamatyti ir vertinti jį iš vidaus. Iš sąjunginių leidinių atėjo ir stiprus impulsas peržvelgti savo istoriją, čia mūsų mintis rado tvirtų atramų bei paskatų. Taigi tas datas sunkoka apibrėžti, jos pasislenka atgal. Man tikri literatūriniai įvykiai buvo tie, kurie anuomet sukrėtė visuomenę. Tai R. Granausko „Gyvenimas po klevu“, V. Jasukaitytės „Po mūsų nebebus mūsų“,

D. Grinkevičiūtės „Lietuviai prie Laptevų jūros“ – ypatingos meninės koncentracijos bei prozinės kūrybos knyga, kurios ir dabar neaplenkia naujausia mūsų kūryba. Dar vienas išsilaisvinimo ir atminties įtvirtinimo šauklis būtų 1988-aisiais „Metų“ žurnale pasirodžiusios Antano Miškinio „Psalmės“. Ta literatūra buvo stiprus pasipriešinimas ideologijai, romantiniam sovietinio žmogaus garbinimui, komunisto šlovinimui. A. Miškinis taip sukrečiamai parodė šėtonišką sovietinės sistemos prigimtį, kad po jo jau lyg ir niekas nebedrįso imtis šios temos. Permainos literatūroje buvo susijusios ir su nacionalinio tapatumo kaita. Juk keitėsi saviemonė, keitėsi ir rašymo būdas. Labai greitai išryškėjo literatūros banga, kurią paminėjo Laimantas, – ji rutuliojosi daug platesniame literatūriniame vyksme. Jos dalis – tremtinių prisiminimų banga. Manau, labai svarbus sociokultūrinis veiksnys, skatinęs įtvirtinti naują nacionalinį tapatumą ir atsiriboti nuo sovietinės sistemos. Buvo aktualizuota visa pokario patirtis, atrastos šaknys su karta, kuri priešinosi sovietinei okupacijai pokario metais. Išaugo valstybingumo jausmas, kuris mus susiejo su anuo valstybingumu. Ta atsiminimų banga dar nėra tinkamai įvertinta, o joje taip pat esama ir geros literatūros. Jos iškilimas ir klestėjimas kaip tik yra pirmasis nepriklausomybės dešimtmetis, vėliau ji tarsi nuslopo, literatūroje prasidėjo nauji reiškiniai. Pirmojo dešimtmečio kraštis – tremtinių prisiminimai ir R. Gavelio bei J. Kunčino kūryba. Antrąjį dešimtmetį istorinė atmintis neslopsta, bet praeitis jau prisimenama kitaip. S. Parulskio, R. Šerelytės prikeliamas sovietmetis yra kiek kitoks. Ir iškyla dar viena – nomenklatūrinių prisiminimų banga, kuri irgi kuria savitą aplinką – taip pat ir literatūrinę – atminčiai. Į tą prisiminimų literatūrą yra reaguojama, ji atlieka savotišką politinį ir ideologinį vaidmenį, taip pat kultūros formavimo užduotį. Kas vyksta antrąjį dešimtmetį? Jūratė jau daug ką paminėjo, svarbiausia, manau, yra žanrų ir visokių ribų nykimas bei naujų ribų atsiradimas. Naujos ribos vėlgi atsiranda trumpam, kad taip pat būtų paneigtos, perkurtos. Tokios transformacijos jau susijusios su visos sistemos procesais, tai jau nėra vien literatūros dalykai. Tos nykstančios ribos – nuo vyro ir moters skirties ir daugelio kitų skirčių – yra bendras kultūros ir ekonomikos vyksmas. Vieni skirtingumai nyksta, kiti – atsiranda, daug kas priklauso nuo prekių sklaidos. O kultūroje tos žanrų sąsajos ir jų netvarumas išryškėjo daug anksčiau kaip avangardinės kultūros reiškiniai. Jie išsiskleidė literatūroje, bet vienaip ar kitaip siejasi ir su ekonominiais vyksmais. Taigi antrasis dešimtmetis – modernios ar postmodernios kultūros išplitimas. Tik mūsų modernios ar postmodernios apraiškos yra kur kas turiningesnės už vakarietiškas, nes turime sukaukę daug sovietinės patirties, išplitusios mūsų kultūroje. Tą patirties įvairovę galima naudoti kaip ženklus, pasitelkti kuriant naujas kultūrinės bei literatūrinės prekes – įvairiai. Tai – simbolių aruodas, įsijungęs į vakarietišką postmoderną, kurią mes taip pat dabar perimame. Ir mūsų interpretaciniai gebėjimai, išlikę iš sovietmečio, juk jie buvo išugdyti visur įžiūrint įvairiausias prasmes, ir tai labai padeda mūsų literatūros intertekstualumui, skatina įvairiausias kūrybines praktikas, leidžia sieti skirtingiausias prasmes, žaisti jomis, ironizuoti. Tų dalykų vakarietiško postmoderno atstovas stokoja, kartais jis nelabai ir suvoktų, kas vyksta mūsų literatūroje, taip pat rusų. Pavyzdžiui, H. Kunčius yra bene pats lietuviškiausias postmodernistas, kurio kūriniams suvokti, o ypač ironijai pagauti, būtina gerai išmanyti mūsų istoriją, taip pat būti patyrusiam sovietinę tikrovę, pabuvojusiam ir sovietiniu žmogum.

Mindaugas Kvietkauskas. Pradėta kalba apie mūsų Nepriklausomybės laikų literatūros bangas. Iš tikrųjų pritarčiau, kad pirmoji dvidešimtmečio lite-

ratūros banga atrieda iš ankstesnių laikų. Literatūros procesai pasižymi ilgesnės trukmės ciklais. Pradinė ciklo energija susitelkė daug anksčiau. Ją matome žvelgdami į poetų S. Gedos, J. Vaičiūnaitės, T. Venclovos, M. Martinaičio, V. P. Bložės kūrybą, taip pat į prozininkus R. Granauską, J. Aputį, jaunesnius, paskui šią bangąėjusius, autorius (pvz., N. Miliauskaitę, A. A. Jonyną, K. Platelį, R. Gavelį). Pradžia buvo septintasis dešimtmetis – apie 1965 metus susidariusios palankios galimybės literatūros ir viso meno modernizacijai. Šis modernizmas buvo itin stipri ir ilgai veikianti banga, ir jo jau silpstantį poveikį jaučiame iki šiol. Pirmiausia ji paplovė sovietmečio šampūs ir literatūrinę puskalbę, sukūrė intensyvią septintojo devintojo dešimtmečio kūrybinę atmosferą, o Nepriklausomybės pradžioje kulminavo, išsiskleidė visomis galimybėmis, ir pasirodė labai svarbios šios bangos autorių knygos, vainikuojančios jų kūrybą. Pirmąjį dešimtmetį taip ir reikėtų vertinti – kaip veržlų išsilaisvinimą, kuriam buvo subręsta seniai. Bet kas įvyko po to, ar jaučiame kokią naują sutelktį? Tokia jau susiklosto likimo logika – daugelio svarbiausių figūrų, genetiškai susijusių su šia didžiąja banga, jau nebeturime. Ypač ryškios netektys prozoje. Nebėra R. Gavelio, J. Kunčino, J. Ivanauskaitės, A. Ramono. Poezijoje pirmiausia pasigendame N. Miliauskaitės, S. Gedos. Aišku, kad mūsų literatūroje atsirado riba, ir ją diktuoja jau ne tik literatūrinės aplinkybės, bet ir pats likimas. Lyg iš aukščiau padiktuota, atsiranda takoskyra. Ir iš jaunųjų rašytojų kūrybos bei jų laikysenų matyti, kad literatūros procesas šiandien jau struktūruojasi kitaip. Kaip ir sakė Jūratė, pinasi daug naujų tendencijų ir veiksmų, bet dar nėra aiškiai susiklosčiusi sistema, autorių ir tendencijų hierarchija. Išskyrus S. Parulskį, A. Marčėną – šiandien bene svarbiausius naujai besiformuojančio literatūros lauko vardus, – dar nelabai aišku, kur kokias pavardes lokalizuoti.

Mano minėta „bangos atoslūgio“, takoskyros jausena literatūroje atsiranda ir todėl, kad po 1998 m. krizės Lietuvos visuomenė labai aiškiai perėjo į šiuolaikinio globaliojo kapitalizmo fazę. Tai labai stipriai paveikė visą viešąją erdvę. Tad ir literatūrinį gyvenimą kapitalizmo ir globalizacijos veiksniai ėmė veikti daug stipriau, nei iki tol. Pirmąjį dešimtmetį literatūros proceso energija ir vertybių sistema, susiklosčiusi hierarchija buvo daug stabilesnė ir atėjusi iš kitų laikų, kai nauji vakarietiški veiksniai literatūros procesui taip ryškiai dar nediktavo naujų žaidimo taisyklių.

V. R. Iš klasikinio modernizmo, kai dar daug reišė kūrėjų biografijos, jų asmenybės.

M. K. Be abejo. O šiais laikais randasi naujos literatūros terpės, nauji kūrėjai, kurie į tradiciją jau nesikreipia, savęs nebesaisto nei emociškai, nei vertybiškai su tradiciniais orientyrais. Šitos terpės jau kitokios, bet jos dar tik formuojasi. Daug autorių balansuoja ant tų terpių ribos, ir dar neaišku, kur pasuks. Pirmiausia reikėtų kalbėti apie naują populiariosios literatūros terpę, bet joje – irgi labai nelygūs dalykai. Jei žvelgiame į populiariąją lietuvių literatūrą, tai pirmasis nepriklausomybės dešimtmetis yra literatūrinio šlamšto, „gariūninių“ laikų lektūros stadija, kurią reprezentuoja E. Malūkas. Bet atsiranda populiariusis bestseleris, kad ir labai prasto skonio. Antrasis nepriklausomybės dešimtmetis jau kitoks. E. Malūko žvaigždė leidžiasi, jo sėkmė lieka praeityje. Dabar literatūrą veikia nauji mechanizmai, ypač viešųjų ryšių, informacinių technologijų, medijų tinklai, kurie gimdo naują fenomeną – ganėtinai kokybišką ir skoningą populiariąją literatūrą, tarnaujančią komerciniams interesams. Ir ši literatūra, pajutusi didelę galią skaitytojams, suvokusi, kaip sėkmingai kurti ir parduoti kul-

tūrinius įvaizdžius, turi gana daug ambicijų tapti pagrindine literatūros gyvenimo formuotoja. Nes ji turi labai stiprų ją remiantį užnugarį – kapitalą.

V. R. Ir šie autoriai jau sukaupe naują patirtį – kelionių, greito judėjimo, mokėjimo rašyti. Jie geba greitai išrašyti savo patirtis, lengvai paverčia visa tai literatūra. Jie greitai išmeta savo produktus į rinką. Tai jauni žmonės, turintys daug energijos. Jie ir pagavesni, kartais juos net įdomu skaityti.

M. K. Žinoma, taip. Bet kartu tokia literatūra labai ribota – pavyzdžiui, jai nerūpi idėjų lygmuo, „nesensacinga“ žmogaus tikrovė, kalba kaip menas. Kokybiškos populiariosios literatūros atsiradimas yra neabejotinai sveikintinas dalykas. Tačiau jisai vyksta labai išsibalansavusioje, nesusiformavusioje sistemoje. Dingę daug kultūrinių atsvarų ir svarbių literatūrinių figūrų. O asmenybė literatūroje visgi labai daug reiškia, ji daro įtaką kūrybai, nepaisant visų intermedialinių žaidimų. Silpnesnes asmenybes rinkos sukurtas jų pačių įvaizdis greitai supančioja, o tikra asmenybė geba išlikti ori. Štai buvo paminėtas J. Ivanauskaitės pavyzdys, tikrai kontroversiškas, bet žaidžiant medijomis ir įvaizdžiais išlaikyti orumą, vertybines nuostatas, kurti savo stilių ir kartu likti autoironiški – tai šiandien mažai kas sugeba.

V. R. Ji buvo laisva, gyveno, kaip norėjo, gebėjo beatodairiškai atsiduoti kūrybai, o sykiu ir sunkiam dvasinio šviesėjimo darbui. Gyvenimas ant skausmingų egzistencinių ašmenų, nė akimirkos poilsio.

M. K. Tai buvo pozityvus postmodernios ir populiarios saviraiškos pavyzdys. Bet joje vis dar buvo išlikęs anos didelės bangos suformuotas branduolys. Kai šiandien tokių asmenybinių orientyrų trūksta, kaip susiklostys mūsų literatūros laukas – tikrai nelengva numatyti. Juo labiau, kad tie autoriai, kurie orientuojasi į tradicinį literatūrinį sąmoningumą – modernistinį ar klasikinį, – taip pat yra pakrikę, atsiriboję ir suskilę. Jie turi daug uždarmo, daug įtampos dėl vidinių hierarchijų, daug nekomunikabilumo su aplinka. Kitaip tariant, man svarbiausia šio dešimtmečio problema yra trupantis rašytojo sąmoningumas, jo eizėjanti laikysena, vertybinės nuostatos. Visa tai labai veikia rašytojo stilių ir jo kūrybos kokybę. Rašytojo vidinis sutrikimas, jo balansavimas tarp uždaro ir mažai kam reikalingo tradicinio literatūrinio gyvenimo, kur vieni rašo ir kalba apie kitus, ir tarp komercializuotos viešosios erdvės, sakykim, tarp knygų mugių, kur rašytojas turi kažką vaidinti ir užsidėti vienokias ar kitokias kaukes. Taip formuojasi ganėtinai šizofreniška padėtis, kuri, mano manymu, autoriams jau sukelia ir realias kūrybines krizes.

R. T. Krizes sukelia ir skaitytojui. Aš jau žinau, kad mano anksčiau vertinti autoriai knygas rašo nebe man, potencialiam skaitytojui, bet pasiturinčiam pirkėjui. Rašo leidykloms, knygų mugėms ir apskritai jie dirba kapitalui. Literatūros kūrinyje vietoj kūrėjo asmenybės, jaučiu, tūno esminė motyvacija – kapitalas. O aš esu kvailio vietoje, į kurį ir nutaikyta kapitalo agresija, kuris ir turi apmokėti „kūrybinio proceso“ sąskaitas. Aš imu tas naujas jau žinomų autorių – virstančių literatūriniais zombiais – knygas ir man darosi liūdna. Todėl vis labiau domina nauji vardai, nauji veidai – jauni žmonės dar trokšta saviraiškos ir dar nėra tiek pavergti gyvenimo aplinkybių. Jie knygas kartais dar rašo iš širdies, o ne dėl buto sąskaitų apmokėjimo. Nors ir tų jaunųjų sąmonė jau drumsčiama informacinio pasaulio dinamikos, todėl yra amorfiška, be žmogiškosios substancijos. Literatūroje nyksta individas, o mirstančių autorių išnaros yra išpardavinėjamos, dažniausiai su nuolaida, kaip priedas prie kulinarinių knygų. Bet man, kaip skaitytojui, nepatikdavo nei R. Gavelis, nei J. Ivanauskaitė – išskyrus po vieną iš jų knygų. „Jauno žmogaus memuarai“ ir Jurgos kelionių knygos, kurios yra išskirtinės atveriamais kultūriniais pasauliais, žodžio plastika, jausmo nuoširdumu ir

savižinos pastangomis. Kultūrinės refleksijos reikšmė – štai kas ji yra, visa kita – subkultūrinio jaunimo ir komercinių leidybos mechanizmų padarinys.

Valdemaras Kukulas. Kalbėdamas apie tuos dešimtmečius būsiu nuosaikešnis ir skeptiškesnis. Per du dešimtmečius nieko ypatingai naujo nesukurta. Jie natūraliai pratęsia sovietinio periodo literatūrą, ir naujų pavardžių dabar atsirado ne daugiau, nei jų atsirasdavo anksčiau. Bet pirmiausia atsakau į konkretų klausimą: aptariamas laikotarpis prasideda ir baigiasi su R. Gavelio, J. Kunčino ir J. Ivanauskaitės kūrybiniais ciklais. Vėliau prasideda nauji ciklai, teikiantys mūsų literatūrai atsinaujinimo galimybių. Tai M. Ivaškevičiaus, R. Šerelytės ir A. Jakučiūno pirmieji romanai. Pastarajam jų ir užtektų, kad išliktų literatūros istorijoje. Nauja figūra, kontroversiška kaip ir J. Kunčino ar J. Ivanauskaitės, būtų H. Kunčius. Tai rašytojas, kuris rašo labai daug, kas antrą knygą – romaną ir kas antrą – postmodernistinį, o postmodernistinis jau nėra pretenduojantis į rimtąją literatūrą.

Ką galima plačiau pasakyti apie šiuos du dešimtmečius? Iš esmės aiškesnis judėjimas buvo tik pačioje pradžioje – su D. Grinkevičiūtės knyga, A. Miškinio „Psalmėmis“ ir tremtinių atsiminimais, kurie davė toną autentiškam kalbėjimui (R. Gavelis buvo individualus atskiras reiškinys). Jei ne prisiminimų banga, šiandien tiek nekalbėtume apie literatūros, jos meninės kalbos autentiškumą. Tą autentiškumo liniją tęsia R. Granauskas. Toliau būtų galima kalbėti apie pragminę literatūrą, bet aš, jos neskaitęs, nieko ir nepasakysiu. Kodėl teigiau, kad būsiu nuosaikešnis? Pasižiūrėkime, koks išlieka literatūros fonas? Jūratė teisingai nustatė visas tendencijas, bet jų reikia įdėmiai ieškoti, žiūrėti į literatūros procesą pro didinamąjį stiklą. Juk ir sovietmečiu kas pora dešimtmečių literatūrinė konjunktūra labai smagiai keitėsi. Ribas galima minėti įvairias: D. Sauka nurodo vieną literatūros atsinaujinimo ribą, kiti nurodo kitą... Bet koks yra fonas? Perskaitau vien pavardes. 1991 metai: V. P. Bložė, L. Gutauskas, T. Venclova, J. Juškaitis, S. Jonauskas, R. Jonutis, M. Martinaitis, A. Balbierius, S. Šaltenis, K. Platelis, S. T. Kondrotas, G. Patackas. Juk šitos pavardės neišnyksta, jos visos tiktų ir 2009-ųjų sąrašui. Dabar 1993 metai: S. Geda, A. Maldonis, A. Verba, E. Matuzevičius, J. Ivanauskaitė, R. Rastauskas, D. Urnevičiūtė, vėl T. Venclova, R. Gavelis, J. Kunčinas, D. Jazukevičiūtė, M. Zingeris. Visos pavardės, išskyrus mirusiųjų, funkcionuoja ir dabar.

J. S. Bet tai tik pavardės, ne kūriniai. Kūrinių vaidmuo ir įtaka literatūros procesui yra sumenkusi, ypač vėlesnių. Šitų autorių klestėjimo ir žydėjimo laikas jau yra praėjęs.

V. K. Sakote, menksta? Bet štai kylančia linija eina M. Zingeris...

J. S. M. Zingeris sukasi ratu. Ta pati dėlionė, tik kitaip perdėliota. Yra išmoktas romano modelis, jis jo ir laikosi...

V. K. Išskyrus kokį A. Jakučiūną, galima pasakyti, kad panorama yra labai lygi: kaip iš sovietmečio perėmėme, taip ir turime. Kaip neturėjome ko išrinkti iš antrosios XX a. pusės – jokio iškilesnio romano, taip ir dabar. Ką atrinktume iš šitų dviejų dešimtmečių? Aš atrinkčiau tikrai R. Gavelį ir A. Jakučiūną.

J. S. Leonardo Gutausko „Vilko dantų karolių“ pirmą tomą. Reikėtų ryžtis pasigilinti į senjorų kūrybą. 2009-ųjų data išėjo nauji A. Bieliausko ir V. Bubnio romanai, nežinau, ar visai naujas P. Treinio romanas, J. Mikelinsko apsakymų knyga. Tos knygos randasi, bet ar nerodo ir literatūros proceso stagnacijos?

R. T. Man jie atrodo kaip savo pačių epigonai. Perrašinėja save, nors jų originalai kur kas geresni. Nes ir R. Granauskas tapo savo paties epigonu. Tik jau

savęs nebeperšoks. Tai natūralūs žmogaus raidos procesai, jei atsitiktų kitaip, vertinčiau tai beveik kaip atgamtinių jėgų įsikišimą.

J. S. Tai senjorų kartai priekaištų neturiu, reikia tik džiaugtis, kad jie dar yra kūrybingi, kad rašo. Bet, žiūrint į literatūros panoramą, tos knygos jokio gaivaus vėjo nesukelia. Štai išeina du didžiuliai R. Kašausko romanai, rodosi A. Zurbos knygos, bet apie jas niekas nekalba. Vadinasi, jos jau yra literatūros proceso paribyje?

V. K. Tai ir pripažinkim, kad kažką naujo įneša tikrai A. Jakučiūnas, J. Melnikas, H. Kunčius ir M. Ivaškevičius.

V. R. Ir tai jau nemažai. Aš dar pridėčiau R. Šerelytę, kurios prozai būdinga mūsų primiršta dramatiška egzistencinė įtampa.

J. S. Ir R. Šerelytę, ir L. S. Černiauskaitę... Dabar debiutavo Ieva Toleikytė („Garstyčių namas“) – labai įdomi, gabi mergaitė.

V. K. Na taip, dar Ieva Gudmonaitė...

J. S. Taigi gyvybės ženklų mūsų literatūroje tikrai yra.

V. K. Ir jei pažvelgsime į mūsų periodiką – vien poezijos debiutantų per metus kelios dešimtys pavardžių. Bet į visa tai aš žiūriu kaip į kolektyvinį diskursą, kurį Laimantas pavadintų skambiu postmodernizmo vardu. Bet, remdamasis vienu Algio Uždavinio straipsniu, pasakyčiau, kad postmodernizmas apskritai liudija tik Vakarų kultūros saulėlydį ir jos išsekimą, bet čia jau prasidėtų kitos šnekos...

L. J. Toks postmodernizmo įvertinimas miglotas, reikėtų pradėti aiškintis, kas tai yra. Pasakysiu tik viena: dažnai daroma metodologinė klaida, kai postmodernizmas tapatinamas tik su jo avangardistinėmis apraiškomis. Šeštąjį dešimtmetį prasidėjęs postmodernizmas yra kur kas platesnis reiškinys. Jam priskirti ni ir J. Cortazaras, ir K. Vonnegutas, ir daug kitų. Na, tai ne tiek svarbu. Įdomus lietuvių literatūros reiškinys: joje modernizmas niekada ir nebuvo dominuojantis, kaip nors ryškiai susiformavęs. Mes, žinoma, galime nurodyti vienas ar kitas lietuvių modernistų pavardes, bet jos gyvavo arba socialinio, arba psichologinio realizmo fone. Todėl postmodernizmas pas mus atsirado kaip ir netikėtai, neturint tvirtos modernizmo tradicijos. Neabejotina D. Grinkevičiūtės prisiminimų vertė, taip pat ir meninė (daugelis prisiminimų knygų tokios neturi); jau minėjau R. Gavelį: juk jis sovietmetį pavaizdavo ne realistiškai – štai, pažiūrėkite, kas ten vyko. Jis sukūrė savo romanus su daugybe fantazijos elementų.

R. T. Man jis ir dar J. Ivanauskaitė – tipiški modernistai vizionieriai. Lietuviškojo modernizmo kristalizacija. Dėl kažkokių patriotinių ambicijų mes juos reklamuojame kaip postmodernistus, tarsi per juos norėtume įsirašyti į priešakines kapitalistinio pasaulio gretas. Bet man jie jokie *post*. Greičiau – *ante*.

L. J. R. Gavelio žaismingumas, išmonė – akivaizdūs postmodernizmo elementai.

R. T. Tai gal ir koks F. Rabelais – postmodernistas? Visi jie neišeina iš alegorijos gniaužtų, jie nesugeba jos dekonstruoti. R. Gavelio kūrybinis kelias – tiesiog nuolatinis blogio alegorijos stiprinimas. Na, bet tai mano asmeniškasis požiūris.

L. J. Kalbėdami, kas vertinga sukurta per tuos du dešimtmečius, turėtume konstatuoti, kad atsiranda autorių, kurie į jokias mūsų brėžiamas tendencijas netelpa. Jie tiesiog yra unikalūs, išskirtiniai.

R. T. Kas tie nuostabūs žmonės?

L. J. Jau buvo minėtas A. Jakučiūnas, tai ypatingas, su niekuo nesulyginamas reiškinys. Iš dalies – bent jau lietuvių literatūros kontekste – tai ir H. Kunčius. Dar paminėčiau keletą kūrinių, kurie netelpa į jokių rėmus, – R. Kasparavičiaus „Keturių sesučių darželis“, – toks tarsi lietuviško kaimo kūrinys, bet kartu fantasmagorija, kurią gal būtų parašęs J. Baltušis, jeigu būtų išprotėjęs.

R. T. Nebūtų drįšęs taip išprotėti...

L. J. J. Sajausko „Suvalkijos geografija“ – irgi vienas iš retų, išpūdingų kūrinių apie kruvinas pokario dramas, parašytas miniatiūrų forma, primenančia rytiškas minimalizmą, tikrai unikalus dalykas. G. Beresnevičiaus knyga, pavadinta romanu, „Pabėgęs dvaras“, – jokio romano ten, žinoma, nėra, bet tos minimalistinės ir absurdo miniatiūros taip pat – unikalus dalykas. Dar galima paminėti D. Kajoko romaną „Kazašas“, ir dar kai ką, bet mane džiugina reiškinys, kad atsiranda literatūros, kuri yra labai savita, išmoninga, ko lietuvių literatūroje nėra buvę, o ir pasaulio literatūroje panašių dalykų nėra daug. Jau vien faktas, kad mums sunku apibūdinti mūsų literatūros tendencijas, yra jos gyvybingumo požymis. O jei dar prisiminsime per pastarąjį dešimtmetį suklestėjusią eseistiką, tai ir jos didelė dalis yra unikalus reiškinys, kuriam Vakaruose sunku rasti analogijų.

V. R. Man atrodo, kad 95 proc. to, ką mes vadiname eseistika, yra tiesiog proza, prozinis ar proziškas rašymas. O tokios eseistikos, kurią primena M. Montaigne'o, T. S. Elioto, W. Stevenso, A. Lingio vardai, stokoja. Su tokia eseistikos tradicija siečiau tik kelių žmonių kūrybą – A. Martinkaus, A. Šliogerio, A. Sverdiolo, V. Daujotytės, R. Rastausko, dar vieno kito ar vienos kitos... Eseistika vadinamajai smulkiajai prozai šis vardas reikalingas tam tikrai vertei, kuri siejama su svariomis minties įžvalgomis, „pripaišyti“. O juk, pavyzdžiui, G. Radvilavičiūtė yra tiesiog gera prozininkė. Suprantama, jokių aiškių ribų nėra, tad kartais kaip gerą tekstą pavadinsi, taip nepagadinsi, bėda tik pretenzija būt „filosofiškesniam“ ar „giliamintiškesniam“. Na, jau sukamės ratu.

J. S. Tos pavardės teisingai paminėtos, bet vis tiek norisi prieiti prie bendresnių dalykų. Dar nepasakėme, kad pas mus per tuos du dešimtmečius atsirado istorinė proza. Sovietmečiu jos negalėjo būti, dabar ją turime. J. Užurka, A. Eidintas... Jos literatūrinė kokybė – tai jau didelis klausimas. Tik P. Dirgėlos „Karalystė. Žemės keleivių epas“ atitinka šiuolaikiškos istorinės savivokos kriterijus. Dar viena įdomi tendencija – poetai masiškai pasuko į prozą, štai kur dėmesio vertas reiškinys.

V. R. Pridėčiau dar K. Sabaliauskaitę ir V. Martinkų. Kita tendencija – pačios poezijos proziškėjimas.

J. S. Visa tai – taikymasis prie konjunktūros.

M. K. Man atrodo, kad šita žanrų dinamika verčia svarstyti: ar poezijos linija yra kylanti, ar čia viskas ne visai taip, kaip turėtų būti? Juk daugelio poetų kūrybos ypatybė yra tokia: jų poetinius tekstus nustelbia eseistika. Pagrindinė poetų kūrybinė energija pereina į esė. Arba suformulavus kitaip: eseistiškumas jų tekstuose yra lyg tarpinis rašymas, kuris dar nenutraukia ryšio su poetine vaizduote, bet kuris yra iš tikrųjų kitos terpės sau, kaip autoriui, ieškojimas. Esė dar labiau išlaiko ryšį su poetine vaizduote negu romanas. Kodėl eseistinis rašymo būdas poetams darosi toks visuotinai svarbus? Tuo pačiu keliu vienas kitą seka K. Navakas, S. Parulskis, R. Rastauskas, S. Geda, iš jaunesnių – G. Kazlauskaitė. Tai vertinu kaip bėgimą nuo poetinės kalbos infliacijos, kaip bandymą *išsilaužti iš kalbos*, kaip sakydavo S. Geda, iširti kitų kalbos galimybių lauką. Bet, man atrodo, poetai junta ir skepsį dėl pačios poezijos komunikabilumo, dėl jos galimybių šiandien. Emigracija iš poezijos vyksta su labai neaiškia grįžimo viltim. Vienas dalykas yra naujos tarpinės formos paieškos ir visai kitas – pačios poezijos nepakankamumo suvokimas. Čia yra ir S. Parulskio kaip poeto problema. Ir tai jis liudija savo naujausioje poezijos knygoje („Pagyvenusio vyro pagundos“), kuri išrinkta ir į geriausių 2009 m. knygų dvyliktuką, jo eilutės: „poezija dievas, kuriuo / niekas nebetiki <...> sulaukęs / pabaigos anksčiau, negu jo paties

sukurtas pasaulis.“ Tai kas dabar yra tas poezijos kūnas? Taigi lavonas, kuris toliau kažkaip tyso puslapiuose, bet jau be vidinės dvasios. Poetinės kalbos mirties jausmas varo kūrėjus į kitus, tarpinius, žanrus. Poetinės kalbos užsidarymo jausena skatina ir pačių poetų terpės uždarymą. Jiems iš tiesų nebeaišku, ką ir su kuo ta kalba galima komunikuoti. S. Parulskis tokią būseną liudija labai drastiškai, A. Marčėnas iš jos sugeba kurti daugialypį ironišką žaidimą, ir tuo jų laikysena itin svarbi – jie suvokia poezijos mirties akistatą. Bet daugumos jaunosios kartos poezijoje išgalėjo monotoniškos ir pusiau palaimingos tuštumos būseną, kažkoks apatiškas poezijos negalimumo išrašymas, kuris veliasi aplinkui tas pačias kalbos išsikvėpimo būsenas, o jos galiausiai lieka svarbios tik patiems poetams. Kitaip tariant, poezijos mirties išgyvenimas čia kažkoks anestezuotas. Trūksta akistatos su tuo, kas iš tiesų vyksta kalboj ir dvasioj. Todėl poezijoje ir matome ne naujas originalaus stiliaus ir kalbos paieškas, išsikvėpus ankstesnei poetikai, bet bandymus poetiškumo negalią kompensuoti bėgant į kitus žanrus – į esė ir romano teritorijas.

R. T. Aš čia matau naujos psichologijos, naujos sąmonės ypatybes. Informacinės visuomenės suformuota sąmonė neturi individualios substancijos; kaip ir informacinės sistemos, ji sklinda paviršiais ir praranda gelmės matmenį. Nauji žmonės neįaučia metafizinio būties matmens. Skubus ir godus informacijos dorojimas sunaikina meditacines, kontempliatyvias sąmonės galias, jas keičia faktų bei reiškinių rinkimo, klasifikavimo, rūšiavimo įgūdžiai. Todėl ir poetinė sąmonė netenka sublimacinės galios, ji yra tiesiog deskriptyvi, bėgiojanti reiškinių paviršiais. Sublimacijos stoka vadinu kūrybine impotencija, kuri kažkaip tiesiogiai susijusi su fiziniu naujosios kartos silpnumu. Negebėjimas įsigilinti, įsiskverbti, išlaikyti minties, dėmesio – ar tai ne impotencijos požymiai? Visgi tos informacinės technologijos – antroji žmogaus prigimtis – smarkiai veikia individo psichologiją ir fiziologiją. Naujajam žmogui poetinės saviraiškos galbūt užteks tiek, kiek jo suteiks mobiliojo ryšio paveikslukai. Ir tas jaunatviškumo kultas šiandien nurodo kažkokį nesveiką, sintetinį reiškinį, išaugintą kokakolos ir greičiųjų kramtalų terpėje. Kūryba vis dėlto yra ne kas kita kaip sublimacijos jėga. S. Geda, M. Martinaitis, net ankstyvasis S. Parulskis – visa tai gaivališkas energijos proveržis. Jie yra, arba buvo, gyvi, nes jų energijos nesugėrė informacinių technologijų vampyrai. Na, jau kryptu į man mielą eseistiką, kurios žavesį sudaro tai, kad ji yra subjektyvi, gali tvirtinti, ką tik nori.

M. K. O ta romanų rašymo tendencija yra labai nevienareikšmiška; jos rezultatus aš vertinu skeptiškai: D. Kajoko „Kazašą“, G. Grajausko romaną...

R. T. „Kazašo“ taip ir nesugebėjau įveikti, tai kažkas anapus literatūros. Gedulingų žodžių kapinės. Grįžęs iš tų dvasios sutemų skubu atsigauti kad ir J. Apučio gyvojo žodžio versmėje. Šis autorius – labai svarbi mūsų laisvosios literatūros figūra. O Donaldui pastatyčiau obeliską už jo lyrikos gelmes bei aukštumas.

M. K. Tie romanai – bandymas ieškoti kitokios komunikacijos, bet pasiduo-dant lyg ir konjunktūrai: *romanas yra kažkas!* O poezija nebeturi vidinio, stiliaus ieškojimus skatinančio impulso. Kita vertus, man atrodo, kad poetų rato uždarymas taip pat yra savotiškai lemtingas, susijęs su vidine lietuvių poezijos krize, net ją skatina. Labai aiškiai galima matyti vidinius tos grupės ryšius, jos narių santykius, tokį uždarą pasaulėlį. Čia aiškiai figūruoja A. Marčėnas, apie jį susiklostantys santykiai, hierarchijos, tarpusavio adoracijos, eilėraščių rašymas vienu apie kitus, laurų ir interviu dalijimas vieni kitiems. Gal tai toks būdas gintis nuo aplink didėjančios tuštumos. Bet jeigu poezijai lemta atgimti, ar jos vieta tokiaame uždareme pasaulėlyje? Labai abejoju.

R. T. Taip, mačiau spaudos puslapiuose tikrai gražių bičiulystės pavyzdžių: Aidas apie Rimvydą, Rimvydas apie Aidą.

J. S. Bet ir eseistikoje tas pat – grupės žmonių žaidimai.

M. K. Yra stiprūs dabartiniai talentai – pirmiausia A. Marčėnas, S. Parulskis, pridėčiau ir G. Grajauską, – bet bendras poezijos akiratis labai susiaurėjęs. Jei prisimintume poetus, kurie buvo anksčiau – S. Geda, T. Venclova, J. Vaičiūnaitė, M. Martinaitis, tas pats A. Nyka-Niliūnas, – konstatuotume, kad labai skiriasi jų ir dabartinių poetų akiračiai, tiek filosofine, kultūrine, tiek apskritai gyvenimo pažinimu. Nes labai dažnai jie poetine kalba demonstruoja ir dekonstruoja save, tuo dekonstravimu žaidžia...

R. T. Tai laikoma poetiniu *performatyvumu*... Gražiai skamba ir viskas galima.

M. K. ...tarsi daro kažkam provokacijas, bet visa tai verda labai nedideliame ir buitiskai siaurame rate. Ir ta niša juos visiškai patenkina. Poetai nebeapmąsto esmingesnių intelektualinių klausimų, kuriuos, pavyzdžiui, nuolat kėlė Cz. Miłoszas ar A. Nyka-Niliūnas. Yra išėjimo iš to uždaro rato ženklų, bet jų labai nedaug. O kai poetas jau tikrai ištrokšta komunikacijos, jis tą poezijos ratą palieta, tiesiog iš jo pabėga. Jis tada eina į mugę ir teikia tai, kas yra svarbu mugėi. Kaip jis jaučiasi? Man atrodo, kad antai S. Parulskis nebetiki visais savo vaidmenimis – ir kaip mažos terpės skaitomo poeto, ir kaip „kultinio“ romanų rašytojo, – bet juos visus atlieka ir toliau. Taigi šiandien literatūros situacija rodo didelį kūrėjų sąmonės suskilimą.

R. T. Bet gerai, kai yra laisvė ir pasirinkimas. Kapitalizmo sąlygos yra pats nuostabiausias žmogaus išbandymas. Nori – eik į mugę ir prekiauk savo dvasia, nori – atsigręžk į save! Komunikuok ne su pirkėju, o su skaitytoju. Juk tai gerai. Sovietmečiu buvome itin dvasingi dėl priespaudos, tokia būseną skatino modernistinę saviraišką, nuo tada ir rimtąją kūrybą įsivaizduojame kaip asmenybės kančios išaukštinimą, taip kūrybą priartindami prie religinio veiksmo. Bet turėtų literatūroje būti kažkoks pozityvus, valingas kelias. Tikras menas, manau, kyla iš stiprybės, iš gebėjimo įveikti kančią, o ne iš savigraužos ir ne iš ironiškosios savinaikos. Man dvasinės jėgos pavyzdys – N. Miliauskaitė, kuri, nepaisydama visų vargų, mokėjo džiaugtis žmonėmis ir gyvenimu. Čia kalbėta apie poetinių grupuočių uždaramą. Sakyčiau, dar svarbiau – savanoriškas kūrėjų įsikalinimas savyje, įsiklausymas vien tik į save. Mūsų poezijoje daug aklos ir kurčios kalbos.

J. S. Mes čia logiškai priėjome prie šios dienos situacijos. Natūralu, kad norisi kalbėti apie tai, kas buvo vakar, kas vyksta šiandien. Tačiau mes visgi susirinkome aptarti lietuvių literatūros viso dvidešimtmečio ypatybių. Valdas turėtų apginti poezijos lauką, kurį čia puolame. Mane, tarkim, labai sužavėjo D. Petrošiaus knyga („Aoristas“, 2009). Negalima sakyti, kad poezija visai neatranda šiuolaikiškos kalbos.

M. K. Bet štai sudėliokime platesnį vaizdą: R. Kmita tvirtina, kad nerašo poezijos, o *eiles*, tiesiog eiliavimus; S. Parulskis demonstruoja poetinės kalbos mirtį; A. Marčėnas apie savo naujausią knygą „Dievų taupyklė“ teigia, kad tai nėra poezija, tai tik *eilėraščiai* ir *gyvenimo srautas*. Taigi – kas lieka? Užsklanda ir rečitatyvas, anot A. Mackaus.

J. S. Renkant 2009-ųjų geriausių knygų dvyluktuką buvo galima konstatuoti, kad poezijos ir prozos knygų kokybė ne visai lygi. Poezija – visiškai normali; prozos gerų dešimt ar dvylika knygų – neįmanoma rasti. Ir tokia situacija kartojasi kasmet, proza nenustumia poezijos į antrą vietą. Poezija aukštesnė pati savaime, nes ji remiasi gilia tradicija. O tai, kad nebėra ypatingo masto figūrų, tokių kaip A. Nyka-Niliūnas, S. Geda ar J. Vaičiūnaitė, tai jau kas kita, tai tiesiog tos klasikinės modernizmo sistemos subyrėjimas.

M. K. Poezija tik kaip bendras apylygis gaudesys, be ja tikinčių originalių poetinių talentų nelabai įmanoma.

V. R. Poezijos raida yra kiek kitokia, jai sunku išlaikyti aukštą įtampą. S. Geda buvo unikalūs, ir J. Vaičiūnaitė buvo unikali – gaivališka poetinė vaizduotė jungėsi su turtinga patirtimi. Prozos kūryba – ne impulsinis, o tiesiog juodas darbas. Noriu grįžti prie mūsų požiūrio dvilypumo problemos. Mes žvelgiame į platesnes tendencijas, minėdami pavardes tik kaip savotiškus ženkliukus, nurodančius gaires, o kartu nuolat bandome iškelti kažkokius unikalius rašytojus ir vienetinius kūrinius, turinčius įtikinti, kokie mes visgi esame gyvybingi. Mąstant apie tendencijas galime tik pasidžiaugti, kad tebėra kūrybinga vyresnioji karta – tarkim, J. Mikėlinskas, M. Sluckis, V. P. Bložė, G. Kanovičius, kiti rašytojai. Jaunimui dabar, aišku, tai tik gūdi istorija, kurios jie gal ir neprisimins, bet gyvenimo pabaigoje ir jie, vartydami chrestomatijas, literatūros istorijas, aptiks tuos vardus. Vyresniųjų kūriniai gal tiesiogiai ir neveikia kūrybinio proceso, šiuolaikinės literatūrinės sąmonės, bet vis dėlto joje dalyvauja, palaiko, stiprina.

R. T. Gal juos laikyti stabilizuojančiu sistemos veiksmu? Turi būti kažkoks fonas, saugantis literatūros tęstinumą, jos savimonę, tapatybę.

V. R. Dramatiška kas kita, kad iš mūsų literatūros kūno iškrito tokios figūros kaip R. Gavelis, J. Kunčinas, J. Ivanauskaitė. Šitai, kaip tam tikrą literatūros vyksmo pertrūkį, jau yra nurodęs A. Samalavičius. Ką jau kalbėti apie S. Gedos netektį. Atrodė, kad jo kūrybingumo gaivalas palaikė visos mūsų kultūros gyvastį. Atsirado lyg kokia tuštuma, nes šie autoriai buvo linkę nepaliaujamai išsinerti iš savo stilistikų. Jie nebuvo įsikalinę savo meistrystėje, savo stilistikoje, nereprodukojo savęs. Galvodamas apie unikaliausius, svarbiausius aptariamo laikotarpio kūrinius pirmiausia prisimenu J. Ivanauskaitės Tibeto trilogiją. Net ir pasaulinės literatūros kontekste nėra tokio unikalaus teksto, kuriame susipina įvairios kultūrinės projekcijos, asmeniniai išgyvenimai, įvairiausios dvasinės patirtys ir tikėjimo atvertys. Šią trilogiją galima vertinti ir kaip istorines knygas, ir kaip kultūrologines bei etnografines studijas, ir kaip psichologines refleksijas, ir kaip naujoviškus romanus.

R. T. Taip, iš tikrųjų tai svarbūs darbai, išaugę iš individualios iniciatyvos ir iš asmenybės gelmės, taip pat pareikalavę daug realių pastangų. Tai visiškai kitokia literatūra, nei šių dienų smagus euroturizmo išpūdzio aprašinėjimas. Paradoksalu, kad J. Ivanauskaitės trilogija per Rytų išivaizduojamas ir realias dvasingumo projekcijas pasakotoją grąžina prie jos pačios kultūrinių ištakų, leidžia jai atrasti savo etninį ir dvasinį savitumą. Tibeto trilogija – tai autorės ilgas kelias namo, į Lietuvą, o Rytų pasauliai jai yra tarsi savimonės veidrodis: save pažinti galima tik per kito suvokimą. Tačiau, atrasdama savo lietuviškumą bei europietišumą, J. Ivanauskaitė padovanojo mums Rytų pasaulį – nepaprastai autentišką, ilgaamžį ir istoriškai kintantį, patiriantį moderniojo laiko erozijas ir pan. Tokios knygos nebuvo nuo Radvilos Našlaitėlio, M. Šalčiaus, A. Poškos ir kitų keliautojų į Rytus laikų. Jurga mums yra kaip koks Markas Polo... Svarbiausia, kad ji turėjo meninio žodžio jausmą, suteikė savo kalbai magišką tikrovės perteikimo galią. Nors daugelis jos prozos kūrinių man visai nepatinka, yra manieringi, ekshibicionistiški. Tai, sakyčiau, mėgėjiška literatūra, skirta mėgėjams, sergantiems panašiomis sąmonės ligomis bei kenčiantiems nuo asmenybės sutrikimų. Paauglių literatūra. Kultinė jaunimo autorė.

V. R. Klasikinio modernizmo suformuotus principus – požiūrį į kūrėją, stilistiką – sugeba išlaikyti R. Šerelytė. Jos kūriniai ir populiarūs, ir veiksmingi. Jie veikia ne tik stilistiniu tekstualumu, bet ir stipriu tragišku egzistenciniu išgy-

venimu. Toks išgyvenimas dar visai neseniai buvo vadinamas autentišku. Tokio autentiškumo nuovoka jau gerokai apnykusi, tad ypač svarbu ją palaikyti.

R. T. Taigi ryškėja toks vaizdas: potencialūs autoriai, mūsų literatūros novatoriai mirė, deja, ne simboliškai, o visai realiai...

Visi. Ne visi, ne visi...

R. T. ...o tie, kurie liko, perrašinėja save, yra tapę savo pačių epigonais. Kai kurie auga, kyla, kaip antai – R. Šerelytė, A. Jakučiūnas, J. Melnikas. Bet ir kylantys dar lyg ateina iš buvusio laiko. Subyrėjus modernizmo paradigmam, nebelieka asmenybių. Formuojasi eklektiškų pažiūrų informacinis žmogus, pritaikantis prie kintančių aplinkybių, bet neturintis galimybių subręsti. Ar ne iš panteistinės metafizikos randasi magiškas R. Granausko realizmas? Tai visai ne „kaimietiškas“ autorius, tai gelmių mąstytojas. Ant tokių asmenybių ir laikosi literatūra. Kai nebėra savasties branduolio, nelieka ir sublimacijos galios. Ypač impotentiška darosi poezija. Bet ją rašančiųjų – aibės. Žmonės apskritai vis raštingesni. Tie raštai dažniausiai informatyvūs, judantys horizontaliai, be simbolinio semantinio krūvio. Bet užtat turime tikrai kokybišką populiariąją literatūrą, kokios nebuvo anksčiau, ir todėl kartais mūsų buvusios literatūros panorama atrodo skurdoka, pernelyg rimta ir liūdna, rypuojanti unisonu su liaudies dainomis. Todėl suprantu ir jaunos žmones, kurie bėga nuo viso to tautinio liūdesio šalin ir bando kurti savo literatūrą. Tai reiškia, jog sveikas gyvybės instinktas ieško išeities. Manau, kad rimtos kūrybinės pastangos sugrąžins ir tą nykstantį asmenybės matmenį, ir apskritai lietuvių literatūra atsigaus iš to slogučio, kurį paskleidė sovietinio modernizmo fantasmagorijos, kad ji prisikels ir po apokaliptinių R. Gavelio vizijų, nepaliekančių gyvenimui jokios prošvaistės. Gal baigsiu plėtoti šią mintį, kad dar labiau jūsų nesuerzinčiau. Suprantu, R. Gavelis jums buvo ne tik rašytojas, bet ir draugas. Apie tas draugystes mes jau kalbėjome. Kiekvienam – savos.

V. R. Dabar randasi technologiškai išsilavinusi informacinė karta.

R. T. Autoriai su polėkiu savo įkvėpimą taip atsineša iš buvusio laiko, kuris nėra svetimas ir man. D. Petrošius, G. Kazlauskaitė, R. Stankevičius – jų pasauliai man žinomi kaip mano paties namai.

V. K. Stasys Stacevičius...

R. T. Taip, ir S. Stacevičius. O ką jau kalbėti apie romantinės paradigmos eilėraščio favoritą A. Marčėną? Jis apskritai savo vertybių laikrodį yra išjungęs ties aštuoniasdešimtais metais, bent jau vertindamas muziką. Visa, kas atsiradę po šios ribos, jam yra tik tradicijos aidas. Taigi literatūra yra toks tęstinumas, tradicijos ir tonacijos dialektika, iš kurios sunku iškirpti gabalą ir analizuoti jį atskirai kaip metafizinį daiktą savaime. Bet koks kalbėjimas apie literatūrą pasmerktas judėti hermeneutiniame rate, o mes čia tik bandome susitariti dėl šito rato apimties. Mėginame kažką apibrėžti, bet iš tikrųjų savo kalbas baigiame konvencionaliais susitarimais.

M. K. Visgi manau, kad nevertėtų pernelyg kategoriškai vertinti naujų sąlygų, šito buvimo informacinėje ir komercinėje terpėje. Teigti, kad naujosios kartos kūrėjas yra lyg pasmerktas. Aš manau, kad šitos sąlygos – tiesiog kūrybos išbandymas. Juk žmogus buvo išbandomas ir totalitarizmo epochoje, dabar tie išbandymai kitokie.

R. T. Išbandymas kapitalu, kaip jau sakiau, yra daug rūstesnis, nei išbandymas ideologijomis, nes pinigas siekia pačią žmogaus esmę, jo egzistencinius pagrindus. Bet šiaip visiškai sutinku. Nė už ką nenorėčiau grįžti į buvusią epochą, tegul ji eina skradžiai su visa savo dvasinių vertybių religija. Man praeitis prasminga tik tiek, kiek joje buvau aš, bet man labiau patinka gyventi dabar, taip pat patin-

ka, kad žmonės gali laisvai rinktis. Ir rašyti, kaip kas nori. Gerai, kad kūryba nėra kokia nors išrinktųjų privilegija. Bet taip pat esu laisvas ir aš – kritikuoti visą tą šlamštą, kurį produkuoja komerciniai kultūros mechanizmai. Yra natūralu, kad daugelis žmonių neištvėria kapitalo gravitacinės jėgos ir yra sugniuždomi vartotojiškos produkcijos plokštumoje.

M. K. Tai išbandymai, ateinantys iš Europos civilizacijos, su visomis jos sukurtomis technologijomis. O civilizacija išbandymus kūrybai kėlė visą laiką. Kitaip tariant, daugialypė žmogaus prigimtis pati sau kuria išbandymus. Manau, kad ir šioje situacijoje formuosis asmenybės, kurios sugebės juos įveikti, kurios galbūt atras naują kalbą. Ir to dabartinio išbandymo turinys mums dar nėra aiškus, dar nėra išsikristalizavęs – kaip ilgą laiką XIX a. nebuvo aiškios ir marksistinės ideologijos pasekmės. O iš autorių, pasakiusių naują žodį literatūroje, aš svarbiu vardu laikau G. Grajauską. Man atrodo, kad G. Grajauskas atrado kitokias žaidimo taisykles – ir naują netikėtą kalbą, ir natūralią platesnę poezijos terpę. Bet, kaip rodo dabartinė jo pauzė, tai nelengva išlaikyti – ir iš vidaus, ir dėl išorinio konteksto. Kas man siejasi su G. Grajausko laikysena? Tai, kad jo visų pirma buvo galvojama apie kūrybingumo principus, o ne apie ant-rinius dalykus – ką apie tave mano, kokiam ratui priklausai, kur dalyvauji, kokią sėkmę susikuri ir pan. Turėtų ateiti laikas, kai tie dalykai taps antraeiliais, kai teisingai susidėstys kūrybos kriterijai. Juk svarbiausia visgi yra individualaus kūrybingumo, stiliaus, savęs paties paieškos. O kaip ir kas ten tave vertins, ką iš tavęs padarys, kur dalyvausi – visa tai kūrybai nėra reikšminga.

V. R. Bėda kaip tik ta, jog šie dalykai nebeatskiriami – kūryba ir dalyvavimas. Eilėraščių parašyti dar gali ir privačiai, bet rimto romano kūrėjas jau taip gyventi negali. Tarkim, rašydamas romaną trejus metus nebegali negalvoti apie jo pristatymą visuomenei, taip pat ir apie savo gyvenimo aplinkybes. Tokia jau yra sistema: knygos pristatymas, jos sklaida, komunikavimas su skaitytojais – šiandien be viso to neįmanoma, ir tai rašytojams, ypač jaunesniems, tampa natūraliu gyvenimo būdu. Mūsų kartos žmonės šioje situacijoje mato vertybių priešpriešas, bet žmogus, gimęs tokioje sistemoje, priešpriešų jau neįžvelgia, jam toks procesas atrodo natūralus ir vientisas. Ir kai kurie principai – asmenybės, kūrėjo, individualumo – jam jau nėra tokie svarbūs.

V. K. Iš čia kyla dar viena tema, kurią galbūt būtume pamiršę: lietuvių literatūra net prieš karą neturėjo tokios patirties, kad rašytoją kurtų leidyba, leidybinė konjunkcija. Kuriasi tokia situacija, kad leidykla kūrėjui gali diktuoti temas, užsakyti siužetus. Ką kūrėjui reiškia iš anksto pasirašyta sutartis? Gerai, jeigu produktas pavykęs, kaip J. Ivanauskaitės konjunkciniai leidybiniai užsakymai, bet jeigu tas produktas nepavykęs? Kaip antai D. Jazukevičiūtė, kuri per metus parašo vos ne tris romanus...

J. S. Na, perdedi – po vieną.

V. K. Šiaip ar taip, dabar jau išėjo jos penktas romanas...

R. T. Ji rašo Pelenės pasaką, o ta pasaka – be galo, nes romane ji neišsipildo, tik pasakoje. Todėl tai savotiškas serialo variantas. Viltis niekada nemiršta.

V. K. Ir kiekvienas romanas vis prastesnis ir prastesnis.

R. T. Žmonės sensta, jausmai nusidėvi, ko čia stebėtis? Juk tai ne paradigminė situacija, tiesiog jausmingumas. Ar net juslingumas. Vienos plokštumos pasaka.

V. K. „Anarchistės išpažintis“ dar buvo visiškai normalus, paskaitomas dalykas. „Dviejų mėnulių baras“ – tai jau visiškai...

L. J. Na, buvo *išpažintis*, bet kūrinio ten nerasta...

R. T. Ji yra žurnalistė, rašanti apie save, o ne išmonės kūrėja, toks jos žanras ir

toks vaidmuo. Naivu čia ieškoti unikalaus kūrinio. Tas pat, kas „Respublikos“ ar „Lietuvos ryto“ prieduose. Tikra literatūra prasideda ten, kur pasibaigia savimeilė ir visokios pelenių pasakos.

L. J. Dar grįšiu prie poezijos proziškėjimo tendencijos. Man ji įtartina keliais aspektais. Daugelis poetų dabar eilėmis ima rašyti tarsi tokius laisvus apmąstymus, pastabas, pasvarstymus, kurie neretai galėtų sugulti į prozos formą ir atrodytų tiesiog kaip dienoraščio fragmentėliai, užrašų knygutės – be meninės vertės pretenzijų. Net geriausi tokios kūrybos pavyzdžiai man sukelia problemą: visa, kas joje būtų net ir prasmingo, yra tiesiog atvirai deklaruojama – tuose tekstuose nėra jokios potekstės, jokio simbolinio matmens.

R. T. Aš ir sakiau – jie neturi filosofijos. O iš kur jie gali tai turėti? Ką galvoju, tą rašau, o galvoju tai, kas prieš akis, prieš nosį. Bet mums tik lengviau – tokių tekstų nereikia interpretuoti, nes nėra ko interpretuoti. Lieka tik aiškintis simptomus ir diagnozes. Juk neatsitiktinai kritikoje ima viešpatauti sociologiniai ir psichoanalitiniai metodai.

L. J. Taigi nėra potekstės, nėra gelmės. Ir jos netgi nesiekiami kurti.

R. T. Kai nežinai, tai ir nereikia. Rytų patarlė.

V. K. Ir aš matau, iš kur tai atsiranda. Pasakykite man, kodėl V. P. Bložės tekstai – lyg padriki, be skyrybos ir punktuacijos – yra poezija, o bandymas sekti juo virsta niekais? Tik plokščias pasakojimas.

V. R. Mat V. P. Bložė turi jungtį su kita erdve. Dieviška ar metafizine. Iš ten ir ateina poezija, o ne tiesiog iš kasdienybės fragmentų. Kiti tokios jungties stokoja, jų rašymas – vien tik technologiniai rašymo įgūdžiai, taip pat ir didžiulis noras „būti reikšmingu poetu“. Juk nesibodima net viešai pavirkauti dėl „nepelnytų neapdovanojimų“.

V. K. Pastarąjį dešimtmetį daug kalbėta apie aukštą techninį poezijos lygį, bet iš tikrųjų tai yra kolektyvinė kūryba, kur individualūs vardai nieko nereiškia. Bet kuriuos eilėraščius galima sudėti po bet kuriuo vardu ir neaptiksi jokio skirtumo.

R. T. Niveliuota vartotojiškos visuomenės sąmonė?

V. K. Kiti autoriai su gera kūryba ateina iš miškų ir vienkiemų be jokio informacinio išsilavinimo, be jokios kolektyvinės patirties, kad ir S. Stacevičius su dviem paskutinėmis knygomis (pirmosios buvo grafomanija). Taip ir D. Petrošius iš kažkur atsiranda. O A. Kaziliūnaitė ateina iš kolektyvinės terpės, bet ji, galbūt pajutusi savo kartos slėgį, sąmoningai bėga iš kūrybos. Mane nustebino jos pareiškimas, kad studijuos matematiką, dabar pasirinko, regis, istoriją, tai vis šiek tiek arčiau literatūros. Matyt, tas bendras kolektyvinis gaudesys pačius autorius šiek tiek slegia.

M. K. Mums labai trūksta kritikos. Tokios, kuri galėtų literatūros reiškinius vertinti iš šalies, nepriklausomai nuo bendros terpės, bendros tonacijos. Ir tokios kritikos, kuri turėtų naujus įgūdžius, nuovoką, kaip reikia veikti viešųjų ryšių akivaizdoje, kuri gebėtų atpažinti medijų kontekstus, juos įvardyti ir analizuoti, ir nesiduoti sukompromituojama. Daugeliui autorių labai trūksta geros kritikos sukuriama idėjų konteksto.

V. K. Tai ne tik jauniausiųjų problema. Bendro kultūrinio konteksto, jei ne pasaulinio, tai bent europinio, apskritai stinga mūsų literatūrai. Pas mus susikūrė keistas kritikos modelis: A. Marčėnas kritikuoja S. Parulskį, S. Parulskis kritikuoja A. Marčėną...

V. R. Ir abu rašo bendrus eilėraščius.

V. K. Taip, rašo bendrus eilėraščius ir daugiau nieko neįsileidžia. Bet kokia pastaba iš pašalės tuojau nubraukiama, nes ji – ne to konteksto. Tokias laikysenas jau perima ir kiti.

J. S. Bet kad tų pastabų iš šalies apskritai neatsiranda. Mes neturime autoritetų, kurie tą darytų. Kritikus irgi reikia ugdyti. Skirti kokias nors premijas, išrinkti geriausias recenzijas, mokyti jas rašyti magistrantus ir pan. O svarbiausia problema – intelekto stygius. Nebėra asmenybinio intelekto. Čia būtina paminėti A. Nykos-Niliūno dienoraščius, visus tuos tris tomus. Tai labai svarbi aptariamų dešimtmečių knyga. Tai ypatinga vertės kartelė – mąstymo, erudicijos, brandos. Kad ir hermetiškas, bet visgi orientyras.

V. K. Visiškai sutinku. Ir pats tekstas ko vertas.

L. J. Tai žmogus, kuris iš tikrųjų žinojo pasaulinį kontekstą – kaip niekas kitas iš lietuvių. E. Mieželaičio kultūrinis kontekstas buvo butaforinis.

V. K. Todėl paskutiniame tome ir deklaruoja: apsaugok Viešpatie mane nuo viešumos!

V. R. Juolab kad A. Nykos-Niliūno dienoraščiams kuriasi aukštos kokybės dienoraščių aplinka: turiu omenyje ne tik V. Kubiliaus, bet ir M. Rōmerio dienoraščius – neįtikėtina erudicija, kultūra, išsipareigojimas visuomenei, sykiu ir valstybės bei visuomenės gyvenimo išmanymas, išskleistas remiantis išgyventomis tvirtomis vertybėmis bei principais. Beje, V. Kubiliaus dienoraščiai yra egzistencinės savianalizės pavyzdys, kurio šviesoje daugelis mūsų rašytojų, mokslininkų, kultūros veikėjų prisiminimai pasirodo esantys paviršutiniški manipuliaciniai apgaulės ir saviapgaulės tekstai.

L. J. Kaip jau sakė Regimantas, senieji autoriai dabar yra savo ankstesnių kūrinių šešėliai, gal išskyrus V. Bubnio vieną kitą knygą. Bet įdomu štai kas: ankstesnei kartai buvo svarbus kaimo ėjimas į miestą (B. Radzevičius ir kiti), kurį vėlesnės kartos autoriai pamiršo. Tačiau dabar ta kaimo ir miesto priešprieša vėl atgimsta, tik jau su pasikeitusiais vertės ženklais, pavyzdžiui, R. Šerelytės kūryboje. Anksčiau kaimas buvo beveik kaip prarastas rojus, o dabar jis suvokiamas kaip degradavęs. Manau, tai irgi svarbi vertybių slinktis.

J. S. Tai jau visai kitos kartos kaimas, tai sovietinio, kolūkinio kaimo atmin-tis, jame nėra ką idealizuoti, nebent pionierišką vaikystę. Tai jau ne M. Marti-naičio kaimas.

V. R. Viena ankstesnės kartos autorių ypatybė: jie, sakykim, kaip B. Radze-vičius, turėjo užmojų, jie išaugindavo galingą idėją ir ją įkūnydavo. Kaimas jam organiškai įsikomponavo į tą jo fenomenologinį sąmonės pulsavimo projektą, jis nebuvo kokia savitikslių vertybė. Tad ateityje daugės urbanistinės prozos, kurio-je bus išsakoma ir patirtis, sukaupta gyvenant didžiuosiuose Europos miestuose, tikiuosi, rutuliosis tendencija, kurią sieju su K. Sabaliauskaitės ir V. Martinkaus romanais. Tiesa, tokio pobūdžio kūryba reikalauja didelio parengiamojo darbo ir gerai išlavintos istorinės vaizduotės. Nuo sovietmečio niekaip neatsiplėšime, juo-lab kad H. Kunčius jo neleis užmiršti, vis labiau bus jaučiamas būtinumas apmąs-tyti nepriklausomos valstybės kūrimo patirtį ir savijautą, pabandyti kūrniais atsakyti į klausimą, kodėl sukūrėme tokią politinę korupcinę sistemą, kuri tautos, visuomenės ir valstybės atžvilgiu ima elgtis kaip svetima okupacinė jėga. Tad turėtų daugėti socialinės prozos.

R. T. Taigi mums, mūsų literatūrai reikia asmenybių, intelekto ir platesnių kontekstų. O stiprias asmenybes formuoja gera literatūra. Gyvenimas ir kūryba sukasi ratu.

Parengė **REGIMANTAS TAMOŠAITIS**

ČESLOVAS LAURINAVIČIUS

Atminties strategijos kūrimas

Mintys, sulaukus Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečio

Kodėl Lietuva pavargo?

Artėjantis Lietuvos Respublikos dvidešimtmetis nekelia džiaugsmo bei optimizmo. Gal todėl, kad jubiliejus žadina fatališkas asociacijas, kurias nulemia tarpukario Lietuvos dvidešimtmečio ribos. Nors, atrodytų, tarp anos ir šiandieninės Lietuvos yra akivaizdus skirtumas ankstesnės nenaudai. Prisimenu, kai studijuodamas istoriją pradėjau suvokti anos Lietuvos realijas – kaip ji turėjo kovoti su savo didžiosiomis kaimynėmis – su Lenkija dėl Vilniaus, su Vokietija dėl Klaipėdos, be to, ir su opozicija šalies viduje, o vienintelė tariamoji sąjungininkė Sovietų Rusija kėlė pavojų Lietuvos suverenitetui ne mažesnį, nei minėtos varžovės. Sunku buvo rasti sau atsakymus į klausimus – kaip apskritai galėjo ta Lietuvos valstybė egzistuoti, kiek tokia egzistencija turėjo pareikalauti jėgų, galų gale kokiam laikui tų jėgų galėjo užtekti? Vargai, kuriuos Lietuvai teko vargti tarpukariu, iš dalies paaikškino 1940 metų kapituliaciją net be protesto.

Tačiau neseniai buvo išsakyta mintis, esą ir dabartinė Lietuva pavargusi, „išsekusi, be idėjų, vilties ir energijos“. Nors sąvoka „Lietuva pavargo“ tėra metafora ir empiriškai jos neįmanoma patikrinti, vis dėlto bent jau psichologiškai ji atrodo pagrįsta. O tai tik stiprina supratimą, kad skirtumas tarp dviejų respublikų ne toks jau didelis. Tik atsakymas į klausimą – kodėl pavargo? – dabartinės Lietuvos atžvilgiu ne toks akivaizdus kaip anos. Juk šiandien nebereikia spręsti elementaraus raštingumo problemos, o tarpukariu – bent jau pirmaisiais Respublikos metais – apie pusę suaugusių lietuvių nemokėjo nei rašyti, nei skaityti. Nebeaktuali urbanizacijos problema, nes dauguma šalies gyventojų gyvena miestuose pagal išsivysčiusių šalių standartus. O tarpukario Lietuva per savo dvidešimtmetį taip ir neįveikė agrarinės šalies lygio, nes didžioji lietuvių dalis (pa-

grandinės valstybės tautos) tebegyveno kaimuose. Galima dar prisiminti, kad tarpukario Lietuva praktiškai per visą egzistavimo laikotarpį turėjo nešti karo stovio našta. Gi dabartinė Lietuva turi tarptautines saugumo garantijas ir gana nuolatinę finansinę paramą – anuomet apie tai nebuvo galima net svajoti.

Tai kodėl gi ir šiuolaikinė Lietuva pavargo? Aišku, gniuždančiai veikia mus užgriuvusi krizė. Tačiau panašu, kad valstybinio lygmens nuovargio vien ekonominiams parametrais nepaaiškinsi. Dabar įprasta piršti mintį, kad dėl visko kaltas sovietmetis bei nomenklatūrinės tradicijas perėmusi Lietuvos biurokratija. Pasitelkus ironiją, galima pritarti vadinamojo okupacinio laikotarpio vertinimui, nes kaip tik tada Lietuva buvo sujungta teritoriškai, urbanizuota bei kitaip modernizuota, ir kadangi tie darbai buvo atlikti, kaip tada buvo įprasta sakyti, visos tarybinės liaudies pastangomis, galima daryti išvadą, kad patys lietuviai per sovietmetį atrato savarankiškai dirbti savo tėvynės labui. Tačiau dėl biurokratijos vaidmens kiltų abejonių, nes ji, nors ir formuodama tam tikrą valstybės įvaizdį, veikia tik intelektualinio elito nubrėžtuose rėmuose. Regis, valstybės „pavargimo“ priežasčių tektų ieškoti giliau.

Beje, kalbant apie Lietuvos „nuovargio“ priežastis, mano šiandienos nuomonė skiriasi nuo anos, kai pradėjau studijuoti. Dabar būčiau linkęs manyti, kad tarpukario lietuviai pavargo ne dėl to, kad kovojo dviem ar net trimis frontais, kas, pasak vieno tų metų britų diplomato, net didelei valstybei būtų per sunku. Šiandien manau, kad lietuviams šiai kovai energijos galėjo užtekti dar ilgiems metams. Reikšmingas lūžis įvyko 1938 m. pavasarį, kai teko priimti pagrindinio anos Lietuvos prieš – Lenkijos – ultimatumą. Tada paaiškėjo, kad Lietuva lenkų reikalavimui normalizuoti tarpusavio santykius nei pati turi ką priešpriešinti, nei gali tikėtis kokios nors pagalbos iš išorės. Nes pasaulyje dar nebuvo atvejo, kad dėl reikalavimo užmegzti diplomatinis santykius reiktų kariauti. Bet, jeigu tokiam reikalavimui nepasipriešinti – kokių pagrindu iki tol buvo visaip vengiama užmegzti tuos santykius (ir dar nuolatos švaistomasi labai stipriais pareiškimais Lenkijos atžvilgiu)?!

Tada ir eiliniam lietuviui Lietuvos patriotui turėjo paaiškėti – arba jis bent turėjo pradėti nujausti, – kad ištisus du dešimtmečius politikų pumpuoti vaizdiniai tebuvo fikcija, garsiosios sutartys (1920 m. liepos 12 d. – Maskvos bei 1920 m. spalio 7 d. – Suvalkų) Lietuvai reiškė toli gražu ne tai, ką lietuvių politikai teigė ir kuo eiliniai žmonės šventai tikėjo. Ne vienas anų laikų liudytojas yra išsakęs nuomonę, kad, priėmus Lenkijos ultimatumą, lietuvių viltys bei tikėjimas savo valstybe palūžo, ir tai nulėmė kitų ultimatumų priėmimą. Vadinasi, galima manyti, kad tada nuovargį sukėlė ne tiek kova dėl valstybės, kiek susvyravę įvaizdžiai, kuriais ta kova buvo grindžiama bei inspiruojama. Kadangi tuometė valstybinė ideologija iš dalies rėmėsi tam tikromis mūsų šalies istorijos interpretacijomis, aną situaciją išvertus į šiuolaikinių aktualijų kalbą, galima teigti, kad tarpukario Lietuvos visuomenė atsitrenkė į pačios susikurtą, neadekvačią realijoms atminties politiką.

Kyla klausimas, kiek adekvati realijoms yra dabartinės Lietuvos atminties politika ir ar toji politika nėra veiksnys, nulemiantis valstybės „nuovargį“?

Manipuliacijos istorinėmis temomis

Lietuvą ne taip seniai pradėjo pasiekti iš Vakarų ateinanti nauja, istorinė visuomeninės sąmonės organizavimo forma, kuri, beje, dar neturi nusistovėjusių sąvokų ir vadinama įvairiai – atminties kultūra, istorinė politika, atminties stra-

tegija ir pan. Trumpai kalbant, tai sritis, turinti sąsajų su istorijos pateikimo visuomenei formomis, kurios atitinka tiek vidinio, tiek išorinio bendravimo kultūros, taip pat ir politikos standartus. Perimant Vakaruose suformuluotas atminties teorijas, Lietuvoje paskubėta akcentuoti tvirtinimą, kad visuomenės atmintyje funkcionuojantis istorinis vaizdinys yra kiek atitrūkęs nuo pačios istorijos. Bet nepasirūpinta pridurti, kad tas vaizdinys, funkcionuojantis visuomeninėje atmintyje, neturėtų *visiškai* atitrūkti nuo istorinių realiųjų. Tokio atotrūkio kuriozinis rezultatas: pernai, minint Vilniaus sugražinimo jubiliejų, per Lietuvos radiją girdėtas pareiškimas, kad esą minima data, kai Lenkija mums sugražino Vilnių. Deja, šis epizodas vargiai atrodys juokingas dabartinėje Lietuvoje funkcionuojančių atminties formavimo tendencijų kontekste.

Respublikos pastarojo dvidešimtmečio raida pateikia nemažai pavyzdžių, kai vienu ar kitu politiniu žingsniu buvo siekiama padaryti kuo stipresnį įspūdį, ne labai rūpinantis, kaip tas žingsnis siejasi su istorinėmis realijomis. Galima pradėti kad ir nuo 1989-ųjų vasaros, kai Sąjūdis pamėgino atmesti visą sovietmetį, kaip neteisinį, ir atkurti tarpukario Lietuvą. Šių pastangų rezultatas – Aktas, kuriuo remiantis atkurta Lietuvos Respublika 1938 metų Konstitucijos pagrindu, bet... sienos nustatytos sovietmečiu. Nenuostabu, kad pasaulis taip deklaruotos Lietuvos valstybės negalėjo besąlygiškai pripažinti net reikšdamas geros valios nuostatas.

Kiek vėliau derybose su Rusija dėl tarpvalstybinės sutarties sudarymo Lietuva pavydėtinai atkakliai piršo idėją remtis 1920 m. liepos 12 d. sutartimi. Tačiau tam pasipriešino Rusijos delegacija (galimas daiktas, tuometė prezidento Boriso Jelceno komanda buvo linkusi atsisakyti spekuliacijų, kurias praktikavo sovietų valdžia tarpukariu, tradicijos). Jeigu Lietuvos santykiai su naująja Rusija būtų pagrįsti minima 1920 m. sutartimi (kuri reiškė Rusijos protektoratą Lietuvai), kažin ar tolesnė Lietuvos perspektyva integruotis į Vakarų struktūras nebūtų tapusi tokia pat miglota, kokia šiandien ji yra kitoms buvusioms sovietinėms respublikoms. Kiek vėliau Lietuvos politikų dalis buvo nusiteikusi torpeduoti kaimyninio bendradarbiavimo sutartį su Lenkija, kol pastaroji neatsiprašys už generolo Želigovskio žygį į Vilnių. Tie politikai savo poziciją grindė tariama Suvalkų sutarties galia, nors apie ją nežinojo tiek, kiek tarpukario eilinis lietuvis iki Lenkijos 1938 m. ultimatumo.

Žinoma, šiuos politikų veiksmus galima paaiškinti ir pateisinti pradiniu Lietuvos valstybės egzistavimo laikotarpiu vykusia įnirtinga kova su priešiškomis tai valstybei jėgomis. Taip pat turėjo įtakos natūralus nepatyrimas bei žinių stoka tarptautinės politikos srityje (ką neabejotinai galima priskirti sovietmečio palikimui). Deja, toje kovoje pasireiškę atsainaus instrumentinio požiūrio į istoriją refleksai veikė ir vėliau, kai būtinybės tam jau nebebuvo, o istorija manipuluojama jau ne tiek valstybės bei visos visuomenės labui, kiek atskirų politinių grupių interesams tenkinti.

Bene ryškiausias tokio elgesio pavyzdys – 2000 m. birželio 13 d. LR Seimo vienašališkai priimtas Rusijos okupacinės žalos atlyginimo įstatymas. Tokia forma iškeltas reikalavimas akivaizdžiai neturi perspektyvų ir yra kenksmingas mūsų valstybei. Pirmiausia, toks reikalavimas labai primena kontribuciją, nors Rusija, regis, nepralaimėjo karo. Antra, net jeigu tokios derybos (dėl okupacinės žalos atlyginimo) prasidėtų, Rusija tikriausiai pateiktų kontrreikalavimą – atlyginti už jos kareivių pralietą kraują, sugražinant Lietuvai Vilnių bei Klaipėdą (beje, Vilniaus atveju – dar ir atlyginti už politines bei diplomatines pastangas, atimant jį iš Lenkijos), ir neabejotina, kad tuo derybos pasibaigtų. Panašu, pri-

imant tokį įstatymą siekta apskritai užkirsti kelią dialogui su Rusija. O ko gali tikėtis tie, kurie nukentėjo nuo trėmimų bei kitokių neteisėtų represijų ir, trokšdami kompensacijų, rinkimuose į Seimą balsavo už politikus, žadėjusius atlyginti žalą. Kas bus tada, kai tokio reikalavimo teks atsisakyti ir nukentėjusieji nuo okupacijos pagaliau supras, kad buvo vedžiojami už nosies?

Pastaruoju metu pastebėtos pastangos atsisakyti šio reikalavimo. Bet gal bijant tokio atsitraukimo rizikos, bandoma jį savotiškai maskuoti, išmetant į viešąją erdvę vis naujus radikalius pareiškimus bei sofistinius išvedžiojimus. Ignoruojama tai, kad panašus elgesys sulauks atitinkamos Rusijos reakcijos, o su ja lenktyniauti provokacijų ar bizantiško gudravimo srityje beprasmiška. Tokių lenktynių išdavoje vėl galime likti vieni – kaip 1938 metais gavę ultimatumą.

Išsikvepia ir kita dar taip neseniai entuziastingai eskaluota kampanija – prilyginti bolševizmą nacizmui; ir tai padaryti ne bet kaip – kaltę dėl bolševizmo suversti tik Rusijai. Tikriausiai toji kampanija įeis į istoriją kaip ypatingo paradoksalumo šedevras, nes joje dalyvauja ir tie, kurių tėvai bei seneliai negailėjo pastangų, kad bolševizmas Rusijoje nugalėtų, ir netgi tie, kurie iki šiol dar 1956 metais Sovietų Sąjungoje pradėtą stalinizmo pasmerkimą traktuoja kaip savo nacionalinį įžeidimą.

Apibendrinant atminties formavimo tendencijas dabartinėje Lietuvoje galima konstatuoti, kad vyrauja nuostata į mūsų šalį istorijoje žiūrėti kaip į auką, ir, žinoma, – nekaltą. Deja, aukos sindromu paremta atminties strategija vargiai gali pasiteisinti. Pirmiausia todėl, kad ji ugdo savotišką smulkiadvasiškumą, tikintis pigios naudos iš šono. Be to, ši strategija ne visai adekvačiai atspindi istorijos raidą ir skatina konfrontaciją su kaimynais, konkrečiai – pirmiausia su Rusija. Kita vertus, net ir pripažįstant Lietuvą auką, negalima užmiršti pačios aukos vaidmens viename ar kitame istoriniame kontekste. Apskritai europinėje literatūroje ir tos literatūros išugdytoje civilizacijoje – jai priklauso ir Lietuva – blogio bei gėrio dilema paprastai netapatinama su aukos ir budelio priešprieša, o atsakomybė už savo veiksmus privaloma kiekvienam. Ir tik nusikaltėlio psichologijai paprastai būdingas totalus savos atsakomybės neigimas.

Kur kas prasmingiau atmintį orientuoti į tai, kas buvo konstruktyvu ir sudarė prielaidas per istorijos negandas lietuviams išlikti bei progresuoti. Pavyzdžiui, prisiminti ir pagerbti visus mokytojus, kurie varganose mokyklėlėse mokė vaikus rašto, taip pat bibliotekininkus, skiepijusius meilę knygai, ar chorvedžius, išmokusius dainų, ir apskritai prisiminti ir pagerbti visus kultūros nešėjus. Nes jų pastangomis buvo sudarytos sąlygos lietuviams atgimti ir taikiai bei garbingai – dainuojančios revoliucijos forma – pareikšti savo valią pasauliui.

O kartu vertėtų permąstyti, kokia istorinė šiandieninės Lietuvos valstybės prasmė.

Kam reikalinga Lietuvos valstybė?

Klausimas, manau, nėra vien retorinis. Neužtenka pareikšti, kad šiandieninė Lietuvos Respublika susikūrė demokratinio tautos apsisprendimo pagrindu. Taip, mūsų valstybės atsiradimą nulėmė ne materialioji jėga ar karinis konfliktas, bet taikus parlamentinis kelias (nors ir buvo bandymų tam priešintis, naudojant netgi karinę jėgą). Būtinai ir tolesnis racionalus bei moralus aiškumas – kaip ta valstybė turėtų egzistuoti ir matyti savo perspektyvą tarp kitų šalių. Nes šiandieniniame pasaulyje tebėra reikšmingi materialios galios veiksniai. Lietuva jų turi palyginti nedaug. Visiškai suprantamas buvo mūsų šalies apsisprendimas

įsijungti į Vakarų civilizacijos struktūras – NATO bei ES, nes tokiu būdu Lietuva savotiškai kompensavo savo materialinį nepajėgumą bei sustiprino idėjinį potencialą. O kas toliau?

Pastarųjų metų raida liudija, kad Lietuvoje išlieka neaiškumas ir netikrumas dėl tolesnės valstybinės egzistencijos. Pastebimos net blaškymosi apraiškos. Viena vertus, siekiama atkurti senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tradicijas, neapsiribojant tik kultūrinėmis reminiscencijomis (dėl jų reikšmės nekyla abejonų), bet ir keliant konkrečius politinius ar net teritorinius tikslus, kai naudojami amoralūs *realpolitik* metodai. Kita vertus, pasireiškė abejonų net dėl dabartinės Lietuvos teritorijos teisėtumo, nes pasigirdo siūlymų atsiprašyti Lenkijos už lietuvių kovą prieš generolą Želigovskį. Yra dar ir tokių nuomonių, kad vienokios ar kitokios istorinės reminiscencijos apskritai nereikalingos, o dabartinę Lietuvą reikėtų įsivaizduoti kaip rytinėje Baltijos pakrantėje prisišvartavusį lėktuvnešį...

Be abejo, tokiu mentaliniu blaškymusi naudojasi tiek tie, kuriems „kuo blogiau – tuo geriau,“ tiek tie, kurie tik džiaugtųsi Lietuvos žlugimu. Jokia valstybė neapsaugota nuo destruktivių elementų. Bet problema, matyt, ta, kad Lietuvoje nerandama aiškaus atsakymo, kokia galėtų būti Lietuvos nacionalinės valstybės egzistavimo logika.

Problemos šaknų, regis, tektų ieškoti šiuo metu besireiškiančiame dvilypiame požiūryje į lietuvių nacionalinį judėjimą dar XIX amžiuje. Viena vertus, pripažįstamas to judėjimo natūralumas bei sąryšis su bendra modernizacijos tendencija, kurios pradinis impulsas – Nyderlandų, Prancūzijos bei kitos demokratinės revoliucijos. Kita vertus, į lietuvių nacionalinį judėjimą žiūrima su tam tikra išlyga. Nes šis judėjimas stengėsi atsiriboti nuo unijiniais laikais susiformavusios visuomeninės politinės struktūros, tebeegzistavusios po jungtinės Lenkijos–Lietuvos valstybės (Žečpospolitos) padalijimų. Atsiribodami modernūs lietuviai nevenė pasinaudoti Rusijos ir Vokietijos parama. Šalių, kurios ir vykdė šiuos padalijimus. Jeigu į buvusią jungtinę valstybę žiūrėsime kaip į šventenybę, lietuvių modernus judėjimas atrodys lyg tradicijų išdavystė ar istorinė klaida, kurią vertėtų užmiršti.

Tačiau to padaryti neįmanoma – nepriklausomai nuo kažkieno norų. O Žečpospolita, net jeigu ją ir laikysime šventa, istoriškai negali būti pakartojama – juk neišbrisi į tą pačią upę antrą kartą. Objektiviai vertinant, ši valstybė – atgyvena. Ji kadaise turėjo privalumų, bet laikui bėgant tapo neefektyvi. (Viena iš esminių Žečpospolitos neefektyvumo apraiškų – negebėjimas adekvačiai dalyvauti didžiojoje Europos politikoje ir trukdymas į tą politiką įtraukti Rusiją.) Padalijimai tik pagilino situacijos tragizmą, nes, sunaikinus jungtinę valstybę, išliko jos visuomeninė struktūra, kuri sudarė prielaidas mėginti vėl atkurti buvusią imperiją. Tie bandymai buvo nevaisingi – ne tik dėl nepalankaus jėgų santykio, bet ir dėl principinės priežasties: buvusi imperija neturėjo aiškių ribų, jos atkūrimas reikė eventualią pastangą pakeisti kitas imperijas, visų pirma – Rusiją. Todėl garsiųjų XIX a. sukilimų *credo* galima suvesti į formulę: „Arba atkurta Žečpospolita, arba Rusija...“

Klausimą komplikavo dar dvi aplinkybės. Pirmiausia, senosios valstybės atkūrimo alternatyvinė nuostata kelta laikais, kai Europoje jau buvo suvokta nacionalinio principo reikšmė bei vertė, o europinės imperijos, net ir kariaudamos tarp savęs, siekė tik savo galios bei prestižo padidinimo, bet ne varžovo, kaip tarptautinės politikos subjekto, sunaikinimo. Antroji aplinkybė susijusi su pirmąja; nors Jungtinės Respublikos atkūrimo ideologija rėmėsi demokratiškas laisvių

plėtra į Rytus – ir tuo požiūriu tas siekis galėjo atrodyti pažangus, ypač turint galvoje, kad ir ten svajota apie demokratines laisves, – tačiau anksčiau minėta negatyvi (paniekinanti) nuostata Rytų valstybingumo atžvilgiu vertė tenykščią visuomenę telktis aplink despotišką režimą ir galingai bei brutaliai priešintis. Apskritai santykių su Rytų bendruomenėmis istorinė patirtis akivaizdžiai liudija, kad beprasmiška vadovautis kolonijine nuostata – laikyti save civilizacijos nešėju ir ignoruoti vietines tradicijas.

Bet užgimsta lietuvių nacionalinis judėjimas su nauja nuostata. Ja remiantis, atsiribojama nuo buvusios Jungtinės Respublikos tradicijų (iš tikrųjų nuo Lenkijos) ir bandoma atkurti Lietuvos valstybę, aprėpiančią lietuvių gyvenamas teritorijas. Šiandien galime svarstyti, kiek ši nuostata buvo radikali ir kiek tas radikalumas pagrįstas. Tačiau neturėtume nuvertinti esminio momento: lietuvių nacionalinis judėjimas rėmėsi europine demokratijos plėtros tradicija. O tai, kad jis sulaukė tuometės Prūsijos ar Rusijos paramos – beje, labai sąlyginės bei konjunktūrinės – antraeilis dalykas; judėjimui padėjo įvairios šalys, ir, nepriklausomai nuo jų konkretaus intereso, parama iš principo buvo teisėta, nes toks buvo ir pats judėjimas.

Žinoma, modernųjų laikų transformacijos vyko labai prieštarai ar net traagiškai, ypač XX amžiuje. Tačiau per visas negandas nenumaldomai skynėsi sau kelią nacionalinė idėja – lyg pagal tam tikrą pasaulinio proto logiką. Ir Lietuvos raida per XX amžių tą logiką liudija.

Tenka pripažinti, kad modernios Lietuvos atsiskyrimas nuo senųjų struktūrų buvo komplikotas. To išraiška – vadinamasis Vilniaus klausimas. Didžiausia problema ta, kad Vilniuje bei jo apylinkėse vyravo lenkai, vis dar svajoję apie buvusios Žečpospolitos atkūrimą. Bet Vilniaus prijungimo prie atgimusios Lenkijos perspektyva reiškė, kad naujoji Lenkija vėl tradiciškai praras savo ribų orientyrus, sieks primesti savo valių ir Kaune susitelkusiems lietuviams, o progai pasitaikius, veršis ir į Rytus. O Vilniaus prijungimo prie Lietuvos logika turėjo reikšti, kad Lietuva galutinai atsiskiria nuo buvusios Žečpospolitos; be to, naujoji Lietuva pati atsisako agresyvios politikos Rytų atžvilgiu ir šalina prielaidas tokiai Lenkijos politikai. Kaipgi toji logika skynėsi sau kelią?

Dar 1919 m. Paryžiaus Taikos konferencijoje formuojant vadinamąją Versalio sistemą atgimusiai Lenkijai buvo rekomenduojama nepretenduoti į buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijas. Lietuvą, eventualiai su Vilniumi ir Klaipėda, siekta palikti demokratizuotos (deja, ši viltis taip ir nebuvo realizuota) Rusijos įtakoje, bet suteikti plačią autonomiją. Žinoma, pradinis Versalio sistemos planas žlugo, nes Rusijoje įsigalėjo bolševizmas, o Lenkija 1919 m. užėmė Vilnių ir išsiplėtė toli į Rytus, sukeldama rimtą regiono krizę.

1920 m. vasarą Antantės valstybių lyderiai konferencijoje Spa mieste (Belgija) įsakmiai nurodė Lenkijai perleisti Vilnių lietuviams, nes tikėtasi, kad tada Raudonoji armija nebesiverš į Vakarus. Šis sprendimas atskleidė Lietuvos tarptautinę funkciją – neutralizuoti įtampą tarp Rusijos ir Lenkijos bei sudaryti prielaidas taikai Rytų Europoje. Planas žlugo, nes Lietuva tuo metu buvo per silpna tokiai užduočiai atlikti. Mūsų šalis nesugebėjo išlaikyti pusiausvyros – nukrypo bolševikų link. Kiek vėliau Spa planą dar bandyta koreguoti vadinaisiais Hymanso projektais. Pagal juos Lietuvai atitektų Vilnius (ir Klaipėda), bet ji būtų labiau susieta su Lenkija bei Vakariais. Tačiau Lietuva ir tuos projektus atmetė, pasiduodama Rusijos įtakai. Todėl buvo nubausta: Lenkijai leista užimti Vilnių, Lietuvą atkirsti nuo Rusijos. Taip regiono pusiausvyra buvo esmingai pažeista.

Tačiau ir po lemtingo generolo Želigovskio žygio Vilniaus priklausomybės Lietuvai idėja neišnyko. Tiesa, tarpukariu ji reiškėsi tik imitacijos pavidalu. Sovietų Rusija (ar Sovietų Sąjunga) tik tariamai pripažino Vilnių Lietuvai, remdamasi 1920 m. liepos 12 d. sutartimi. Panašią imitaciją pademonstravo ir Lenkija Suvalkų sutartimi. Bet Lietuva beveik visą tarpukarį maitinosi imitacijomis – jos buvo savotiška nesugebėjimo atsiimti Vilniaus kompensacija.

Beje, Lenkija, užėmusi buvusias LDK teritorijas (ir Vilnių), taip pat nepajėgė užtikrinti taikos bei stabilumo regione. Ji nei pati nesugebėjo ginti naujų nacionalinių valstybių sistemos, nei leido į tą gynybą įsitraukti Sovietų Sąjungai (taip tarsi pasireiškė senosios Žečpospolitos kompleksas). Sovietų Sąjunga vis tiek įsiveržė į europinės politikos reikalus, bet ne kolektyvinės gynybos sistemos kontekste, kaip planuota, o – jeigu taip galima išsireikšti – per savo kaimynių galvas iki kraštutinumo įsiutintos meškos stiliumi.

Bet ir Ribbentropas, ir Molotovas – kiekvienas savaip – bandė naudotis Vilniaus priklausomybės Lietuvai idėja. Pirmasis tam, kad pasinaudotų lietuvių nuoskauda naikinant Lenkiją. Sovietiniai lyderiai stengėsi savo veiksmus labiau suderinti su Vakarų valstybių interesais. Ir 1939-aisiais, ir 1944 metais Stalinas įjungė Vilnių į Lietuvos sudėtį (ir Klaipėdą – taip pat), žinodamas, kad tokiam žingsniui pritaris Vakarų valstybės. Bet peržengė leistinas ribas aneksuodamas Lietuvą.

Bet Lietuva išliko. 1975 metais Helsinkyje pripažintos po Antrojo pasaulinio karo susidariusios sienos. Ši nuostata buvo aktuali ir Lietuvai, nes užtikrino Vilniaus priklausomybę jai (Klaipėdos – taip pat). Taigi buvo patvirtinta valstybės forma. Beliko atkurti pačią valstybės dvasią. Tai ir padarė tauta per 1988–1991 m. revoliuciją.

Tačiau 1990 m. kovo 11 d. paskelbtas Lietuvos atkūrimas buvo iššūkis pasauliui. Vakarai, nors ir suinteresuoti Lietuvos valstybe, nebuvo linkę dėl jos kariuoti, todėl atsisakė pripažinti Lietuvą be Sovietų Sąjungos sutikimo. Sovietų Sąjunga, pajėgdama Lietuvą numalšinti vienvaldiškai, nenorėjo ir negalėjo rizikuoti santykiais su Vakarais. Tarp Vakarų ir Rytų susidarė tam tikra erdvė kompromisui. Jis leido taikiai bei demokratiškai spręsti Lietuvos klausimą. Taip ir buvo padaryta – nors mėginta demokratijos stoką kompensuoti ar net pakeisti jėgos priemonėmis.

Taigi patvirtinta visa ankstesnė Lietuvos valstybės formavimosi logika. Pagal tą logiką išėitų, kad Lietuvos valstybės misija – būti taikos ir demokratijos švyturiu rytinėje Baltijos pusėje.

Deja, praėjusio dvidešimtmečio patirtis verčia nuogaustauti, kad, net išsprendus geopolitinio lygmens problemas, tai savaime neužtikrina nei taikos, nei stabilumo, jei trūksta politinės kultūros. Kai klausausi Lietuvoje daromų pareiškimų, kartais susidaro įspūdis, kad mūsų valstybės istorinė raida apskritai neturi jokios reikšmės; tarsi visi būtume nutūpę ant lėktuvnešio denio ir, anot vieno politikos, svarbu tik nepraleisti geros progos smogti...

Santykiai su Rytų kaimynais

Galima pritarti nuomonei, kad demokratijos plėtra į Rytus atitinka Lietuvos interesus. Nors atsakingai veikianti valstybė visuomet turi rimtai susimąstyti dėl galimų eventualumų, susijusių su *status quo* pasikeitimais, ypač kai jie gali įvykti visai šalia. Remdamasi istorijos bei esamų realijų suvokimu, Lietuva galėtų pritarti kaimynų demokratiniais pokyčiams, bet tik taikiems. Deja, Lietu-

vos elgesys pastaraisiais metais dažniausiai byloja apie anaipol ne taikias nuostatas. Ir galima abejoti, ar ši veikla yra demokratiška.

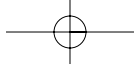
Vienas pagrindinių demokratijos principų – daugumos valia. Sunku paneigti, kad dabartiniai mūsų kaimynių – Rytų šalių – režimai remiasi daugumos sutikimu, nors ir neišreiškiamu nepriekaištingomis demokratinėmis procedūromis. Tačiau ši aplinkybė Lietuvoje ignoruojama – tarsi būtų žiūrima pro šalčio karo akinius.

Kitas demokratijos principas – mažumos teisių gynimas nuo daugumos diktato. Lietuvos politikoje, nors ir demonstruojamos mažumos gynimo apraiškos, tačiau vadovaujamosi nuostata, kad kaip tik mažuma Rytų kaimyninėse šalyse yra tikrasis situacijas legitimuojantis veiksnys. O į daugumą žiūrima kaip į neteisėtumo apraišką. Jos atžvilgiu taikomas ideologinis bei politinis spaudimas, neatmetant eventualiai ir kietesnio pobūdžio priemonių. Nesusimąstoma, kad taip artėjama prie bolševizmo tradicijų. Tokia Lietuvos nuostata ne tik prieštarauja taikiai bei demokratinei elgsenai, bet ir akivaizdžiai peržengia mūsų šalies, kaip mažos valstybės, galimybes.

Nedemokratinės liekanos Lietuvoje gana gajos ir pasireiškia pačiomis įvairiausiomis formomis. Pastaruoju metu Lietuvos užsienio politikoje lyg ir ėmė reikštis pastangos normalizuoti santykius su Rytų kaimynais, ypač su Rusija. Tačiau prieš tokias tendencijas nedelsdamas sukilo propagandistų pulkas. Visų jų poziciją vienija tas pats argumentas: konfrontacijos su Rusija atsisakymas reikš perėjimą prie nuolaidžiavimo bei pataikavimo jai. Bet kodėl galima tik tokia alternatyva? Kodėl savigarba turi būti matuojama tik karingumu? Argi tokia savivoka apie elgsenos galimybes neliudija, kad Lietuvoje tebevyrauja pono ir baudžiauninko santykių tradicijos, kurios, beje, labai gajos Rytuose?

Jeigu, anot vieno profesoriaus, tam pritaršime, vadinasi, lietuviai savo elgesio normomis panašūs į rusus. Tuomet kyla principinis klausimas – koku pagrindu vyko apsisprendimas atsiskirti nuo Sovietų Sąjungos? Ar tai padaryta dėl to, kad Lietuva turi savą bei skirtingą, negu Rytų kaimynų, kultūrą ir todėl mūsų valstybės įtraukimas į SSRS 1940 metais buvo neteisėtas? O gal atsiskyrimas nuo SSRS tebuvo imitacija: iš tikrųjų vyko tik SSRS, kaip tam tikros politinės struktūros, griovimas, ir ta pati erdvė tik pakeitė gyvavimo formą? Bešaliam stebėtojų pagrįstai gali susidaryti įspūdis, kad visų gyvenusių buvusioje SSRS kultūra bei tradicijos labai panašios ir vyksta tik tarpusavio varžybos dėl vieno ar kitų prioritetų.

Jeigu atsiskyrimas nėra imitacija, Lietuvai būtina savo santykių su Rytais kultūrą, etiką, taip pat ir politiką keisti iš esmės. Priešingu atveju, drįstu manyti, Lietuvos valstybės laukia liūdna ateitis. Baltijos dujotiekio tiesimas – perspėjantis skambutis, kad Lietuvos elgesys netenkina nei Rytų, nei Vakarų.

Požiūriai

1. Įsibėgėjo XXI amžius – baigiasi pirmasis jo dešimtmetis. Sulaukėme Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečio. Ar pajutote naujojo laiko dvasią literatūroje, kultūroje, gyvenime? Kokios permainos nudžiugino, kurios kelia nerimą ar net baugina?

2. Ar gyvybinga ir paveiki dabartinė lietuvių literatūra? Gal, anot Marcelijaus Martinaičio, „sutramdyto rašytojo“ kūryba jau nepajėgi daryti įtakos visuomeniai? Ko lauktumėte iš mūsų literatūros ateityje?

3. Laikas negailestingas kiekvienam žmogui – ne tik kūrėjui. Stebina naujos technologijos, nuolatiniai gyvenimo pokyčiai, globaliniai procesai. Kaip sekasi „kurti“ savigynos mechanizmą, kuris leidžia mums išbūti, išgyventi?

EUGENIJUS ALIŠANKA

1. Kadaisė studijavau matematiką, tad nebuvo abejingas skaičiams. Nesu ir dabar, tik vis labiau suvokių bet kokios skaičiavimo sistemos sąlyginumą. Skaičiai mums tarsi padeda aiškiau susivokti laiką, kuris nepripažįsta jokių trūkių, jokių tarpų ar sustojimų. Skaičiais mes stabdome laiką, kad apsigintume nuo jo keliamo siaubo. Slepiamės už skaičių, kartais net įtikime jų galybe. Kadaisė nusiklausiau vienos merginos pokalbio oro uoste telefonu. Ji visu rimtumu guodėsi pašnekovui: „Aš jau sena, man dvidešimt ketveri.“ Bandžiau įsivaizduoti jos skaičiavimo sistemą. Ji taip pat bijojo mirties, tik mirtis jai greičiausiai siejosi su senmergyste. Ar ją galėtų paguosti žmogus, sulaukęs, sakykim, aštuoniasdešimt ketverių? Vargu, nes visi mes turime savo laikmačius.

Todėl, kai pagalvoju apie „naujojo laiko dvasią“, kažkaip neginčijamai siejamą su dvidešimt pirmo amžiaus datomis, pasijuntu draskomas prieštaravimų. Tarsi gyvenu čia ir dabar, naudojuosi daugeliu technologinių išradimų, tačiau dažnai gyvenimo pulsą patiriu šalia viso to – vaikščiodamas po belaikius kalnus, pabudamas belaikio kaimo sodyboje, klaidžiodamas užsnigtomis paežerėmis. Ką man sako „trečiasis tūkstantmetis“, „dvidešimt pirmas amžius“? Juk tai tik viena iš skaičiavimo sistemų, gal net ne pati tobuliausia. Žydai šiomet gyvena

5765-uosius, kinai – 4707-uosius, musulmonai – 1431 metus. Japonai pagal savo oficialų erų kalendorių yra įžengę į 22 Heisei erą, kuri tęsiasi nuo 1989 m. ir yra siejama su naujojo imperatoriaus valdymo metais. Kuri sistema geriausia? Kita vertus, argi svarbu, juk tai tik įrankiai, už kurių driekiasi mūsų tolydūs, nepakartojami gyvenimai.

Tad ir visos permainos vargiai susiejamos su trečiojo tūkstantmečio ar pirmojo dešimtmečio laikrodžiais. Juo labiau su kiekvienų Naujųjų metų pradžia. Didžiausi pokyčiai vyksta, aišku, ne dvasios srityje, bet technologijų pasaulyje. Jie vyksta ištisus dešimtmečius, tampa kasdienybe, tarsi nejučia keičia mūsų gyvenimo būdą. Galima ilgai svarstyti, kaip žmonių santykius keičia mobilieji telefonai, internetas, tačiau akivaizdu, kad tai yra negrįžtami procesai. Džiaugiuosi ir naudojuosi naujomis galimybėmis, kita vertus, suprantu, kad teišnaudoju tik mažą jų dalį – tiek, kiek man reikia. Naujosios technologijos suteikia galimybių atlikti didesnę darbų dalį ir bendrauti neišeinant iš namų, tačiau akivaizdžiai keičiasi ir bendravimo įpročiai. Viena vertus, vis rečiau tenka susitikti su bičiuliais, kolegomis, susitikimus pavaduoja elektroniniai laiški, kartais – skambučiai. Kita vertus, fizinis atstumas išnyksta, elektroninis bendravimas, įkalinamas tavo klaustrofobija dvelkiančiame kambaryje, leidžia bendrauti nekreipiant dėmesio į atstumus – elektroninis laiškas iš Berlyno ar Liubianos tavo pasiekia nė kiek ne lėčiau negu bičiulio iš Vilniaus. Ar tai džiugina, ar kelia nerimą? Nei tai, nei tai. Keičiuosi kartu su aplinkiniu pasauliu, ir vis sunkiau pasakyti, kiek pasaulio pokyčiai veikia manusius ir kiek manoji tinginystė ar inertiškumas pasinaudoja pasaulio teikiamomis pasiūlomomis. Vis akivaizdžiau tampa virtualus, ir tai bene labiausiai kelia nerimą. Būties stoka. Deja, pats žodis „būtis“ yra iš kitų žodynų ir, regis, – iš kitų laikų.

Žvelgiant kiek socialiau, išties reikšmingas atrodo nepriklausomybės dvidešimtmetis. Juk jeigu pasinaudotume panašiu į japonų kalendoriumi, turėtume sakyti, kad šiandien gyvenam naujoje eroje, kuri prasidėjo, aišku, ne oficialiu nepriklausomybės paskelbimu, bet šiek tiek anksčiau. Atrodo, taip neseniai stovėjome su broliu prie televizijos bokšto, viltiniai ir kartu beviltiškai gynėme jį kartu su šimtais kitų, tokių panašių į mus ir tokių skirtingų. Ir bene pats nevaisingiausias klausimas, kuris neretai suskamba žurnalistų lūpose – ar šiandien sulaukėte to, už ką tomis sausio dienomis nemiegojote, griežėte iš bejėgystės dantimis ar sunkiai valdėte ašaras laidojant aukas. Mes atgavome laisvės prielaidas ir beveik dvidešimt metų mokomės jomis naudotis. Joks gyvenimas nėra savaiminė duotybė, juolab ir mūsų, jame daug galimybių, daug ir aklaviečių bei atliekų. Bet mes išties gyvename naujoje eroje. Grįžę į Europą, užsikrečiantys tuo pačiu pandeminiu virusu, bet gyvenantys savo vienintelius, nepakartojamus, negrįžtamus gyvenimus.

2. Vėlgi pats klausimas kelia kitokius – loginio pobūdžio – klausimus. Juk paprastai niekas neklausia: ar saulė šviečia, ar sniegas baltas? Todėl jau pačiame klausime („Ar gyvybinga ir paveiki dabartinė lietuvių literatūra?“) susirangęs didelis abejonės kirminas. Jeigu ji būtų gyvybinga ir paveiki, toks klausimas nekiltų. Gal būtų tikslingiau klausti, dėl kokių priežasčių lietuvių literatūra praranda gyvybingumą ir paveikumą?

Tuomet sektų ir kiti klausimai – o kada šis netekčių ruožas prasidėjo? Kada ji buvo gyvybinga ir paveiki? Gana dažnas atsakymas – sovietmečio metais literatūra, nors ir atlikdama ideologinės tarnaitės vaidmenį, klestėjo ezopiniu paveikumu, rašytojas buvo „tramdomas“, bet turėjo neabejotiną moralinį autoritetą, literatūra stovėjo ant aukščiausios menų pakopos. Panašiai ir buvo, nors ne

visai taip. Mintis, kad literatūra klesti priespaudos sąlygomis ir ji generuoja maišto energiją, kad šitaip ji išstobulina savo raiškos galimybes, nėra jau tokia reta. Tačiau ar šiandieninis kapitalizmas nėra agresyvus, ar išties šiandien nėra prieš ką maištauti? O gal pačios literatūros nebedomina maištai ir revoliucijos? Ir ne tik dėl tų priežasčių, kurias mini Marcelijus Martinaitis? Ne todėl, kad rašytojas yra „sutramdytas“, t. y. „saugo savo reklaminę reputaciją“?

Man regis, kad nemaža pokyčių dalis lietuvių literatūroje prasidėjo su jau minėtu naujos eros paskelbimu. Ir politiniai pokyčiai tėra vienas iš veiksnių, gal net ne pats svarbiausias. Tiesiog sovietinės okupacijos metais gyvenome politinio, visuomeninio, kultūrinio rezervato sąlygomis. Nauja era ne tik suteikė daugiau politinių laisvių (beje, Nepriklausomybė dažniausiai su jomis ir siejama, todėl šiandieniniai politiniai cirkai, politinė prostitucija ir kitos smagybės tarsi ir provokuoja klausimą – už ką kovojom?), ji plačiai atvėrė duris pasaulinėms technologijoms, naujoms visuomeninėms ir kultūrinėms infrastruktūroms. Kitaip sakant, dvelkėtelėjo visai kitais vėjais. Mes dar ilgus metus bandėm juos atlaikyti įsitvėrę senųjų stulpų: literatūra – aukščiausias menas, skulptūra ir tapyba – fundamentalieji menai (ir – lengva panieka taikomiesiems), filosofija – išminties menas, mokslų mokslas, internetas – žaisliukas vaikams ir t. t. Dar šiandien surastume lietuvių rašytojų, net profesorių, kurie nepajėgia parašyti elektroninio laiško. O pasaulis jau seniai kalba kita kalba. Interdisciplininiai mokslai, videomenai, multimedia, interaktyvumas. Ir visai nesvarbu, kad ir man šioje karalystėje ne viskas patinka.

Poslinkiai pasaulinėje kultūroje netruko susirasti vietą ir Lietuvoje. Filosofija iš mokslų mokslo vis dažniau tampa politikos aptarnavimo įrankiu, tiksliau, vis daugiau filosofų bėga iš universitetų, tampa politologais, politikais. Skulptūra, tapyba, dar ne taip seniai vienos populiariausių specialybių, šiandien vos surenka studentų minimumą. Ilgus šimtmečius kultūros pamatus tvirtinęs žodis dvidešimtame amžiuje vis labiau užleidžia vietą vaizdui. Tad akivaizdžiai keičiasi ir literatūros bei jos kūrėjų statusas, vieta kultūroje. Rašytojai tai vis aiškiau suvokia – vieni prisitaiko prie rinkos reikalavimų, rašo pramoginę literatūrą, scenarijus „muilo operoms“, kalbas politikams, kiti, šokdami per pačių į aukščiausių lygį iškeltą kartelę, stengiasi išsaugoti rašytojo prestižą. Ir tai yra daugiausia, ko laukčiau iš šiandienos bei ateities literatūros.

Ir dar – tarsi pats sau prieštaraudamas – sakyčiau, kad lietuvių literatūra yra ir gyvybinga, ir paveiki. Ji turi savo įtakos sferas visuomenėje ir kultūroje. Bėda ta, kad mes, kalbėdami apie bet kokius paveikumus, norom nenorom, įsivaizduojam tris milijonus, geriausią televizijos (sic!) transliacijos laiką, pirmuosius dienraščių puslapius, „Stiliaus“ ir panašių leidinių nuotraukas. Nenorim susitaikyti su kapitalizmo abėcėle ir pripažinti, kad esam įžengę į erą, kurios vienas pagrindinių elementų – jo didenybė *piaras*. Viešieji ryšiai kuria mūsų viešojo (deja, kartais ir privataus) gyvenimo simuliakrus, tarp „būti“ ir „atrodyti“ vis juntamesnis prodiuserio petys. Rašytojai jau naudojami galimybėmis pašokti ar padainuoti televizijos šou. Ar jų kūrybos skaitomumas dėl to išaugo – nežinau, gal. Žaisti yra sveika, žmogus yra *homo ludens*. Manau, kad jų kūriniai dėl to nesumenko. Gera literatūra, kaip ir geri rašytojai, nieko nebijo. Klausimas tik, kas jų bijo?

Iš tiesų klausimas yra ne „šokti ar nešokti“. Tebegalioja sena versija. Būti ar nebūti.

3. Ir vėl noriu preparuoti klausimą, šįsyk dėl intrigos. Ar iš tikrųjų tam, kad išgyventum, išbūtum, reikia kurti savigynos mechanizmus, reikia gintis nuo tave

supančio pasaulio? Kaip byloja mokslininkai, mus slegia kelių tonų svorio oro stulpas, kurio mes, deja, nejaučiame kaip naštos. Kodėl turėtume mus džiugiai slegiantį pasaulį jausti kaip priešą, kuris gniuždo? Argi, žiūrint iš kitokių pozicijų, ne mes visi kartu kuriame tą pasaulį, argi jis nėra mūsų bendrų pastangų, džiaugsmų ir kančių produktas? Argi nesinaudojame visomis jo teikiamomis privilegijomis – greitu internetu, skrydžiais į egzotiškus kraštus, pasaulio šalių patiekalų įvairove, skambučiais iš bet kokio pasaulio krašto artimiesiems, nenutrūkstamais vaizdais per televizorių ir kompiuterių monitorius, neišsemiamom pramogų galimybėm? Ne toks jau ir savas tas pasaulis. Visų pirma, nepasiduodu kompiuterinių žaidimų, interneto begalinių galimybių magijai. Nedalyvauju jokiose pokalbių svetainėse, vengiu būti įtrauktas į virtualių pasaulių virtualius santykius. Bijau? Tikriausiai, nes neturiu šiam žaidimui reikalingų devynių gyvybių. Devynių veidų ar gyvenimų. O kai lieka tik vienas, žaidimo sąlygos keičiasi. Tampu atsargus. Su tuo vienu nesusitvarkau kasdienybėje.

Be to, man regis, bet kokio mechanizmo, tarp jų ir visuomenės, idealas, siekinys yra visus padrikai sklandančius elementus paversti sklandžiai besisukančio mechanizmo dalimi, varžteliu. Kitaip sakant, tai, ką sakiau pradžioje – galvojimas, kad mes patys kuriame tą pasaulį, ne visai atitinka realybę, greičiau tai idilės versija. Darosi vis akivaizdžiau, kad esame reikalingi kaip kompiuterio priedai, išnaudojantys savo galvos potencialą. Ir, visiškai priešingai negu per mis pasaulio rinkimus, niekas nesidomi mūsų kūnais. Mane trikdo ši kūno ir proto atskirtis, primenanti senąją dualistinę sielos bei kūno skirtį. Todėl ginuosi šiltesniu metų laiku pabėgdamas į kaimą, kur galiu užsiimti žolės šienavimu, statybomis, tiesiog mėgautis šalta rasa, saulėtekiais ir panašia juokinga romantika. Bet man tai nėra juokinga, užtenka atsistoti basomis ant drėgnos žolės ir pajuntu, kad esu. Šnekant mediciniškai, tai geriausias vaistas nuo alergijos kompiuteriui. O senuoju filosofiniu žargonu – *cogito ergo sum*, tik visiškai atvirksčiai.

VYTAUTAS ČEPAS

1. Teiraujates apie „laiko dvasias“. Jos mano kelyje kaip tyčia pasitaikydavo tokios narčios ir eiklios, kad, vos spėjęs apčiuopinėti vieną, netrukus regėdavau ją jau skriejančią kažkur tolyn – dažniausiai Vakarų link. Tų dvasių bei su jomis susijusių materialių kūnų migracija ir yra viena didžiausių permainų, kuri kelia ne tik nerimą, bet kur kas stipresnes emocijas, jos verčia gręžiotis atgal, svarstyti, kur, kada ir kodėl buvo padarytos klaidos – jų, beje, niekas nenori pripažinti, – kad trečdalis tautos išsibarstė po pasaulį. Baisiau nei karas ar pokaris.

Dėl to nukentėjome visi – ir skaitantys, ir rašantys, net tie, kurie meno ir kultūros vengia labiau, nei aklas – tuštumos. Kas vis dėlto pasiliko, ką jie čia veikia, ką skaito, rašo? Genamas tokių minčių nukiūtinau pas Klaipėdos I. Simonaitės viešosios bibliotekos direktorių rašytoją Juozą Šikšnelį, kuris maloniai iš kompiuterio ištraukė lapus, parodančius daugiausia čia skaitomus autorius: Paulo Coelho, Sandra Brown, Andreas Franz, Aleksandra Marinina, Anchee Min, Harlan Coben, William Golding... Vien užsienietiškos pavardės! Tik prisikasę iki

22 vietos abu pašokame – Jurga Ivanauskaitė ir jos „Placebas“! Toliau randame dar keturis Jurgos romanus: 56 vietoje – „Sapnų nublokšti“, 61 – „Mėnulio vaikai“, 69 – „Viršvalandžiai“, 81 – „Miegančių drugelių tvirtovė“. Dar įdėmiau pavaršę aptinkame du Irenos Buivydaitytės romanus (48 – „Ironiški stebuklai“ ir 83 – „Geriausios draugės“) bei Antano Škėmos 85 vietoje įsitvirtinusių „Baltą drobulę“. Daugiau nieko, nė vienos poezijos knygos, nė vieno vyresniosios kartos rašytojo ar šiuolaikinio romanisto. Tik verksminga, sentimentali užsienietiška lektūra bei kitoks verstinis šlamštas.

Kažkas ne taip. Nusimineš, bet dar nepraradęs vilties, spūdinu į Miesto biblioteką. Jos filialai išsibarstę po visą miestą, tad gal jų duomenys tiksliau atspindės tikrąjį rašančiųjų ir skaitančiųjų santykį. Ir išties direktorė Bronislava Laučiuvienė rodo visai kitą vaizdą. Nėra čia nei J. Ivanauskaitės, nei I. Buivydaitytės, o ir kitų lietuvių rašytojų pavardės sąrašė kyšo kaip atsitiktiniai plaukeliai, netikėtai išdygę ant seno plikio pakaušio! 60 vietoje – Dalios Jazukevičiūtės „Dviejų mėnulių baras“, 77 – Raimondo Paškevičiaus ir Mariaus Martinsono „Nereikalingi žmonės“, 85 – Lauros Sintijos Černiauskaitės „Benedikto slenksčiai“, 97 – Vidmantės Jasukaitytės „Aš nužudžiau savo dukterį“. Viskas! Gali nors didinamuju stiklu tyrinėti – nieko nerasi! Nei Juozo Apučio, nei Kazio Sajos, Rimanto Šavelio, Jono Mikulinsko, Ričardo Gavelio, Romualdo Granausko, Sigito Parulskio, Herkaus Kunčiaus, ką jau kalbėti apie poetus. Jų kūryba apskritai prisimenama tik per iškilmingus minėjimus arba prieš didžiąsias metų šventes, masiškai siuntinėjant sveikinimo atvirukus. Kai žinai, kad tauta, neskaitanti poezijos, pasmerkta lėtam ir kankinančiam išnykimui, darosi nejauku ir baugu.

Man atrodo, kad anksčiau skaitė... ir dar kaip skaitė! Braudamiesi prie knygynų prekystalių, draskėme vienas kitam drabužius, ne tik pirkome, prenumeruodavome, lakštingalomis knygynų direktorėms suokdavome, kyšius duodavome, kad tik gautume, turėtume, perskaitytume!

Gal lietuvių rašytojai pradėjo kurpti tokį šlamštą (juk lūžių metais visko pasitaiko), kad subtiliajam mūsų skaitytojui bjauru juo rankas terliotis. Tad ir puola prie užsienio autorių. Vargu. Kas skaito, patvirtins: didelė verstinės literatūros dalis nėra nei pasaulinės, nei vietinės reikšmės šedevrai. Kalbant muzikantų terminais, tai – sezoniniai šlageriai, skirti greitam vartojimui, labai tinkami skaityti kelionėje ar plažėje išsitiesus ant šezlongo.

Kas nors papykęs gali mestelti, kad tokie neišrankūs yra tik provincijos skaitytojai, o jau kitur visi prigulę prie rimčiausių romanų ir neblėstančios klasikos. Tad žvilgtelėkime plačiau. Štai LATGA-A kasmet skelbiamame skaitomiausių lietuvių autorių dešimtuose kelerius metus karaliauja Elenos de Strozzi meilės romanai. Ir karaliauja taip, kad kitiems bent per padorų atstumą priartėti nėra jokių šansų. Nepasitenkinę graudulingaisiais televizijos serialais, meilės ir jos kančių ištroškę lietuviai, tiesą pasakius, daugiausia lietuviškos, nesivargina narplioti painingų monologų ar įmantrių literatūrinių rebusų. Griebia jausmingas, ašaras sunkiančias ir aiškias kaip stalias meilės istorijas. Skaitoma, kad nereikėtų mąstyti! Gaila, bet tenka konstatuoti, kad lietuvių rašytojai beveik nebeturi savo skaitytojo! Kodėl, kur jis pradingo?

Lygindamas skaitomiausius verstinės literatūros ir mūsų rašytojų darbus, pliuso ženklą nedvejodamas dėčiau prie pastarųjų. Kelios dešimtys lietuvių autorių romanų, kasmet pasirodančių knygynų lentynose, nei menine, nei kitokia prasme neatsilieka nuo užsieninės produkcijos, o daugeliu aspektų toli ją lenkia. Tačiau ką reiškia „kelios dešimtys“, kai verstinės literatūros knygų išleidžiama tūkstančiai? Lašas jūroje! Neužmirškime ir reklamos, apie kurią sunku kalbėti,

nes tokios knygų pasaulyje apskritai nėra. Leidyklos tuo neužsiima, kilniadvasiškai palikdamos šią esminę knygų platinimo funkciją patiems autoriams, kurie dėl suprantamų priežasčių to padaryti negali. Kai niekas nereklamuoja, tai ir tas lašas į literatūrinę nežinią nupučiamas greičiau, nei kad išnyksta paskutiniai vasaros kvapai vėjuotą rudens dieną. Taip pamažu, bet užtikrintai mūsų žmonės praranda sąsajas su savo kultūra, kalba, papročiais, kitomis bendrybėmis, sujungiančiomis mus į darinį, paprastai vadinamą tauta. Žmonės, neturintys tų bendrybių, įmantriai save įvardija kosmopolitais ar Europos piliečiais, tačiau iš tikrųjų – tai Europos valkatos (be savo namų ir tautybės), kokių jau dabar gausu Europos didmiesčių bažnyčių nakvynės namuose ir benamių prieglaudose.

Skaitymo kokybę veikia ir tai, kad mūsų žmonės jau daug metų klampinami į lengvus, paviršutiniškus, greitai primityvias emocijas sukeliančius, vadinamuosius projektus ir akcijas. Prie jų priskirčiau ir tą pačią ašaringąją literatūrą, jautriąsias sielas draskančius TV serialus, į puspročius orientuotas laidas, kurias veda vadinamosios televizijos žvaigždės, besipuikuojančios reitingų viršūnėse, primityvias, kalbos skurdumu išsiskiriančias politikų pjautynes per TV ir radiją.

Tad nereikia stebėtis, kad, esant tikrai neprastai literatūrinei pasiūlai, per visus plyšius skverbiasi intelektualinė „ubagystė“. Skurdas, sukeltas pertekliaus. Ir tai nėra „negebėjimo pasirinkti“ ar „geros lektūros stygiaus“ pasekmė, o didžiulė mūsų valstybės nelaimė, iš lėto, bet užtikrintai stumianti mus į šiuolaikinės kultūros aklagatvį. Rašytojai rašo sau ir dar keliolikai kolegų, dramos spektakliai statomi vis tiems patiems žiūrovams, operos ir baletai – siauram išrinktųjų ratui, visa kita (dailė, skulptūra, tapyba...) – tiems, kurie užklys eidami pro šalį. Jei nesugebam valstybės kultūros politikos suformuluoti dokumentuose, tokia situacija yra visai logiška.

Negelbsti, atvirkščiai – dar labiau susina, nūnai labai populiarūs masinės kultūros renginiai: vangūs festivaliai, milijonus kainuojančios ir velniai žino kam skirtos grandiozinės šventės, formuojančios visuomenės sąmonėje ne kultūrinius ar meninius poreikius, bet trumpalaikes euforines nuotaikas, kai žmogus gerai ir patogiai jaučiasi tik nuolat ir audringai linksminamas. Visas kitas jo gyvenimo laikas yra „vargo arimas“, bėgimas paskui daiktus ir pinigus, kurių kaskart reikia vis daugiau ir įvairesnių. Taip nebelieka nė mažiausios properšos savianalizei, paprastam, kasdieniniam pasišnekėjimui, pasisėdėjimui draugų ir artimųjų rate, ramiam, neskubiam skaitymui. Kad ir kaip graudu yra pripažinti, per pastarąjį dvidešimtmetį dauguma Lietuvos žmonių šituos gyvenimo malonumus iškeitė į nepaliaujamą bėgimą paskui materiją. Ir tai didžiausia mūsų nelaimė – liūdnas tautos kelias į nebūtį. Tokia bauginanti dabar yra kultūros dvasia, vargu bau ar galinti kam nors suteikti kiek didesnės vilties.

2. Manau, M. Martinaitis terminą „sutramdytas rašytojas“ pavartojo neturėdamas galvoje klasikinės cenzūros, kokia buvo sovietmečiu. Tačiau laikas parodė – ir be cenzorių, *cėka* sekretorių ar instruktorių yra būdų, kaip į tramdomuosius marškinius įkišti veik visus, bandančius duoną valgyti iš rašymo.

Kartą, kalbėdamas su aukštas pareigas užimančiu valstybės veikėju, papasakojau jam apie sudėtingą lietuvių rašytojų padėtį. „Taigi gali rašyti ką nori ir kiek nori! Tai ko jiems dar trūksta?“ – toks buvo jo atsakymas, tiksliau – nuostaba, kad ir čia esti kažkokių problemų. Tačiau šis atsakymas labai tiksliai atspindi šiuolaikinės valdžios požiūrį į rašančius.

Iš principo tas didelis viršininkas buvo teisus. Juk laisva rinka. Jei tavo gaminamos produkcijos neperka – gamink kitą, arba keisk amatą. Tačiau šis eko-

nomikos dėsnis, be abejo, tinkantis didelei rinkai, ir yra vienas tų „retežių“, anot M. Martinaičio, tramdančių šiuolaikinį lietuvių rašytoją.

Aiškinau valstybės veikėjui, kad net jei rašytojas kas mėnesį išleistų po romaną, jo honorarų, esant tokiai mažai literatūrinei rinkai, vargu ar užtektų komunaliniams mokesčiams sumokėti. Traukė žmogus pečiais vis kažką murmeldamas apie laisvą rinką, kūrybos laisvę, laisvę nerašyti.

Dabar, kai dėl visuotinės emigracijos, kompiuterizacijos (blogąja šio žodžio prasme) ir didesnės tautos dalies „nupopsinimo“, ta rinka visai susitraukė, Lietuva atsidūrė dilemos akivaizdoje – turėti ar neturėti nacionalinę literatūrą.

Jei vis dėlto norime turėti? Reikia labai nedaug – rašytojų yra, trūksta tik aiškios valstybės politikos, paremtos finansais, lietuviškų knygų vertimo į užsienio kalbas, taip pat jų reklamavimo ir platinimo sistemos. Tai nebūtų valstybei nepakeliamas našta net sunkmečiu. Jei už konteinerinius tualetus vietoje dvidešimties tūkstančių litų sugebame suploti pusę milijono, už vienos trečio ryškumo žvaigždės šou nepagailime viso milijono, o bekurdami valstybės įvaizdį vėjais paleidžiame penkiasdešimt milijonų, dar pridėkime šimtus milijonų nuplautosių teatrų scenų rekonstrukcijoms, jei nuo šių „amžiaus projektų“ nugnybtume keliolika milijonų nacionalinei literatūrai palaikyti, ar tai būtų neįsivaizduojama našta valstybės biudžetui? Akivaizdu, kad be stiprių, valstybės remiamų fondų, stipendijų, premijų, rentų, literatūros festivalių, valstybės užsakymų lietuvių literatūra pamažu taps darbščių žmonių laisvalaikio užsiėmimu.

Jei sutinkame neturėti nacionalinės literatūros? Tada palikime viską taip, kaip yra dabar. Valstybės kultūrai – visomis įmanomomis prasmėmis – tai būtų katastrofa. Valdžiai, gebančiai valstybės ateitį matyti tik iki savo kadencijos pabaigos, vyriausybei, kurios kultūros ministras mano, kad leisti knygų nereikia, nes jų ir taip daug prirašyta, o didžiausia bibliotekininkų bėda yra ta, kad jos nemoka vogti, – tik dar vieno bereikalingo galvos skausmo atsikratymas. Nacionalinės literatūros išstūmimo iš mūsų žmonių sąmonės procesas vyksta jau seniai, ir tik nenorintys matyti to nepastebi. Ironiška, bet sovietmečiu okupacinė valdžia rašytojais bent domėjosi. Tiesa, šis dėmesys ne visada būdavo malonus, o dažnai ir pavojingas, tačiau rašantys bent tokiu, sakykime, iškreiptu būdu, galėjo pajusti, jog jie egzistuoja, kad valdžia, nors ir sukandusi dantis, literatus gerbia, privengia ir prisibijo. Net ir laikomas už pavadžio, rašantysis dar galėjo atsilaikyti, išlikti ir neišduodamas savęs šiaip taip pramisti. Dabar gi mūsų politikų suformuotas požiūris į rašymą kaip į verslą prilyginamas klozetų gamybai arba siuvinėjimui kryželiu vakarais gurkšnojant žolelių arbatą ne tik tramdo rašytoją, verčia jį ieškotis veiklos, užtikrinančios sotesnį gyvenimą, bet apskritai stumia į resignaciją.

Vis negaliu užmiršti Nepriklausomybės atkūrimo pradžios, kurią nušvietė smarkių patriotų deginamos jiems neįtikusių lietuvių rašytojų knygos. Tai, be abejo, vienas juodžiausių mūsų istorijos momentų, turėjusių sužadinti sąmonėje ne tokios jau tolimos praeities gėdingus vaizdinius, bet kartu ir perspėti, kad, auštant šviesiam rytojui, nacionalinei literatūrai ir kultūrai artėja juodos dienos.

Vėliau, kai aš jau dirbau Klaipėdos miesto tarybos pirmininku, į darbo kabinetą įsiveržę darbininkų organizacijų atstovai (tarp jų buvo ir tuometės Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo narių), reikalavo panaikinti J. Janonio gatvės pavadinimą ir nuo namo sienos nuimti įmūrytą granitinę lentą su poeto atvaizdu bei tekstu lietuvių ir rusų kalbomis. Net sušilęs įrodinėjau, kad tai jų – proletarų, t. y. darbininkų, – poetas, neturėjęs nieko bendra su bolševikais, o komunistų, kai jis paliko šį ašarų pasaulį, dar ir kvapo nebuvo. Lentą šiaip taip pavyko išsaugoti, tiesa, rusišką užrašą dėl šventos ramybės kažkas vis dėlto nugramdė.

Liūdna, tačiau toks poetų, rašytojų ir apskritai kūrėjų politizavimas tęsiasi iki šiol. Prabėgo dvidešimt nepriklausomybės metų, tačiau pasakykite, kada, kaip ir kur valstybės mastu buvo paminėtas bent vieno rašytojo ar poeto jubiliejus, ar kitas reikšmingas literatūros įvykis? Bala nematė gyvųjų, ten visokios srovės, slenksčiai, įtampos, tačiau net žinant tai, vargu ar padoru buvo užmiršti anksčiau Anapilin iškeliavusių kūrėjų sukaktis.

Ir vis dėlto – apie gyvuosius. Ar mūsų literatūrai ir valstybei niekuo nėra nusipelnę Marcelijus Martinaitis, Justinas Marcinkevičius, Jonas Strielkūnas, savo kūryba palaike ir kėlę tautos dvasią, formavę jos savimonę. Juk per šį dvidešimtmetį buvo net kelios datos, kai valstybė turėjo ir privalėjo juos, taip pat ir kitus, pagerbti. Nejau užtenka kažkur restorane prie staliuko mestelėtų kelių frazių – niekuo nepagrįstų, neįrodytų, – jog kažkas suabejotų, ar Just. Marcinkevičius yra Lietuvos poetas? Pasirodo, užtenka! Ne išimtis ir Ieva Simonaitytė. Atrodo, kad jos, kaip ir daugelio kitų, iš viso nebuvo. Vienus paprasčiausiai užmiršo (Vaižgantą, Vincą Krėvę, Vincą Mykolaitį-Putiną, Antaną Vienuolį, Vydūną, Balį Sruogą, Kazį Binkį, Juozą Grušą, Vytautą Mačernį, Joną Avyžių etc.), kitiems niekaip nepajėgia atleisti, kad jie kažkada ne ten sėdėjo, ne su tuo kalbėjo, ne taip pasakė, ne tas premijas gavo, o pavydi vidutinybė visa tai iš už kampo matė. Ir visiškai nesvarbu, ką menininkas parašė. Dabar ta vidutinybė, mojuodama trispalve ir visiems prikaišiodama patriotizmo stoką, rikiuoja į save panašių kolonas, ruošdamasi išvalyti tautą, ištrinti iš jos atminties tuos, kurie netelpa į jų „vamzdinio“ regėjimo lauką.

Sunku suvokti, kaip toks kalakutiškas pasipūtimas, panieka žmonių, kurie saugojo ir puoselėjo lietuvių kalbą ir raštą, kūrė nacionalinę kultūrą ir meną, galima krašte, kažkada vadintame poetų ir rašytojų žeme.

Dar viena priežastis, kodėl gera lietuvių rašytojų ir poetų produkcija, kalbant rinkos terminais, yra nepaklausi ir nepaveiki, – netramdoma „popso“ invazija į Lietuvą. Suprantama, jis skverbiasi ne tik į mūsų šalį, tačiau didelės valstybės pajėgia šias atakas atremti. Ten stiprios visuomeninės organizacijos, palaikančios nacionalinę literatūrą, didelės knygų mugės ir, be abejo, daugiamilijoninė knygų rinka net kūrybinės nesėkmės atveju užtikrina autoriui padorius honorarus. O panašių į Lietuvą šalių knygų rinka yra ne tik maža, bet ir užgriozdinta pigaus šlamšto bei kitokio spalvingo niekalo, kurio sulaukyti neturime nei teisinių, nei politinių priemonių. Ar tai neprimena kinietiškos produkcijos, smaugiančios net labai galingų šalių ekonomiką.

Šios produkcijos vartotojų apstu, juolab, kad ir mūsų pačių *mass media*, pramogų verslas, populiariausios televizijos laidos yra nusistekenusios net žemiau importinio „popso“ lygio. Tie, kurie šitą velnio mašiną suka, niekada neatsitokės, nes jų sąžinę užslopiną daugiataūkstantiniai honorarai, o suvokimą iškraipo beprotiškas populiarumas tarp paauglių ir bobučių.

Uždusinus provincijos kultūrinį gyvenimą, vietoje bibliotekų, knygynų ir kultūros namų atidarius „girdyklas“, ne didmiestyje gyvenančiam žmogui liko dvi alternatyvos – karčema arba televizorius. Kad ir ką pasirinktum, nesvarbu – televizija „nupopsins“ ir nukvailins, karčema – nustekens dvasiškai ir fiziškai.

Dirbdamas su studentais jau pastebiu tokios kultūros ir švietimo politikos rezultatus: sunkiai surezgamą sudėtingesnė mintis, skurdus žodynas, menkas humanitarinis išprusimas. Dalykai, kurie neatsiranda savaime, bet skaitant knygas pamažu tarpsta sieloje. Paklausti, ką skaitė, studentai nuleidžia galvas. Net tokius pasaulinio garso rašytojus kaip T. Kapote, K. Vonnegutas, E. Hemingway'us, E. M. Remarque'as, G. G. Márquezas retas yra girdėjęs, o poezija iš viso – *terra incognita*. Juk dar visai neseniai užsienio autoriai buvo mėgstamiausi jau-

nimo rašytojai. Ne išimtis ir lietuvių literatai, apie kuriuos daug kas žino tik iš mokyklinės programos. Ir tai neturėtų stebinti, nes daugumos jaunų žmonių sąmonėje „oksanos papai“ arba „mios nagas“ užima šimtą kartų didesnę vietą, negu S. Gedos, M. Martinaičio, Just. Marcinkevičiaus, Bern. Brazdžionio poezija.

Ko laukti iš lietuvių literatūros ateityje? Iš jos neišspausi daugiau, nei galima, o ir spausti nereikia, nes ir be šių pastangų yra gera, aukšto meninio lygio kūryba. Bet kam kalbėti apie kokybę, jei ši literatūra beveik neskaitoma. Būtų gerai, jei daugiau skaitytų. Tai to ir laukiu, tik nežinau, ar sulauksiu.

3. Perskaitykite: „<...> mes turime ugdyti unifikuotą Europos Sąjungos piliečių visuomenę, globalią, kosmopolitinę visuomenę iš esmės.“ Tai Europos Sąjungos prezidento Hermano van Rompuy'aus žodis.

Dabar prisiminkime: „<...> mes privalome ugdyti tarybinių patriotų visuomenę, vieningą komunistinę visuomenę iš esmės.“ Tai Leonido Iljičiaus Brežnevo žodžiai.

Taip ir panašiai anuomet iš tribūnų rėždavo nukaršę komunistinio režimo šulai, o jiems audringai pritardavo tarybinės kultūros ir meno apologetai, sutartinai traukdami tada labai populiarią dainą, kurią, taikydami H. van Rompuy'ui į taktą, galėtume perfrazuoti taip: „Mano adresas – ne namas ar gatvė, mano adresas – Europos Sąjunga.“ Skiriasi tik vienas žodis ir tik dvidešimties metų tarpsnis! Teisus buvo A. Schweitzeris, teigęs, kad kito karo reikia laukti po dvidešimties metų, kada užauga nauja karta, nepatyrusi karo košmarų. Ji trokšta greitų rezultatų, skambių pergalių, todėl yra labai alpi bet kokiam masalui. Rodos, tik vakar ištrūkome iš „vieningos“, „unifikuotos“, „globalios“ ir visokios kitokios visuomenės glėbio, o gerasis dėdė H. van Rompuy'us, žiūrėk, jau ir stovi plačiai išskėtęs rankas vėl ragindamas unifikuotis ir globalizuotis. Pergyvenusieji sovietmetį žino, kad tai pats tiesiausias kelias į susinaikinimą – tautinės, kultūrinės ir kitokios savasties laidotuvės.

Tad nėra reikalo kurti kažkokio naujo savigynos mechanizmo, jis liko iš anų laikų ir tarnaus, kol susišnekėsime gimtąja kalba, gerbsime savo istoriją, kultūrą, kol jausimės tėvynėje šeiminkais, bet, sudėję rankas maldai, nepulsime ant kelių prieš bet kokį iš svetur atkeliavusį ar savųjų atbogintą materialų bei dvasinį balvonėlį.

Daug nuostolių mūsų visuomenei, jos mentalitetui padarė neslopstantis senųjų patriotų potraukis gaudyti „tautos priešus“, skirstyti žmones į „tikruosius ir netikruosius lietuvius“, siekimas uzurpuoti kitas dvasinio gyvenimo sritis. Klaidinga manyti, kad, šiems patriotams nueinant nuo arenos, mūsų gyvenime atsiras daugiau tolerancijos, liks mažiau pykčio ir pagiežos. Deja, daugelis dalykų visuomenėje niekur neišnyksta, bet, transformavęsi į kitus pavidalus, toliau veikia žmonių sąmonę. Taip atsitiko ir šį kartą. Turiu galvoje nemažos jaunų žmonių dalies netramdomą troškimą, tenkinant H. van Rompuy'aus vizijas, tuojau pat atsisakyti bet kokių nacionalinių, kultūrinių ambicijų, užmiršti papročius, tradicijas ir atsiduoti globalizacijos bei unifikacijos palaimai. Toks troškimas reiškiasi pačiomis netikėčiausiomis formomis, pradėdant savo tautos istorijos, kalbos, kultūros niekinimu, baigiant tyčiojimusi iš žmonių, drįstančių suabejoti, kad kažkas gal yra ne taip.

Manau, pamokanti yra rašytojo Jono Mikelinsko istorija. Šaltinius išstudijavusiam, kompetentingam autoriui (J. Mikelinskui) pakako išspausdinti poleminių straipsnių apie lietuvių ir žydų santykius ir tą pačią akimirką jis tapo antisemitu. Tai jau savaime yra nepakenčiama, tačiau smagiausia, kad užpultas rašytojas lieka vienai vienas ir net tolerantiškais save laikantys lietuvių intelligen-

tai nedrįsta nė cyptelėti. O juk J. Mikelinskas aprašo tai, kas iš tiesų buvo. Šie faktai gali patikti ar nepatikti, tačiau kai pasaulyje baigiama formuoti nuomonė, kad lietuviams per visą jų valstybės istoriją nebuvo mielesnio užsiėmimo, kaip skriausti ir naikinti žydus, tokia tyla prilygsta jau unifikuoto žmogaus abuoju-mui. Sakau, gal patys žydai, kurie niekada neunifikavosi, turės drąsos paprieš-tarauti. Juk daug J. Mikelinsko draugų, anot S. Gedos (skaičiau jo knygoje „Vakarė ajero šneka“), buvo žydai.

Panašiai veikiama ir kitur. Pabandykite polemizuoti homoseksualų tema. Bet kokia abejonė, pastabėlė ar replika ir tau ant kaktos kaipmat bus priklijuota etiketė – homofobas. Analogiškas rezultatas, jei pradėsi reikšti nepasitenkinimą dėl lietuvių kalbos išstūmimo iš viešosios erdvės, dėl moteriškų pavardžių paver-timo pravardėmis, dėl seilėvarvio, kad „ten“ viskas geriau – akimirksniu tapsi nacionalistu, o kritikuodamas Europos Sąjungos veikėjų taip puoselėjamą im-peratyviąją demokratiją – euroskeptiku!

Tačiau keisčiausia, kad toks etikečių klijavimas, kritiškumo dusinimas, abejo-jančiųjų niekinimas mūsųose jau beveik įteisinta... tolerancija, o asmenys, į visas puses taškantys neapykantą šeimai, tradicijoms, kalbai, pristeigę visokių tole-rantiškumo sąjungų, skelbiasi esantys tolerancijos metrai. Tokia karingąja tole-rancija, iš vienos pusės, ir veik kapų tyla – iš kitos, dabar yra persmelktas visas mūsų kultūrinis gyvenimas. Čia vieni daro, kas jiems šauna į galvą, kiti – žiūri ir laukia, kada visa tai baigsis.

Stulbinantis yra kultūros ir meno tarpininkų išsikerojimas. Ar dabar kas nors Lietuvoje, išskyrus teatralus, bežino kokį nors baleto artistą? Na, dar Nerijų Jušką ir Eglę Špokaitę (ją mėgsta ir globoja Maja Pliseckaja). Visa kita – teatro vadovas G. Kėvišas. Atrodo, kad jis vienas šoka, dainuoja, groja ir režisuoja. Argi normalu, kad teatro pasaulyje mirga tik režisierių pavardės? Ar teko kur nors matyti, kad ant knygos viršelio didžiausiomis raidėmis būtų parašyta redaktoriaus pavardė, o autoriaus – smulkiomis raidelėmis paskutiniame puslapyje? Tačiau pasiklausy-kite, ką kalba per radiją ir televiziją, rašo spauda: tokio tai tokio režisieriaus „Trys seserys“, arba tokio tai režisieriaus „Hamletas“. Nebeliko nei Antono Čechovo, nei Williamo Shakespeare'o, nekalbu jau apie aktorius. Liko tik režisieriai. Be abejo, tai neeilinės mūsų kultūros asmenybės ir jas reikia gerbti, tačiau pagarbą reikia rodyti ir tiesiai. Juk net Juozas Miltinis savo aktorių neužgoždavo. Todėl buvo teatras, kur žmonės plūdavo žiūrėti ne režisieriaus, o dramaturgo, režisieriaus ir aktorių bendro darbo. Dabar tie žmonės kiurkso prie televizorių, teatrų sales pa-likę viską „suvirškinančiam elitui“ ir iš susimylėjimo alpinėjantiems kritikams.

Į atsivėrusį kultūrinį vakuumą skverbiasi visokios televizijos vidutinybės: juok-dariai, teatruose badmiriauti nepanorę aktoriai bei kitokie „štukoriai“, liejantys iš ekranų Gineso rekordų knygos vertą banalybių ir kvailybių jovalą. Galima iro-nizuoti, tačiau prisiminkite, kada paskutinį kartą TV ekrane matėte menininką? Jei ir matėte, tai greičiausiai buvo koks nors drabužių dizaineris, anksčiau vadintas „kriaučiumi“. Man kartą prieš akis šmėkštelėjo S. Parulskio veidas. Ir viskas. Poe-tai, rašytojai, dramaturgai, tapytojai, teatro aktoriai... Nesulauksite. Vien olialia pu-pytės, zvonkės, mijos, oksanos ir kitos plačia erudicija plačiai pagarsėjusios personos, galinčios tautai pasakyti daugiau nei Just. Marcinkevičius, D. Banionis, A. A. Jo-nynas, M. Martinaitis, V. Kukulas, J. Aputis, K. Saja...

Beprotiškai knieti užsisklęsti savyje, nematyti, negirdėti. Tačiau reikia šaukti – gal išgirs, atsitokės. Juk ne tik tobulas eilėraštis turi pabaigą. Tokia tad savi-gyna.

DALIA SRUOGAITĖ

Atminties archeologija

Suėmimams nebeprisikartojus, gyvenimas mieste vėl tarsi aprimo. Dar kelis kartus buvau nubėgusi pas Krėves viena, nebebijodama netikėtumų. Netrukus juodu grįžo į mūsų gatvę, tik ne į savo butą, o prisiglaudę gretimam name pas teisėją Vytautą Mykolaitį, mūsų gimnazijos Tėvų komiteto pirmininką. Saugumo sumetimais buvo nutarta Krėvę išvežti į kaimą, pas ūkininką prie Maišiagalos. Tuo pasirūpino prof. Antanas Salys. Patį vidurdienį prie mūsų namo privažiavo vieninkis vežimas, priverstas šiaudų, toks sujauktas, netvarkingas, lyg vištų iškapstytas. Krėvė, apsilikęs nutriušusiais kailiniais, su kaimietiška kepure, laukė tarpdury. Keli sąmokslininkai, tarp jų mudvi su drauge,ėjome sargybą. Reikėjo saugotis tarnaičių, kiemsargių, praeivių, galėjusių atpažinti rašytoją. Anas slapstymasis Žvėryne buvo natūralus, o dabar bėgimas vogčiomis iš sostinės labai sunkiai prisilgė ir Krėvę, ir mus, jį belydinčius. Vienintelis ir didelis visų džiaugsmas buvo tik toks, kad jis pravažiavo pro gestapo rūmus, pro jo kalėjimo celes, ginkluotų sargybinių saugomas. Pravažiavo vokiečių nepastebėtas, savųjų parsidavėlių neatpažintas.

Po kelių savaičių bėglys vėl sugrįžo į seną vietą, nes jam ir kaime nepasisekė užsimaskuoti. Atpažino jį studentas, visai ne laiku pasipainiojęs tame nuošaliame kaimely. Dabar jo laukė automobilis, turėjęs nuvežti pas dukrą į Panemunę, prie Kauno, kur jau buvo nuvykusi jo žmona. Atvažiavo jaunas uniformuotas miškininkas Algirdas Končius, o Krėvę lydėjo taip pat miškininkas Povilas Vilkus ir mano mama. Mūsų žvalgyba, patirties pamokyta, buvo vėl strategiškai išsidėsčiusi. Viena stebėjo gatvę iš mūsų Tauro gatvės balkono, kita – prie Mykolaičių namo durų, o aš laukiau prie mašinos. Krėvei reikėjo tik perbėgti skersai gatvę. Kai gatvė ištuštėjo, davėm ženklą, ir Krėvė su mama bei Vilkumi smuko pro duris. Tik nežinia iš kur, visai nepastebėta, po mūsų balkonu atsirado žmogysta, seniai turinti ryšių su vokiečiais. Bėgliai, žmogystos nepastebėję, jau drožė per gatvę, o mudvi su drauge taip ir nutirpom: nei bėgt, nei rékt, kaip toje lietu-

Tęsinys. Pradžia 2010 m., Nr. 2

viškoje patarlėje... Pradėjom mojuoti mus stebinčiai balkone, toji, žaibiškai susivokusi, žmogystą užkalbino, o aš beveik stumte įstūmiau visus tris į automobilį. Motoras jau buvo užvestas, nebuvo laiko atsisveikinti, ir Krėvė trečią kartą paliko Tauro gatvę. Jį priglaudė pulkininkas Konstantinas Žukas Aukštojoje Panemunėje, Krėvaitės ir jos vyro kaimynystėje.

Kitą dieną grįžusi mama pasakojo apie jų kelionę. Krėvė buvo apmuturiuotas skara ir atrodė kaip kaimo močiutė. Visi trys palydovai gerai mokėjo vokiškai, o miškininkų uniformos, kaip ir visos uniformos, vokiečiams kėlė pagarbą, todėl du kartus lengvai pro sargybinius prasmuko. Mama turėjusi vaidinti „lengvo žanro“ moteriškaitę, linksmi flirtavo su Končiumi ir besišypsantys kareiviai jos netikrino...

1943-ųjų Kūčios buvo itin liūdnos. Mama pakvietė savo kolegę istorikę dr. Mariją Krasauskaitę, mano draugę, Ireną Ladigaitę, o Baliui buvo padengta vieta gale stalo. Naujuosius metus sutikti mus pasikvietė Mykolaitis-Putinas su ponija iš gretimo namo. Tame name gyveno ir kitas Mykolaitis – Vytautas, teisininkas, Živilės tėvas. Šios abi Mykolaičių šeimos, Balį suėmus, rodė mums daug dėmesio ir širdingumo. Živilės mama buvo puiki šeimininkė ir nuostabi virėja, anais pusbadžio laikais visada mokėjusi pagaminti kone šventiškus pietus, kuriais dažnai ir mane vaišindavo. Pas juos ne sykį pasikviesdavom savo vyresniuosius draugus, kurie taip pat būdavo gardžiais pyragaičiais pavaišinti. Kartais pasukdavom patefono rankeną, pasigirsdavo šokių muzika. Abu Mykolaičiai diskretiškai užsidarydavo kitame kambaryje.

Jauniems, nors ir žiauriai okupacijos laikais, linksmumo netrūko, norėdavom ir paišdykauti. Kartą surengėm „skarmalių“ balių. Sugužėjom pas Mykolaičius kiekvienas kaip išmanėm apsiskarmalavęs. Labiausiai mums patiko Jurgio fantazija: atšlepsėjo jis į trečią aukštą batus prisirišęs prie kojų padų. Alfo kišenės buvo prigrūstos sausų žirnių, – jais mus vaišino ir labai rimtai įtikinėjo, kad tai esąs pats sveikiausias maistas.

Pas Vincą Mykolaitį-Putiną gyveno jo žmonos giminaitė Hortenzija Balčiūnaitė, Hortute ar tiesiog Ortute vadinama. Pas ją rinkdavosi jos amžiaus jaunimas ir kartais mus, keleriais metais jaunesnes, pakviesdavo praleisti popietės. Man tai buvo atotrūkis nuo skaudžios kasdienybės, kurią vis labiau ėmiau jausti gėstant viltims, kad Balys sugrįš. Su Hortute nedraugavom, tačiau susitikusios nevengėm pabendrauti. 1943–1944 metų žiemą Vilnių apklojo minkštas purus sniegas, kuris priminė vaikystę, kai taip smagiai jame voliodavomės. 1944 m. sausio 2-ąją, sekmadienį, po tradicinio koncerto filharmonijoje su Jurgiu ir Algiu nukūrėm į „Vaidilos“ teatrą ir pataikėm į trečią „Svetimų plunksnų“ veiksmą. Iš ten jau didesnė kompanija, mat prisidėjo Džonis, Hortutė ir Jurgis Jurginis, dar vakarui neužslinkus, nežinojom, kur dėtis, ką daryti. Pasibastę po Zakretą (dabar – Vingio parkas), mudvi su Hortute nenoromis, linksmų draugų lydimos, jau neva traukėm namo. Kažkas stumtelėjo mane ant Tauro kalno į pusnį, visai priešais mūsų balkoną. Tuoj pat visa šauni, filosofiškai nusiteikusi draugija tapo išdykėliais-padūkėliais. Prausėm vienas kitą sniego gniūžtėmis, kol nosys pavirto į burokus. O čia dar Jurgis ir Hortutė užtraukė dainelę, tad bliovėm ir mekenom įsmigę į sniegą, net pats vyriausias Jurginis prarado savo direktorišką povyzą – būsimasis akademikas tada dirbo „Lietūkyje“. Žinoma, visą dieną burnoj nieko neturėję, apsilmom ir pradėjom gaudžiai spoksoti į „didįjį poną“, tebevaldantį maisto sandėlį, ir jis, mus supratęs, pasikvietė į savo butą.

Taip dainelę užbaigėm pas Jurginį, kepdami rojaus gardumo blynus, ragaudami gruzinišką konjaką „Šamchorą“ ir begėdiškai naikindami Tauro kalno di-

dumo kumpį. O linksmybių uždangą nuleidom su Hortute, visų kėdžių atkaltes apkabinėdamos tais pačiais rojaus blynais. Tai tik vienas epizodelis iš mūsų „bohemos“, – buvom kupini jaunatviškos energijos, kurios nei karai, nei asmeniškios nelaimės neįveikė. Tą blynų balių prisiminė ir Hortutė („Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną“, p. 440), taip pat Jurgis, jau JAV rašytame laiške kiek pasišaipydamas iš padūkusių mergiočių, tarsi pats tenai būtų lyg švelnus katinėlis tūnojęs.

Vincą Mykolaitį-Putiną senokai pažinojau, bet labiau iš tolo, nes jis nebuvo dažnas mūsų namų lankytojas kaip Krėvė, Vaclovas ar Viktoras Biržiškos, Albinas Rimka ir kiti Baliui bei mamai artimi profesoriai. Visada mandagus, korektiškas, tvarkingas, išlygintu kostiumu, kaip ir „išlyginta“ laikysena, jis vis dėlto ryžosi gana pavojingam žaismui. Pasikvietė kartą jis mamą ir mane arbatėlės, – buvo surengęs kuklų priėmimą žymiam naciui Kurtui von Pritzwaldui Stegmannui, vokiečių kalbininkui, atsiųstam į Lietuvą, uždarius Lietuvos universitetus (jis aprobavo dėstytojų rengiamus mokslo darbus). Su tuo naciui jis norėjo pasikalbėti Balio reikalu ir parodė tikrai didelę drąsą. Putinas aiškino, jog Balys turėjo Miuncheno universiteto doktoratą, kad propagavo Lietuvoje vokiečių kultūrą ir į politiką nebuvo įsivėlęs. Užtarėjui antrino ten pat buvęs Vytautas Mykolaitis ir kiti keli profesoriai, kurių, deja, nebepprisimenu. Mama, žinoma, emociškai įtikinėjo, kad Balys nekaltas, ir prašė paveikti gestapą, kad Balį paleistų. Stegmannas nieko nepažadėjo, tik ramino: „Jis yra Sopote, manau, laikinai.“ O Sopotas buvo garsus kurortas prie Gdansko, anaipol ne baisusis Štuthofas.

Vakaro nuotaika buvo gana rami, gal kiek įtempta. Stegmannas, tikriausiai norėdamas nuslusti nuo jam nemalonios įkaitų temos, keletą kartų kalbino mane, o arbatėlei pasibaigus nei iš šio, nei iš to pakvietė į rytdienos spektaklį teatre. Aš turėjau proto mandagiai atsisakyti. Buvau ant jo iširdusi, nes dar prie stalo, paklausęs, kiek man metų, pavadino mane „Backfisch“, atseit pusmergė...

1943–1944 m. žiemą kas sekmadienį su draugais ėjom į simfoninius koncertus filharmonijoje. Vilniaus inteligentijai ir studentams jie, kaip ir teatras, buvo tarsi atlaidai, šventiškas katarsis. Muzikos mokyklos mokiniai gaudavo kontramarkių, tad mums, merginoms, buvo didelė lengvata, nedaug tų reichsmarkių turinčioms.

Daug kebliau buvo patekti į Vilniaus teatro dramos ar operos spektaklius, nes be bilieto neįleisdavo. Įsigudrinom tada įsprukti pro užkulisio duris, arba, vienai užkalbinus bilietų tikrintoją, kitos smukdavom į vidų. Sėdėdavom burmistro ir jo svitos kėdėse pirmoj eilėj, nes tie ponai labai retai spektakliuose pasirodydavo. Rūpėjo ir į repeticijas patekti, nes jau buvom nepagydomos teatro sirgalės. Žinoma, tada reikėdavo slapstytis, dažniausiai ložėse, pritūpus tarp kėdžių. O vieną kartą pačiam repeticijos įkaršty kažkas tik capt mane ir draugę už „kalnierių“ – ir nučiuopo mus pats teatro administratorius, kaip kokius vaikigalius svetimam sode obuoliaujančius. Tada nusprendėm susidraugauti su vyriausiuoju teatro sargu, regzdomos šneką apie triušius, kuriuos kartu su „Sukulto ąsočio“ „veikėjomis“ – tikromis vištomis jis laikė teatro pastogėje. Pro jį per užpakalines duris mes jau saugiau prasmukdavom į žiūrovų spūstį.

Buvom pasirinkusios savo aktorius, dėl kurių dūšaudavom, ir būtinai reikėjo juos pamatyti visuose spektakliuose. Tarp jų buvo Henrikas Kačinskas, Antanas Škėma, Stepas Jukna, Juozas Palubinskas. Žavėjo ir „šposininkas“ režisierius Romualdas Juknevičius, kuris bene kiekviename savo statytame spektaklyje nelauktai išlįsdavo ir suvaidindavo epizodą visai kaip garsusis Hitchcokas savo filmuose.

O Balio reikalai nejudėjo. Bandė padėti ir Marytė Nemeikšaitė. 1944 m. sausio 8-ąją mums su mama dar tebebūnant Kaune, vedėsi ji mane į kažkokią vokiečių valdovišką tvirtovę, pas labai aukštą nacių pareigūną von Fritchą. Išmeke nau jam jau iš anksto sudėliotą mintyse prašymą, kad Balys būtų paleistas, o jis gana nemandagiai parodė mudviem su Maryte duris... Vis labiau aiškėjo, kad dėl įkaitų į jokias vokiečių įstaigas neprisibelsim. 1944 m. balandžio pradžioj mūsų niūrius namus praskaidrino Beatričė Grincevičiūtė, atvykusi į Vilnių su Baliu Dvarionu koncertuoti. Visada optimistė, jautri ir miela Bea atnešė mums daug šviesos, pati jos nematydama. Nakvojo ji mano kambary, ir sugulusios mudvi ilgai tauškėjom apie poeziją, dainas, apie muziką. Bea norėjo į savo repertuarą įtraukti poetų eiles, kurioms muziką sukursias B. Dvarionas, todėl tą naktį deklamavau jai Aistį, Miškinį, Nagį ir kt. Labiausiai jai tiko Henrikas Nagys, ir ji tuojau pradėdavo niūniuoti jo eilėraščius melodiją, čia pat švystelėjusią mintyse.

Su Bea visada buvo smagu, niekad neužkliuvo jos aklumas. Atrodė, jog ji mato net spalvas, pati namie gaminosi maistą, kepė pyragus, pati apsipirkdavo, pati keliaudavo po miestą ir aiškindavo, pro kuri pastatą praeinam. B. Dvarionas, draugų ir pažįstamų vadinamas Bolka, tąsyk buvo gana linksmas, net surengė mums mini koncertą mano kambary ir pokštavo panašiai kaip Victoras Borge prie fortepijono. Nesu tikra, bet aš lyg prisimenu, kad tada Bea pirmą kartą padainavo Balio Dvariono „Žvaigždutę“, specialiai jai sukurta.

Kitą kartą, mamos pakviesta, ji koncertavo mūsų gimnazijoje. Mergaitės, norėdamos jai už dainas padėkoti, atnešė didžiulę kvepiančių alyvų puokštę. Įvyko nemalonas konfliktas. Mokytoja Marija Skardžiuvienė griežtai uždraudė puokštę solistei dovanoti, esą akloji jos nematys. Tik mama, turėdama direktorės autoritetą, didžiam Skardžiuvienės pykčiui, įsakė mergaitėms alyvas Beai įteikti. O kaip tada Bea džiaugėsi! Apkabinus puokštę uostė, glostė, išbučiavo mergaites, sakydama, kad be galo mėgstanti gėles, ypač taip gaiviai pavasariu kvepiančias alyvas.

Skaudžiai išgyvenom žydų tragediją. Beveik visos pažįstamos lietuvių šeimos vienokiu ar kitokiu būdu stengėsi juos gelbėti ar bent jiems padėti. Kartą, grįžtant su Džoniu iš Kauno į Vilnių, Marytė Nemeikšaitė paprašė palydėti vieną gražią apyjaunę poniją labai juodais plaukais. Nežinojom, kas ji tokia, tik jutau, kad mums patikėtas uždavinys buvo gana pavojingas. Su ja kelionėje visai nesikalbėjom, radę tuščią vietelę traukinį pasodinom, o patys, netoliese stoviniuodami, taip pat tylėjome. Laimingai pasiekėm Vilnių, stoty mus pasitiko Algis. Nepažįstamoji vis labiau balo, matyt, nervinosi, dar vieną palydovą gavusi. Mes, linksmi tarpusavy čiauškedami, vedėmės ją Vilniaus senamiesčio gatvėmis iki nurodyto adreso. Ir tik tada mane suėmė baimė: kur aš ją dėsiu, jei niekas durų neatidarys? Ilgai spaudinėjom skambutį, beldėm krumpliais, net kumščiais į sunkias, geležim apkaustytas duris. Ponia, prisispaudusi prie sienos, išgąstingai žvalgėsi ir, neabejoju, taip pat baiminosi, kaip ir aš. Mūsų visų palengvėjimui, durys prasivėrė, o už jų stypsanti žmogysta, pamačiusi atvestąją, tuoj pat ją ištraukė į aklinais juodą koridorių.

Vokiečių kareiviai, jau nebe studentai, kurie pirmieji buvo išgrūsti į frontą, bet kaimiečiai ar paprasti darbininkai, pradėjo gatvėse vis įžūliau užkabinėti merginas. Švelnesnių studentų greit atsikratydavom, užmezgusios kalbą apie muziką, ypač apie *Hausemusik*, sužadindamos jiems namų ilgesį, nostalgiskas mintis, nes, kaip patyrėme, kone kiekvieno vokiečio inteligento namuose buvo muzikuojama: jaunimas ir vyresnieji grodavo įvairiais instrumentais, sudarydavo šei-

myninius kvartetus, kvintetus ir taip leisdavo savaitgalius. Kas kita buvo bendrauti su prasčiokais, jokios pagarbos muzikai neturinčiais, pašnekesys apie kokią nors kultūrą jiems nieko nereikšdavo. Mūsų draugai svarstė visokius būdus, kaip nuo jų apsiginti. Vienas siūlė dviem pirštais durti vokiečiui į akis, kitas – nešiotis kišenėje smėlio saują ir iš visų jėgų žerti užkabinėtojiui į veidą, trečias draugas, rodos, Algis, patarė nešiotis valgomąją šakutę, kurios aštriais galais turėtumėm smogti vokiečiui į pažandę. Pasirinkom šakutės variantą ir vaikščiojom jau drąsios gatvėmis su paruoštu ginklu, paslėptu tada tokioje madingoje „muftoje“ (movoje). Ne, šakutės panaudoti nė vienai neteko, ir nemanau, kad, tikram pavojui ištikus, būtumėm išdrįsusios ja gintis. O Algis nešiojosi tikrą ginklą – kastetą, kurį man slapta parodė.

Vieną popietę užsuko pas mus teisininkas Juozas Liudžius ir iš Kauno atvykęs dr. Juozas Nemeikša. Pasitarę su mama, jie pakvietė mane ir tąkart buvusius draugus Jurgį ir Alfą aplankyti vaikų lopšelyje „Bokšto požemiuose“, rodos, Subačiaus gatvėje. Nors mums buvo neaišku, kodėl į tuos požemius esame kviečiami, neklausinėjom... prisijungėm prie grupės. Mat anais laikais jaunimui buvo diegiama pagarba vyresniesiems, buvome mokomi nesikišti į jų kalbas, neprieštarauti.

Patekom į mūrinio pastato pusrūsį, kurio nedideli, gerokai murzini langeliai buvo paluby. Tik skaidrios saulės spinduliai atkakliai skverbėsi į patalpą, nušviesdami patupdytų ant naktinių puodukų baltas mažų padarėlių galveles. Visi buvo mėlynom akutėm, baltais marškinėliais apvilkti, atrodė kaip angeliukai iš Šv. Povilo ir Petro bažnyčios. Tiesa, viena galvelė buvo tamsi, beveik juoda. Malonios slaugės ar prižiūrėtojos aprodė baltas miegamojo loveles, vos telpančias siaurame tarsi koridorius kambary, skurdžią, bet švarią virtuvėlę ir mažą žaidimų kambarėlį, kuriame pasieniais sudėlioti aprinti žaisliukai, kelios nupešiotos lėlytės, bespalvių „kaladėlių“ krūvelė. Mama ir jos palydovai labai įdėmiai viską apžiūrėjo, o Jurgis su Alfū sekė iš paskos, ir man atrodė, kad jų dviejų nosys buvo keistai surauktos...

Grįžus namo girdėjau, kaip mama su tais dviem Juozais ilgai svarstė, kur padėti dvi mažas mergytes. Vienai vietos tame lopšely būtų atsiradę, abiem, deja, – ne, o išskirti sesučių ypač nenorėjo dr. Nemeikša. Ir dar nugirdau, kaip jie „rinko“ joms vardus: Rūta, Mėta, Eglė?..

Mieste buvo įvesta komendanto valanda, „Polizeistunde“, – nuo 20 val. draudžiama vaikščioti gatvėmis. Sutemus namų langai turėjo būti aklinais uždangstyti, kad joks, net silpniausias, šviesos spindulėlis neprasisiverbtų. Vis dažniau vakarais matėme šviečiančias kulkas, švilpiančias už miesto. Vis didėjo Vilniaus gyventojų nerimas, slėgė neįtikojamas nežinomybės laukimas.

1944 m. gegužės 24 d., grįžusi iš muzikos mokyklos, Balio kabinete radau Jurgį, Alfą ir Antaną Rūką, skubiai kraunančius iš lentynų knygas į dėžes. Kodėl dėžės buvo paliktos tame pačiame kambaryje, nebandžiau klausinėti, nes jie, vyresni, turėjo žinoti, ką daro. Tik daug daug vėliau, jau JAV, Jurgis paaiškino, kad jie buvo sumanę viską atiduoti kažkuriai bibliotekai. Tačiau tos dėžės taip ir liko sukrautos kampe.

Bene paskutiniame į Vilnių laiške Balys prašė mamos, kad gautų iš Vilniaus komisaro Hingsto raštą, liudijantį, jog jis niekuo nekaltas, ir notaro patvirtintą šį raštą jam atsiųstų. Apie tai mama pasakojo: „Jautėsi, kad režimas Štuthofe kiek paio... Nustebusi dėl tos misijos, bet, pasitarusi su Mykolaičiu [greičiausiai su Vytautu – D. S.] ir kitais draugais, padrąsinta gandy, kad Hingsto ir gestapo viršininko santykiai blogi, nuėjau. Nuostabiai mandagiai Hingstas man tokį raštą davė. Patvirtinus notarui, nusiunčiau Baliui, bet jis jo negavo.

Pas Hingstą esu buvusi ne vieną kartą, todėl dabar nežinau, ar šio, ar kito vizito metu, būdama jo audiencijos kambary, pamačiau, kaip prasivėrė durys. Kažkas, už jų stovėjęs, iškišo ranką ir laikė mano pusėje durų rankeną. Man ta ranka sukėlė šiurpą – budelio ranka! Ir kai tik į kambarį įėjo tas Herr Maurer, man dingtelėjo, kad tai buvo vienas iš Pirėupių kaimo žmonių žudikų... O Hingstą teko pažinti dar pačioje okupacijos pradžioje. Į mūsų butą buvo įsiveržęs vokiečių būrys, tarp jų jau teatre matytas Hingstas. Apžiūrėjo butą, virtuvėje net pakėlė puodo dangtį, kuriame virė rauginti kopūstai. Pamatęs neturtą, buto nerekvizavo, o aš tą buvusį mėsininką apžiūrėti galėjau...“

Apie paskutinį mūsų pavasarį Vilniuje 1944 m. mama rašė: „...visą pavasarį vokiečių armija traukiasi į Vakarus. Tvarka LDK Birutės gimnazijoje paio. Teko gelbėti mokytojus ir mokines nuo suėmimų ir priverstinio vežimo darbams į Vokietiją. Kaip gimnazijos direktorė, duodu fiktyvius pažymėjimus, leidimus išvykti iš Vilniaus tariamai mokyklos reikalais, rūpintis baigiamaisiais egzaminais. Vokiečiams reikalaujant pristatyti abiturientų sąrašus – jiems skubiai reikalingi darbininkai karo pramonei – su gimnazijos Tėvų komiteto pirmininku teisėju Vytautu Mykolaičiu nutarėm sustabdyti atestatų spausdinimą ir teisintis negali pristatyti jiems tų atestatų, nes jie laiku neatspausdinti. Reikėjo tenkintis mašinėle rašytomis „kopijomis“. Su jomis mūsų buvusios mokinės turėjo paskui vargo stodamos į Vokietijos, vėliau – į JAV universitetus. Tačiau nė viena nebuvo paimita darbams ir nė vienai dėl to durys į aukštąją mokyklą nebuvo uždarytos.

Dieną naktį slėgė mintis apie Balio likimą, baimė dėl Dalios saugumo. Ji jau prieš metus buvo baigusi gimnaziją ir dirbo Vilniuje vaikų darželyje, kartu ir pogrindyje. Atostogoms prasidėjus, abi nuvažiavome į tėviškę nebūdamos tikros, ar gestapas mūsų neseka...“

Paskutinė mano diena Vilniuje buvo 1944 m. gegužės 30-oji. Aštuntą valandą ryto Dominikonų bažnyčioje vyko pamaldos už Algirdą Jakševičių, suėjus trejiems metams nuo jo mirties. Bažnyčios grūstyje mačiau daug aktorių iš „Vaidilos“ ir Vilniaus dramos teatrų, daug pažįstamų, mūsų vyresnius draugus Jurgį ir Džonį, su kuriais atsisveikinom vasarai iki rudens. Su Alfu atsisveikinom ankstyvą popietę, paslaminėję po miesto senamiestį. Irena ir Živilė jau buvo išvykusios iš Vilniaus. Bene tikrasis atsisveikinimas su Alfu buvo gegužės 29 dieną. Mano Svečių knygoje yra išlikęs jo pamąstymas: „Aš visuomet išvažiaavęs sugrįždavau, bet dabar mano kaktoj visai susimaišė ir atsirado milžiniškas noras negrįžti, taip sau be prasmės, Tu vis dėlto grįši, nes dar daug bus laiko išeit ir negrįžt, kuomet galėsi sakyti: „Ak kaip gera man nieko nebeklausti, niekuo netikėti ir abuoją žvilgsnį į žvaigždes pakelti.“ Vilnius, 1944 m. gegužės mėn. 29 d.

Keista pavasarį. Net tylu! Kieme pjaunasi šunys.“

Birželio pirmą dieną traukiniu mama ir aš važiuojam į Kauną. Žinoma, reikėjo iš Vilniaus Gebietskomisaro gauti leidimą. Išdavė mums iki rugsėjo 15-os dienos „Wilna–Viekšniai“ ir atgal. Kartu važiuoja Vytautas Mykolaitis su poniu ir Jadvyga Čiurlionytė. Jadzė, prisėdusi prie manęs, ėmė pasakoti apie senovines lietuvių liaudies dainas, sakė, kad būtina jas užfiksuoti, nes dar 1941 m. atplūdusios iš sovietijos melodijos pradėjo vis labiau sklisti ne tik miesčionijoje, bet ir kaime. Reikia gelbėti mūsų tautosaką, mūsų reto grožio archajišką palikimą. Sakėsi vasarą žadanti keliauti po Lietuvą ir kalbino mane jai talkinti, ieškant senų dainininkų. Tada apie nešiojamuosius mažus magnetofonus nedaug kas žinojo, melodijas reikėjo užrašinėti ranka. Jadzei, turinčiai absoliučią klausą, tas darbas jokių sunkumų nesudarydavo, o man būtų vėl naujas ir įdomus jei ne mokslas, tai bent nuotykis, nes su jaunatviškos dvasios Jadze visada buvo leng-

va bendrauti. Gyvenimas, nors įtemptas ir neramus, žadėjo nesujauktą vasarą, todėl gana rimtai apsvarstėm būsimos kelionės planus.

Kaune mus pasitiko Juzukas. Pas jį ir jo seserį Marytę dabar visada apsistodavom, nes mūsų namely Ramiojoj gatvėj (dabar – Balio Sruogos g.) gyveno žurnalistas Juozas Pronskus ir dr. Valteris Diržys su šeimomis. Mums jau nebebuvo ten vietos. Tą pačią dieną aplankėm Krėves Aukštojoj Panemunėj. Radom juos daug ramesnius, dukters ir žento globojamus, kvepiančiam pušyne, toli nuo bauginančių vokiškų uniformų. Tą patį vakarą mama grįžo į Vilnių. Juzukas, norėdamas nuo liūdnu minčių apie Balį atitraukti, vedėsi mane į teatrą, matėme „Didžiąją mugę“ – „Lohengriną“, lankėmės pas dailininką Antaną Žmuidzinavičių. Dar ėjom į kiną, į jaunimo teatrą... Pasisvečiavau pas jaunystės draugę Verutę Eimaitytę, kurį laiką gyvenusią pas mus ir net geriau už mane prisimenančią vaikiškų dienų išdaigas.

Neužmirštamą įspūdį paliko vizitas pas visuomenės veikėją Juozą Vanagą-Simonaitį, kurį su Juzuku aplankėm birželio 3-iąją. Ten radome ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą diplomata Petrą Klimą, ir žymųjį teisininką, taip pat diplomata Tada Petkevičių, tolimą mamos giminaitį. Tylėdama klausiausi tų labai protingų ir garbių vyrų svarstymų apie Balio bei visų įkaitų gelbėjimo galimybes.

Netrukus rengiausi vykti į Bugius, dar apie joki didžių pasaulinių įvykių artumą ir grėsmę nenutuokdama. Norėdama apsirūpinti literatūra vasaros skaitymams užsukau pas poeto Henriko Radausko žmoną poniją Verą, dirbančią knygų leidykloje, ir gavau nemažą glėbį naujų leidinių. Grįžus pas Marytę ir Juzuką jaučiausi kaip namie. Gal tuo metu net geriau, nes ten tarsi geležinkelio stoty vyko nuolatinis judėjimas, lankėsi jų draugai ir pažįstami, dalijosi karo lauko žiniomis, svarstė Lietuvos likimą. O aš, ištempusi ausis ir išplėtusi akis, klausiausi, nors ir ne viską supraddama. Gera buvo atitolti nuo mamą ir mane slegiančių juodų minčių.

Marytė ir Juzukas Nemeikšai buvo nuostabūs žmonės. Abu nevedę, visą gyvenimą globojo ne tik vaikus našlaičius, bet ir suaugusius, nelaimių ištiktus. Net iš Sibiro tremties daug grįžusiųjų pirmąjį prieglobstį rado pas juos. Puikusiai, vakarietiškai modernus Marytės vaikų darželis vokiečių įsakymu buvo uždarytas, juodu iškraustyti iš šviesaus ir jaukaus buto Putvinskio gatvėje. Dabar jie gyveno netoli Karo ligoninės, kur Juzukas gydė aptemusią akių ar visai aklius ligonius. Ne iš vieno girdėjau, kad tai stebuklingas auksinių rankų daktaras. Jo kišenės visada buvo pilnos saldainių vaikams, o laiškeliu dažnai pasirašinėjo „Žmogutis su barzdele“. Marytė išgelbėjo keletą savo darželio baldelių, ir jos kambary visi sėdėjom ant mažų baltų kėdučių prie tokių pat vaikiškų staliukų. Buvo nostalgiskai jauku, nes aš savo mokslus buvau pradėjusi prie tų pačių staliukų. Balys Marytę vadino „Maryte širdelė“.

Ir iš tikrųjų ji buvo tokios plačios, geros, meilės pilnos širdies, neapsakomo jautrumo visiems nuskriaustiesiems. Vėliau sužinojom, kaip daug ji padėjo Baliui, grįžusiam iš Štuthofo.

Birželio 5-ąją, Juzuko palydėta, išvažiavau autobusu į Šiaulius. Aplankiau ten dr. Domą ir Sofiją Jasaičius, senus mamos draugus. Jie jau mieste buvo sudarę komitetą ir rinko lėšas Baliui ir Jonui Noreikai išpirkti iš Štuthofo. Vis dar tikėta, kad auksas yra visagalis... Pas Jasaičius buvo jauku ir įdomu. Daug jaunimo: jų vaikai Li (Elena) ir Stanis (Stasys), pusbrolis Margeris, du Hanios Lukauskaitės-Poškienės sūnūs ir dar keli. Visi gyveno okupacijos nuotaikomis, kurių buvo daug rimtesnės nei mūsų dar vėjavaikiškame Vilniuje. Vyrukai, kiek

supratau, buvo aktyvūs pagrindininkai, palaikė ryšius su partizanais, kurių veiklą iš tiesų tik dabar pradėjau įsisąmoninti. Tai buvo drąsūs, nebijantys net gyvybę paaukoti patriotai. Už kelių mėnesių sužinojau, kad abu Hanios sūnus vokiečiai sušaudė. Li vėliau rašė, kad vyresnysis Erdvilis buvo sužeistas fronte ir mirė 1944 m. rugpjūčio 6 d. Vokietijoje, o jaunesnysis, Vytenis, po trijų mėnesių žuvo sprogdus granatai. Ona Lukauskaitė sovietų buvo suimta, kalinta Vilniuje, Lukiškių kalėjime, išstremta į Vorkutą. Po Stalino mirties grįžo į Šiaulius ir, kaip visi tremtiniai, patyrė daug skurdo bei pažeminimo. Paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį buvo „Helsinkio grupės“ narė. O dr. Domo ir Sofijos Jasaičių namai buvo kone žydų gelbėjimo centras. Pagalbos besišaukiantiems nelaimėliams jie parūpindavo saugias pastoges pas pažįstamus ir ūkininkus. Dar valandėlę paviešėjau pas tolimą giminaite, bet visad širdžiai artimą Marilę Zubovaitę ir jos vyrą Kolią Dementjevus. Visi nukulniavom į literatūros vakarą, kuriame dainavo Bea, pianinu skambino Balys Dvarionas, o svyruojančiai rašytojai Liūnei Janušytei skaitant skubiai nuleista scenos uždanga...

Vėlai vakare Šiaulių stoty sėdau į traukinį. Liūdnoka buvo tuos šaunius žmones, tą gražų jaunimo būrį palikti ir keliauti į senų žmonių prieglobstį Bugiuose. Pralėkė Papilė, Akmenė, Daubiškiai. Iš traukinio išsiritau 4 val. ryto snaudžiančioj Viekšnių stotelėj ir pėstute patraukiau žaliu lyg pati pieva keliuku. Netrukus mane pasitiko dar žiovaudamas Bugių darbininkas Antanas ir kumelaitės Cipkos traukiamu vieninkiu greit įdardėjom į vos pradedantį busti kaimą.

Tą dieną sužinojom, jog prasidėjo anglų invazija į Prancūziją. Tai buvo 1944 m. birželio 6-oji. Bugiuose dienos buvo ramios, man net nuobodžios, tad dažnai dvi-račiu dumdavau į Viekšnius. Ponia Biržiškienė, trijų profesorių motina, jau buvo amžiams atgulusi Viekšnių kapinaitėse, todėl nebeužsukau į jos namus, kur anksčiau kieme, prie malkinės, visuomet pastatydavom arklį, nuvykę į miestelį su reikalais. Tiesa, ištikimosios tarnaitės Anusė ir Elzikė dar Biržiškų name tebegyveno, bet mane traukė pažintys su jaunesniais žmonėmis. Štai šventėm Viekšnių gimnazijos (anksčiau buvo tik progimnazija) 33 metų sukaktį ir pirmosios laidos išleistuves su prideramomis iškilmėmis ir gausiomis vaišėmis. Pasigesta tik kompozitoriaus Jeronimo Kačinsko, lankiusio šią progimnaziją ir žadėjusio pabaigtuvėse dalyvauti. Buvo ir muzika, ir šokiai, ir dainos, ir daug daug linksmybių, gavinusių gražios ateities viltis.

Dažnai skambindavau gimnazijos fortepionu, nes rudenį buvau pasiryžusi muzikos mokykloje persokti bent vieną kursą. Užsukdavau į netoliese esančią Viekšnių ligoninę, kurią prof. Mykolas Biržiška pastatydino savo tėvo atminimui. Čia daktaras Benius Jankauskas ir jo seserys pavaišindavo arbata su uogiene. Tauškėdavom apie nelabai rimtus dalykus, apie karą visai neužsimindami. Vasara žadėjo daug įdomybių.

Birželio vidury atvažiavo mama ir teta Zosė (Sofija Gedviliene) su penkiamečiu sūneliu Gabriuku (Gabrieliumi). Dienos buvo skaidrios, kažkas kažkur kariauvo, jokios invazijos mums negrėsė. O vis dėlto pradėjo atklysti žinių apie frontą. Mama atsiminimuose rašė:

„Išgirdus aliarmingas žinias apie rusų fronto pajudėjimą, išvykau į Vilnių (liepos 1 d.). Vilnius – panikoje. Pilna pabėgėlių iš Minsko. Pasirašiau algų lapus Birutės gimnazijoje. Raštvedys J. Banys pasakė slaptą džiaugsmą, kad jau bolševikai artėja prie Vilniaus. O gimnazijos sargas, man patikimas (M. K. Čiurlionio sesers sūnus Stasys Chomskis, LDK Birutės gimnazijos paveldėtas iš prieš tai mano vadovaujamos IV Vilniaus mergaičių gimnazijos su lenkų dėstomąja kalba), pasakė, kad „kiepsko kolo Vitebska“ – t. y. jei rusai jau prie Vitebsko, Vilniui –

pavojus. Mokyklos raštvedys J. Banys, doras, nors ir bolševikuojujantis, bet teisingas tarnautojas, susinervinęs ir išraudęs man tarė: „Ponia, čia jau dienų, valandų klausimas.“ Palinkėjau jam tapti gimnazijos direktorium ir pasakiau, kad bolševikų okupacijos nelaukiu. Palikau Emilei Viezickai (tarnaitei) pinigų (mažai turėjau, nes mane apgavo lenkų darbininkas, uždėjau iš savo algos), ja galėjau pasitikėti, prašiau, kad, jei galės, tegu mūsų bute gyvena ir jį prižiūri, o jei mano vyras grįžtų anksčiau už mus su Dalia, tegu jį rūpestingai pagloboja ir jam padeda. Girdžiu – visi bėga. Namie sumečiau į valizą (su ta pačia atvykau į Ameriką) reikalingiausių daiktų, paėmiau kiek drabužių, Balio, Dalios, savo baltinių, tik nieko šilto, nes tikėjau neilgam iš Vilniaus iškeliaujanti. Į dugną įdėjau išplėštą iš rėmų Vlodo Didžioko tapytą Balio portretą, „Apsiautalo“ mašinraštį, dar kitus raštus ir, pasitarusi su skubėjusiais išvažiuoti Mykolaičiais [Vytautu] ir Puzinu [doc. Jonu Puzinu], nuskubėjau, kaip kažkas sakė, į paskutinį reguliarų traukinį į Kauną. Geležinkelio stotyje žmonės bėgioja sutrikę, ieško vieni kitų, klausinėja visokių informacijų. Mano netvirtai valizai prirėkė virvės – paskolino Puzinas. Jis pasakė: „Tas šniūras mus surišo, greit susitiksime Vokietijoje.“ (Taip ir įvyko, kai spalio vidury atsidūrėm su Dalia Greifsvalde.) Iš Kauno dar patelefonavau Marytei – mūsų paskutinis pasikalbėjimas. Juzuko, rodos, nebuvo Kaune. Marytė baimės pagauta, kad įvykiai juos gali išskirti... Kaune nespėjau sustoti. Naktį važiuoju toliau traukiniu, kuris dažnai stodavo, nes buvo minų pavojus. Paryčiui pamatėm, kaip pagrioviais lėkė nuo geležinkelio bėgių žmogus – sakė, padėjęs bombą... Pasigirdo keli šūviai.

Liepos 2 d. sustojau Šiauliuose. Pas Jasaičius dramatiškas susirinkimas. Keli jauni, sveiki vyrai (tarp jų – Liutikas) tariasi, ką daryti... Beviltiška padėtis. Palikuonys tų, kurie per amžius kraštą gynė nuo priešų, susirinkę Lukauskų namuose, kur 1863 m. sukilėliai tarėsi, išeities neranda. Kalbama apie skubų slėpimą „Aušros“ muziejaus turtų, dokumentų. Ką daryti? Bėgti į Vokietiją? Likti? Susitikau su Noreikiene, kurios vyras buvo su Baliu Štuthofe, – likusi su maža mergyte, – ką daryti? Marilė Zubovaitė apsisprendė su vyru ir dukrele vykti kažkokiu transportu į Vokietiją. Atsisveikinimas gatvėje su jos motina (Niuta), be žodžių, be ašarų – tyliam siaube. (Vėliau sužinojau, kad Marilė niekur neišvyko, su vyro šeima prisiglaudė pas tėvus, jų ūkyje Judreliuose.) Grįžau į Bugius. Sunki atmosfera...

Bugiuose niekas apie frontą negalvojo, dirbo ūkio darbus, valgė rūkytus lašinius, kurių Vilniuje nė su žiburiu seniai negalėjom rasti. Rytais kabinom pusmarškonę košę su riebiu mirkalu, užsigerdami šviežiu, ką tik pamelžtu pienu. (Kaimas gilioj Žemaitijoje neįsivaizdavo, kad mieste mes gyvenom pusbadžiu. Gal todėl senelis Daugirdas man atsiųsdavo siuntinėlių, kurių didžiausią dalį sudarydavo sodo riešutai – mudviejų senas skanėstas, tačiau karo metu jis neužgandindavo ilgesio užkrimsti ko nors stipresnio. Siuntinėliai būdavo tvirtai, rūpestingai mišku tebekvepiančiom lentelėm senelio sukalti.) O mama kepė maistingus plokštinius ir mažais pakeliais siuntinėjo Baliui, nes Viekšnių paštas dar veikė normaliai.

Sužinojom, kad Kornelija Kalinauskaitė atvažiavus vasarai į savo motinos tėviškę – Voverius, netoli Tryškių, ir liepos 9 dieną su tarnaite One pasileidom dvi-račiais jos aplankyti. Jau žinojom, kad Vilniuje rusai, kad Kaunas apgriautas, kad Šiauliai krenta, tačiau pas mus dar visai ramu, o kad dažnai virš Kamanų paskraidų lėktuvai, mūsų negąsdino. Frontas dar labai toli, neaišku, kas ką muša...

Plaustas per Ventą mudvi perkėlė prie Santeklių. O Santeklių plaustas tai ne paprastas keltas per upę, bet jokio mechanizmo nevaromas, tik nuo žmogaus jė-

gų priklausantis, ant dviejų medinių valčių pastatyta platforma iš rąstų. Ant abiejų upės krantų medinėse prielaukose prie ažuolinių stuobrių buvo pririštas ištemptas lynas, kurį užkabinęs kureliu traukdavo plaustininkas, gyvenęs mažoj trobelėj Santeklių pusėj. Dažnai tekdavo ilgokai šūkauti, kol jį prižadindavom. Anksčiau, kai Balys su savo garsiuoju fiatu norėdavo Santeklius aplankyti, užtekdavo trumpai „patriūbyti“ – pagarba automobiliui bemat pakeldavo plaustininką ir jis ristele dumdavo prie savo „mašinos“. Tada dažnai Balys antru kureliu padėdavo perstumti plaustą į kitą kranto pusę.

Anuomet Venta buvo didelė upė, plati, gili, srauni, todėl plaustu keldavosi ne tik vežimai, dviratininkai, bet ir pėstieji. Tiesa, pėsčiųjų plaustininkas nemėgo, vis sakydavo: „Briskit per brastą“, kuri buvo gal už puskilometro, tačiau piliečiai nelabai norėjo slidinėti šlapiais akmenimis... Laimingai pasiekusios kitą krantą, visą parą paviešėjom Voveriuose, svetingai Kornelijos giminaičių priimtos.

Grįžtant į Bugius per geležinkelio pervažą nustebom, kad iš sargo namelio neišbėgo mūsų pasveikinti vaikinai, niekad nepraleisdavęs nė vieno važiuto ar pėsčiojo. Nuo pat mažens jo protas buvo pakrikęs, veidas keistai perkreiptas, tačiau niekam nieko pikta jis nedarydavo, tik, iškišęs liežuvį, mostaguodavo rankom ir kažką „sava kalba“ šūkaudavo. Visi buvo prie jo pripratę, ir jo pasirodymai tarsi tvirtino nuo neatmenamų laikų nekintantį gyvenimą. Netrukus sužinojom, kad pirmomis vokiečių okupacijos dienomis jis buvo sušaudytas, laikantis Hitlerio įsakymo – naikinti visus paliegėlius.

Liepos 19-ąją Kornelija su pusbroliu Vytu mane aplankė Bugiuose. Visi nakvojom daržinėj, ant kvepiančio šieno: apie nosį šokinėjo žiogai ir ausis kuteno maži laukų vabaliukai. Kitą dieną nulydėjau juos dviračiu iki Vieکشnių. Net į galvą tuomet neužklydo mintis, kad po šio pasimatymo išsiskirsim ilgam ilgam laikui.

Mama klausydavo BBC radijo „Gustav Sigfried Eins“ (Geheim Sender) vokiškas laidas, ir jų pranešimai apie frontą pradėjo kelti vis didesnę nerimą, nes aiškėjo, kad vokiečiai traukiasi per Lietuvą. Jau ir kaimynai ūkininkai vis dažniau pas mus užsukdavo pasiteirauti žinių. Nors pavojus vis artėjo, ūkiai ruošėsi rudeniui ir žiemai, krovė į daržines ypač gausų ir gerą derlių.

Pirma liepos pusė prabėgo ramiai, nors jau rimtai pradėjom gaudyti žinias apie frontą. Kažkur toli dunksėjo sunkiųjų pabūklų šūviai, padangėje pasišvaistydavo lėktuvai, kurių dar nemokėjom atskirti – ar tai vokiški, ar rusiški. O kur tų žinių daugiau surasi, jei ne Vieکشniuose, į kuriuos dažnai per pokaitį dumdavom dviračiais su One. Svarbiausias tikslas buvo paštas, – juk vis laukėm laiško iš Balio. Dviratį man parūpino Onė, – tokį didelį vyrišką gremėzdą, bet greitą ir stiprų. Onė sakė, kad kažkoks partizanas jai palikęs, tik dar jai pačiai buvo neišku, ką reiškia žodis „partizanas“. Taigi ir „jodavom“ abi į miestelį, lyg kokių pramogų ieškodamos.

Mama vėliau prisimins: „Mus labai sujaudino žinia per radiją liepos 10-ąją apie atentatą prieš Hitlerį. Valandėlei atgijo viltis, kad karas greit pasibaigs! Stebėjome mūsų kieme buvusius kariškius – kai kurie neslėpė džiaugsmo. Tik vakare paaiškėjus, kad Hitleris liko gyvas, kai kurie veidai pasidarė pilni baimės, bet jokių represijų jiems nepastebėjome...“

Ir visai netikėtai pradėjo kirbėti maudžiantis netikrumas, kurį kėlė į Bugius vis dažniau atsilankantys pažįstami, šiaip niekad čionai neužklysdavę. Sekmadienį, liepos 23-ąją, atkeliavo nuo Kuršėnų seserys Alė ir Donata Pareigyttės, mūsų Vilniaus gimnazijos mokinės. Kuršėnai, Papilė jau aiškiai jautė frontą ir jiedvi rimtai ragino mamą slapstytis, esą rusai smarkiai stumiasi į priekį – netrukus pasieks Kamanas... Kvietė pas savo gimines prie Papilės, kur niekas mū-

sų nepažįsta, niekas neišduos, kad mama – gimnazijos direktorė, „tarnaujanti vokiečiams“. Išveš, sakė jos, visus inteligentus veža. Bet kaip palikti Bugius su visais gyventojais, su senuoju Daugirdu? O Balys vis dar mums parašo į Viekšnius, dar kažkokia viltis spingsi, tačiau raudonosios armijos artėjimas jau darėsi visai realus. Mama apie tas dienas rašė: „Jos kalbino mane eiti su jomis į Kauną, prasmukti pro dar mažai saugomą sieną prie Papilės ir iš ten traukiniu į Kauną. Pagalvojau – gal pasitikti vyrą savo namuose, gal bolševikai, radę mus nepabėgusius, netrems į Sibirą (o dar Vilniuje 1941 m. pati mačiau išvežtinųjų sąrašus, į kuriuos buvome įtraukti) – svyravau. Bet tėvas išsklaidė abejones: „Kam, girdi, patiems lįsti vilkui į gerklę?“ Jis tvirtai tikėjo, kad bolševikai prie Bugių neprieis, o mudvi, išvykusios į Vokietiją, galim su Baliu, grįžtančiu į Lietuvą, prasilenkti...“ O dar su leidimu vykti į Vokietiją buvo galimybė, nes Mažeikiuose tebedirbo kažkokie agentai, verbavę į Reichą darbininkus...“

Staiga nuo kalbų apie orą, derlių, apie kasdienius reikalus pereita prie svarstymų apie politiką, netikrą ateitį. Senelis Daugirdas tvirtino, kad į tokį svieta užkampį kaip Bugiai, o dar prie pat klampių Kamanų, joks frontas neužgrius, be reikalo moterys baiminasi. Tačiau radijas vėl tapo būtinybe, nes tik iš BBC galėjom išgirsti žinių apie įvykius Europoje. Elektros Bugiuose nebuvo, todėl radijo akumuliatoriui pakrauti tekdavo važiuoti į vis dar tebeveikiantį Santeklių malūną, nuo seno vokiečių valdomą. Dažniausiai tą akumuliatorių veždavo Onė, nelabai tokia pareiga patenkinta, murmedama, kad tas marmakelis ją nuolat gaišina.

Žinios iš Balio retėjo, todėl mama nusigaudavo net į Mažeikius, pašte teiraudamasi apie laišką iš Štuthofa. Liepos 25 d. pavežėjau vieninkiu vežimu Pareigytes 6 km, sutrumpindama jų kelionę pėsčiomis į Kuršėnus.

Mama tas dienas taip prisiminė: „Bugiuose dar palyginti ramu. Gyveno čia geri, darbštūs žmonės. Tėvo santykiai su šeimyna buvo artimi, patriarchališki. Tėvas, pareigos žmogus, buvo reiklus, bet teisingas, apylinkėje gerbiamas. Puolimų prieš jį, kaip prieš dvarininką, negirdėjome. Jaudino žinia apie anglų invaziją į Prancūziją. O apylinkė ištuštėjo. Daug artimesnių kaimynų, dvarininkų, jau komunistų išvežti į Sibirą: Sobieslovas Pancežinskis (Pancerzyński), jo giminaitis dr. Eduardas ir pastarojo sesuo Radavičienė su vyru, dailininkė Ona Bagnickaitė iš Santeklių, tolimesnė kaimynė iš Pavirvytės dvaro (mano motinos tėviškės) Nagurskienė. Kai kas, tarp jų ir Halina Pancežinskaitė, iš mums artimiausių Ašvėnų, jau spėjo pasitraukti į Vokietiją. Liko tik Peiliškiuose prie pat Kamanų Danisevičiai. Dar ūkininkai „buožės“ neišvietinti neramiai laukė sovietų grįžimo...“ Girdėjom, kad ir ne taip toli (už kilometro nuo Akmenės stotelės) mano klasės draugės Jadvygos Slonskytės dėdė, nuostabaus žemaitiško Paeglesių dvarelio savininkas, Kostas Slonskis 1941 m. buvo išvežtas į Šiaurę, o puikioji šeiminkė, jo sesuo Stasė, laimingu būdu nebuvo išvežta, bet 1943 m. mirė nuo vėžio. Brolis ir sesuo Slonskiai „gerais laikais“ lankydavosi Bugiuose, ir mes nevengdavome pas juos pasisvečiuoti. Anot mamos, „Bugiai, kuklus, ramus, senove dvelkiantis kampelis, buvo tipingas žemaičių dvarelis. Gyvenamieji namai nekuo tesiskyrė nuo gero ūkininko namo. Žavėjo savo aukštomis liepomis, klevais ir taip pat aukštu kryžiumi, būdingu Viekšnių kapams. Ūkis, kiek atsigavęs nuo bolševikų „nubuožinimo“, atrodė tvarkingas, ir tėvas džiaugėsi ypač geru derliumi, kurį skubėjo suvežt į daržines. Šeiminkės ramiai ruošė atsargas žiemai. Visi norėjo tikėti, kad mūsų kampelis liks karo nepaliestas, nes iš rytų pusės jį saugojo Kamanų pelkės ir likučiai to valstybinio miško masyvo, kuris per amžius skyrė žemaičius nuo latvių.“

Tėvas, sėdėjęs valgomajame prie stalo po prosenelio ir jo šeimos portretais, tvirtino: „Ne, karas praūš pro šalį, vieškelis toli, nelaimė mūsų nepalies...“ O iš portretų, tapytų dviejų buvusių Vilniaus dailininkų brolių Joteikių, žvelgė mūsų lingi Antano Daugirdo, jo žmonos Domicelės Gutauskaitės, sūnaus Rainoldo bei dviejų dukrų Julijos ir Konstancijos veidai, tapyti apie 1800 m. Visi jie sudegė Bugiuose per vokiečių–rusų kautynes 1944 m. spalio 9–11 d.“

Saulė tą vasarą švietė ir švietė. Rodos, nebuvo nė vienos ūkanotos dienos, nė vieno lašelio lietaus. Vieną tokią saulėtą popietę, žiūriu, atžingsniuoja keliuku nuo liepelės tarsi pažįstama žmogysta. Žiūriu ir atsistebėti negaliu: ogi Jurgis Blekaitis! Atėjo nešinas „gamtoj komišškai netinkančiu portfeliuku po pažasčia“ (kaip jis vėliau save laiške apibūdino), linksmi pasakojo, kad negalys šiame krašte su žmonėmis susišnekėti. Paklausęs kelio vieno antro žemaičio, nors ir ištempęs ausis niekaip nesuprato jų aiškinimo, kad ją kur tą žemaičių šnektą!.. Lyg kitos tautos žmogėnai būtų. Taip ir praklaidžiojęs visą pusdienį, vienų nurodomas į kairę, kitų – į dešinę... Džiaugsmingai sutikom Jurgį, nes mūsų kompanijoj nebuvo nė vieno jauno vyro: senas senelis ir senstelėjusi jo žmona Klima (Klementina), teta Zosė su Gabriuku ir mudvi su mama. Be to, jis savas, Balio mokinys, mano mokytojas ir draugas, daug širdies parodęs Balį suėmus. Jurgis, kaip visada šmaikštus šnekorius, labai išsilavinęs, tapo mūsų atgaiva. Dabar jau prasidėjo tikras politikavimas ir pasaulinių reikalų sprendimas.

O vasara brandino išplaukusius rugius, kurie kvėpėjo šviežia duona, pakelių grioviuose skaidrioje saulėje švytėjo raudonos žemuogių kekės. Radijas vis daugiau skelbė apie aljantų laimėjimus, ir mes pradėjom tikėti Amerika. Tik ji galėjo išgelbėti mus nuo dviejų okupantų, tik ji turėjo grąžinti mums laisvę ir normalų gyvenimą. Nors iš rytų pusės jau grumėjo tarsi perkūnija, tarsi patrankos, tačiau mums tie garsai buvo svetimi, nes karo lauko mūsų nebuvome patyrę.

Kai rugiapjūtė pasibaigė, pradėjo užklysti vokiečiai: daugiausia atlėkdavo motociklais su priekabomis-lopšeliais, kuriuose kiurksojo aukštesnio rango karininkai. Jie teiravosi kelio, tikrindami mūsų nuorodas žemėlapiuose. Klima, bijodama didesnių rekvizicijų, juos vaišino, keitė kiaušinius ir lašinius į muilą, cigaretes, degtukus ir dar kažką, o aš išsiprašiau dantų pastos, kurios net Vilniuje seniai nebegaudavom. Praūždavo ir lėktuvai, ir mes iš jų dūzgimo pradėjom atskirti, kuris vokiečių, kuris rusų. Vokiečiai rusiškuosius vadino „siuamosiomis mašinomis“, ir dar išklerusiomis, nes jie tikrai borbėjo tarsi springdami. Vėliau, vienam vokiečių pašautam nukritus, atbėgę kaimynai pasakojo radę užsimušusį lakūną, kuris buvo be batų! Basas! Tąsyk, matydami kasdien šoferių pucinamus vokiečių karininkų aulus, pradėjom tikėti rusų pralaimėjimu, nes jeigu lakūnai basi, tai kokia gi ta šauni jų armija?

Mudvi su One skynėm serbentus ir agrastus sename sode, ruošdamos virti uogienę, mergės kapstėsi daržuose, o vyrai krovė prinokusius javus į daržines, – iki pat stogo.

Aš vis dar lėkdavau į Vieکشnius, į paštą, vis dar laukėm bent trumpo laiškučio iš Balio. Deja, jokios žinutės nebuvo. Kartą, sustojusi klebonijos patvory pripumpuoti dviračio padangos, užtikau būrį šauniai atrodančių pusiau uniformuotų jaunų vyrų. Vieni buvo apsivilkę lyg kažkokios uniformos marškiniais, kiti kareiviškomis kelnėmis, kai kurie lyg ir su kariškom kepurėm. Vienas jų, saulės nurudintas, dailus, su juodais ūsiukais, atsirėmęs į tvorą, čiulpė suktinę. Užkalbino, tik nesakė kas esąs. Pasišvaistėm nerimtom frazėm, kaip daro ką tik susipažinę jauni žmonės. Keista, iš visų tą vasarą matytų vyrų šis veriančių, bet švelnių akių sutiktasis įstrigo mano atminty kaip gera nuotrauka. Ir ką gi – bene

po dešimties metų tas pačias akis pamačiau Čikagoje. Tai buvo Marius Katiškis, partizanas, kuris, beje, taip pat prisiminė tą trumpą mūsų pažintį.

Dienoms besiritant Bugiai jau nebeatrodė pasaulio pakraštys, mažai kam žinoma ramybės salelė. Sodyba, apsupta šimtamečių liepų, buvo gražiai aptverta. Antanas kas pavasarį taisydavo tvoras, tikrai atrodė kaip mažas rojus: tvartai pilni galvijų; arkliai iššukuoti; mūrinė kaulidė, kalvė prie „prūdelio“ prikrauta visokių įrankių; vazaunėje tvarkingai sustatytos rogės, bričkos, pasieniais sukabinėti pakinktai; meistarnė, kurioje aš, maža būdama, „padėdavau“ meistrui obliuoti lentas ir iš skiedrų bei lentelių statydavau mašiną skrydžiui į mėnulį; reja linams krauti ir kultti; ledainė, kurioje po spaliais būdavo sukrauti vasarai ledo luitai, o pusrūsyje daržovių (bulvių, burokų, morkų ir kt.) atsargos; du šuliniai; du perkūnsargiai, vištų, ančių, kalakutų, žąsų pilnas jiems skirtas kiemas. Svirnas, kurį ramstė medinės kolonos (tarp jų vaikystėje su piemenimis rengdavom vaidinimus), su aruodais, „fuchteriu“ ir senoviškomis grūdams sverti svarstyklėmis bylojo apie darniai ir nekintamai čia slenkantį gyvenimą nuo pat senų senovės. Vienoje svirno pusėje buvo atskira kamaraitė, kurioje stūksojo taip pat nežinia kokio amžiaus moliai, prikrauti sunkių akmenų. Dažnai mudvi su One stumdydavom tą „monsterį“, lygindamos drobines staltieses ir paklodes. Ne taip jau paprasta būdavo jį stumdyti – reikėjo gerai įtempti raumenis, kad lygiai ir gražiai iškočiotumėm baltinius, prieš tai patiestus prieš svirną pievoje ir nuolat laistomus vandeniui, kad baltėsi būtų... Kočiotojų uoslę nuolat dilgindavo masinantys rūkytų kumpių, lašinių ir dešrų, sukabintų viršuje, kvapai, kviečiantys čia pat atsirėžti bent gabalėlį... Kartais padėdavom mums Eivelė, su kuria Jurgis turėjo bėdos. Anot Jurgio, ta Eivelė – tikrai graži moteriškaitė, tik kai jau atidaro burną, visas žavesys dingsta... Mat dzūkui Jurgiui vis ta žemaičių tarmė kliūdavo, jis niekaip jos negalėjo perprasti.

Už sodo ir viešininko buvo dar „prūdelis“, kuriame lyg ir žadėta auginti karpnius. Regis, nieko iš to neišėjo, liko tik siauras lieptelis, nuo kurio buvo patogų skalauti baltinius. Tačiau čia pat stūksojo mažytė kalvelė, retai krūmokšliais apaugusi. Vadinta ji kapeliais, nors prie kelių mažų kauburėlių nebuvo nei kryželio, nei paminklėlio. Retkarčiais atsirasdavo naujai supiltas miniatiūrinis kapeilis, papuoštas pievų gėlytėmis, kurių, nudžiūvusių, niekas nenuimdavo, matyt, nebuvo kam aplankyti. Niekas niekada apie tą kalvelę neužsimindavo, lyg didžiausią paslaptį nešiodamas...

Kartą į Bugius Kuršėnų gaisrininkų mašina atbildėjo keistų, daug reikalaujančių lietuvių. Jie nebuvo nei linksmi, nei švarūs, kaip anie, prie Viekšnių klebonijos sutikti... Net baugu buvo prie jų prieiti, nuojausta sakė, kad tai labai žiaurūs žmonės. Anot mamos, jie „grubiai, agresyviai pareikalavo vakarienes ir nakvynės. Tėvas jų paklausė: „O kas jūs tokie būsite? Savi? Raudonieji?“ – Niekas neatsakė. Leidome jiems pernaktoti vokiečių ištuštintame salonuke. Iš kito kambario nugirdau jų pasikalbėjimą. Vienas kitam priekaištavo, kam, girdi, kalbinęs šituose namuose apsisotai, kam tvirtinęs, kad čia rasiąs mergų, o čia tik vyresnioji, pikta, net kalbėti nenori... Aišku, tie žodžiai buvo man taikyti. Kitą rytą neprašyti svečiai išnyko, o mes nesužinojom, kas jie tokie buvo“.

Visi pasidarėm budrūs, nuolat užmesdavom akį į kelią, bėgantį nuo Žemaičių plento į Laižuvą. Mano stebėjimo punktas buvo ant virtuvės stogo, prie kamino, iš kur, lengvai kopėčiomis užsiropštus, matėsi visa apylinkė – nuo miško iki miško. Smagu būdavo ant stogo tupėti ir žvalgytis. Nuo kelio, prie liepelės, suko keliukas į sodybą – tai pagrindinis įvažiavimas. Kitas keliukas, tarp sodo ir daržų, daugiau tik vietiniams žinomas, vinguriavo tarp naujakurių šviečiančių, dar

sakais tebekvepiančių trobesių, kuriuo, jei žinai, kur ir kada pasukti, gali pasiekti Vieksnių geležinkelio stotį. Kitoj sodybos pusėj – galvijų genesys, skiriantis Bugius nuo Ašvėnų, trumpam, gal puskilometro ilgio, skirtas karvėms nuginti į mišką, kur prasideda Kamanos. Tenai, pamiškėje, buvo kumetyno – „Smiltynės“ – sodybėlė su namuku, tvartuku ir malkine kiekvienai šeimai, o kiek nuošaliau – pirtis, kūrenama bene kas antrą šeštadienį. Taigi užklydėlių galėjom laukti tik iš pagrindinio kelio, kuris tuomet dar ir vieškeliu nebuvo vadinamas.

Kartą tupiu ant to stogo ir negaliu atsidžiaugti svaiginančia tylia vasara. Visi darbininkai, kas po krūmu ar medžiu parvirtęs, ilsėjosi pokaičio metu. Švelni saulė pradėjo liūliuoti ir mane, atsirėmusią į kaminą ir spoksančią kaip pelėda, kokios užsižiopsojusios pelytės tykojančią. Nedaug rūko, kad ir mane pokaičio tingis būtų apgalėjęs, jei ne įtartinas jau ne motociklo, bet karinės mašinos burz-gimas, pasigirdęs dulkančiam kely. Ištiesusi kaklą seku: pradums pro liepelę ar suks į mus? Suka į mus! Vokiečiai: keturi ar penki, jau nebesuskaičiuoju. Nusiritu kopėčiom ir lekiu per kambarius, budindama namiškius. Mama jau prie gonkelio. Laukia. Dabar jau mums svarbu pamatyti, kokio dalinio tie atvykėliai. Jei kariuomenės, tai dar neblogai. Su jais galima civilizuotai susišnekėti ir, gerai pavaišinus, lyg svečius išlydėti. Bijojom SS vyrų, juodom uniformom, šviesiaplaukių, dailiai nuaugusių, žiauriom akim, nebeprašančių užkąsti, bet įsakančių krauti į jų krepšius ūkio gėrybes. Jie nekviesti landžiojo po namus ir jautėsi tikri šeiminkai. Žmonių dar jie nebaugino, tik kartą vienas jų atkakliai ragino mane važiuoti kartu su juo į Vokietiją. Nuo to sykio, pamačius SS uniformą, namiškiai patarė man nesirodyti.

Atbildėjo kariškiai žaliom uniformom. Labai žvalūs ir smarkūs, bet elgėsi mandagiai, nes visi buvo kariškiai su laipsniais. Teko juos sodinti prie stalo. Vienas jų prisistatė kaip kapitonas. Pradėjo teirautis, ką mes žinom apie karą, iš kur žinom, ar turim radiją. Radijas stovėjo čia pat valgomajame, nereikėjo nė rodyti. Beregint du svečiai pradėjo sukinėti, „taisyti“, sakė, jis blogai veikia, tai jie pagerins garsą. Jiems išvažiavus pamatėm, kad radijas ne pataisytas, o sugadintas. Tyčia. Mes patys pataisyti nemokėjom, tad vakarais bėgdavom puskilometrį pas kaimyną ūkininką, kurio aparato vokiečiai dar nesuuođė. Tačiau tas kaimyno lankymas ir slaptas žinių klausymas darėsi vis sudėtingesnis, nes vokiečiai jau įsismagino pas mus ir pernaktoti.

Po kiek laiko pajutau, kad Jurgis ėmė nuobodžiauti. Ne taip paprasta miesto inteligentui pritapti prie kaimo darbų, jis pasigesdavo pašnekusių įdomiomis temomis apie teatrą, literatūrą, o čia visos kalbos sukosi apie politiką, karą, orą... Tad nutariau parodyti draugui savo mylimas Kamanas. Siauru, galvijų ištryptu genesiu nužingsniauom mudu iki miško. Ramu aplinkui, tik retkarčiais, vėjelio papurtyti, sučeža pakelės berželių dar lapuotos šakos, kažkur amteli šuva, tik nebegirdėt paukščių. Nejaugi jie jau išskridė? Kažkaip per anksti. O gal išsišlapstė keistų karo garsų išgąsdinti? Net visada narsių varnų padraikėlių nė kvapo. Staiga toptelėjo man galvon, kad šią vasarą Bugių gandrąlis buvo tuščias. Negrįžo į savo gūžtą mūsų kasmetiniai bičiuliai, nevarlinėjo čia pat, už sodo, drėgnesnėse pievose... O juk iš mažens žinojau, kad laiminga ta sodyba, kurioje apsigyvena gandrai. Toks negeras jaudulys įsimetė į širdį.

Kamanų pakrašty ištarpę, išsišakoję medžiai, kaip dera sodriam miške, kiek paėjęjus gilyn – retėja, traukiasi, mažėja. Atsiveria vis tuštesni plotai. Jurgis sustoja, lyg pats vieniša pušele pavirtęs. Keistai žvalgosi ir kužda: „Kaip tylu!.. Kaip bauginančiai tylu...“ Kas jį taip baugina? – galvoju ir bandau jį vesti, pasišokinėdama ant linguojančių samanų ir kiminų kupstelių. O jis traukiasi atbu-

las. Rodau jam vaivorų uogas, sakau: „Paragauk, pasijusi kaip debesų pūkuose beskrajojąs...“ Nuskinu gailių šakelę – „pauostyk, apims tave neapsakoma svai gulio palaima...“ – „Ne, ne! Nenoriu! – kratosi Jurgis ir maldauja: – Grįžkim.“ Kai vėl atsидūrėm genesy, draugužis prisipažino, kad dar niekad tokios kurčios tylumos baimė jo nebuvo nusiaubusi.

Artilerijos dundesys artėjo, tačiau, kaip mums rodėsi, dar labai toli, gal apie Papilę ar Dabiškius. Naktimis praskrisdavo vis daugiau lėktuvų, o dangus puošėsi tarsi ore pakabintomis žvakėmis. Dar nebuvo baugu, ir mes bėgdavom į keliuką tų niekad nematytų stebuklų žiūrėti, net jais gėrėtis. Kamanų pelkė, nežinantiesiems kūlgrindų, buvo nepereinama, nepravažiuojama. Kuri gi armija pasirinktų siaurą kaimo kelią, vedantį nuo Santeklių pusės, savo sunkiems pabūklams gabenti? Ne, tokia galimybė buvo neįmanoma, ir mes vis jautėmės saugūs didžiųjų Europos įvykių stebėtojais.

Staiga ramią mūsų nuotaiką visiškai sudrumstė būrys lietuvių, kurie pasisakė esą Viekšnių partizanai. Liepė jie seneliui kinkyti porą arklių ir su vežėjais išvarė į pafrontę. O kur toji pafrontė, mums vis dar buvo neaišku. Bugiuose kilo panika, o seneliui – gyvas skausmas netekus geriausių arklių bei darbininkų. Sodyboj liko vienos moterys, senelis ir Jurgis, tikras miestietis, ūkio darbų nei išmanantis, nei mokantis, o tie darbai buvo nepabaigiami.

Jau gerai buvau atsigavęs po pusbadžio gyvenimo Vilniuje. Pilna energijos ir jėgų, tiesiog savaime įsitraukiau į grynai ūkišką gyvenimą. Rytais pasikinkydavau kumelę Cipką ir dardėdavau parvežti šėko, kurį pirmiau dalgiu nukirdavau. Vyrų darbininkų nebeturėjom, merginos paskendusios darbuose iki ausų, o iš Jurgio jokios pagalbos nesitikėjau. Verčiau tegu jis politikuoja su seneliu ir man netrukdo... Netolimam lauke dar buvo likusių nesuvežtų šieno kupetų. Žinodama, kad senelis dėl to jaudinsis, pasiryžau pati jas sutvarkyti. Ir vėl su Cipka išsiritom iš kiemo. Prisikroviau vežimą kaip mokėjau, net koriausi ant viršaus šieno suminti, kad tik visas sutilptų. Grįžtu į kiemą aukštai lyg gandalizdy tupėdama, o čia ir vėl vokiečių mašinų prigarmėję. Viena jų su vėliavėle, o joje – vyresnio amžiaus kariškis nematyta uniforma, išpuošta medaliais. Ne „laively“ prie motociklo, bet kariškam automobili. Cipkai, matyt, ši uniforma keistai pasirodė, iki šiol ramiai mano kupetą tempusi, staiga striktelėjo ir pasidavė į šoną. Tik to man ir reikėjo! Nusiverčiau su visu šieniu žemėn ir sėdžiu žiopčiodama iš nustebimo. Medaliuotasis išsoko iš mašinos, pribėgo prie manęs ir ištiesęs ranką ištraukė iš suirusio „gandalizdžio“. Kokia gėda! Per patį vidurdienį pačiame kiemo vidury viso mano šaunumo kaip nebūta. Vokietis ėmė atsiprašinėti, esą tai jo mašinų kolona pabaidė arklį ir išvertė mane su visa važma. Tuoj liepė savo šoferiui sukrauti šieną į vežimą ir nuvežti į daržinę. O čia jau ir mama, ir Jurgis, ir merginos, išbėgę į kiemą, spokso nelyginant klojimo spektaklį išvydę.

(Bus daugiau)

FRANZ KAFKA

Dienoraščiai

Iš vokiečių k. vertė TEODORAS ČETRAUSKAS

1911

Sausio 3. – Klausyk, – tariau aš ir stuktelėjau jam keliu.

– Aš noriu atsisveikinti, – staiga prabilus, man iš burnos kaip blogas ženklas ištiško truputis seilių.

– Ilgai svarstei, – tarė jis, atsitraukė nuo sienos ir išsitiesė.

– Aš visai nesvarsčiau.

– Apie ką tada mąstei?

– Aš svarščiau, kaip praleisti laiką draugijoje. Gali stengtis kiek nori, vis tiek to nesuprasi. Aš, eilinis žmogus iš provincijos, kurį bet kada galima supainioti su šimtais stovinčių geležinkelio stotyse, kai laukia savo traukinių.

Sausio 4. Šėnhero [Schönherr] „Tikėjimas ir tėvynė“. Žemiau manęs stovinčių galerijos lankytojų pirštai šlapi nuo šluostomų ašarų.

Sausio 6. – Klausyk, – tariau aš, nusitaikiau ir stuktelėjau jam keliu, – aš jau einu. Jeigu nori tai matyti, atmerk akis.

– Vadinasi, eini? – žvelgdamas tiesiai į mane plačiai atmerktomis akimis, paklausė jis, bet buvo toks silpnas, kad būčiau galėjęs nuo jo apsiginti vien mostelėjęs ranka. – Vis dėlto eini? Ką aš galiu padaryti? Aš tavęs nelaikysiu. Jei ir galėčiau, nelaikyčiau. Tuo aš tikrai noriu paaiškinti savo jausmą, kuris tau neleistų manęs palikti.

Ir tučtuojau nutaisė žemo rango tarnų veido išraišką, kuria jiems šioje gana tvarkingoje šalyje leista bauginti ir versti paklusti ponų vaikus.

Sausio 7. Makso sesuo taip įsimylėjusi savo sužadėtinį, kad stengiasi su kiek-

Pabaiga. Pradžia 2010 m., Nr. 2

vienu svečiu atskirai pakalbėti, nes tuomet gali geriau išsakyti savo meilę ir vis tai kartoti.

Lyg užburtas (nes nei išorinės, nei vidinės aplinkybės, dabar palankesnės negu prieš metus, man netrukde) visą laisvą dieną, – šiandien sekmadienis, – negalėjau prisėsti rašyti. Nuramino kai kurios naujos išvados apie tą nelaimingą padarą – mane, kuris esu aš.

Sausio 12. Šiomis dienomis mažiau apie save rašiau, iš dalies dėl tingėjimo (dabar aš tiek daug ir taip kietai miegu dieną; miegodamas daugiau sveriu), bet gal ir iš baimės labai akivaizdžiai išduoti tai, ką suvokiau apie save. Ta baimė pateisinama, nes savęs suvokimą tikrai tada dera galutinai užrašyti popieriuje, kai šis suvokimas gali maksimaliai realizuotis su visomis šalutinėmis pasekmėmis ir visiškai konkrečiai. O jei taip nėra – šiaip ar taip, tai ne mano galioje – savo nuožiūra užrašyti ir užfiksuoti dalykai perteikia, kas patirta, tik tiek, kad tikrasis jausmas išnyksta, o užrašymo menkavertystė suvokiama per vėlai.

Prieš kelias dienas – Leoni Fripon [Leonie Frippon], kabareto artistė iš „Vienos miesto“. Šukuosena – kaspinu perrišta plaukų kupeta. Prastas korsetas, labai sena suknelė, bet labai graži savo tragiškais judesiais, akių vokų darbu, išraiškingais ilgų kojų judesiais, gerai apgalvotu tiesių rankų spaudimu prie liemens, įtempto kaklo forma dviprasmiškose teksto vietose. Dainavimas: Luvro sagų rinkinys.

Šileris, 1804-aisiais Šadovo [Schadow] nupieštas Berlyne, kur buvo labai garbinamas. Tvirčiau negu už tos nosies į jo veidą neįsitversi. Jos vidinė sienelė truputį nuknebusi žemyn, dėl įpročio dirbant tampyti nosį. Malonus, kiek įkritusiais skruostais žmogus, skustas veidas daro jį truputį panašų į senį.

Sausio 14. Berato [Beradt] romanas „Šeima“.

Daug prastos žydų kalbos. Visą laiką staiga be jokio reikalo kišasi autorius, pavyzdžiui, visi buvo linksmi, bet vienas neužmigdavo. Arba: ir štai ateina toksai ponas Šternas (kurį mes jau pažįstame iki romaninių jo kaulų smegenų). Ir Hamsuno raštuose yra panašių dalykų, tačiau ten jie natūralūs kaip medžio šakos, o čia jie kapsi į veiksmą kaip lašinami vaistai ant cukraus. Dėmesys be jokio pagrindo prikaustomas prie keistų išsireiškimų, pavyzdžiui: jis plūkėsi su jos plaukais, plūkėsi ir vėl plūkėsi. Kai kurie asmenys, net ir be naujos šviesos, matomi gerai, taip gerai, kad vietomis net netrukdo jų trūkumai. Antraeiliai veikėjai daugiausia beviltiški.

Sausio 17. Maksas man skaitė pirmą „Atsisveikinimo su jaunyste“ aktą. Kaip galiu aš, koks esu dabar, tai pakešti; turėčiau metus ieškoti, kol rasčiau savyje tikrą jausmą, o dabar, kavinėje vėlai vakare, kamuojamas blogo virškinimo, privalau bent kiek pagrįsti sėdėjimą savo kėrsle ir klausytis tokio rimto kūrinio.

Sausio 19. Kadangi jaučiuosi galutinai išsekęs – praėjusiais metais žvalus buvau ne daugiau kaip penkias minutes, man teks kasdien arba trokšti, kad išnykčiau nuo žemės paviršiaus, arba, nors tai nesuteiks nė mažiausios vilties, turėsiu viską pradėti iš pradžių kaip mažas vaikas. Žiūrint per atstumą, gal taip bus ir lengviau. Kadangi anuomet aš beveik nesistengiau vaizduoti to, kas kiekvienu žodžiu būtų susiję su mano gyvenimu, ką galėčiau priglauti prie savo krūtinės ir kas galėtų mane pakelti iš vietos. Kaip kentėjau (tiesa, anos kančios nesulyginamos su dabartinėmis), kai pradėjau! Koks šaltis ištisomis dienomis dvelkė į mane nuo to, kas parašyta! Koks didelis pavojus beveik be atvangos grėsė, kad aš šio šalčio net nejausiu, ir tai galų gale beveik nemenkino mano nelaimės.

Kartą sumaniau parašyti romaną, kuriame tarpusavyje kovoja du broliai, vienas jų išvyksta į Ameriką, o kitas lieka Europos kalėjime. Tikrai retsykiais parašydavau vieną kitą eilutę, nes iškart netekdavau jėgų. Taip vieną sekmadienio popietę, kai mes svečiavomės pas senelius ir pavalgėme ypač minkštos baltos duonos, užteptos sviestu, kurios ten visada gaudavome, sėdau rašyti apie kalėjimą. Galimas daiktas, kad ėmiausi to daugiau iš tuštybės ir stumdžiau ant staltiesės popierių, bilsnojau į stalą pieštuku, dairiausi po lempa, norėdamas ką nors sugundyti, kad paimtų, kas mano parašyta, perskaitytų ir susižavėtų manimi. Kalėjimo koridorius keliomis eilutėmis iš esmės buvo aprašytas, pirmiausia jo tylą ir šaltis; pasakyti keli užuojautos žodžiai ir apie pasilikusį brolių, nes jis buvo gerasis brolis. Gali būti, akimirka pajutau, jog rašau niekus, tačiau nuo tos popietės per daug nekreipiau dėmesio į tokius jausmus, kai sėdėjau tarp giminaičių, prie kurių buvau pripratęs (buvau toks nedrąsus, kad įprastoje aplinkoje jaučiausi beveik laimingas), prie apskrito stalo pažįstamame kambaryje ir negalėjau pamiršti, kad esu jaunas ir dabartinė ramybė ne man, lemties pažymėtam nuveikti didžius darbus. Vienas dėdė, mėgęs pasityčioti, pagaliau paėmė iš manęs lapą, kurio aš pernelyg ir nesistengiau išlaikyti, permetė žvilgsniu, atidavė jį man, netgi nepasišaipęs, ir pasakė kitiems, kurie sekė jį akimis: „Įprasti niekai“, o man nepasakė nė žodžio. Aš, tiesa, nepakilau nuo stalo ir vėl palinkau prie savo beverčio lapo, bet iš draugijos buvau išmestas vienu niuksu, dėdės nuosprendis reikšmingai atsiliepė mano viduje, šeimos jausmai atskleidė visą šaltį mūsų pasaulio, kurį turėjau sušildyti ugnimi, o jos dar tik ruošiausi ieškoti.

Sausio 19. Kai bandžiau šiandien lipti iš lovos, kritau kaip pakirstas. Priežastis labai paprasta, esu perdėm išsekintas. Ne tarnybos, o kito savo darbo. Tarnyba „kalta“ tik tiek, kad aš, jei man nereikėtų į ją vaikščioti, galėčiau ramiai gyventi atsidėjęs vien savo darbui ir nebūti įstaigoj kasdien tų šešių valandų, kurios mane ypač kamuoja penktadienį ir šeštadienį, nes tada būnu pilnas savo būsimų darbų, taip kankina, kad jūs net negalite įsivaizduoti. Žinau, tai tik plepalai, kaltas aš, o tarnyba iš manęs reikalauja vien to, kas aišku ir teisėta. Tačiau man yra baisus šis dvigubas gyvenimas, kuris, matyt, teturi vieną išeičių – beprotystę. Aš dabar rašau ryškioje ryto šviesoje ir, aišku, nerašyčiau, jeigu tai nebūtų taip tikra ir aš jūsų nemylėčiau kaip sūnus.

Beje, rytoj viskas tikriausiai vėl bus gerai, vėl eisiu į tarnybą, kur visų pirma išgirsiu, kad jūs daugiau nenorite manęs matyti savo skyriuje.

Sausio 19. Mano įkvėpimas, kurio apimtas aš, laimingiausias iš visų ir nelaimingiausias, antrą valandą nakties einu gulti (galbūt jis išliks, jeigu išsaugosiu tą mintį, nes šis įkvėpimas yra viršesnis už visus ankstesnius), ypatingas dėl to, kad aš galiu viską, ne vien tikrai ką nors konkrečiau. Kai nesirinkdamas ką nors parašau, pavyzdžiui: „Aš žiūriu pro langą“, ta frazė jau tobula.

– Ar tu dar ilgai čia būsi? – paklausiau aš. Staiga prabilus, man iš burnos kaip blogas ženklas ištiško truputis seilių.

– Ar tave tai trikdo? Jeigu trikdo, arba galbūt sulaiko, aš eisiu sau, antraip dar pabūčiau, nes esu pavargęs.

Pagaliau galėjau būti patenkintas ir jaustis vis labiau patenkintas, dar labiau jį perprasdamas. Nes jis mane, matyt, visąlaik geriau perprato ir aiškiai galėjo įsikišti į užantį su visomis mano išvadomis. Kaip kitaip galima paaiškinti tai, kad aš vis dar stovėjau gatvėje, tarsi prieš mane būtų ne namas, o laužas. Juk pakviestas į svečius paprasčiausiai įžengi į namą, užlipi laiptais ir beveik to nepastebi, nes esi pasinėręs į savo mintis. Tikrai taip reikia elgtis su savimi ir visuomene.

Sausio 20. Mela Mars [Mella Mars] iš „Liucernos“. Šmaikšti tragikė, kuri rodosi tarsi ne toje scenoje taip, kaip kartais kitos tragikės elgiasi už scenos. Jos veidas būna pavargęs, tuščias ir lėkštas, visiems žinomiems artistams tai tarsi natūralus įsibėgėjimas. Kalba labai griežtai, ir jos judesiai tokie – pradedant atlenktu nykščiu, kuris vietoj kaulo, rodos, turi vien kietas sausgysles. Ypatingą nosies išraiškumą pabrėžia apie ją judančių raumenų besikaitaliojantys šešėliai ir įdubos. Nors judesiai visą laiką staigūs kaip žaibai, žodžius ji taria švelniai.

Nedideli miestai taip pat turi nedidelių vietų vaikštinėtojams.

Jauni, tyri, gerai apsitaisę jaunikaičiai greta manęs galerijoje man primena jaunystę ir todėl daro nemalonų įspūdį.

Jauno, dvidešimt dvejų metų, Kleisto laiškas. Atsisako karinės karjeros. Namieškiai klausia: dėl kokios profesijos, nes klausimą laiko savaime suprantamu dalyku. Gali rinktis – teisės mokslus arba finansų. Bet ar turi rūmuose ryšių? „Iš pradžių truputį sutrikęs atsakiau neigiamai, bet paskui vis išdidžiau pareiškiu, kad jeigu ir turėčiau, mano dabartinės nuostatos neleistų jais kliautis. Nusispysojo, pajutau, kad persistengiau. Tokias tiesas reikia pasilaikyti sau.“

Sausio 21. Aš gyvenu taip, lyg būčiau tikras, kad gyvensiu darsyk; pavyzdžiui, po nepavykusio apsilankymo Paryžiuje guodžiau save, kad netrukus pasistengsiu vėl ten nuvykti. Priešais mane ant šaligatvio griežtai atskirti šviesos ir šešėlio ruožai.

Akimirką aš jaučiausi kaip su šarvais.

Kokie svetimi man, pavyzdžiui, rankų raumenys.

Markas Henris Delvard [Marc Henry Delvard]. Tuščios salės sukeltas jausmas palankus rimtoms dainoms atlikti, tačiau kenkia linksmoms. Henris pranešinėja, o ponia Delvard tuo metu taisosi plaukus už uždangos ir nežino, kad ji yra permatoma. – Silpnai apšviestoje patalpoje V., rengėjo, asiriška barzda, paprastai juoda kaip anglis, atrodo pražilus. – Gera būti pripūstam tokio temperamento, tai veikia dvidešimt keturias valandas, ne, ne taip ilgai. – Daug drabužių, bretoniški kostiumai, ilgiausias apatinis sijonas, tad visą turtą galima suskaičiuoti iš tolo. – Iš pradžių akompanuoja Delvard, nes taupumo sumetimais atsakyta akompanatoriaus, jos žalia suknelė plačia iškirpte, jai šalta. – Paryžiaus gatvių triukšmas. Laikraščių išnešiotojai kažkur dingę. – Kažkas mane užkalbina, bet, man nespėjus atgauti kvapo, jau atsisveikina. – Delvard juokinga, jos šypsena kaip senmergės, vokiečių kabareto senmergė su raudonu šaliku, kurį atsineša iš užkulisio, kelia revoliuciją. Dantendėjaus [Danthendey] eilėraščius skaito vienodu tęsiamu, neartikuliuotu balsu. Miela buvo tik tada, kai sėdėjo prie pianino. Kai dainavo „a Batignolles“, gerklėje pajutau Paryžių. Batinjolis turi būti panašus į pensininką, kaip ir jo apašai. Bruanas [Bruant] kiekvienam kvartalui sukūrė po dainą.

Miesto pasaulis

Oskaras M., įmetėjęs studentas – žiūrėdamas iš arti, išsigąsdavai jo akių, – vieną žiemos popietę sustojo sningant vidury tuščios aikštės su žieminiiais drabužiais ir apsiaustu, šaliku ant kaklo ir kepure ant galvos. Susimąstęs jis mirksėjo akimis. Taip įsigilino į mintis, kad nusiėmė kepurę ir garbiniuotu jos kailiu persibraukė veidą. Pagaliau, atrodo, priėmė sprendimą ir, padaręs šokio posūkį, patraukė namo.

Kai atidarė tėvų svetainės duris, pamatė tėvą, švariai nuskusto mėsingo veido vyrą, kuris atsigręžęs į duris sėdėjo prie stalo.

– Pagaliau, – tarė šis, vos tik tai Oskaras įkėlė koją į kambarį, – būk geras, lik prie durų, nes tu mane taip supykinai, kad aš už save neatsakau.

– Bet, tėve, – tarė Oskaras ir tik tai prabilęs pastebėjo, kaip smarkiai ėjo.

– Tylėk! – suriko tėvas ir atsistojo uždengdamas vieną langą. – Tylėk, sakau. Ir pasilaikyk savo „bet“, supranti. – Jis abiem rankom pakėlė stalą ir žengė su juo Oskaro link. – Aš daugiau nepakęsiu tavo dykinėjimo. Esu jau senas žmogus. Maniau, kad būsi man paguoda senatvėje, o tu mane kamuoji labiau negu ligos. Kad jį galas tokį sūnų, kuris savo tingėjimu, išlaidumu, blogumu ir (kodėl man tau nepasakyti atvirai) kvailumu varo seną tėvą į kapus.

Čia tėvas nutilo, tačiau tebejudino veidą, lyg dar kalbėtų.

– Mielas tėve, – tarė Oskaras ir atsargiai priėjo prie stalo, – nusiramink, viskas bus gerai. Šiandien man kilo mintis, kuri padės tapti tokiu veikliu, kad tikrai tau įtiksiu.

– O kaip? – žiūrėdamas į kambario kampą, paklausė tėvas.

– Tik pasikliauk manimi, per vakarienę aš tau viską paaiškinsiu. Savo viduje aš visuomet buvau geras sūnus, tik tai negalėjau to parodyti ir niršau, ir pykinau tave negalėdamas džiuginti. O dabar leisk man truputį pasivaikščioti, kad geriau surikiuočiau savo mintis.

Tėvas, pirma suklusęs, sėdėjo ant stalo krašto, o dabar pakilo.

– Aš netikiu, kad tai, ką dabar pasakei, ko nors verta, man viskas atrodo greičiau tušti plepalai. Bet pagaliau tu mano sūnus. Grįžk laiku, mes vakarieniausime namie, ir tu galėsi viską išdėstyti.

– Man užtenka, kad bent tiek manimi patikėjai, aš širdingai tau už tai dėkoju. Tačiau ar vien iš mano akių nematyti, kad esu visiškai atsidėjęs rimtam reikalui.

– Kol kas nieko nematau, – atsakė tėvas. – Tačiau gal pats dėl to kaltas, mat aš jau atpratęs į tave net žiūrėti. – Ir kaip visada, tolygiai belsdamas į stalo viršų, leido suprasti, kaip slenka laikas. – Svarbiausia, kad aš tavimi nepasitikiu, Oskarai. Jeigu užrinku – kaip tau pirma atėjus, tai vildamasis, kad tu dėl to pasitaisysi, o galvodamas apie savo vargšę gerą motiną, kuri kol kas galbūt kenčia ne dėl tavęs, bet nuo pastangų tokios kančios išvengti, nes tikisi tau šitaip padėti, ir pamažu žūsta. Tačiau pats tuos dalykus puikiai žinai, ir aš, vien savęs paisydamas, nebūčiau jų prisiminęs, jeigu tu nebūtum savo pažadais manęs paakinęs.

Jam tariant paskutinius žodžius, pažiūrėti, kaip dega krosnyje ugnis, įėjo tarnaitė. Vos jai pasišalinus iš kambario, Oskaras suriko:

– Tėve! Aš to nesitikėjau! Jeigu man būtų kilusi bent menkiausia mintis, tar-kime, kaip baigti disertaciją, kuri jau dešimt metų guli mano stalčiuje ir jai minčių reikia kaip druskos, galbūt, nors ir nebūtinai, aš, kaip pirma, būčiau parbėgęs iš pasivaikščiojimo ir pasakęs: „Tėve, man, laimė, kilo tokia ir tokia mintis.“ Ir jeigu tuomet garbiu balsu būtum tėškęs į veidą savo priekaištus, mano mintis būtų tučtuojau išgaravusi ir aš būčiau turėjęs išeiti atsiprašęs arba ne. O dabar! Viskas, kuo mane kaltini, žadina mano mintis, jos nedingsta ir stiprėdamos užpildo galvą. Aš jau eisiu, nes tik tai vienatvėje galiu jas surikiuoti.

Jis užspringo oru šiltame kambaryje.

– Gal tu sumanei kokią niekšystę, – išpūtęs akis pasakė tėvas, – tada suprantu, kad ji tave taip įkvepia. Kai į tavo makaulę užklysta kas nors dora, išgaruoja per naktį. Aš tai žinau.

Oskaras sukiojo galvą, lyg laikomas už kaklo.

– Dabar leisk man eiti. Be reikalo manyje knaisiojiesi. Vien tai, kad gali teisingai išpranašauti man galą, turėtų negundyti tavęs griauti mano gerų sumanymų. Mano praeitis galbūt ir suteikia tau tokią teisę, tačiau neturėtum ja naudotis.

– Tu pats puikiai matai, koks didelis tavo nepasitenkinimas savimi, jeigu jis tave verčia kalbėti.

– Niekas manęs neverčia, – atsakė Oskaras ir truktelėjo sprandą. Jis priėjo taip arti stalo, kad jau buvo neaišku, kam jis priklauso. – Ką pasakiau, pasakiau iš pagarbos ir meilės tau, kaip paskui pamatysi, nes mano sprendimai iš dalies paremti dėmesiu tau ir mamai.

– Apie tai turi jau dabar galvoti, – tarė tėvas, – nes labai galimas daiktas, kad tavo motina ir aš jau nesulauksime tos akimirkos.

– Būk geras, tėve, leisk ateičiai dar pamiegoti, kaip jai ir privalu. Mat prieš laiką pažadinta ateitis būna apsimiegojusi. Nejau šiuos žodžius turi išgirsti iš savo sūnaus lūpų! Beje, aš norėjau ne įtikinti tave, o tik pranešti naujieną. Ir man tai, kaip pats turi pripažinti, pavyko.

– Dabar, Oskarai, mane stebina tik viena: kodėl tu su tokia žinia kaip šiandieninė anksčiau pas mane neateidavai. Ji taip atitinka tavo ankstesnį būdą. Išties aš rimtai kalbu.

– Cha, argi tada tu, užuot išklauses, nebūtum manęs išpėręs? Dievaži aš atbėgau čionai, kad kuo greičiau tave pradžiuginčiau. Bet negaliu pasakyti, kol mano planas dar galutinai nebaigtas. Kodėl baudi mane už gerus ketinimus ir nori išgauti tai, kas dabar galbūt sukliudytų mano planui?

– Tylėk, nieko nenoriu žinoti. Tačiau aš privalau tau tuojau pat atsakyti, nes jau traukiesi prie durų ir galbūt esi numatęs ką nors skubaus. Pirmą mano įniršį savo triuku tu numaldei, tiktai man dar liūdniau negu anksčiau, todėl prašau tavęs – jeigu nori, net sudėsiu rankas, – bent jau nieko apie savo sumanymus nesakyk motinai.

– Dabar aš kalbuosi ne su tėvu! – jau padėjęs delną ant durų rankenos sušuko Oskaras. – Šią popietę tau kažkas atsitiko – ar tu svetimas žmogus, kurį pirmąkart sutikau savo tėvo kambaryje. Tikrasis mano tėvas... – pravėręs burną Oskaras akimirką patylėjo, – juk būtų mane apkabinęs, pašaukęs motiną, kas tau, tėve?

– Tau, manau, vertėtų pavakarieniauti su tikroju tėvu. Tada būtų kas kita.

– Ir pavakarieniausiu. Jis niekur nedings. Ir motina turi būti. Ir Francas, kurį atsivesiu. Visi.

Paskui Oskaras užgulė pečiu lengvai atsidarancias duris, lyg būtų norėjęs jas išversti.

Atėjęs į Franco butą, jis pasilenkė prie mažutės jo šeiminkės ir tarė:

– Žinau, ponas inžinierius miega, tačiau tai nieko nereiškia, – ir nekreipdamas dėmesio į šeiminkę, kuri nepatenkinta svečiu be jokio reikalo ėmė šen ir ten vaikščioti po prieškambarį, atidarė stiklines duris, kurios, tarsi būtų paėmęs už jautrios vietos, sudrebėjo paliestos, ir sušuko:

– Francai, kelkis! Man reikia dalykiško tavo patarimo. Tačiau čia, kambaryje, aš neištversiu, mums reikia truputį pasivaikščioti, be to, turėsi su mumis pavakarieniauti. Tad paskubėk.

– Mielai, – atsakė inžinierius nuo savo odinės kanapos, – bet ką turiu padaryti pirmiausia? Atsikelti, pavakarieniauti, pasivaikščioti, patarti? Kai ko aš, matyt, nenugirdau.

– Visų pirma nepokštau, Francai. Tai – svarbiausia, aš pamiršau paminėti.

– Šią paslaugą įvykdysiu iškart. Bet keltis! Aš geriau dusyk už tave pavakarieniausiu, negu atsikelsiu.

– Nagi, lipk iš lovos! Gana kalbų!

Oskaras nutvėrė tą silpną žmogų už atlapų ir pasodino.

– Esi toks šiurkštus. Kad tave kur. Argi kada nors aš taip elgiausi su tavim? Jis abiem mažaisiais piršteliais persibraukė užmerktas akis.

– Francai, – perkreipęs veidą tarė Oskaras, – renkis pagaliau. Nesu gi koks nors kvailys, kad be reikalo žadinčiau.

– Aš lygiai taip pat ne be reikalo miegojau. Naktį dirbau, o dabar nenumigsiu perpietės, ir dėl tavęs....

– Kas?

– Ak, man taip pikta, kad tu visai neatsižvelgi į mano poreikius. Jau ne pirmą kartą. Tu, aišku, laisvas studentas ir gali daryti ką nori. Ne visi tokie laimingi. Todėl, po velnių, reikia atsižvelgti. Aš, tiesa, tavo draugas, bet dėl to negaliu atsisakyti savo profesijos.

Ir parodė ištiestas drebančias rankas.

– Bet ar tavo šnekos nereiškia, kad esi išsimiegojęs daugiau, negu reikia? – pasakė Oskaras, įsitvėręs į lovos ramstį ir iš tenai žiūrėdamas į inžinierių, tarsi nebeskubėtų kaip anksčiau.

– Kam gi tau aš reikalingas? Kodėl tu mane pažadinai? – paklausė inžinierius ir pasitrynė kaklą po ožiška barzda, rodydamas savo kūnui artumą, kuris jaučiamas pamiegojus.

– Ko gi iš tavęs noriu? – tyliai tarė Oskaras ir stuktelėjo bato kulnu į lovą. – Labai nedaug. Jau būdamas prieškambaryje pasakiau: kad tu apsirengtum.

– Jeigu, Oskarai, nori pasakyti, kad tavo naujiena mane menkai domina, esi visiškai teisus.

– Ir gerai, tuomet ugnis, kurią ji tavyje įžiebs, liepsnos pati, be jokio mudviejų draugystės įsikišimo. Ir patarimas bus aiškesnis. Man reikia aiškaus patarimo, žinok tai. Jeigu ieškai apykaklės ir kaklaraiščio, jie guli štai ten, ant fotelio.

– Ačiū, – tarė inžinierius ir ėmė segtis apykaklę bei kaklaraištį, – tavim, atrodo, galima pasikliauti.

Kovo 26. Teosofinės daktaro iš Berlyno Rudolfo Šteinerio [Rudolf Steiner] paskaitos. Retorinis apdorojimas: ramiai išdėsto priešininkų argumentus, klausytojas priblokštas jų jėgos, sunerimęs, visiškai pasinėręs į tuos argumentus, lyg aplink daugiau nieko nebūtų, jau mano, kad išvis neįmanoma jų paneigti, ir lieka daugiau negu patenkintas net pačiu menkiausiu gynybos išdėstymu. Beje, šis retorinis triukas atitinka rekomendaciją, kaip sukelti klausytojams nuolankią nuotaiką. – Ilgai žiūri į ištiestą delną. – Galutinė išvada nedaroma. Kiekvieną sakinių oratorius paprastai pradeda didžiąja raide, toliau kiek įmanydamas lenkiasi klausytojų pusėn ir, padėjus tašką, šis sakinytis grįžta pas oratorių. Kai taškas nepadedamas, niekieno nebeprilaikomas sakinytis padvelkia klausytojams tiesiai į veidus.

Looso [Loos] ir Kranso [Krans] paskaita.

Kai tiktai kokioje nors Vakarų Europos apysakoje pabandoma aprėpti vieną kitą žydų grupę, mes jau beveik įpratę po arba virš pasakojimo ieškoti žydų klausimo sprendimo ir jį rasti. Tačiau „Žydėse“ tokio sprendimo nėra, jis net nenučiuokiamas, nes kaip tik tie personažai, kuriems tokie klausimai rūpi, yra toli nuo romano centro, ten, kur įvykiai sukasi greičiau, taip, kad mes dar spėjame juos

sekti, tačiau negalime ramiai sužinoti jų pasekmių. Daug negalvoję, tai palai-kome pasakojimo trūkumu ir jaučiamės turį teisę taip vertinti, nes sionizmas dabar taip aiškiai atskleidęs žydų klausimo sprendimo galimybes, kad rašytojui galų gale reikia žengti tikrai kelis žingsnius, kad rastų tinkamą savo pasako-jimui sprendimą.

Tačiau šis trūkumas kyla iš dar vieno. „Žydėse“ nėra nežydiškų personažų, rimtų antagonistų, kurie kituose pasakojimuose parodo žydiškumą dienos švie-soje, kad jis atsivertų prieš juos keldamas nuostabą, abejones, pavydą, baimę ir galų gale sukeldamas pasitikėjimą savimi. Šiaip ar taip, galėtų prieš šiuos jaus-mus išsitiesti visu ūgiu. Kaip tik to mes ir norime, kitokio žydų masių ištirpimo mes nepripažįstame. Tuo jausmu mes remiamės ne tikrai šiuo atveju, bent jau vienu atžvilgiu jis visuotinis. Mus nepaprastai džiugina ant pėsčiųjų kelio Ita-lijoje šmirinėjantys driežai, visą laiką magą prie jų pasilenkti, bet kai matome jų šimtus per vienas kitą laipiojančius dideliuose prekeivio stiklainiuose, kuriuose paprastai laikomi agurkai, nežinome kur dėtis.

Abu trūkumai virsta trečiu. „Žydėse“ nėra to pirmame plane esančio jaunuolio, kuris pasakodamas paprastai palenkia į savo pusę geriausius ir puikia radialine kryptimi veda prie žydiškumo rato. Kaip tik todėl, kad negalime susitaikyti, jog abejojame šio romano autoryste, tą trūkumą mes greičiau juntame, negu matome.

Kovo 28. Dailininkas Polakas-Karlinas [Pollak-Karlin], jo žmona, kurios du platūs priekiniai viršutiniai dantys užaštrina didelį, apskritą plokščią veidą, po-nia rūmų tarėjienė B., kompozitoriaus motina, kurios tvirti griaučiai nuo senat-vės taip išsišovę, kad ji panašesnė į vyrą, bent jau sėdėdama.

Nesami mokiniai reikalauja iš daktaro Šteinerio itin daug dėmesio. Per jo pa-skaitas mirusieji tiesiog grūdasi aplink jį. Trokšta žinių? Bet argi jiems jų reikia? Matyt, kad taip. Miega dvi valandas. Nuo tada, kai jam kartą buvo išjungta elekt-ros šviesa, visada nešiojasi žvakę. – Jis buvo labai artimas Kristui. – Kartą pa-statė Miunchene savo pjese (gali ją ištisus metus studijuoti, vis tiek nieko nesu-prasi), pats nupiešė kostiumus, parašė muziką. – Jis mokė vieną chemiką. – Si-monui Leviui [Simon Löwy], prekiaujančiam miltu Paryžiuje, *Quai Moncey*, davė puikių praktinių patarimų. Šis išvertė dramaturgo kūrinį į prancūzų kalbą. Todėl rūmų tarėjienė savo užrašų knygelėje užsirašė: „Kur pažinti aukštesnius pasaulius? Iš S. Levio Paryžiuje.“

Vienos ložėje yra teosofas, šešiasdešimt penkerių metų, be galo storas, anks-čiau velnioniškai gėręs, kuris nuolatos tiki ir visad abejoja. Sako, buvę labai linksma, kai kartą Budapešte per vieną konferenciją Bloksberge mėnesėtą naktį netikėtai atėjo daktaras Šteineris ir teosofas iš baimės su bokalu pasislėpė už alaus stalinės (nors daktaras Šteineris nebūtų supykęs).

Galbūt daktaras ir ne pats didžiausias šių dienų sielos tyrinėtojas, bet jam vienam teko užduotis sujungti teosofiją su mokslu. Todėl viską ir žino. Kartą jo gimtajame kaime apsireiškė vienas botanikas, didis kultinių mokslų žinovas. Šis jį ir apšvietė. Kad apsilankysiu pas daktarą Šteinerį, kaip protėvių atminties ap-raišką, man išpranašavo viena dama. Tos damos gydytojas, kai jai prasidėjo plau-čių uždegimas, kreipėsi į Šteinerį teiraudamasi vaisto, paskyrė damai ir kaipmat ją išgydė. Viena prancūzė atsisveikino su juo žodžiais „Au revoir“. Šteineris pa-kratė jos už nugaros paslėptą ranką. Po dviejų mėnesių dama numirė. Kitas pa-našus atvejis atsitiko Miunchene. Vietinis gydytojas gydo spalvomis, nurodytomis daktaro Šteinerio. Jis taip pat siunčia lignonius į pinakoteką ir liepia susikaupus prieš tam tikrą paveikslą pusvalandį ar daugiau stovėti.

Atlantidos žūtis, Lemūrijos žūtis, o dabar ir egoizmo nulemtos nelaimės. Mes gyvename totališku laikotarpiu. Daktaro Šteinerio bandymas pavyks, jeigu tik neįsigalės blogio jėgos. Jo dienos racioną sudaro du litrai migdolų pieno ir vaisiai, augantys aukštose vietose. Su savo nesamais mokiniais bendrauja minties vaizdiniais, kuriuos jiems siunčia. Sukūręs tuos vaizdinius daugiau jais nesidomi, bet šie greitai išsitrina, ir jis turi tuos vaizdinius vėl sukurti.

Ponia F.: „Mano atmintis bloga.“

Dr. Št.: „Nevalgykite kiaušinių.“

Mano apsilankymas pas daktarą Šteinerį.

Viena moteris jau laukia (trečiame „Viktorijos“ viešbučio aukšte Jungmano gatvėje), tačiau primygtinai manęs prašo, kad eičiau pirmas. Mes laukiame. At-eina sekretorė ir nuramina mus. Aš pamatau ją koridoriaus gale. Netrukus prieina prie mūsų išskėtęs rankas. Moteris sako, kad aš atėjau pirmas. Ir štai jau seku paskui ją, veda mane į savo kambarį. Jo juodas surdutas per seansus atrodo kaip išvaškuotas (taip blizga tyru juodumu), o dabar dienos šviesoje (trečią popietės valandą) nugara ir pažastys dulkėtos ir netgi nusėtos dėmių.

Jo kambaryje stengiuosi parodyti nuolankumą, kurio nejaučiu, surandu savo skrybėlei pačią netinkamiausią vietą – padedu ją ant suoliuko, skirto batams susivarstyti. Stalas viduryje, aš sėdžiu veidu į langą, jis – kairėje pusėje. Ant stalo popieriai ir keli piešiniai, primenantys jo paskaitas apie kultinę fiziologiją. Ant nedidelės krūvelės knygų guli „Gamtinės filosofijos analų“ numeriai, jų, atrodo, ir šiaip visur pilna. Tiktai negali apsidairyti, nes Šteineris visą laiką tave gręžia savo akimis. O jeigu bent kiek jas nukreipia į šalį, lauki, kad vėl atgręš. Pokalbį pradeda keliomis nereikšmingomis frazėmis: „Juk jūs daktaras Kafka? Seniai domitės teosofija?“

Bet aš iškart režiu savo iš anksto parengtą kalbą:

– Aš jaučiu, kad didžioji mano esybės dalis linksta prie teosofijos, tuo pat metu labai jos bijau. Nes ji gali sukelti naują sumaištį, kuri man būtų labai pavojinga – dabartinė mano bėda kaip tik ir kyla iš sumaišties. Tos sumaišties esmė tokia: mano laimė, mano gabumai ir kiekviena galimybė duoti kokią nors naudą nuo seno susijusi su literatūra. Ir čia aš esu patyręs būsenų (nedaug), kurios, mano nuomone, labai artimos jūsų, pone daktare, aprašytoms aiškiaregystės būsenoms, jomis aš visiškai sulig kiekviena savo fantazija persiimu, tačiau kiekvieną įgyvendinu ir jaučiuosi priėjęs ne tiktai savo, bet ir žmogaus jėgų ribą apskritai. Tiktai tokios būsenos neduoda man ramybės, kurią tikriausiai patiria aiškiaregiai, arba jų beveik nesulaukiu. Todėl darau išvadą, kad geriausi mano darbai parašyti ne tokios būsenos. Tačiau dėl daugelio priežasčių aš negaliu visiškai, kaip reikėtų, atsidėti literatūrai. Net nekreipdamas dėmesio į mano šeimynines aplinkybes, negalėčiau gyventi iš literatūros, nes mano kūriniai ypatingi ir aš juos ilgai rašau; be to, mano sveikata ir būdas neleidžia man gyventi pasikliaunant laime. Todėl dirbu socialinės rūpybos įstaigoje. Tačiau tos dvi profesijos niekaip negali sugyventi ir neleidžia man būti laimingam. Mažiausia laimė, patirta vienoje, virsta didele nelaimė kitoje. Jeigu vakare parašau ką nors dora, kitą dieną kontoroje degu ir negaliu nieko dirbti. Tas mėtymasis į šalį darosi vis nepakenčiamesnis. Kontoroje aš deduosi vykdąs savo pareigas, bet viduje jų nevykdau, o kiekviena neįvykdyta vidinė pareiga virsta nelaimė, ir ji manęs jau nebe palieka. Ir prie tų dviejų niekaip nesutaikomų siekių dabar dar pridėti trečią – teosofiją? Ar ji netrukdytų abiem kitoms ir atvirkščiai? Ar aš, jau dabar toks nelaimingas žmogus, galėsiu suvaldyti šią trijulę? Pone daktare, atėjau jūsų to

paklausti, nes jaučiu, kad jeigu jūs manote, jog tai galiu, aš išties galėsiu to imtis.

Jis klausėsi labai įdėmiai, atrodo, visai manęs nestebėdamas, visiškai įsigilinęs į mano žodžius. Tarpais linkčiojo galvą, matyt, laikydamas tai pagalbine delio susikaupimo priemone. Iš pradžių jam trukdė nedidelė sloga, tekėjo nosis, jis visą laiką darbavosi nosine, giliai į abi šnerves sugrūdęs po pirštą.

Gegužės 27. Šiandien tavo gimimo diena, bet aš nenusiunčiu tau, kaip visada, knygos, nes tai būtų tik regimybė; iš tikrųjų aš net negaliu padovanoti tau knygos. Vien todėl, kad man šiandien taip reikia nors akimirka, tegu ir per šį atviruką, pabūti greta tavęs, aš rašau tau ir pradėjau nuo skundo vien todėl, kad iškart mane pažintum.

Rugpjūčio 15. Laikas, kai neparašiau nė žodžio, man todėl buvo toks svarbus, kad Prahos, Karališkųjų rūmų ir Černovicų plaukimo mokyklose nustojau gėdytis savo kūno. Kaip vėlai aš dabar, sulaukęs dvidešimt aštuonerių, vejuosi kitus, bėgant tai vadinama uždelstu startu. Ir bėda ne dėl to, kad nelaimėsi; pastaroji yra tiktai matomas, aiškus sveikas branduolys šios toliau išsiliejusios, beribe tampančios nelaimės, kuri bandantį apibėgti ratą žmogų traukia į savo vidų. Beje, aš jau pastebėjau šį reiškinį tuo iš dalies laimingu metu ir bandysiu artimiausiomis dienomis užrašyti.

Rugpjūčio 20. Aš persiėmęs nelemto tikėjimo, kad neturiu laiko nė menkiausiam geram darbui, nes iš tiesų neturiu laiko tokiam kūriniui, kur galėčiau išsiplėsti į visas pasaulio puses, kaip man reikalinga. Tačiau paskui vėl tikiu, kad mano kelionė pavyks, kad aš pasidarysiu imlesnis, jeigu atsipalaiduosiu truputį rašydamas, ir vėl bandau.

Žiūrėdamas į jį aš nutuokiau, kiek pastangų dėl manęs padėjo, kurios jam, galbūt todėl, kad buvo pavargęs, suteikė jėgų. Gal reikėjo tiktai dar bent kiek pasistengti ir apgavystė būtų pavykusi, gal net dabar pavyktų. Argi aš priešinausi? Iš tikro atkakliai stovėjau čia, priešais tą namą, tačiau lygiai taip pat atkakliai delsiai lipti į viršų. Tikriausiai laukiau, kad svečiai dainuodami išeitų manęs pasitikti.

Skaičiau apie Dikensą. Tai taip sunku, ir ar gali pašalinis žmogus suprasti, kad kokią nors istoriją nuo pat jos pradžios patiri savyje, nuo tolimiausio taško iki pat atvažiuojančio lokomotyvo iš plieno, anglių ir garo? Ir dabar jos nepalieki, nori ir surandi tam laiko, kad ji tave gintų pirmyn, taigi istorija tave gena, pats bėgi pirma, kur ji tave stumia ir kur tu istoriją vilioji.

Negaliu to suprasti ir netgi patikėti. Aš tiktai kartais gyvenu trumpame žodyje, kurio kirtyje akimirkai netenku savo niekam tikusios galvos. Pirma ir paskutinė raidė yra mano žuviško jausmo pradžia ir pabaiga.

Rugpjūčio 24. Kartu su pažįstamais sėdžiu už vienos lauko kavinės staliuko ir stebiu moterį prie gretimo staliuko, kuri ką tik atėjo, sunkiai kvėpuoja užgulta masyvių krūtų ir atsisėda. Veidas įkaitęs, rusvai blizgantis. Ji atlošia galvą, pasirodo smarkiai pūkais apžėlęs smakras, ji užverčia į viršų akis beveik taip, kaip galbūt kartais žiūri į savo vyrą, kuris dabar greta jos skaito žurnalą. O kad galėčiau jį įtikinti, kad šalia žmonos kavinėje galima skaityti nebent laikraštį, bet jokia būdu ne žurnalą. Greitai ji prisimena savo pilnumą ir truputį atsitraukia nuo stalo.

Rugpjūčio 24. Rytoj turiu važiuoti į Italiją. Dabar, vakare, tėvas negali iš susijaudinimo užmigti, nes visas persiėmęs rūpesčio dėl parduotuvės ir prasidėjusios

per ją ligos. Šlapias rankšluostis ant širdies, jį pykina, trūksta oro, dūšaudamas vaikšto šen bei ten. Motina besibaimindama randa naują paguodą. Tėvas visą laiką buvo toks energingas, su viskuo susidorodavo, ir dabar... Aš sakau, kad bėdos dėl parduotuvės gali trukti tikrai kokius tris mėnesius, paskui viskas susitvarkys. Jis vaikšto dūšaudamas ir purtydamas galvą. Aišku, tėvo akimis mes negalime nuimti nuo jo pečių rūpesčių ir netgi jų sumažinti, bet ir mūsų akimis net geriausiuose mūsų noruose esti šio tokio liūdno įsitikinimo, kad rūpintis šeima yra tėvo pareiga... Tai, kad jis dažnai žiovauja ir, beje, gan žaviai krapšto nosį, kelia nedidelį, beveik nepasiekiantį sąmonės nusiraminimą, nors tėvas, kai būna sveikas, apskritai to nedaro. Ota! man tai patvirtino. Vargšė motina rytoj ketina eiti pas namo savininką.

Keturi draugai – Robertas, Samuelis, Maksas ir Francas – buvo įpratę kiekvieną vasarą ar rudenį per savo trumpas atostogas kur nors kartu išvykti. Kitu metų laiku jų draugystė daugiausia reiškėsi tuo, kad kartą per savaitę mieliai kur nors vakare susiedavo, daugiausia pas Samuelį, kuris, kaip labiausiai pasiturintis, turėjo nemažą kambarį, pasakodavo vieni kitiems įvairias istorijas ir saikingai gerdavo alų. Apie vidurnaktį, kai imdavo skirstytis, jų pasakojimai niekada nebūdavo pasibaigę, mat Robertas buvo vieno susivienijimo sekretorius, Samuelis – komercinės kontoros, Maksas – valstybės, o Francas – banko tarnautojai, tad beveik viskas, ką per savaitę patirdavo savo darbe, kitiems trims būdavo ne tikrai nežinoma ir turėdavo būti greitai aptariama, bet ir nesuprantama be išsamaus paaiškinimo. Tad visų pirma skirtinga veikla vertė juos kiekvieną sykį vis pasakoti apie savo profesiją, nes jie buvo tikrai silpni žmonės, ir tie aiškiniškai būdavo iki galo nesuprantami, kaip tik todėl, kad buvo geri draugai, jie višą laiką prašydavo pasakoti.

O meilės istorijos neturėjo paklausos, Samuelis gal ir nebūtų prieštaravęs, bet jis nesiryžo reikalauti, kad pokalbis atitiktų jo poreikius, nors senmergė, nešiodama jiems alų, kartais tarsi pati siūlė temą. Tais vakarais jie tiek daug juokdavosi, kad Maksas kartą eidamas namo pasakė, jog tas amžinas kvatojimas iš tikrųjų apgailėtinas, nes per jį užmirštami visi rimti dalykai, su kuriais kiekvienas juk taip dažnai susiduria. O kai juokiesi, manai, kad rimtumui laiko dar į valias. Tačiau tai neteisinga, nes rimti dalykai kelia žmogui didesnius reikalavimus, ir aišku, kad tarp draugų žmogus greičiau gali atitikti didesnius reikalavimus negu vienas. Juoktis reiktų kontoroje, nes ten daug nenuveiki. Ši nuomonė buvo nukreipta prieš Robertą, kuris daug dirbo sename, bet jo dėka jaunėjančiame meno susivienijime ir gebėjo pastebėti visokių juokingų dalykų, kuriuos pasakodamas linksmo savo draugus.

Kai tikrai Robertas pradėdavo, draugai pakildavo iš savo vietų, sustodavo aplink jį, arba susėsdavo ant stalo, ir juokdavosi, ypač Maksas ir Francas, – jie taip užsimiršdavo, kad Samuelis pernešdavo visas taures ant gretimo stalėlio. Kai pavargdavo nuo pasakojimų, Maksas, staiga įgijęs naujų jėgų, sėsdavo prie pianino ir grodavo, Robertas ir Samuelis įsitaisydavo ant suoliuko šalia, o Francas, nieko nenučiuokiantis apie muziką, vienas prie stalo žiūrindavo Samuelio atvirukų kolekciją ar skaitydavo laikraštį. Kai vakarai atšildavo ir jau būdavo galima atidaryti langus, visi keturi prieidavo prie lango ir, sudėję rankas už nugaros, žiūrėdavo į gatvę, kuri buvo nejudri ir netrukdė jiems kalbėtis. Kartais kuris nors vis grįždavo prie stalo, kad gurkštelėtų alaus, arba parodydavo į dvi garbiniuotas merginas, sėdinčias priešais savo vyninę, arba į mėnulį, kuris juos truputį nustebindavo, kol pagaliau Francas pasakydavo, kad vėsu ir reikia uždaryti langą.

Jie kartais vasarą susitikdavo viešame sode, įsitaisydavo prie kraštinio staliuko, kur tamsu, kilnodavo bokalus viens kitą sveikindami ir įsigilinę į pokalbį, sukišę galvas, beveik negirdėdavo iš tolo atsklindančių pučiamųjų orkestro garsų. Paskui, susikabinę už parankių, sutartinai žengdami, eidavo per parką namo. Du kraštiniai suko rankose lazdeles ar kapojo jomis krūmus, Robertas pasiūlydavo uždainuoti, bet traukdavo vienas, už visus keturis, jo kaimynas viduryje jausdavosi ypač saugus.

Vieną tokį vakarą Francas, prisitraukęs arčiau du kitus draugus, pasakė, kad gera būti drauge ir jis nesuprantas, kodėl jie susitinka tiktai kartą per savaitę, kai tikrai būtų galima susieiti jei ne dažniau, tai bent dusyk. Visi buvo už, net ketvirtasis, kuris, kaip kraštinis, blogai girdėjo tylų Franco balsą. Tikrai kartais dėl tokio malonumo galima truputį pasistengti. Francui pasirodė, kad jam už bausmę, jog kalba už visus, užkimo gerklė. Bet jis nepasidavė. O jeigu kuris nors išties negalės ateiti, tai jo bėda, ir jis galės atsigriebti kitą sykį, bet kodėl draugijos turi atsisakyti kiti trys ar du? „Žinoma, žinoma“, – pritarė visi. Iš krašto ėjęs Samuelis atsiskyrė ir patraukė pirma, nes taip buvo arčiau draugų. Bet paskui jam vėl nepatiko ir jis prisijungė prie kitų.

Robertas pasiūlė:

– Mes susitikinėsime kartą per savaitę ir mokysimės kalbėti itališkai. Studijuoti šią kalbą nusprendėme, nes pernai toje mažoje Italijos dalyje, kur buvome, įsitikinome, kad italų kalbos žinių mums užtenka tiktai keliui pasiklausti, kai, pamenate, pasiklydome tarp Kampanijos vynuogynų tvorų. Ir paklaustajam reikėjo gerokai pasistengti, kad mus suprastų. Taigi mums reikia mokytis, jeigu šiemet norime kakti į Italiją. Nieko nepadarysi. Ir argi ne geriausia mokytis kartu?

– Ne, – tarė Maksas, – krūvoj mes nieko neišmoksimė. Aš tuo neabejoju lygiai taip pat, Samueli, kaip tu manai, kad geriau seksis kartu.

– Aišku! – pasakė Samuelis. – Mums tikrai seksis mokytis, aš tik gailiuosi, kad mokykloje kartu nesimokėme. Ar jūs apskritai užmiršote, kad mes pažįstami tik dveji metai?

Jis palinko į priekį, kad matytų kitus. Jie buvo sulėtinę žingsnį ir išlaisvinę rankas.

– Tačiau kartu nieko neišmokome, – tarė Francas. – Man ir taip gerai. Aš nieko nenoriu mokytis. O jeigu mums reikia mokytis kalbėti itališkai, tai bus geriau, jei studijuosime atskirai.

– Aš tavęs nesuprantu, – pasakė Samuelis. – Iš pradžių nori, kad mes susitiktume kiekvieną savaitę, paskui vėl nenori.

– Liaukis, – tarė Maksas, – aš ir Francas juk norime, kad mūsų susitikimai mokymuisi netrukdytų, o mokymasis – susitikimams, štai ir viskas.

– Na taip, – burbtelėjo Francas.

– Ir laiko ne kažin kiek teturime, – pasakė Maksas, – dabar birželis, o rugsėjį ketiname važiuoti.

– Dėl to ir noriu, kad studijuotume kartu, – pasakė Robertas ir išpūtė akis prieš tuos du, kurie jam nepritarė. Kai jam kas prieštaraudavo, jo kaklas pasidarydavo ypač lankstus.

Įsivaizduoji, kad aprašinėji jį teisingai, tačiau išeina tik apytikriai, ir dar esi koreguojamas dienoraščio.

Tikriausiai draugystei tai būdinga ir neatskiriama kaip šešėlis – vienas ką nors sveikina, kitas apgailestauja, trečias išvis nepastebi.

Rusėjo 26. Dailininkas Kubinas nuo vidurių užkietėjimo siūlo reguliną, sugrūstus dumblius, kurie žarnose išsipučia, priverčia jas vibruoti, taigi veikia me-

chaniškai, priešingai negu kiti, chemiškai veikiantys vaistai, kurie tiktai pramuša išmatas, bet palieka jas ant žarnų sienelių.

Jis susitiko su Hamsunu pas Langeną. Hamsunas visą laik be jokios priežasties išsišiepęs. Per pokalbį, jo nenutraukdamas, dailininkas užkėlė koją ant kelio, paėmė nuo stalo dideles žirkles, skirtas popieriui, ir nukirpo klešnių kutus. Apširengęs prastai, tačiau išsiskiria kokia nors prašmatnia detale, pavyzdžiui, kaklaraiščiu.

Pasakojimai apie vieną Miuncheno menininkų pensioną, kuriame gyvena dailininkai ir veterinarai (jų mokykla buvo šalia), jie ten krečia tokias eibes, kad priešais stovinčio namo langai, pro kuriuos viskas gerai matyti, išnuomojami. Kad įtiktų tiems žiūrovams, kuris nors pensiono gyventojas užšoka ant palangės ir atsitūpęs kaip beždžionė kabina iš dubens sriubą.

Vienas senienų falsifikatorius, sendinęs daiktus šratų šūviais, apie vieną stalą pasakė: „Mes dar triskart išgersime prie jo kavos, ir tada jau bus galima siųsti į Insbruko muziejų.“

Pats Kubinas: labai, bet kiek vienodai judraus veido, tokia pat išraiška apibūdina įvairiausių dalykus. Atrodo skirtingo amžiaus, dydžio ir kūno sudėjimo – priklausomai nuo to, ar jis sėdi, ar stovi, dėvi vien kostiumą ar apsiaustą.

Rugsėjo 29. Gėtės dienoraščiai. Jo nerašantis, neteisingai vertina kito žmogaus analogišką darbą. Kai, pavyzdžiui, Gėtės dienoraščiuose perskaito: „1797. XI. 4. Visą dieną namuose nurodinėjau“, jam atrodo, kad pats per visą dieną niekada nepadaro taip mažai.

Gėtės kelionių įspūdžiai kitokie negu dabartiniai, nes jie kilo važiuojant pašto karieta ir vystėsi paprasčiau, lėtai keičiantis gamtovaizdžiui, todėl jį lengviau sekti tam, kuriam tos vietos nepažįstamos. Jauti ramų, išties peizažinį mąstymą. Vietovė kariatės keleiviui atsiskleidžia savo pirmųjų pavidalu, nepažeista, ir vieškeliai ją raižo daug natūraliau negu geležinkeliai, santykis tarp jų galbūt toks kaip upių ir kanalų, todėl viską stebėti galima be jokių pastangų, ir Gėtė, daug nesistengdamas, gali sisteminti savo įspūdžius. Dėl tos priežasties akimirkos aprašymų mažai, daugiausia – patalpose, kur kiti žmonės iškart visiškai atsiskleidžia, pavyzdžiui, austrų karininkai Heidelberge, o Vyzentalio vyrų aprašymas artimesnis gamtovaizdžiui, „jie nešiojo mėlynus švarkus ir baltas liemenes, papuoštas jaustomis gėlėmis“, cituoju iš atminties. Daug parašyta apie Reino krioklį ties Šafhauzenu, o viduryje staiga didesnėmis raidėmis: „Kilusios idėjos.“

„Liucernos“ kabaretas. Liuci Kėnig [Lucie König] rodo senų šukuosenų nuotraukas. Nunešiotas veidas. Kartais jai pavyksta kai ko pasiekti į viršų užriesta nosimi, pakelta ranka ir pirštų sukinėjimu. Skudurinis veidas. – Mimiški Longeno (dailininkas Pitermanas) pokštai. Atliekami be džiaugsmo, tačiau sumanyti, ko gero, su džiaugsmu, nes kitaip jų nebūtų galima kartoti kasvakar, nors ir sugalvoti buvo tokie nykūs, kad nesusiformavo pakenčiama schema, kuri nuolat paveiktų visą žmogų. Gražus klouno šuolis per krėslą į šoninių kulisų tuštumą. Viskas primena pasirodymą privačioje aplinkoje, kur iš draugiškumo ypač plojama sunkiam, nereikšmingam numeriui, kad plojimo plusas įsikomponuotų ir išlygintų rezultato minusą. Dainininkas Vašata. Toks prastas, kad trikdė vien jo vaizdas. Tačiau jis tvirtas žmogus, todėl kažkokia žvėriška, galbūt tik jam suvokiama, jėga šiaip taip išlaiko publikos dėmesį.

Grünbaumas veikia tiktai tariamu savo egzistencijos beviltiškumu.

Odis, šokėja. Kieti klubai. Visiška bekūnystė. Raudoni keliai tinka tiktai šokiui „Pavasario nuotaika“.

Rugsėjo 30. Užvakarykštė mergina gretimame kambaryje (H. H.). Aš gulėjau ant kanapos ir pusiausnūda klausiausi jos balso. Atrodė ypač daug prisirengusi, ne vien drabužiais, bet ir visu gretimo kambario interjeru, išryškėja tikrai jos susiformavęs, nuogas, apvalainas, tamsus petys, kurį mačiau baseine. Akimirką pasivaideno, kad ji garuoja ir užpildo gretimą kambarį savo garais. Paskui stovėjo su pilku pelenų spalvos korsetu, kurio apačia buvo taip atstojusi nuo kūno, kad, rodės, galėjai ant jos atsistoti ir nujoti.

Dar apie Kubiną. Įprotis būtinai pritariamu tonu pakartoti paskutinius pašnekovo žodžius, nors paskutiniai paties Kubino žodžiai rodo, kad jis toli gražu pašnekovui nepitaria. Apmaudu. Kai klausaisi daugybės Kubino istorijų, gali pamiršti, ko jis vertas. Paskui staiga prisimeni ir išsigąsti. Paaikšėjo, kad kavinė, į kurią ketinome eiti, pavojinga; ir Kubinas pasakė, kad ten neis; aš paklausiau, ar jis bailus, ir šis, laikydamasis už mano parankės, atsakė: „Žinoma, aš jaunas ir dar daug ketinu nuveikti.“

Kubinas visą vakarą dažnai ir, atrodo, visiškai rimtai kalbėjo apie mano ir savo vidurių užkietėjimą. O apie vidurnaktį, kai aš nuleidau ranką nuo stalo krašto, jis pamatė jos dalį ir sušuko: „Betgi jūs išties sergate.“ Nuo tada elgėsi su manim daug švelniau ir paskui neleido kitiems manęs įkalbinėti, kad eičiau į b[ordelį]. Mums jau atsisveikinus, jis dar riktelėjo man pavymui: „Regulinas!“

FRANZ KAFKA TEGEBÜCHER, 1910–1923.
Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1976

GAUTA PAMINĖTI

 Judita Vaičiūnaitė. Mabre viešbutis. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 152 p.

Poetės Juditos Vaičiūnaitės (1937–2001) memuarinė proza, atskleidžianti kelių dešimtmečių istorinį ir kultūrinį kontekstą bei pačios autorės gyvenimo detales. Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis iš šeimos archyvo.

Ieva Toleikytė. Garstyčių namas. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 112 p.

Debiutinė jaunos autorės apsakymų knyga – „jaunystės bandymai susivokti, gravitavimas tarp sapno ir realybės, tarp paslapties ir grėsmės“.

Aldona Šulskytė. Dangus niekada nėra tuščias. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. – 214 p.

Eilėraščių, pasakojimų, straipsnių rinkinys, kurio autorė Aldona Šulskytė (1930–2008) daugelį metų Laukuvoje bendravo su įžymiąja tremties atsiminimų rašytoja D. Grinkevičiūte. Įžangos straipsnį parašė V. Daujotytė.

Marcelijus Martinaitis. Eilėraščiai. – Kaunas: Naujasis lankas, 2009. – 62 p.

Žinomo poeto eilėraščių rinktinė, išleista serijoje „Poezijos pavasario laureatų bibliotekėlė“. Sudarė autorius.

Diana Šarakauskaitė. Medžiai mano tėvai. – Vilnius: Homo liber, 2009. – 112 p.

JAV gyvenančios poetės debiutinė lyrikos knyga. Eilėraščiuose vyrauja „naujojo amžiaus idiomos, sintaksės šuoliai, magiškosios realybės bruožai, novelistiškas pasakojimas“.

Vytautas Kaziela. Gyvybė ir netikėjimas. Life and Unbelief. – Utena: Kamonada, 2009. – 72 p.

Dvikalbė poeto knyga – šalia lietuviškų eilėraščių pateikiami K. Sh. Keyso vertimai į anglų kalbą.

Vainius Bakas. Pretekstai. – Vilnius: Naujoji Romuva, 2009. – 136 p.

Pirmasis dvidešimtmečio autoriaus eilėraščių rinkinys, kuriame „įvykiai ir akimirkos – kartkartėmis pristabdomo skaitiklio parodymai“.

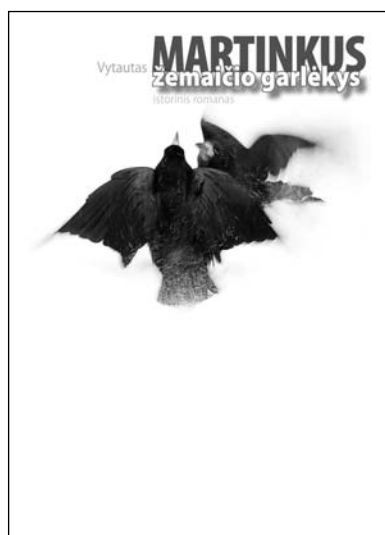
RAMŪNAS ČIČELIS

Kaltas ar nekaltas?

Nedaug yra knygų, kurios savo skaitytojus sodintų ant literatūrinio prisiekusiųjų suolo. Atsisėdau ir aš ant jo, nors, pasak knygos autoriaus, prieš 145 metus teismo salėje, suprantama, nebuvo vietos prisiekusiesiems. Susipažinau su knygoje pateikta vieno pirmųjų Lietuvos aviatoriaus, mąstytojo ir šviesuolio Aleksandro Griškevičiaus byla. Daug padėjo teisiamojo brolio, advokato Mauricijaus, ginamosios kalbos. Ir vis dėlto teisiamojo artimas nenumatė, kad prisiekusysis gali ištartti ne vien žodžius „kaltas“ arba „nekaltas“. Galima iš visos širdies jausti ir proto pastangomis manyti, kad Aleksandro būta nekalto, tačiau tai patvirtinanti išsargybė vis tiek stringa gerklėje. Kodėl? Ogi vertinančiojo sąži-

nės sparnai savo lengvumu tikrai neprilygsta teisiamojo nekaltumui. Prisiekusiųjų teismas – tai ne tik A. Griškevičiaus, bet ir pačių prisiekusiųjų sąžinės „buhalterijos knyga“. Skaitydamas „Žemaičio garlėkį“ taip ir jauti ant savo gerklės šaltas carinės ar sovietinės sistemos rankas ir imi vertinti pirmiausia pats save – kiekybinį asmeninės laisvės ir kompromisų santykį. Ir tik po to susimąstai apie pagrindinį knygos veikėją. Vertinga tai, kad jis istoriniame romane ne idealizuojamas, bet atskleidžiamas kaip ypatingas žmogus, kurio kaltę sverti carinėje Rusijoje jautėsi galys kiekvienas valdininkas. Ir neturėtume suklysti, manydami, kad A. Griškevičius pavaizduotas kaip sąžinės, tiesos, tikėjimo bei meilės monolitas. Tokia prielaida mus varytų nuo prisiekusiųjų suolo, nes tada teistume tik kaltinamąjį, negalvodami apie save ir pripažindami, kad tokių vientisų bei laisvų žmonių nebūna. Romano autoriui pavyksta išvengti šių pelėkautų (romane itin dažna ši metafora), nes pagrindinio veikėjo gyvenimas yra labai tikras, autentiškas, verčiantis patikėti, jog kiekvienas skaitytojas gali būti Aleksandro prototipas. Bet ne kiekvienas yra.

„Žemaičio garlėkio“ veikėjo Aleksandro charakteris konfliktiškas dėl individo ir visuomenės santykių. Garlėkio sumanytojas visiškai nesirūpina tuo, ką apie jį pagalvos valdžia, kaimynai ar priešai, kurių jis, kaip retas kitas, turėjo tikrai daug. Jam svetimas gyvenimą dokumentinių faktų rinkiniu siekiantis paversti caro valdininkų požiūris į žmogų. Savo panteistiniu tikėjimu Aleksandras teigia, kad vienintelė objektyvi tikrovė – tai gamta, ir joks tarnautojas, policininkas, pro-

Vytautas Martinkus. ŽEMAIČIO GARLĖKYS. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 428 p.

kuroras negali nustatyti fakto tikrumo ar melagingumo. Pagaliau sistemai net ir nerūpi objektyvumas, jai svarbu degtinė, moterys, pinigai bei valdžia. Garlėkio idėjos autoriaus gyvenimas – tai tarytum balansavimas tarp daugybės nelaimių, susijusių su valdininkais, bažnyčios tarnais, tamsiais kaimo žmonėmis, ir autentiškos patirties, įsitikinimų, nuolatinio kūrybiškumo.

Aleksandras atmeta daugybę autoritetų – krikščionišką teologiją, caro įstatymus, liaudies prietarus – ir įtvirtina tiesą, kad gyvenimo prasmės klausimas nėra užkoduotas ir eiliniam žmogui atseit neprieinamas. Kiekvienas žmogus turi savo tiesą ir nuovoką apie teisingumą. Sistema nuolat siekia, kad žmogus pernelyg daug nemąstyty, tiesiog gyventų eilinio vabalėlio gyvenimą, suktų imperijos sraigtelius. Kaip tik dėl to ir kyla daugelio Aleksandrą pažinojusių žmonių priešiškas: jie nesuvokia, kaip jiems pažįstamas žmogus galėjo gyventi ne taip, kaip visi. Jie atsisakė plėsti savo patirtį, bandyti suprasti kitoniškumą, savitumą ir pagaliau grožį, kuris man teisiamojo gyvenime pirmiausia asocijuojasi su atkaklumu ir minties bei veiksmo vienove bei drąsa.

Beveik visi knygos veikėjai, susidūrę su Aleksandro fenomenu, į jį pernelyg nesigilina. Ir valdininkams dažnai nerūpi konkrečios aplinkybės, įrodančios Aleksandro nekaltumą. Tokio atsainaus požiūrio priežastis – ribotumas ir inercija. Išties Franzo Kafkos „Procesą“ primena aptariamąs knygos skyrius „Aleksandras ir Frederika“: gausybė dokumentų, kuriais biurokratai mėnesių mėnesius aiškinasi nebūtus dalykus, nurodinėja vienas kitam ir vilkina bylą. Gubernatoriaus Romanuso įsakuose ne kartą ją liepiama kuo greičiau užbaigti. Deja, kol aukštesniųjų valdytojų valia pasiekia žemesniųjų sluoksnių, praeina nemažai brangaus be teismo kalinčiam laiko. Pagaliau Aleksandras, kaip ir Franzas K. iš „Proceso“, ima galvoti, kad

gal jis iš tikrųjų kaltas, gal tik ko nors nesupranta – žmogus sunkiai gali išgyventi tokį absurda, koks teko Aleksandru.

Kaltintojai apsiginklavę ginklais, kurių vertės niekas nekvestionuoja: bažnyčios hierarchų nurodymais, krikščioniška filosofija ir paprasčiausiu tariamai sveiku protu, kuriuo menininko, koks buvo Aleksandras, tikrai nesuprasi. Garlėkio konstruktorius tiesiog yra ne to mastelio, ne to sukirpimo žmogus, o nepritapimas prie prievartos sistemos iškart ima reikšti priešiškus jai, nors pats Aleksandras tikrai nėra revoliucionierius: jis tik nori gyventi savo idėjomis ir jas įkūnyti, nepažeisdamas kitų laisvės.

Aleksandro mintis yra tiek pat reali, kiek ir veiksmas, kuriuo jis bando įkūnyti savo idėją. Šis žmogus apdovanojamas lakia vaizduote, dėl kurios dažnai ir buvo kaltinamas. Tiksliau, ne dėl to, kad turi vaizduotę, o dėl to, kad siekia jos vaizdinius materializuoti. Knygos autorius teigia, kad kiekvienas bandymas skristi – tai menas. Skrydis ir menas turi vieną labai svarbią bendrą ypatybę – abiem reikalinga vaizduotė.

Brolis Mauricijaus ginamas brolis Aleksandras Griškevičius yra ne tik bene pirmasis Lietuvos aviatorius, bet ir vienas pirmųjų ekologų ar net fenomenologų. Juk jis ne kartą savo veikaluose „Gamtos tikrovė“ ir „Žemaičio garlėkys“ tvirtina, kad ne visa Žemėje priklauso žmogui, viskas yra atsiradę iš gamtos, todėl gyvenimas nesuvarojamas, gamta neturi pabaigos, ji yra visuotinė. Žmogaus neturi ištikti beprasmybė, nes gyvenimas – tai ne daiktų naudojimas bei maisto vartojimas (taip dažniausiai romane mąsto caro karininkai bei eiliniai kaimiečiai). Aleksandras gyvena ne tam, kad paklustų iš anksto nustatytoms tiesoms, bet tam, kad, kaip pats teigia, „pažintų tikrovę“. Pažinimas – tai interpretacija, nuo kurios prasideda kū-

rybingas, laisvas gyvenimas, todėl ši interpretacija nėra konvencionali. Dauguma knygoje vaizduojamos visuomenės atsisako autentiško gyvenimo, todėl atsiriboja nuo Aleksandro ir mano, kad jo gyvenimas yra bevertis.

Sistemine valdžia „Žemaičio garlėkyje“ yra monumentalni ir kartu niekinga, nes daug kas sprendžiama iš nešvarių asmeninių paskatų. Aleksandras buvo žmogus, artimas vakarietiškojam *urbanitas* – asmuo, kuriam ištisai gyventi reikėjo, kaip teigia Mauricijus, ne Šiaurės Vakarų krašte, ne provincijoje ir net ne Rusijos imperijoje, o Vakaruose, kur miestai turi bibliotekų, universitetų.

Taigi, kokie argumentai verčia mus suabejoti Aleksandro nekaltumu ir ištarti Mauricijaus taip laukiamą „nekaltas“. Ogi tie, kad ir šiandien gyvename panašioje į carinę Rusiją sistemoje. Dominuoja lygiai tokie pat riboti požiūriai į žmogų ir kūrybiškumą, besaikis vartojimas, žema moralė, atsisakymas gyventi savo gyvenimą ir būti už jį atsakingam. Tokia būtų „publicistinė“ „Žemaičio garlėkio“ prasmė. Dar rūpi pasiaiškinti, kaip romane suvokiama istorija ir ką Mauricijui, rašytojui ir skaitytojui reiškia literatūra.

Aleksandras savo veikalo „Istorijos tikrovė“ rankraštį, *ispravniko* reikalaujamas, sudegino. Šis faktas romane plačiau neaiškinamas: gal istorija pagrindiniam veikėjui buvo beprasmė, gal jis netikėjo carinės Rusijos visuomenės įvykių dėsningumu, gal manė, kad revoliucija ir karas – tai neišvengiamos blygybės. Aišku tiek, kad „Žemaičio garlėkio“ veikėjai yra atsidūrę istorinių permainų akivaizdoje ir nežino, kaip elgtis, kas teisybė, o kas klysta. Revoliucionieriai tiki, kad kuria pažangą, kad permainos – tik į gerą. Aleksandras mato, kad visa tai – tik betikslis kraujo praliejimas, kaip ir Krymo karas. Daug svarbesni yra ne globalūs istorijos įvykiai, o asmeninis

mąstymas apie juos. Romano pagrindinis veikėjas tikrai netiki, kad istorija turi griežtą struktūrą ir įvykius galima nuspėti remiantis protu. Jam rūpi ne klastoti, kaip darė caro pavaldiniai, didžiąją istoriją, bet turėti savą jos versiją, mąstyti apie savo Tėvynės likimą. Vis dėlto „Žemaičio garlėkys“ nėra patriotinis romanas, jame Aleksandras neišsako aiškios tiesos apie tai, kokią kelią Lietuva turėtų rinktis: laukti malonės iš caro ar kovoti dėl Lietuvos ir Lenkijos jungtinės valstybės. Iki tautinio Atgimimo dar reikia šiek tiek luktelėti. Iš „Žemaičio garlėkio“ labiau galime daryti išvadas ne apie tai, ką Aleksandras mąstė apie istoriją, o kaip ji lemtingai paveikė jo gyvenimą. Juk carinės Rusijos realybė lėmė, kad didesnę gyvenimo dalį Aleksandras buvo nei nuteistas, nei išteisintas: amžinas įtariamasis, kurį reikia sekėti ir drausminti. Istorija padarė įtakos net ir Aleksandro, kaip šeimos galvos, likimui. Jei ne valdininkų manipuliacijos žmonėmis, jis net nebūtų apkaltintas sanguliuavęs su savo dukra Frederika. Asmeninei istorijai, o tiksliau pasakius, tragedijai, tereikia vienos lemtingos, nors ir smulkios, priežasties, ir sniego gniūžtė ima riedėti. Tuomet jau neką pakeisi. Istorija Aleksandrui yra nuolatinė situacija, kai dauguma stoja prieš vieną mažą žmogų. Jo apginti negali niekas, ypač jei šis žmogus kur kas didesnis savo sąžine, intelektu bei laisve, nei manyta policijos, bažnyčios ar kitų „drausmės palaikytojų“.

„Žemaičio garlėkys“ – tai polėkio ir skrydžio knyga, kurią skaityti, kaip ir skristi, yra sunku, nes ji – lyg veidrodinis, nereikalaujantis gyvenimiškų paaiškinimų ir nepakenčiantis pasiteisinimų. Vis dėlto ar nebūtų galima girdėti Mauricijaus kalbų, skaityti dokumentų, nesėdint ant prisiekusiųjų suolo, lyg viską stebėtum tik iš šalies? Deja, literatūra tokios estetinės distancijos jau nesuteikia, negali būti

nesuinteresuotas pašalietis, dirstelintīs į svetimą gyvenimą – šį vaidmenį sėkmingai atlieka spauda. Menas – tai ne skrydžio stebėjimas, tai – pats skrydis iš gamtos į gamtą ant lengvos sąžinės sparnų. Tik tada jis teisingas, jei žmogus pats sau nepavirsta amžinu įtariamuoju. Ištartū, kad Aleksandras Griškevičius buvo nekaltas, yra tolygu leisti jam ir pačiam sau skristi.

ANGELE JASEVIČIENĖ

Kai literatūra virsta politika

Garbaus amžiaus rašytojas Jonas Mikelinskas (1922) – vienas produktyviausių prozininkų. Vardyti jo nuopelnus ir per ilgus metus parašytas knygas būtų sudėtinga, nes sąrašas išeitų

Jonas Mikelinskas. DINOZAURO AUSYJE. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 254 p.

tikrai stubbinantis. Šįkart pažvelkime į naujausią autoriaus išleistą knygą „Dinozauro ausyje“ (2009), kurią sudaro apsakymų rinktinė ir eseistinė apysaka.

Nuoširdžiai prisipažinsiu, kalbėti apie literatūros „veterano“ kūrinis yra kur kas didesnė atsakomybė, negu pešioti vos pradedančiojo rašyti naujoko romaniūkštį. Todėl negaliu nepritarioti prieš kelerius metus išsakyto Gitanos Gugevičiūtės mintims, kad „daugelio vyresniosios kartos rašytojų kūryba yra būtent taip – pagarbū (iš pagarbos) – pripažįstama, vengiant kritikuoti ir veltis į ginčus, nes gali būti apšauktas amoraliu postmoderno kosmopolitu. Vyresnioji karta, kitaip nei jaunoji, yra vieninga ir bet kokį „replikantą“ pasiryžusi greitai pasodinti į vietą“. Deja, esu jaunosios, todėl galbūt naivios ir nesubrendusios kartos atstovė, kuri literatūroje ieško nebe tradicijų tęstinumo, polemikos su autoritetais, politikavimo, o tiesiog... skaitymo malonumo.

Sovietizacija, komunizmas, partizanai, sribai, tremtiniai, fašistai, holokaustas mums – J. Mikelinsko nesuprastiems postmodernizmo vaikams – tėra tik kadaise girdėtos ir mašinaliai išmoktos sąvokos. Mes to neišgyvenome, nepajutome širdim ir krauju, todėl mūsų santykis su praeitimi niekada nebus intymus, geriausiu atveju – pagarbus.

Šiuolaikinei kultūrai ir postmodernizmui, pasak autoriaus, „nieko gero nėra ir nebuvo vakar, o viskas prasideda *čia ir dabar*“ (p. 222). Autorius priekaištauja jaunimui, nesuprantančiam „senienos“, gyvenančiam savais idealais ir tikslais. Ir tuose žodžiuose slypi ne tik širdgėla, bet kone pagieža, kad tie, kuriems pasisekė gimti keliais dešimtmečiais vėliau, gyvena geriau nei vyresnioji karta. Juntama didžiulė priešprieša: praeitis idealizuojama ir kartu smerkiama. Autorius gana kategoriškai teigia, kad jaunimui „nieko

gero nebuvo vakar“, tačiau ar kas gero buvo praeityje pačiam J. Mikelinskui? Skaitant autobiografinę jo apysaką susidaro įspūdis, kad praeities demonei niekur neišnyko, tik persikėlė į autoriaus dabartį, kad ir toliau jį kankintų. Taigi, nieko gera nei „vakar“, nei „šiandien“. Komunizmą pakeitė kapitalizmas, bet žmogui nepalankios abi ideologijos. Nebent kaip nors pasikeistų pats žmogus.

Apysakoje atsiveria vyresniosios kartos žmogaus drama, nesugebėjimas susitaikyti su laiko permainomis, prisitaikyti prie naujos visuomenės. „O pensininkas tapo atpirkimo ožiu, išdo skylių lopytoju. Ir to dar negana – sistemingai diegiama mintis, kad ir dėl visų negerovių kalti tie besočiai pensininkai, kurių skaičius nesulaikomai auga, o juos išlaikančių dirbančiųjų vis mažėja. Žodžiu, pensininkas pasidarė nebe žmogus, o tik išlaikytinis, marazmatikas, parazitai, pūzras“ (p. 223). Skaityti tokius žodžius visiems „nepensininkams“ tikrai nesmagu, kažkaip jautiesi kaltas be kaltės. Tuo labiau, kad valstybės „išdo skylių lopytoju“, deja, yra ta saujelė taip J. Mikelinsko pliekiamų dirbančiųjų...

Atrodo, kad visa technikos pažanga autoriui kelia vien pasipiktinimą: jam nereikia automobilio (nors senutė motina apysakoje norėtų, kad sūnus ją į kapelius nuvežtų), jis nepakenčia televizoriaus. „Televizorius – mūsų laikų Neronas. Argi ne jis uždega ir nusiaubia žmonių protus ir mintis? Ir vien taip, kad galėtų pasidžiaugti savo žvilgsnio hipnoze ir išmintim. Televizorius yra per amžius kurtų papročių ir tradicijų vėžys, mirtis ir duobkasys. Televizorių mėgsta žiūrėti tik amoralūs politikai ir potencialūs savižudžiai“ (p. 232). Taigi visiškai nekalta kambario kampe stovinti dėžė apsakyme tampa kone atominė bomba. Nors iš tikrųjų tai – tik elementariausias informacijos šaltinis. Teisingai pasakė Hipokratas – „tik dozė vaistą paverčia nuodu“. Ar gyvenimo

reiškiniai mus nuodys, ar gydys, pasirinkti turi kiekvienas individualiai.

Kaltinti kitus (pavienius asmenis, kultūras, ideologijas) – visada lengviausia. Keista tik tai, kad autorius savo knygoje simpatizuoja vokiečiams, o komunistus – smerkia. „Ir ne tik žudė, bet ir baisiausiai kankino [komunistai – A. J.]: prievartavo moteris, nukirsdavo seniems galvas, nukryžiuodavo <...>. Vokiečiai jiems nuskaltusį žmogų nušaudavo ir.. baigtas kriukis. O va šitie ten siautėjo pikčiau, negu vandalai“ (p. 90). Mano galva, abi šios diktatūros, – tiek fašizmas, tiek komunizmas, – yra vienodai siaubingos ir neteisos. Suprantama, autorius nukentėjo nuo sovietinės valdžios ir jos pakalikų (vos nebuvo pašalintas iš Rašytojų sąjungos, keliolika metų jo darbai nebuvo spausdinami, rašomi „į stalčių“), tačiau juk panašūs dalykai vyko ir pokario Vokietijoje. Nė viena valdžia nemėgsta prieštaraujančiųjų, nesvarbu, kaip ji vadinasi.

Apysakoje vaizdžiai aprašomi sovietinės valdžios persekiojimai, užsakomoji žmogžudystė, rankraščių išvogimas, herojaus baimė, kad su juo bus negailestingai susidorota. Nuo iškilusių problemų pagrindinis apysakos veikėjas slepiasi motinos namuose, „Klėtelėje prie kapelių“ (p. 53), kuri tampa sakralia, globojančia ir saugančia erdve. Senutė motina, jos rūpestingumas, vien senojo kaimo žmogui būdingas įgimtas gerumas ir kartu skvarbus protas tampa užuovėja nuo visų gyvenimo negandų. Gamtos prieglobstyje pasakotojas panyra į apmąstymus bei savo gyvenimo refleksijas, sprendžia ne tik politinius, bet ir amžinuosius būties klausimus.

Vidiniai monologai – stiprioji apysakos pusė, žavinti minties užbaigtumu, prasmingumu. „Čia atgaudavai prarastą dvasinę pusiausvyrą ir suvirtindavai pašlijusį tikėjimą, jog niekas tau nepadės, jeigu neišmoksi padėti pats sau. Padėti net ir atsidūrus

prie išsiveržusio ugnikalnio. Stiprus tas, kuris randa atramą ne kituose, o pats savyje“ (p. 10).

Skaitai nuostabias, sentencijomis virstančias rašytojo mintis, ir supranti, kiek šiame žmoguje slypi sielos grožio, humanizmo. J. Mikelinskui už bet kokias sistemas ir diktatūras svarbesnis žmogus, jo gyvenimo prasmė, moralinės bei krikščioniškos vertybės. Visa tai, kas autoriui svarbiausia, kuo gyventa, tikėta, įrašyta apsakymų eilutėse ir tarp jų.

Melancholiško grožio ir gaudulio kupinas apsakymas „Fašistės, arba „Liūdnas valsas“ (p. 195), kuriame vaizduojamas buvusių trijų tremtinių, pagyvenusių moterų, pasisėdėjimas drauge vėlų vakarą, po draugės laidotuvių. Trijulė mintimis grįžta į praeitį, aprauda jaunystės dienas, paženklinatas kruvinu kovos dėl tėvynės laisvės antspaudu. Neišsakytas, neišverktas skausmas glūdi giliai paslėptas sielos užkaboriuose, tarsi pavojingas gyvybei pūlinys, laukiantis savo dienos sprogti. Moterys, papildydamos ir pratęsdamos viena kitos žodžius, skambant dusliems Sibelijaus „Liūdno valso“ akordams, deklamuoja Vinco Mykolaičio-Putino „Vivos plango. Mortuos voco“. Eilės, tarsi gyvas, kadaise už laisvę pralietas jų artimųjų kraujas, gaivalingu srautu liejasi bekrasėse nakties platybėse, guosdamos ir ramindamos, suteikdamos sielai atgaivą. Tos pačios eilės, už kurias prieš daugelį metų veikėjos buvo taip negailėstingai nubaustos... Tai – palaužtų, išniekintų, nelaimingų, bet likusių ištikimų sau, savo principams, idealams ir vertybėms, moterų laisvės himnas.

J. Mikelinskas kuria stiprios dvasios veikėjų paveikslus. Tai ir senasis mokytojas, lesinantis paukšteliu Pilies gatvėje („Paukščių lesintojas, arba Meilė laisvei“), ir didvyriškai partizaninėje kovoje žuvusi Stanislova Muszinytė („Musmušytė“), ir sūnų poetą pa-

laidojusi motina („Poeto motina“). Prie sūnaus kapo ištarti draugo žodžiai nuskamba kaip pagrindinė, visus apsakymus vienijanti, mintis: „Dvasingumo! Amžinų vertybių ilgesio! Pasiaukojimo! Štai ko mums trūksta darbe, kūryboje ir visame gyvenime!“ (p. 137). Rodos, tie žodžiai sklinda iš paties J. Mikelinsko lūpų, nes šis žmogus savo gyvenimo pamatus klojo ne pataikavimu, nuolankumu, prisitaikymu, o amžinosiomis vertybėmis.

J. Mikelinską laiko autoritetu daugybė jo plunksnos brolių, brandžių rašytojų. „Jonas Mikelinskas man didis moralinis autoritetas, savitas mąstytojas ir menininkas, kurio žmogiškas balsas stiprus ir subtilus; žavi rašytojo erudicija ir vidinė inteligencija, tiesos ir laisvės troškimas, sielos pragiedruliai“, – viename straipsnyje rašė poetas ir prozininkas Arvydas Genys. Panašių panegirikų galima rasti apšiai, todėl rašytojas galėtų būti truputį kuklesnis ir negirti pats savęs. Apsakyme „Abu labu tokiu, arba Atleisk jam, Viešpatie!“ randame Jeronimo Tučo autoriaus adresu siunčiamas liaupses: „Įrodei, kad ir šiais bailių ir infuzorijų laikais, kai net žmonių išrinkta valdžia susirūpinusi tik savo kišene ir kailiu, dar atsiranda nepriklausomai mąstančių žmonių“ (p. 179).

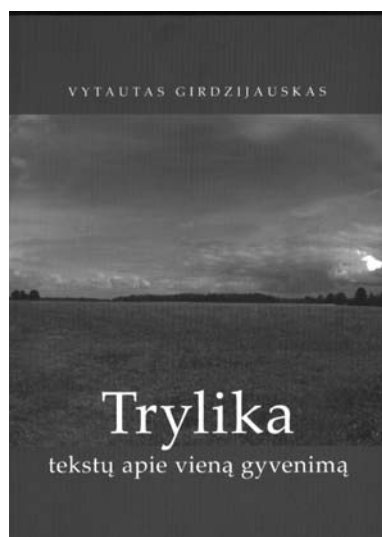
Panegirika V. Mikelinskas nepiktinaudžiauja, jo apsakymuose gausu sveikos ironijos ir autoironijos. Deja, ją užgožia sarkazmas tiek buvusiai, tiek esamai valdžiai, todėl meninė knygos vertė nustelbia politiniai motyvai. Šiukštu, nesinorėtų, kad vieno garbingiausio Lietuvos prozininko darbai iš dvasingumo kupinos literatūros virstų politizuotais skaitiniais... Pritariu žurnalistinei Rimvydui Valatkai, vienoje publicistinėje laidoje karštai teigusiam, kad kiekvienas žmogus turi daryti tai, ką geriausiai moka. Rašytojo – tautos šauklio – darbas kur kas kilnesnis už braškančio valdžios rato kritikavimą.

ALFREDAS GUŠČIUS

Avino išspirtas

Dabartinės prozos panoramoje matomą vietą užima autobiografinio žanro kūriniai. Tai daugiausia atsiminimai, apmąstymai, dienoraščiai. Į tokios prozos kontekstą skverbiasi ir Vytauto Girdzijauskos „Palangos dienoraštis“ (2004) bei 2009 m. leidyklos „Naujoji Romuva“ gražiai išleista esė knyga „Trylika tekstų apie vieną gyvenimą“. Pirmosios knygos pirmame dienoraščio įrašė autorius bando pasiaiškinti, kodėl jis rašo ir kam. „Gal dėl Henriko Antano, kuris štai iš kaladėlių pilį stato. Dėl jo, dėl vienintelio skaitytojo. Antai Alfonsas Nyka-Niliūnas savo dienoraštyje <...> poetams, ašarojantiems dėl nuolat mažėjančių jų knygų tiražų, mesteli frazę: man pakaktų ir dešimties, kurie mane suprastų, ir būčiau jiems reikalingas.“

„Palangos dienoraštis“ tikriausiai surinko ištikimųjų skaitytojų dešimtuką. Aš irgi jį skaičiau, bet jau po „Trylikos tekstų...“, norėdamas pasitikrinti Gintaro Beresnevičiaus žodžius, minimus joje ir teigiamai at-

Vytautas Girdzijauskas. TRYLIKA TEKSTŲ APIE VIENĄ GYVENIMĄ. – Vilnius: Naujoji Romuva, 2009. – 272 p.

siliepiančius apie tą pajūrio dienoraštį. Žymus religijotyrininkas ir eseistas neapsiriko – dienoraštis tikrai nenuobodus. V. Girdzijauskui sekasi laviuoti ties subjektyvumą, asmeniškumą ir pilietinių, politinių, kultūrinių bendrumų sankryža. Temų kaitaliojimas neerzina, nes jų registrų kaitą V. Girdzijauskas motyvuoja ironiška, o neretai ir autoironiška pasakojimo gaida, žaismingu ir gana žodingu stiliumi.

„Trylikoje tekstų...“ V. Girdzijauskas išsikėlė žymiai sudėtingesnę meninę uždavinį – nesitenkinti tik kai kurių gyvenimo epizodų dienoraštiniu fiksavimu, bet pateikti visuminį savo biografijos paveikslą. Visą savo gyvenimą nuo gimimo 1930 m. Bulzgeiškių kaime Jurbarko rajone iki pat šių dienų jis sudėjo į trylika esė. Atliktas didelis medžiagos komponavimo darbas ir tai padaryta remiantis meniniais atrankos principais. Harmonizuodamas gausią ir dramatišką fabulą, V. Girdzijauskas subtiliai taiko astronominius laiko ir erdvės simbolius – Zodiako ženklus, senovės graikų mitų pabaisą Gorgoną Medūzą. Į savo gyvenimą autorius žvelgia iš kosminio aukščio, iš mitinio laiko perspektyvos. Tokios pastangos sėkmingos – pasakotojo instancija įgauna dinaminio lankstumo, universalumo, jo balsas susidvejina, atsiranda staigių, bet motyvuotų perėjimų iš kalbėjimo pirmuoju asmeniu į antrąjį ir trečiąjį. Chronologinio laiko slinkties rėmai išlieka, bet jų viduje autorius kuria lanksčias askirų esė kompozicijas. Pasakojimas iš esamojo laiko lengvai nukeliamas į praeitį, arba nukreipiamas ateitin, buitinės bei socialinės vaizduojamojo gyvenimo realijos netikėtai papildomos autentiškais literatūrinėmis digresijomis. Toks laiko ir erdvės formavimas būdingas meninei prozai, todėl daugelį knygos esė (ypač pirmąsias keturias) skaitai kaip įtaigias noveles.

Sąlyginį bei mitinį matmenį kny-

gos kompozicijai autorius panaudoja ne atsitiktinai. Mat V. Girdzijauskas savo gyvenimą mums pateikia kaip Lemties išprovokuotą, kaip rūstų ir neteisingą. Gimęs balandžio 19 dieną po Avino ženklų, jis buvo ne maloniai jo sutiktas, bet gana įžūlokai „išspirtas“. Štai kokia stilistine maniera V. Girdzijauskas rašo apie savo pasirodymą Žemėje:

Ir dar akivaizdus faktas, kad to laikotarpio ženklas buvo ir tebėra Ugnis, arba Avinas. Tai jis tą vaikelį, apie kurį ir ketiname pasakoti, savo kieta kanopa išspyrė iš jaukios ir šiltos užuoglaudos, kurioje buvo viskuo ap rūpintas ir nuo visokio blogio apsaugotas, į nelabai jaukią ir nelabai svetingą balandžio vidurio naktį prieš pat Velykas, regis, Didįjį Penktadienį. O išspyręs garsiai subliuvo: „Gyvuliuk! Kapanokis ir spardykis nebudamas nieko“, ir nušuo liavo kažkur pietų link, panarinęs sprandą ir atstatęs ragus. Apie ugnį, išsižiebusią kažkur giliai to vaikelio viduje, nė žodeliu neužsiminė. Ko gero, tikrosios ugnies jame nė nebūta, tik kibirkštėlė, tik menkutis dagtelis ar titnaginio akmens skeveldrėlė, laukianti skiltuvo ir to, kuris atsivėdėjęs trenks iš viso vieko, kad net akyse sužaižaruos, o ugninės kibirkštys pasipils į visas puses. Bet tai bus vėliau, daug vėliau, ir ženklas danguje tada bus kitas, bene Ožiaragio. O tuo metu išspirtas vaikelis, pajutęs nelabai svetingų pavasarinių vėjų šėlsmą, lyg smaugiamas praplyšo:

– Nenoriu! Man čia nėra gerai, nėra saugu! (p. 12–13).

Kaip matote, autorius užsimoja epiškai, naudojami mitologiniai įvaizdžiais, asociacijomis, bet antikinio tragizmo nesiekia, į pagrindinio knygos herojaus pasirodymą šiame atšiauriame pasaulyje, į jo vaikystę, tėvus, į pradinį, o vėliau ir į progimnazinį bei gimnazinį mokslą žvelgia su lengva ironija. Tačiau į citatoje esančias užuominas apie kanopas, skiltuvą, žiežirbas, apie vaikelio ateity laukiančią grėsmę reikia atkreipti dėmesį, kadangi knygos siužete jos sudaro pagrindinį teminį leitmotyvą.

Kas gi atsitiko tam vaikelui ateityje, po tuo lemtinguoju Avino ženklų? Tai bus atskleista tik dešimtame knygos skyriuje „Ožiaragio šokis“, bet daug kas paaiškės ir ketvirtame – „Vėžio žingsnis“. V. Girdzijausko gyvenimas susiklostė tikrai nestandartiškai. Didžioji jo laiko upė nutekėjo aišku kokia vaga – sovietinės Lietuvos. Septintojo dešimtmečio lietuvių vidinio monologo romane buvo vaizduojamas herojus su „iškilusia sąmone“. V. Girdzijauskas taip pat turi „iškilusią biografiją“, kaip jis pats rašo, – likimo ant kaktos įspaustą Kaino ženklą. Dramatiškiausia jo gyvenimo istorijoje tai, kad ir tą įskilimą ar lūžį jo biografijoje, ir tą nelemtą ženklą likimas įrašė prieš jo paties valią. V. Girdzijauskas nebuvo nei tikras tarybinės santvarkos disidentas, nei jos griovėjas, buvo tiktai pažangus, veiklus, gabus, iš kaimo kilęs jaunuolis (kaip ir kiti penki jo jaunesni broliai). Jis veržėsi į mokslą, meną, paveldėjo stiprius, vitališkus tėvų, senelių genus, turėjo visus duomenis pasiekti tokių pat profesinių aukštumų, kaip ir knygoje itin raiškiai nupieštas jo dėdė, biologijos mokslų profesorius akademikas Vytautas Girdzijauskas (skyrius „Medžiaginė nukai“).

Bet juk šiandien visi gerai žinome, kokių paradoksų šalis buvo „didžioji mūsų Tėvynė – Tarybų Sąjunga“. Aukomis buvo tapę daugybė žmonių, auka tapo ir V. Girdzijauskas. Daug prirašyta apie tai, kaip sovietinis saugumas „išradinėjo“ santvarkos priešus, kaip juos persekiojo, gaudė, tardė, baudė... V. Girdzijausko knygos puslapiai, skirti šiai temai (skyriai „Vėžio žingsnis“, „Būti tėvu netinkamas“), manyčiau, yra vieni įspūdingiausių visoje lietuvių šios tematikos memuaristikoje. Jie įdomūs, saviti ir savo faktologija (pavyzdžiui, „šarlatano“ Kazimiero Skebėros vaidmuo autoriaus dramoje, iš tremties grįžusio, taigi jau pažymėto Kaino ženklų, darbo paieš-

kos, vizitas pas Juozą Baltušį, privers-
tinis humanitaro virtimas techno-
kratu, problemos Skaičiavimo mašinų
gamykloje, sunkumai tapti rašytoju ir
pan.), tačiau jie dar įdomesni psicho-
loginiu aspektu. V. Girdzijauskas origi-
naliai pavaizduoja aplinkybių ir asme-
nybės sąryšį. Vieniems tarybiniam pi-
liečiams tas sąryšis buvo patogus,
kitiems – dramatiškas.

V. Girdzijauskas nesitaikstė su to-
mis aplinkybėmis, kurias jam primetė
sovietinė valdžia, tuo labiau jis nesi-
taiksto su tomis, kurias jam „prikergė“
jau savoji, demokratine ir nepriklauso-
ma vadinama, valstybė. Štai čia ir yra
didysis V. Girdzijausko gyvenimo para-
doksas, arba absurdas.

Dar palyginti gana sutramdytu
tonu aprašęs sovietinio saugumo as-
menybės prievartavimo mechaniką,
antroje knygos dalyje („Skorpionas“,
„Ožiaragio šokis“, „Tvarka bus, teisin-
gumo – ne“) V. Girdzijauskas jau ne-
beišveria ir duoda valią gana ga-
lingam savo balsui (ne veltui, pasiro-
do, mokėsi dainavimo, traukė arijas,
dainas Valstybinės filharmonijos, „Var-
po“ ir kituose meno kolektyvuose).
Kalba, intonacija, ritmika, visos me-
ninės priemonės tose esė kunkuliuoja,
verda, sproginėja. Tai – jau nebe iro-
niškas ar autoironiškas, bet satyrinis,
groteskinis kalbėjimo būdas, senovėje
vadintas „diatribe“, norint išreikšti
savo kritiką, įtūžį, protestą. Įtūžti V.
Girdzijauskas turėjo dėl ko: jo padorūs
seneliai, tėvai, šviesūs giminaičiai
kentėjo karo ir pokario negandas, buvo
reprezuotas ne tik pats Vytautas, bet
ir jo brolis Petras, o Tėvynė paskelbia jį
nedorėliu (bendradarbiavusiu su KGB).
Paskelbia konkretūs tėvynainiai, į
kuriuos ir nutaikytos piktos rašytojo
filipikos. Galima suvokti ir metafo-
riškai – tam Avinui, kuris 1930 m.
„išspyrė“ Vytautą į rūsų pasaulį, jis
dabar su kaupu atsilygina.

Konstitucijos, Žmogaus teisių ne-
paisymo, iliustracijos absurdo priežas-

tis V. Girdzijauskas sieja su laukinio
kapitalizmo, globalizmo, oligarchų sau-
jelės išsigalėjimu. Net sąjūdinį tautos
atgimimą jis piešia kaip svaigų ir
naivų sapną, – kai patriotai šūkavo,
skendo ekstazėje ir sapnavo laisvę, ne-
priklausomybę, tuo pat metu apsuks-
ruoliai, pragmatikai „švarino“ ir pustė
Lietuvos gamyklas, įmones, kolūkius,
miškus. Net „maišai banknotų, surink-
tų per didžiuosius mitingus Vilniuje“,
iškeliavo nežinia kur („Skorpionas“).

Skeptiškas patosas paskutiniame
knygos rašinyje „Čia būti“ nėra tik
deklaratyvus; blankiau su rašytojo kū-
ryba tesusipažinusių gali nustebinti jo
erudicija, intelektas. Čia V. Girdzi-
jauskas pasireiškia jau kaip solidus
skeptiškas mąstytojas, pranašaujantis
saulėlydį ne tik kultūrai, bet ir visai
žmonijai. Tačiau futurologinį straipsnį
autorius užbaigia optimistine gaidele:

Nereikėtų panikuoti ir tada, kai tenka
rinkti šiukšles ir išiminti minas, įmontuotas
į ateities pamatus praeities puspročių. <...>
Stiprybės teikia kita nuostata: šitaip būti
neprivalo. Nors Gamta ir nėra ta geroji tetulė,
nemokamai dalinanti savo dovanas, bet ji
nėra ir priešas, kuris visais būdais stengtųsi
pakenkti ar net pražudyti kad ir ne visai
tobulus savo kūrinis. Esu įsitikinęs, kad jos
išsčiose snaudžiančios jėgos nėra vien ne-
gatyvios, jos taip pat vaduojasi iš amžių bėgy-
je tvyrojusio sąstingio. Būti čia, vadinasi,
vienytis su jomis ir nenuilstamai ruošti dirvą
globalaus Proto išlaisvinimui (p. 263).

V. Girdzijausko patosas ir huma-
nistinė mintis giluminiu būdu susisie-
ja su individualiu autoriaus likimu, su
patirtais paradokais ir absurdaus.
Autorius tariasi savąjį protą jau iš-
laisvinęs – nuo dogmų, paradokso, ab-
surdų, nuo tarnavimo materijai. Da-
bar, anot jo, eilė laisvėti ir protėti tiems,
kuriems ir metaforiškai, ir publicis-
tiškai adresuojama kritika bei saty-
rinės „anatomos“. V. Girdzijauskas –
moralinis maksimalistas, todėl klau-
sia:

Įmanomas ar neįmanomas kitoks būvis, kitoks mąstymas, kitoks tarpusavio bendravimas? Kitoks žmogus? Radikalčiai pasikeitusios sandaros ir sąmonės? Ne iš dangaus nukritusios, o savo pačių rankų ir išminties suraizgytos. Kliesdiesiai tai ar realios perspektyvos, kurių pradmenis dabar ir čia galime aptikti?

To jis klausia esė „Pasaulio pilietis“, kurioje džiaugiasi kardiologo Jurgio Brėdikio literatūriniu talentu, jo humanizmu, mokslinė brolio Stasio karjera, kraštiečio Albino Stoškaus puikia knyga apie Vadžgirį, kritiko ir leidėjo Valentino Sventicko, prozininkų Vytauto Martinkaus, Eugenijaus Ignatavičiaus supratingumu, visų Rašytojų sąjungos leidyklos kolegų draugiškumu. Gal, sakau, tas „kitoks būvis“ ir „kitoks bendravimas“ slypi kaip tik čia? Šiltuose, draugiškuose asmenybių ryšiuose?

RAMUTĖ DRAGENYTĖ

Poezija su karališko pamišimo ženklais

Kai autoriai darosi nuspėjami, poezija monotoniška ir proziška, o didžiulius poetus seka nemažai epigonų, džiugu sulaukti naujo vardo ir kūrybos, dar galinčios stebinti. Pernai poezijos knyga „Protoevangelija“ debiutavo kaunietė Daiva Povilaitienė (jos pirmieji tekstai kaip ženklas pasirodė 2009 m. „Poezijos pavasario“ almanache). Poezijos rinkinys iliustruotas pačios autorės darbais, ant ketvirtojo knygos viršelio teigiama: „Minties di-

zainas / gali tapti tobulu perregimybės ženklu / pasirink kuria puse.“

Nors pirmoji knyga turėtų liudyti kūrybos pradžią, D. Povilaitienės tekstai byloja brandą, išugdytą poetinės kalbos jauseną ir nepaprastą gebėjimą valdyti žodžių semantinę asociatyvinę lauką – kurti minties dizainą. Tiesa, prie siužetiškumo ar lengvo lyrizmo pripratusiam skaitytojui D. Povilaitienės poeziją suvokti (iškoduoti) bus komplikauta, nes tekstai beveik neturi ryšio su tikrove ir jos daiktais, jie perkelti į kitą, kalbos, dimensiją, kur skaidomos ir pildomos reikšmės ar žaidžiama skambesiu. Poezija kuriam iš nuostabos („Tiesiog iš nuostabos / Šypsnyš kilsteli raštą it baltinius“, p. 28), su „karališku pamišimo ženklu“, pasiduodant kūrėjo inercijai, instinktui, vaizduotei, laisvam kodavimui ir barbarybei rašyti kitaip.

Iš pirmo žvilgsnio knygos pavadinimas galėtų pasirodyti principingas, apeliuojantis į proto galias ar į evangelijos tiesas, tačiau pavadinimas veikiausiai reiškia pirmąją, pirmąją žinią (gr. *prōtos* – pirmas). Pavyzdžiui, religinėje literatūroje žinoma Jokūbo Protoevangelija (apokrifas), o plačiąja prasme protoevangelija reikštų pirmąją dar neužrašytą naujieną: „pirmą pradį užplūsta kelia baimę vilioja

Daiva Povilaitienė. PROTOEVANGELIJA. – Kaunas: Infodizainas, 2009. – 132 p.

atskilęs priešingas veiksmas tankmę išplėšia priverčia prabilti išsilenkti atminties lukštą net sapnas tampa egoistiniu motyvu siekiančiu pakeisti savo kryptį“ (p. 125).

Eilėraščių čia – sudėtinga struktūra, turinti specifinę kalbą, kuri nukreipta į save pačią, todėl iškyla komunikacijos su skaitytoju problema, pavojus nuklysti per toli, prarasti bet kokį sąryšį su žymimaisiais. Šiuo požiūriu D. Povilaitienės kūrybą galima pavadinti hermetiška. Hermetizmo sąvoka poezijoje ketvirtąjį dešimtmetį buvo pritaikyta ezoteriškai, tamsiai ir mįslingai italų lyrikai. Nors iš pradžių turėjo neigiamą reikšmę, ilgainiui sąvoka prigijo moderniai poezijai. Povilaitienės kūrybai tiktų postmodernaus hermetizmo apibūdinimas, ypač Jacques'o Derrida mąstymai apie poeziją kaip apie neišsemiamą prasių šaltinį, apie absoliutaus eilėraščio neįmanomybę, nes tekste visuomet atsiras prasmės perkėlimo, atidėjimo, skirtumo, sulaukymo ar sudūrimo galimybė. Tokioms galimybėms autorė pasitelkia brūkšnius (r_ašmenų r_elegija), žodžių perkėlimus į kitą eilutę, paronimus (*aimanoje samanoje, kanarėlių kamarėlių, kalendoriai dori*), naujadarus (*duobšerdis, ramuniauti, raktažymės, siellapis, erdvėsėklis, sienlesys*), kabelių atsisakymą, nors yra eilėraščių ir su skrybės ženklais. Įmanu iš teksto paimti bet kokį fragmentą, jį sutruminti arba jungti su kitu ir atverti naujas prasmes. Interpretacijoms ribų nėra, vaizduotei – taip pat. Tekstai išlieti lyg (pa)sąmonės srautas, tačiau įtaigiai valdomas – lyg raštas įleistas į tuštumą, žybčiojantis judesius, koduojantis ir sakralizuojantis erdvę, kurioje įmanoma ant vinių pakabinti rūką (p. 40) ar berankiui nubrėžti rankos mosto liniją (p. 32). Nors eilėraščiai sudėtingi, bet, keista, lengvai perskaitomi, lyg jie būtų autorės šypsio iškvėpimas: „lengvai išplaukia vienareikšmiškumas kitu žodžiu –

čia šypteliu – judesio in-stink---tas“ (p. 32).

Esti šiokių tokių panašumų su Rasos Čergelienės ar Skaidriaus Kandravičiaus kūryba, tačiau, priešingai nei pastarųjų, D. Povilaitienės eilėraščiai neatrodo dirbtini ir plokšti, jie lyg stichiškai, su kūrėjo nirtuliu („kūrėjo nirtulys pakeičia sakralizuojamąją prigimtį“, p. 58) išlieta matrica, arba tai, kas yra anapus matricos („teiginys kitoje metadalelės pusėje visada yra teisingas“, p. 20). Autorės mintys žybsi asociacijų trajektorijomis, kone matematinėmis formuluo-tėmis („kintant atskaitos pradžia ir masteliui susikuria laikiškumo gumurai pjūvis pastovi nežinoma paklaida iš lenktyniaujančios katastrofos dėžės“, p. 8). Vaizdinius jungia labai nežymus, gal net nepastebimas instinktyvus prasmės siūlelis, apgaubtas metaforų ir aliteracijų žaismo („Ožkelės išsirikiuoja pagal amžių vandenyno dugne“, p. 30; „dvylika jazminų lapelių sujudinsiu, plaukelius jais iššukuosiu“, p. 35; „evangelistas arbatžolės lapelis“, p. 40; „švytuoklės draiskanos švelniarankėje šerkerštyje žebenkštinės šaknys...“, p. 45). Kartais jungiamąja grandimi arba atpažinimo ženklu yra taikliai pasirinktas eilėraščių pavadinimas.

Tokia poezija intriguoja, nes iš skaitytojo reikalauja perskaitymo rakto – kūrybos filosofijos – ieškojimo (šiuo atžvilgiu imponuoja bendrumas Gražinai Cieškaitei, nors tai skirtingos filosofijos). Vienas suvokimo raktų galėtų būti Platono olos alegorija ar sušiuolaikinta Jeano Baudrillard'o simuliakrų teorija (olos principas ryškus, pvz., Jono Jackevičiaus poezijoje). Jeigu remtumėmės Platonu, saky-tume, kad siela pažįsta idėjas iš anapusinio (ankstesnio) gyvenimo. Siela, apsigyvenusi kūne, jas pamiršta, todėl pažinimas ir mokymasis yra prisiminimas („po atminties oda aikteli išmintys“, p. 55). Visi daiktai yra tikro-

sios tikrovės iliuzija, daiktai, kurie suvokiami juslėmis ir pažįstami protu, o natūralių daiktų šešėliai yra tarsi matematiniai objektai („bitės korio ideali geometrija“, „rutuliai – mėnulių rėmeliai“). Tai, kas skatina veržtis į tikrosios būties pasaulį ir pažadina idėjų ilgesį, Platonas vadino erosu – žinių grožio siekimu. D. Povilaitienės tekstuose olos koncepcijos aliuzijų ne viena („į erdvinį tunelį / klaidžioja žmonės / gera ir niekada rytoj“, p. 23; „dalijasi perregimumu anapus gundymo šešėlio išnara idealus / sutinka tapti žmogaus pažinimo priešprieša“, p. 52). Nesvetimas jai ir per netikėtas metaforas atsiskleidžiantis subtilus grožio jautimas („šiuo metu žvelgiu į nuostabų pasaulį“, p. 125; „kokios gražios tavo alsavimo muselės žuvelėms šventė“, p. 27), stebėjimasis ir filosofiniai klausimai, kreipiantys į universumą (pvz., kodėl priartėję tampa begaliniu?). Raštas įpareigoja minčių ir patirties (intertekstų) savitai archeologijai. Nors „raštas šalinasi dualaus pasaulio“, varijuojama šiapusybės ir anapusybės sąvokomis, egzistenciniu dualumu (metafizika) iki perregimybės, iki universalių prasmų. Eilėraščiuose atsispindi istorijos ženklai, simboliai (pvz., dažnas skaičius šeši: „Tokia ramybė, kad gali net prakeikti amžiną, kad gali krauju išžiesti šešis nepabudusius dievus“, p. 28). Nėra socialumo, anei konkrečios tikrovės, tačiau kuriama hipererdvė nėra statiška, joje vyksta procesai ir liejasi emocijos („ir pravirkt gali / kad net tampa nematomu“, p. 31).

Referentiškumo atsisakymas suartina su simuliakrų teorija, pagal ją simuliacija ženklais pakeičia pačią tikrovę. Sukuriama hipertikrovė, kurioje kalba tampa skaitmeniniu kodavimu, nepavaldžiu referentiškumui ir prasmei, o hipertikrovės neįmanoma iššifruoti tikroviškumo ženklais. Todėl D. Povilaitienės tekstai nepasiduoda logiškam eilėraščio supratimui, įmanoma kliautis tik instinktais ir pažinimo pagunda, traukiančia prie kūniškumo ir tikrųjų daiktų – jų vis dėlto kai kur pasirodo, dažniausiai kaip eilėraščio užsklanda sugrįžus į realybę: „pasaulis dar beveik tobulas / Rytas. Miesto centras. Tingi saulė. / – Dievinu kaka vą ir... pandas“ („Rytinis kodas“).

Tai kitokia poezija, ardanti iki atomų ir perkurianti sąmonėje nusistovėjusius vaizdinius, arba kelianti iš atminties, drumsčianti kasdienybės ir nuobodulio estetiką, sužadinti kūrybinį instinktą. Poezija lyg žaidimas, pranokstantis patį žaidimą („moters kalbėjimas iki vienalytės beprotybės šešėlio gylio“, p. 33). Vargu, ar D. Povilaitienė turės daug skaitytojų, nes skaitytoją reikia prisijaukinti, tačiau masalo netrūksta, ypač tokiais simpatiškais kvietimais: „Čiobreliai / tu mano mielas čiobreliai / rausvoje kojinaiteje“ (p. 41). Autorę tiesiog norėtusi pasveikinti su svariu debiutu ir tarti jos pačios žodžiais:

– Sveikinu – jūs ką tik sukūrėte
Nežinia iš kur iššoko žindomas
žalvarinis arkliukas
Šyptelėjau...

Laiškai iš provincijos

Silpnesnių nervų žmogui patarčiau nežiūrėti televizijos žinių, nes jose nuolat matome akmeninį premjero veidą, kuris, atrodo, tuoj paskelbs, kad prasidėjo... trečiasis pasaulinis karas. Kai sutikau tautodailininką aukštaitį Alfonsą Sereiką, šis prisipažino: „Negana to, kad mano žmona serga, tai dar *striošija* tos žinios. Nors pasiusk...“ Aš pasiūliau išgerti pagerintos kavos, kad nervai atlėgtų, o kai jos paragavome, tai ir liežuviai suminkštėjo.

Galbūt jautrus poetas Alis Balbierius neturi su kuo pasikalbėti (nebent su paukščiais) gyvendamas provincijoje, bet šių eilučių autorius džiaugiasi, jog dienas leidžia sename pamario mieste Kretingoje, kur veikia net penki vienuolynai.

Deja, provinciją aplenkė Lietuvos tūkstantmečio minėjimas, nes didelis renginių „katilas“ virė sostinėje. Bet šito, aišku, reikėjo tikėtis. Juk sostinės orakulams labiausiai rūpi kosmopolitinio ir itin brangaus Gugenheimo muziejaus statyba, bet ne etninė kultūra ir jos išsaugojimas globalizacijos skersvėjuose. O progai pasitaikius, visada galima pasišaipyti iš naivių provincialų, kurie neva yra dundukai, nes visiškai neišmano rafinuotos miestelėnų kultūros.

Nėra ko stebėtis, kad dėl įvairių priežasčių nemenką mūsų kultūros dalį užvaldė „chaltūra“, masinės kultūros „žiedeliai“. Tai, be abejo, labai naudinga šios „kultūros“ platintojams, o žalias jaunimėlis tą „popsą“ labai mėgsta. Todėl džiaugiamės, kai bent jaunimo dalis pastebi paprastos dainos nepaprastą grožį. Tokio dvasingo jaunimo, kurį globoja broliai pranciškonai, yra Kretingoje. Ir jie ne tik dainuoja, vyksta į piligrimines keliones, bet kai kurie leidžia ir poezijos knygas. Turiu omenyje Pranciškonų gimnazijos auklėtinius. O kai J. Pabrėžos gimnazijoje dirbo puiki lietuvių literatūros mokytoja Daina Balčienė, jos literatai parengdavo kiekvienais metais originalų literatūros almanachą „Strėlė“.

Kaip tik tokioje dvasingoje provincijos aplinkoje gimsta būsimieji menininkai, nes čia dar neišlepus ir besidomintis jaunimas turi aukštų siekių. Tačiau kam visa tai rūpi? Rūpi vien tėvams ir mokytojams. Sakykime, poetei Elenai Karnauskaitei pasisekė, kad jos mokytoja buvo poetė Bronė Liniauskienė, gyvenanti Kretingoje.

Tačiau kas metai vis labiau tuštėja provincija, nes iš jos emigruoja ne tik jaunimas, bet ir brandaus amžiaus žmonės. Jau tapo įprasta, kad Kretingos Rotušės aikštėje stovi pilkas autobusiukas, ant kurio užrašyta „Kretinga–Anglija–Airija“. Prieš dvidešimt metų tokio vaizdo nebūtum net susapnavęs. Tačiau ar vieną dieną neatsitiks taip, kad atsikvošėję pamatysime aplinkui slankiojančius tikrai paliegusius pensininkus, o visi kiti – nežinia kur.

Jeigu mūsų valdžia galvoja, kad mažai tautai tokia didelė emigracija nepavojinga, tai jie visiškai nesuvokia, ką reiškia ginti nacionalinius interesus. O jeigu ir suvokia, tai nesugeba nieko dora padaryti. Toks reiškinys vadinasi „impotencija“.

Kretinga iš tiesų turi dvasingumo aurą, čia prieš kelerius metus veikė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto filialas – Šv. Antano institutas, kuriam vadovavo a. a. monsinjoras Petras Puzaras ir hab. dr. Alfonsas Motuzas. Šičia kitokia provincija, joje gimė žmonės, kurie atliko ryškų vaidmenį Lietuvos

kultūroje ir istorijoje. Todėl negaliu nepaminėti vyskupo Motiejaus Valančiaus, gimusio Nasrėnuose, ir Simono Daukanto, kuris mokėsi Kretingos mokykloje. O kai mūsų mieste prasidėjo pirmieji Sąjūdžio susirinkimai, lietuvių literatūros mokytoja Aldona Kruševičiūtė didžiuodamasi ištarė, kad minėtos asmenybės gelbėjo visą tautą. Ir tai – ne tuščia retorika. Tačiau ar šiuo metu yra asmenybių, kurios išgelbėtų šalį nuo totalinio nusivylimo ir ekonominio nuosmukio negąsdindamos žmonių?

II

Tik ilgai gyvendamas toje pačioje vietoje gali pamatyti, kaip keičiasi aplinka, kartos ir to laikotarpio mados. Todėl, kai reikėjo 1973 metais išvažiuoti iš Vilniaus, kuriame praleidau vaikystės atostogas ir jaunystės dalį, labai nesikrimtau, nors buvo nelengva palikti draugus ir jaukius senamiesčio kiemelius. Dabar, kai sėdžiu „Špitolės“ arbatinėje ir žiūriu pro jos langą į XVII amžiaus pranciškonų vienuolyną, kartais nejučiomis pasivaidena Vilniaus senamiesčio fragmentai.

Talentingas tapytojas Andrius Miežis irgi nesiskundžia, kad paliko gimtąjį Vilnių ir su gražia žemaite bibliotekininke Lolita atvyko į Kretingą, kuri neseniai atšventė 400 metų savivaldos jubiliejų. Jis dalyvauja įvairiose parodose bei pleneruose, o Klaipėdoje turi savo talento gerbėjų. A. Miežis prieš dešimtmetį inicijavo Kretingos dailininkų klubo „Pinx“ atsiradimą. Jų parodą matė ir vilniečiai „Arkos“ galerijoje, o atidaryme dalyvavo mūsų rajono meras Valerijonas Kubilius. 2005 m. vasarą tarptautiniame meno festivalyje Saremos saloje (Estija) Lietuvai atstovavo žinomas fotomenininkas Rimantas Dichavičius ir kretingiškė Dailininkų sąjungos narė bei Dailės akademijos dėstytoja grafikė Lidija Skačkauskaitė-Kuklienė. Ji 2009 m. organizavo tarptautinę kaligrafijos parodą Klaipėdos parodų rūmuose. Tūlas pilietis burbtelės: „Čia nieko įdomaus. Čia yra faktologija.“ Be abejo, tačiau ne kiekvienas žino, kad iš Kretingos kilo kino kritikė Živilė Pipinytė, čia mokėsi Nacionalinės premijos laureatė dainininkė Regina Maciūtė, o kretingiškiai gerai prisimena matematiką profesorių Vytautą Liutiką, išėivijos literatūrologą Rimvydą Šilbajorį, Kretingos rajono Garbės pilietį, diplomatą Antaną Vinkų, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininką poetą Joną Linauską ir daugelį kitų.

Manau, mūsų jaunimą prasmingai ugdo nauja Kretingos meno mokykla, jos auklėtiniai gerai vertinami muzikos festivaliuose užsienyje.

Aišku, provincijos kultūroje, dominuoja mėgėjiška kūryba ir meninė saviveikla. Tačiau kas gali būti gražiau už dainuojantį, grojantį ar šokantį žmogų? Juk iš tokių mėgėjų rato, žiūrėk, išauga ryškios asmenybės, vertos knygų apie jas. Turiu omenyje Kretingos rajono garbės piliečius, tautodailininkus skulptorius Anicetą Puškorių ir Adolfą Viluckį. Pastarasis gruodžio mėnesį sulaukė 70-mečio, o jo didžiulė personalinė paroda, eksponuota Kretingos muziejaus keturiose salėse, nustebino svečius bei visus apsilankiusius.

III

Penktadienio vakaras provincijoje, tačiau šį kartą žmonių veiduose nėra įprasto susirūpinimo. Tik pensininkų veidai stabiliai vienodi, nes jų gyvenimas išpraustas tarp keturių sienų: jie neplanuoja išvykų, nes tam reikia pinigų, jie nelaukia ir svečių... Nebent gimimo dienos proga aplankyti artimieji, jeigu jie ne užsienyje. Dabar senukai gauna „kūdesnes“ pensijas, todėl mažiau nusiperka kruopų, o kai ateis šventės, suks galvas, ką padovanoti anūkams. Bet valdžios

vyrams tai nerūpi, nes prabangos blizgesys taip apakina, kad mažai ką mato – tik dailių moterų papuošalus.

Vis dėlto penktadienio vakarą vyrauja hedonistinės nuotaikos. Parduotuvėse sukinėjasi daugiau žmonių, o miesto centre, mažose kavinėse, sėdi ir šnekučiuojasi įvairi publika. Kviečia kultūros centras, kurio naujosios scenos galėtų pavydėti bet kuris didmiesčio teatras... Kretingiškiečiai mėgsta spektaklius, ypač – komedijas, tačiau O. Koršunovo spektaklį žiūrėtų tik dailininkas A. Miežis su žmona ir dar keletas jaunų žmonių, melomanų. Jų snobais nepavadinsi, nes domisi viskuo, kas originalu. Tie patys žmonės yra ir Kretingos Egidijaus Radžiaus teatro gerbėjai. Kai kurie jų vaidina šiame teatre arba „Atžalyno“ jaunimo teatre, kurį įkūrė ir daug metų sėkmingai vadovauja režisierius Algimantas Verbutas.

Provincija turi savo ypatingą laiką, kuris panašus į lėtai sklendžiančias pirmąsias žiemos snaiges. Jos krinta ant senų, visko mačiusių medžių, ant J. Parbrėžos bronzinio paminklo, kurį sukūrė žymus pamario skulptorius Algirdas Bosas. Ant rausvo granito skulptūros Jonui Karoliui Chodkevičiui Rotušės aikštėje (skulptorius Adomas Skiesgelas). Leidžiasi ant nebaigtos statyti viešosios bibliotekos, kurios statyba turbūt pasibaigs tik po dešimtmečio, nes tai – ne restoranas ar dešrelių fabrikėlis. Nenorom susidaro įspūdis, kad kai kas mūsų kultūrą „matuoja“ kiaulės uodega...

Bet žmogaus gyvenimas nepaprastai panašus į trumpą snaižės egzistenciją. Todėl, jeigu tie, nuo kurių priklauso svarbūs sprendimai, apie tai giliau susimąstyti, gal į daug ką žiūrėtų kitaip – ir į provincijos kultūrą, jos puoselėjimą. O kol kas yra taip: Lietuvos kultūros centras – sostinėje, o apie jokią mūsų kultūros decentralizaciją net negalvojama.

ALGIS KUKLYS

PASTABOS VILNIAUS KNYGŲ MUGEI PASIBAIGUS

Vasario 18–22 dienomis „Litexpo“ parodų centre vyko Vilniaus knygų mugė. Šiomet – jau vienuoliktą kartą. Mugėje apsilankė net 59,2 tūkst. lankytojų, kuriems buvo pasiūlyta 2,5 kilometro knygų. Be to, vyko 353 renginiai! Tiek aplankyti net per metus būtų per daug. Mėginau rinktis. Atmetus parodų atidarymus, kūrybinės studijos akcijas, degustacijas, autografų dalybas ir susitikimus stenduose, vis viena dar liko 143 renginiai. Teikdamas pirmenybę lietuvių grožinei literatūrai, per keturias mugės dienas pajėgiau apibėgti 18 renginių. Tad juos čia ir paminėsiu.

Tiesa, mano apsilankymas mugėje prasidėjo ne renginiais, o pilstymu iš tuščio į kiaurą. Kalbu beveik rimtai, nes turiu galvoje Ričardo Šileikos akciją, kurią šis vykdė ketvirtadienio popietę knygyno „Eureka!“ sten-

de, viešindamas savo atvirlaiškių knygą – vieną gražiausių praėjusių metų leidinių. Ričardas grandine sujungė du skardinius puodelius – tuščią ir kiaurą (po teisybei, tie puodeliai abu buvo tušti, tik vienas jų – be dugno) – ir pilstė iš vieno į kitą. Ir atvirkščiai. Siūlė tai daryti ir kitiems: ateiviams ir išeiviams, leidėjams ir skaitytojams, pirkliams ir bibliotekininkėms. Mugės lankytojai noriai pilstė iš tuščio į kiaurą, o Ričardas juos apdalyjo diplomais. Tokiu būdu po vasario 18 d. Lietuvoje padaugėjo diplomuotų pilstytojų iš tuščio į kiaurą. Nedaug trūko, kad, užsižiopsojęs į pilstytojus, apskritai daugiau niekur nuneičiau. Juokauju. Vis dėlto nuėjau.

Ketvirtadienio popietę konferencijų salėje 5.2 savo knygas pristatė visas būrys poetų, kurių knygas išleido „Naujoji romuva“ ir „Nemunas“. Vytautas Stankus – debiutinį rinkinį „Vaikščiojimas kita ledo puse“; Jonas Balčius – pirmą ir, ko gero, vienintelę poezijos knygą „Ir

kaip akmens tyla“; Julius Keleras, kiek pataisęs ir perleidęs jau anksčiau pasirodžiusį eilėraščių rinkinį „Pažadink“; Rūta Brokert – rinkinį „Delnaklevė“, nors rašytoja abejojo, ar gali vadintis poete; Gintaras Patackas, nė kiek neabejojantis savo poetiniu talentu ir naujo rinkinio „Išskyrus pasimatymą prie pašto“ verte; Romas Daugirdas, subrandinęs rinktinę „Tatuiruotės ant veidrodžių“, ir Vainius Bakas – jau spėjęs išgarsėti opusu apie vištą – rinkinį „Pretekstai“.

Emily Dickinson eilėraščių rinktinė „Pusiaudienio krantai“ (iš anglų k. vertė Sonata Paliulytė, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla) neabejotinai skirta ypač išprususiems poezijos mėgėjams. Vertėja S. Paliulytė, prie šios knygos plušėjusi dvejus metus, pabrėžė E. Dickinson gebėjimą paprastais žodžiais sukurti nepaprastą prasmų erdves. Nuostabu, kad uždarai gyvenusi amerikiečių literatūros klasikė sugebėjo sukurti originalią eilėraščių manierą ir paliko 1775 eilėraščius.

Sigito Parulskio poezijos rinkinio „Pagyvenusio vyro pagundos“ (leidykla „Baltos lankos“) pasirodymas – ryškus literatūros gyvenimo įvykis, turint omeny, kad naujos poezijos knygos nebuvo net dvylika metų. S. Parulskis suskubo paaiškinti, kad, šitaip pavadindamas knygą, jis neturėjęs galvoje lytinio potraukio. Pagundų gali būti įvairių: pasipriešinti laiko tėkmei, papiktžodžiauti, paburnoti prieš didžiąsias vertybes... Beje, šioje knygoje galima aptikti ne tik S. Parulskio eilėraščių, bet ir fotografijų, kelios jų buvo parodytos ir padovanotos skaitytojams.

Aidui Marčėnui, skirtingai nei S. Parulskiui, neteko pačiam girti savo knygos. „Dievų taupyklė“ garsino bent trys kalbėtojai – Valentinas Sventickas, Arnas Ališauskas ir Rimvydas Stankevičius. Pasirodo, tai net ne viena knyga, o penkios. Pasirodo, tai ne šiaip poezija, o eilėraščių romanas, arba gyvenimo srauto poezija, arba džiazio simfonija, persmelkta minorinio džiazugsmo. Gal toji vertintojų trijulė, ypač entuziastingasis R. Stankevičius, ir šiandien sėdėtų Rašytojų kampe ir kalbėtusi apie A. Marčėną, jei ne Donaldas Kajokas, kuris priėjo ir reziūmavo: „Aidas Marčėnas yra labai geras poetas. Kito tokio jums teks laaabaai ilgai laukti.“ Ir lyg tyčia atėjo metas pristatyti V. Stankaus knygą, kurią jau minėjau.

V. Stankus, nors ir išleidęs eiliuotų kūrinų knygą, neskuba savęs tituluoti poetu. Kūrėjui būtų smagiau, jeigu jį šitaip vadintų kiti. O kiti linkę manyti, kad jeigu šis žmogus dar nieko vertinga ir neparašė, tai būtinai parašys! Beje, V. Stankaus eilėraščių skaitymą muzikos garsais nuspalvino Domantas Ra-

zaskas, improvizuodamas egzotiškais švilpynėmis, barškučiais, dambreliu, gongu ir trikampiui. Penktadienis baigėsi.

Na, o šeštadienį mugėje klausiausi Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto sudaryto kūrybiškiausių knygų dvyliktuko aptarimo. Dariau tai jau antrą kartą ir vis viena nieko nesupratau. Nesupratau, kas toji *glamūro* ideologija ir kokių pagrindų sudarytas dvyliktukas. LLTI direktorius Mindaugas Kvietkauskas patikino neturįs su šia akcija nieko bendra. Aišku tik tai, kad šis dvyliktukas – tai kažkas visiškai nauja, gal todėl ir sunkiai paaiškinama. Dar aišku, kad kūrybiškiausia 2009-ųjų knyga paskelbti Marcelijaus Martinaičio biografiniai užrašai „Mes gyvenome“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla).

Aptarus dvyliktuką, Jūratė Sprindytė, Gytis Vaškėlis ir Mindaugas Kvietkauskas pristatė enciklopedinį leidinį „300 Baltic writers: Estonia, Latvia, Lithuania“, kuriame skaitytojais gali susipažinti su 100 kiekvienos Baltijos šalies rašytojų. Knyga pradėta rengti 2004-aisiais, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. Rašytojų sąrašas buvo nuolat koreguojamas, tačiau esminė nuostata išliko: pristatyta 80 proc. XX a. autorių.

Vidudienį Rašytojų kampe literatūros tyrinėtojai užleido vietą žodžio ir muzikos spektakliui pagal Gasparo Aleksos eilėraščius iš naujausio rinkinio „Prabudimai“. Tiesa, buvo rodomas ne visas spektaklis, o tik tai, kas liko jį supaprastinus. Šiame spektaklyje dalyvauja apie dvidešimt žmonių, o mugėje pasirodė tik kompozitorė Snieguolė Dikčiūtė, aktoriai Darius Rakauskas ir Rasa Kulytė, Violeta Šoblinskaitė Aleksa ir „Prabudimų“ autorius Gasparas Aleksa. Rašytojų kampas ne pati geriausia vieta klausytis poezijos. Tiksliau – visai netinkama, kadangi tai atvira erdvė judriausioje penktoje salėje.

Sigito Gedos „Siuita Virginijai“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla) – paskutinis poeto eilėraščių rinkinys, kurį leidyklai dar spėjo įteikti pats autorius. Knygos dailininkas Mikalojus Viltutis žavėjosi S. Gedos sugebėjimu vandens lašely išvelgti visatą. Literatūrologė Viktorija Daujotytė spėliojo, kas gi galėtų būti toji Virginija, ar ji egzistuoja tikrovėje? Liudvikas Jakimavičius jai oponavo, teigdamas, kad poeziją reikia tiesiog skaityti, o ne ieškoti „razinkų“.

Dalia Jazukevičiūtė, pristatydama jau penktąjį savo romaną „Gyvatė keičia odą“, buvo nusiteikusi pakiliai. Iki šiol rašiusi apie jaunas moteris, šį kartą rašytoja savo heroje pasirinko vyresnę moterį. Pasak Aldonos Ru-seckaitės, Dalia sukūrė meilės pasaką, kurios

labai reikia skaitytojams. Tai istorija, kokios iš tikrųjų nė negali būti.

Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos skiriamą Bičiulių premiją šiemet pelnė kalbininkė Rita Miliūnaitė „už straipsnius, analizuojančius grožinės literatūros vertimų kalbą, už indėlį į Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos (LLVS) rengiamus seminarus ir kitus renginius, už praktinę pagalbą vertėjams“.

Šiemet LLVS, atsisakiusi skirti antipremijas už prastus vertimus, nusprendė atrinkti geriausias verstines knygas. Vertėjų sąjungos ekspertai pažymėjo šias knygas: Ingmar Bergman „Fani ir Aleksandras“, iš švedų k. vertė Zita Mažeikaitė; James Meek „Meilės aktas“, iš anglų k. vertė Kazimiera Kazijevaitė; Wiesław Myśliwski „Traktatas apie pupelių gliaudymą“, iš lenkų k. vertė Kazys Uscila; O'Connor Joseph „Atpirkimo krikštas“, iš anglų k. vertė Nijolė Chijenienė; Orhan Pamuk „Stambulas: prisiminimai ir miestas“, iš turkų k. vertė Justina Pilkauskaitė; Sam Savage „Firminas: metropolio prasčioko nuotykių“, iš anglų k. vertė Emilija Ferdmanaitė; Sandro Veronesi „Ramus chaosas“, iš italų k. vertė Inga Tuliševskaitė. Vertėjų sąjunga pakvietė skaitytojus balsuoti už geriausią šio septintuko knygą. Rinkimų rezultatai bus paskelbti balandžio 23 d.

Knygų mugės aplinkoje, kur siekiama išreklamuoti ir parduoti naujas knygas, diskusija „Ar sovietmečio klasikai šiandien paskaitomi?“ atrodė truputėlį keistoka. (Kaip, beje, ir žmogus, knygų mugės priegose dalijantis lapelius su senų spaudinių knygynų adresais.) Literatūros tyrinėtojai Rimantas Kmita, Donata Mitaitė, Elena Baliutyte ir Virginijus Gasiliūnas nevyniojo žodžių į vatą, sakydami, kad prastų, ideologija ženklintų tekstų gausu ne tik Lietuvoje, bet ir išeivijoje. Atidžiau buvo pažvelgta į kai kuriuos primirštus rašytojus, kaip J. Baltušis, J. Avyžius, V. Žilinskaitė.

Nė neįsivaizduoju, ką tikėjaisi išgirsti diskusijoje „Šiuolaikinė knygų iliustracija: tarp noro ugdyti ir noro patikti“, kurioje dalyvavo menotyrininkė Jurgita Ludavičienė, dailininkai Rimantas Rolia, Mikalojus Vilutis ir Arūnas Gelūnas. Ekране keičiantis 4 paveikslėliams, dailininkai seniokiškai skundėsi, kad dabar daugybė prastų iliustracijų, o anksčiau jos buvo kur kas geresnės!.. J. Ludavičienė aiškino, kad leidėjams tenka ieškoti kompromiso tarp meniškumo ir komercinio patrauklumo. Menotyrininkė iškėlė mintį, kad LLVS pavyzdžiu derėtų rinkti geriausiai ar prasčiausiai iliustruotas knygas ir taip lavinti visuomenės skonį.

Šeštadieniui baigiantis į Rašytojų kampą dar sykį atklydo Gasparas Aleksa ir Violeta Šoblinskaitė Aleksa pristatyti savo knygą, kurias išleido „Nemunas“. Gasparas – „Prabudimų“, Violeta – prozos dviknygės „Truputis lauktuvių“. Abu, gerokai išvarginti mugės šurmulio, vis dėlto rado jėgų juokauti, tad Violeta padainavo Gasparo eilėraščių, o šis „poetiškai“ perskaitė „Lauktuvių“ ištrauką. Logiška būtų sujungti „Prabudimų“ skaitymus su šiuo pristatymu, juolab kad pastarąjį stebėjo vos keli žiūrovai, bet nepavyko susitarti su mugės rengėjais.

Sekmadienį knygų mugėje pradėjau nuo užkalbėjimų. Forume Daiva Vaitkevičienė pristatė dešimtmetį rengtą knygą „Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės“. Pasirodo, gydomieji užkalbėjimai – tai tik viena burtų rūšis. Esama dar ir kitokių (pvz., ateities spėjimų, maldelių ir t. t.). Gydomybės užkalbėjimų tradicija Lietuvoje gyvuoja iki šiol. Kartu buvo pristatyti ir kiti LLTI leidiniai – nauji Lietuvių liaudies dainyno, Tautosakos darbų, Patarlių ir priežodžių tomai.

Burtams prasisklaidžius, į knygų mugę atvyko poetas M. Martinaitis ir pristatė savo biografinius užrašus „Mes gyvenome“, kurių (jau išleistų) dar ir pats nebuvo skaitęs. Šiandien aprašomi praeities įvykiai gal atrodytų kitaip ir norėtųsi juos perrašyti. O apskritai šioje knygoje poetas atskleidžia iki šiol mažai kam žinomą jo gyvenimo tarpinį – vaikystę ir paauglystę. Minimas laikotarpis pavaizduotas viso žmogaus gyvenimo kontekste.

Knygų mugės renginių maratoną vainikavo Geriausių metų knygų (vaikų, paauglių ir suaugusių) autorių apdovanojimas. Priminsiu, kad šį kartą laurus pelnė Kęstučio Kasparavičiaus „Kiškis Morkus Didysis“ (vaikams), Kristinos Gudonytės „Blogos mergaitės dienaštis“ (paaugliams) ir Kristinos Sabaliauskaitės „Silva rerum“ (suaugusiems). Nominantus ir nugalėtojus sveikino akcijos koordinatore Rūta Kačkutė ir vertėja Rasa Drazdauskienė. Už taisyklinga kalba išleistus kūrinius Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas Donatas Smalinskas apdovanojo Ramutę Skučaitę ir Marių Jonutį.

Galiausiai pagerbta antroji Jurgos Ivanauskaitės premijos laureatė Renata Šerelytė. Premiją ji pelnė už romaną „Mėlynbarzdžio vaikai“. Beje, J. Ivanauskaitės premija teikiama už per dvejus pastaruosius metus išleistą lietuvių literatūros kūrinių, atitinkantį idėją „Už laisvą, atvirą ir drąsiai kūrybinę raišką“.

Smagu, kad Vilniaus knygų mugė – tai ne tik galimybė įsigyti knygų, bet ir išskirtinis

literatūros gyvenimo įvykis. Net ir neturint pinigų knygoms čia galima patirti daugybę nuotykių: ne tik išvysti daugybę leidinių, bet ir pačiam perprasti knygos atsiradimo paslaptis.

BENEDIKTAS JANUŠEVIČIUS

AR GLAMŪRO IDEOLOGIJA PALIEKA ERDVĖS KNYGAI-ĮVYKIUI?

Apie 2009 metų knygas

2010 m. vasario 4 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI) Šiuolaikinės literatūros skyriaus mokslininkai surengė kasmetinį pokalbį apie praėjusių metų svarbiausias knygas. Pokalbio temą pasiūlusi literatūrologė Jūratė Sprindytė ją formulavo taip: „*Glamūro* ideologija ir knyga-įvykis.“ Dar gerokai prieš pokalbį buvo sudarytas 22 puslapių, beveik 300 pozicijų aprėpiantis 2009 m. pasirodžiusių knygų sąrašas, parengtas remiantis Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos informacija. Šis sąrašas nuolat buvo papildomas leidyklų naujienomis, kurios pagal vis labiau leidėjų propaguojamą „muginį mąstymą ir rinkodarą“ paviešinamos Naujųjų metų sausio pabaigoje arba vasario pradžioje – prieš pat Vilniaus knygų mugę. Nepaisydami koją pakišančios leidėjų politikos, šiais metais, kaip ir kasmet, LLTI literatūrologai perskaitė beveik 200 knygų ir pabandė įvertinti dabartinės lietuvių literatūros visumą.

Pokalbį pradėjusi ir jį moderavusi J. Sprindytė teigė, kad žodis *glamūras* aptarimo antraštėje atsirado neatsitiktinai: gyvename ypatingoje aplinkoje, kur vis labiau svarbi nebe žmogaus egzistencija, o jo gyvenimo stilius – išorinis spindesys, prašmatnumas, mados naujienos, persikinis kūnas, prabangios atos-togos, rafinuotas kičas ir vartojimo pilnatvė. Tokioje aplinkoje vargu ar galima tikėtis knygų-įvykio. Ir ne todėl, kad tokia knyga – klausianti, fokusuojanti epochą ir ją apibendrinanti – nėra parašoma, o todėl, kad ji paprasčiausiai nebeatpažįstama. Anot J. Sprindytės, nėra kam skelbti knygos-įvykio ir nėra kam jo išgirsti, patikėti, visuomenė pernelyg nevienalytė ir užverčiama kitokio pobūdžio tariamais įvykiais, be to, keičiasi ir knygos statusas. Nėra kaip parodyti gerų knygų skleidžiamos estetinės energijos: kultūrinė spauda yra riboto tiražo ir hermetiška, o plačioji – orientuota į *glamūro* valdomą publiką.

J. Sprindytė ištarmę papildžiusi ir patvirtinusi literatūrologė Dalia Satkauskytė teigė, kad *glamūras* sėkmingai gyvuoja dėl

kultūros politikos ir kultūrinės žiniasklaidos nuosmukio. Taigi *glamūro* kultūra mus įkalino savotiškame uždaramame rate, iš kurio žvelgiant LLTI kūrybiškiausių knygų dvyliktuko rinkimas atrodo kaip itin *antiglamūriškas* veiksmas, rimtosios literatūros gynėjų bandymas nepasiduoti populiariosios literatūros spaudimui bei provokacijoms.

Aptariant bendrąsias 2009 m. lietuvių literatūros tendencijas buvo konstatuota, kad šie metai – savotiški poezijos metai. Mat poezijos knygos savo kokybe pranoko prozos tekstus, juos lenkia ir vis labiau populiarejantys atminties literatūros tekstai: memuarai, dienoraščiai, atsiminimai, kūrybinio palikimo knygos. Poezijos pergalę prieš prozą nulėmė ne tik mūsų literatūros tradicijos – poezijos tekstų kiekybinė persvara, bet ir pati poezijos prigimtis, nepaklūstanti *glamūro* kultūros spaudimui.

D. Satkauskytė, dėmesį sutelkusi į poeziją, pažymėjo, kad praėjusiais metais pasirodė ištisias daug labai gerų poezijos knygų: Donato Petrošiaus „Aoristas“, Lauryno Katkaus „Už 7 gatvių“, Henriko Algio Čigriejaus „Žiemių pusėje giedra“. Anot jos, proza nebeatspindi realybės, jos nebereflektuoja, todėl tampa savotišku gyvenimo simuliakru.

2008 m. romanais (Sigito Parulskio „Murmanti siena“, Kristinos Sabaliauskaitės „Silva rerum“, Grigorijaus Kanovičiaus „Šetono apžavai“, Renatos Šerelytės „Mėlynbarzdžio vaikai“) mus džiuginusi proza šiemet atrodo tarsi išsibaigusi. Panašu, kad ji nebesugeba kokybiškai atsinaujinti, tarsi pavargo pati nuo savęs, vis labiau slysta link eksperimentinių formos ir sykiu originalumo ieškojimų, kuriais neretai bando paslėpti savo tuščiaividurį pasaulį – tai itin ryškiai juntama praėjusių metų prozos debiutantų tekstuose (Elžbietos Latėnaitės „Apsichė“, Rasos Aškinytės „Rūko nesugadinti“, Aido Kelionio „Smėlynų vanduo“). Prozos simuliakriškumo įsigalėjimas regimas ir pagausėjusioje istorinių romanų pasiūloje. Tarp jų kaip geriausias buvo paminėtas Vytauto Martinkaus „Žemaičio garlėkys“. Diskusijų sukėlė Lauros Sintijos Černiauskaitės knyga „Kambarys jazmino krūme“ – vieniems užkliuvo stilius, kiti knygą gyrė už tai, kad autorė grįžo prie smulkiosios prozos žanrų, kuriuos jai sekasi kurti geriau už romaną. Kaip puikiai sukonstruotas euroromano modelis buvo įvardytas Marko Zingerio romanas „Rudens ir pavasario pasikalbėjimas“.

Matant tokį ne itin gausų 2009-ųjų prozos lauką, atrodo teisinga D. Satkauskytės mintis, kad socialinę ir egzistencinę sąvijaumą geriau bei jautriau reflektuoja šiandieninė poezija. Paradoksalu, bet būtent poezijos, kaip

parodė Elenos Baliutytes paminėtas sociologinis tyrimas, Lietuvos bibliotekininkai savo skaitytojams nerekomenduoja. Tad, anot kritikės, „poezija – neskaitoma, bet esanti“.

Savotišką literatūros stagnaciją liudija ir 2009 m. tarsi iš gausybės rato pasipylusios knygų serijos, rinktinės, rinkiniai ar netgi senų romanų „atnaujinimas“ – jų išleidimas pakeistais pavadinimais. Kaip juokavo J. Sprindytė, tokios knygos „ima gąsdinti kaip serijinės žmogžudystės“. Kita vertus, šią tendenciją papildo ir kitas ne itin teigiamas kūrėjų užmojis – rašyti daug ir dažnai. Atrodo, knygų leidybą beveik užkariavę rinkodaros ir viešųjų ryšių dėsniai ima smelktis ir į pačią literatūrą, jos vidinius procesus, tapdami itin palankūs nekokybiškų tekstų gamybai, gausinimui ir *glamūrinių* autorių „mitologizavimui“, arba tarnauja tiesiog „asmeniniam piarui“.

Šias liūdno kas praėjusių metų tendencijas kiek atsveria atminties literatūros išpopuliarėjimas. Tai liudija, kad dokumentinio pobūdžio tekstai tampa įdomesni nei originaliosios prozos, – panašu, kad kuriasi stipri konkurencija beletristikai. Mokslininkų pokalbyje dėmesio susilaukė kūrybinio palikimo knygos: Rimo Buroko „(ne)gyvenimo fragmentai“, Arvydo Ambraso „Žeme, nepalik mūsų“. Kaip puikus memuaristikos pavyzdys, aprėpiantis ne tik asmeninį, bet ir kultūrologinį kontekstą, buvo paminėti M. Martinaičio biografiniai užrašai „Mes gyvenome“. Pasidžiaugta Juditos Vaičiūnaitės atsiminimų knyga „Mabre viešbutis“, Gražinos Mareckaitės memuarais „Šiapus ir anapus Vilniaus vartų“. Atrodo, besikeičiančios žanrų ribos ar, anot D. Satkauskytės, besikuriančios naujos žanrinės tapatybės, liudija, kad literatūra kol kas dar gyvena pagal savo raidos dėsnius.

Bendrąsias 2009 m. literatūros tendencijas atspindi ir praėjusių metų debiutantų tekstai. Nors tiek poezijos, tiek prozos publikacijų pasirodė po lygiai – po penkias knygas, – vis dėlto poezijos tekstai yra stipresni už prozos. Jūratė Čerškutė, aptardama debiutantų tekstus, išskyrė prozininkės Levos Toleikytės apsakymų rinkinį „Garstyčių namas“ (kaip knygą-įvykį *glamūriškoje* debiutantų žemėje) ir poetės Dianos Šarakauskaitės eilėraščių knygą „Medžiai mano tėvai“, kurioje itin ryškiai, ilgesingai ir skaudžiai išgyvenamas buvimo toli nuo tėvynės jausmas.

Per visą pokalbį apie 2009 m. knygas nuskambėjo net kelios metaforos, kurios tiksliai apibūdino praėjusių metų lietuvių literatūros lauką ir diagnozavo literatūros būklę. Bandydama įvardyti praėjusių metų knygas, L. Mačiūskaitė teigė, kad jai kūrybos vertinimas priminė pilkos pelės gaudymą pilkame kam-

baryje. J. Sprindytė minėjo „prisukamos lakštingalos sindromą“, o V. Gasiliūnas konstatavo, kad literatūra išmoko naudotis *glamūru* taip, kaip maisto pramonė – aromato ir skonio stiprikliais, baisyuoju priedu E, kuris paskanina, vilioja ir nesąmoningai verčia vis daugiau vartoti vieno ar kito produkto. Galbūt toks *glamūrėjimas* lėmė ir įdomią V. Gasiliūno ištarmę: „Iš lietuvių poezijos išskrido angelai, o jų vietą užėmė nuotraukos.“

Per pokalbį buvo paskelbtas kūrybiškiausių 2009 m. knygų dvyliktukas:

1. Laura Sintija Černiauskaitė, *Kambarys jazmino krūme*: Apsakymas ir apysaka, Vilnius: Alma littera, 2009;

2. Henrikas Algis Čigriejus, *Žiemų pusėje giedra*: Eilėraščiai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

3. Valdas Gedgaudas, *Kario šešėlis*: Eilėraščiai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

4. Laurynas Katkus, *Už 7 gatvių*: Eilėraščiai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

5. Aušra Kaziliūnaitė, *20 % koncentracijos stovykla*: Eilėraščiai, Kaunas: Kitos knygos, 2009;

6. Marcelijus Martinaitis, *Mes gyvenome*: Biografiniai užrašai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

7. Vytautas Martinkus, *Žemaičio garlėkys*: Istorinis romanas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

8. Sigitas Parulskis, *Pagyvenusio vyro pagundos*: Eilėraščiai, Vilnius: Baltos lankos, 2009;

9. Donatas Petrošius, *Aoristas*: Eilėraščiai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

10. Diana Šarakauskaitė, *Medžiai mano tėvai*: Eilėraščiai, Vilnius: Homo liber, 2009;

11. Ieva Toleikytė, *Garstyčių namas*: Apsakymai, Serija „Pirmoji knyga“, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009;

12. Markas Zingeris, *Rudens ir pavasario pasikalbėjimas*: Romanas, Vilnius: Alma littera, 2009.

Iš šio dvyliktuko LLTI literatūrologų vertinimo komisija, patvirtinta Instituto tarybos, slaptu balsavimu išrinko laureatą, kuris 2010 m. vasario 20 d. buvo paskelbtas Vilniaus knygų mugėje. Aštuntuoju LLTI premijos laureatu tapo poetas Marcelijus Martinaitis už knygą „Mes gyvenome“. Premija laureatui bus įteikta minint Kovo 11-ąją Vileišių rūmuose.

JŪRATĖ ČERŠKUTĖ

„NAUJOSIOS ROMUVOS“ VAKARAS VAIŽGANTO MUZIEJUJE

Ne paslaptis, kad Andrius Konickis mėgsta pasiskelbti išleidęs eilinį „Naujosios romuvos“ numerį. Vos tik jis atkeliauja iš spaustuves, A. Konickis jau ir važiuoja kur nors: tai į Rokiškį, tai į Kauną, tai net į Skuodą nuklysta.

Nenuostabu, kad sausio 28-ąją A. Konickis su nauju žurnalu, kiek pavėluotai išleistu praėjusių metų ketvirtu numeriu, istoriku Jonu Rudoku, Romu Daugirdu ir šio teksto autorium pasuko Kauno link, į Juozo Tumo-Vaižganto memorialinį muziejų.

Vakarą muziejaus vedėjo Alfo Pakėno nurodymu pradėjo aktorė Kristina Kazakevičiūtė. Ji skaitė R. Daugirdo poeziją. Suprantama, aktorė savaip interpretavo poeto tekstus. Ši interpretacija Romui paliko neišdildomą įspūdį.

A. Konickis atliko savo misiją: papasakojo apie naują žurnalo numerį. Jis pratarė apie nuotykius, parenkant viršelių reprodukcijas, paminėjo svarbesnius straipsnius, atkreipdamas dėmesį į Ramintos Gamziukaitės „Misterijas ir mistifikacijas“, skirtas Knuto Hamsuno 150-mečiui, Virginijos Paplauskienės „Laisvę būti savimi...“ apie Alfonsą Nyką-Niliūną, poezijos ir kitas publikacijas.

V. Paplauskienė trumpai pasidalijo įspūdziais iš kelionės į JAV, papasakojo apie A. Nyką-Niliūną, gyvenantį vien savo kūryba. Muziejiniškė pratarė, kad „Baltų lankų“ leidykloje šiuo metu rengiama jo vertimų knyga. Į Lietuvą A. Nyka-Niliūnas atvykti nesirengia.

Istorikas J. Rudokas, paskelbęs žurnale straipsnį apie Vytautą Stankevičių, plačiau papasakojo apie šį mokslininką ir visuomenės veikėją.

R. Daugirdas, naudodamasis proga, pristatė sausio „Metus“ ir pats perskaitė savo kūrinių, paskelbtų „Nemune“. Paskui vakarą gija netikėtai nusidriekė link Charles'io Baudelaire'o. Aktorė K. Kazakevičiūtė paskaitė šio poeto eilėraščių ir vėl grįžo prie R. Daugirdo tekstų.

Prozininkas Rimantas Marčėnas papasakojo apie naują savo romaną „Sosto papėdėje“, kurio pagrindinis herojus kunigaikštis Daurmantas. Knygos fragmentas paskelbtas „Naujojoje romuvoje“. Rašytojas atskleidė kelias savo kūrybines gudrybes, kurias pasitelkė knygoje kiek apeidamas istorikams žinomus ir nežinomus faktus. R. Marčėnas perskaitė savo kūrinio ištrauką ir vakarajantiems Vaižganto muziejuje.

Renginiui baigiantis pasireiškiau ir aš, dabar mėginantis prisiminti, kas gi ten vyko.

Taigi perskaičiau savo „Rožinį (eilėraščių) apie moterį“, ir tiek. Vakarą baigėsi. Bičiuliškai pasišnekučią išvykome, pamoję kietai po ledu įmigusiam Nemunui. Fotomenininkas Kęstutis Svėrys, vežęs mus į Kauną, sėkmingai sugrąžino Vilniun.

BENEDIKTAS JANUŠEVIČIUS

YRA IR TOKIA DISKUSIJA

Ar, skaitydami grožinę literatūrą, galime tapti geresniais? Ar skaitymas turi praktinės naudos? Ar skaitydami žmonės pasidaro doresni, ar pajunta didesnę empatiją, atjautą kitiems? Šie klausimai dažnai keliami literatūrinėse ir kultūrinėse diskusijose. Pernai tokia diskusija Švedijos didžiųjų dienraščių „Dagens Nyheter“ ir „Svenska Dagbladet“ kultūrinuose prieduose tęsėsi bent kelis mėnesius.

Šie dalykai rūpi ne tik šiuolaikiniam žmogui. Dar antikos laikais Platonas ir Aristotelis ginčijosi dėl poezijos vertės ir tau-raus jos poveikio. Apšvietos laikotarpiu, kai estetika susiformavo kaip atskira sritis (XVIII a.), išaugo tikėjimas kilnia literatūros galia. Daugelis šiandieninių tyrinėtojų mano, kad vis labiau sekuliarizuotame pasaulyje literatūra ir menas, gvildenantys egzistencinius dalykus, perima religijos vaidmenį, tampa dvasinių ir moralinių vertybių tarpininku.

Švedai pabrėžia, kad ši tema labai aktuali, ir sykiu pripažįsta, kad humanitariniai mokslai, ypač literatūros, išgyvena krizę. Daugelis net abejoja, ar apskritai reikalingas literatūros mokslas. Kam skiriami dabartinių humanitarų darbai ir ką jie nori jais pasakyti? Skeisti ir puoselėti tradicinį švietimą ar profesionaliai aiškinti tekstus? Vis dar palaikoma nuomonė, daugiausia pačių humanitarų, kad literatūra mums yra brangi ir vertinga, o literatūros mokslas reikalingas universitetams, mokykloms, bibliotekoms, leidykloms, literatūros kritikai, recenzentams ir t. t.

Literatūra naudinga, nes ji prusina, lavi-na kalbos pojūtį, gerina teksto suvokimą, verčia protauti, padeda geriau suprasti kitus žmones, tarsi praplečia skaitytojo empatinę erdvę, jis susipažįsta ne tik su teigiamų, bet ir neigiamų ar atstumiančių veikėjų mintimis, jausmais ir poelgiais, tampa empatiniu knygos dalyviu. Ar tokia literatūrinė empatija gali realiaime gyvenime padidinti mūsų atjautą?

Filosofė Martha C Nussbaum savo knygoje „Love's Knowledge“ ir „Poetic Justice“ atkakliai gina moralinį literatūros poveikį, o

Johnas Carey's („What Good are the Arts?“) čia teįžvelgia vingrią saviapgaulę. Anot jo, per didelis įsijautimas į literatūrą gali sukelti norą pabėgti nuo realių gyvenimo problemų. Abejojantys doroviniu literatūros poveikiu teigia, kad empatija remiasi atpažinimu ir susitapatinimu. Jeigu literatūrinis personažas skiriasi nuo skaitytojo mąstymo ir jausmų, vargu ar jis stengsis įsigilinti, veikia pavargęs padės knygą į šalį (juk ten pavaizduotas ne jo gyvenimas, ne jo reikalai ir bėdos). Kartais gali susidaryti apgaulingas įspūdis, kad skaitytojas supranta jam svetimą veikėją, iš tikrųjų jis tik atpažįsta jame kai kuriuos savo asmenybės bruožus. Esą, trūksta mokslinių įrodymų, kad literatūra daro žmones jautresnius. Tačiau kokiais prietaisais išmatuoti skaitančio žmogaus gyvenimą ir jo dorovingumą, kaip nustatyti tą literatūrinės empatijos dydį?

Švedų filosofas Thomas Anderbergas mano, kad skaitymas nebūtinai turi padaryti mus geresnius. „Argi ne absurdiška to reikalauti iš literatūros? Ar apskritai moralu to norėti?“ Jis lygina mūsų „dalyvavimą“ literatūroje ir realiame gyvenime. „Ar gyvenimas daro mus geresnius? Ar žmogus būtinai tampa geresnis, ilgiau gyvendamas?“ Gyvenime bendraujame su įvairiais žmonėmis, atsiduriame įvairiose situacijose, atrodytų, ir mūsų empatija turėtų kisti, vystytis, tobulėti. Tačiau budelio ir aukos sąlytis kankinimo kameroje vargu ar padarys jį geresnį.

Literatūros tyrinėtoja Ingeborg Löfgren mano, kad literatūra vertinga savo visapusiškumu: ji provokuoja, erzina, užvaldo, verčia kitaip mąstyti (nebūtinai teigiamai), apžavi, gundo, pakylėja, suteikia išganymą. Literatūra mus veikia panašiai kaip ir gyvenimas. „Ji pavojinga taip pat, kaip pavojingas gyvenimas. Ir literatūra, ir gyvenimas mums nėra pasyvūs objektai mūsų atžvilgiu. Tačiau nėra jokių garantijų, kad gyvenimas arba literatūra gali padaryti mus geresniais žmonėmis“, – teigia I. Löfgren.

Amerikoje dirbanti literatūros tyrinėtoja britė Mikita Brottman skaitymą šokiruojančiai lygina su onanizmu, vadina asmeniniu, intymiu malonumu, socialine prievarta, tolygia šiukšlių rūšiavimui, anglies dvideginio mažinimui ar siekiui suliesėti. Anot jos, knygų skaitymas tik moderniais laikais tapo dorybe, anksčiau į jį buvo žiūrima kaip į abejotinę užsiėmimą, nesveiką ar net žalingą polinkį. Skaitymas, jos nuomone, kertasi su mūsų laikų idealais, yra asocialus, intraveretiškas, fiziškai nesveikas (nejudrus užsiėmimas), suryjantis begalę laiko, kurį žmogus galėtų skirti darbui, profesijai, sveikatai,

bendravimui su šeima ir draugais. Perdėtas polinkis skaityti skatina susvetimėjimą, atsiribojimą nuo pasaulio, tampa savotišku narkotiku, nuolatine alternatyvaus gyvenimo paieška. Išgalvotas pasaulis, fiktyvūs personažai tokį nuo knygų priklausomą skaitytoją labiau jaudina, negu jo kasdienybė.

Autorė tikina, kad neverta graužtis, jei neperskaitei vieno ar kito klasiko kūrinio. Jos nuomone, šiuolaikinis žmogus daugiau naudosis gaus skaitydamas specialią (mokslo populiarinimo) literatūrą, psichologines studijas, žymių žmonių biografijas ar jų atsiminimus, nes ten vaizduojami tikri, dažniausiai tragiškos lemties žmonės.

Kritiškai vertindama skaitymą, autorė vis dėlto pripažįsta, kad grožinė literatūra suteikia unikalią galimybę pažvelgti į pasaulį kitų akimis, susipažinti su kitokia patirtimi, suvokti, kaip kiti jį supranta.

Parengė ZITA MAŽEIKAITĖ

ATODANGOS: NUO SKAITMENINĖS BIBLIOTEKOS IKI „KAMA SUTROS“

Skaitmeninės bibliotekos. Prancūzijos prezidentas N. Sarkozy pažadėjo skirti 750 mln. eurų literatūros kūriniams, istoriniams dokumentams, archyvinei vaizdo ir garso medžiagai perkelti į skaitmeninį formatą. „The New York Times“ rašo, kad į šį projektą gali būti pakviesta Google, vykdanči globalinį projektą *Google Book Search*.

Vokietijos vyriausybė irgi nusprendė nuo 2011-ųjų kurti Vokiečių skaitmeninę biblioteką, į kurią numatoma perkelti daugiau kaip 30 tūkst. mokslo ir kultūros įstaigų duomenų bankų. Tai bus Vokietijos įnašas kuriant Europos skaitmeninę biblioteką (Europeana).

Populiariausias autorius Europoje. Britų žurnalas „The Bookseller“, skelbiantis žinias apie knygų verslą, populiariausiu autoriumi Europoje pripažino švedų detektyvų rašytoją Stiegą Larssoną. Pernai jo romanai D. Britanijoje, Ispanijoje, Italijoje, Nyderlanduose ir Prancūzijoje tapo bestseleriais. Antroje vietoje – Stephanie Meyer, trečias – D. Brownas („Prarastas simbolis“).

Premio Nadal. Ispanų rašytoja ir žurnalistė Clara Sanchez tapo Nadalio premijos (Premio Nadal) laureate. Anot laikraščio „El País“, ši seniausią ir garbingiausią Ispanijos literatūrinį apdovanojimą 54 metų rašytoja pelnė už romaną „Kas slepia tavo vardą“ („Lo que esconde tu nombre“). Šiame kūrinyje pasakojama apie du pagyvenusius vyrus: buvusį nacistą, įsikūrusį

Ispanijoje, ir Argentinoje gyvenantį Mauthauzeno koncentracijos stovyklos kalinį.

C. Sanchez, laikraščio „El Pais“ žurnaliste, parašė aštuonias knygas, kurios išverstos į prancūzų, vokiečių, graikų, rusų kalbas.

Kasmet nuo 1944-ųjų Nadalio premija (18 000 eurų) įteikiama Barselonoje.

Įtakingiausias Rusijos intelektualas.

Rašytojas Viktoras Pelevinas pripažintas įtakingiausiu Rusijos intelektualu. Toks interneto portalo „www.openspace.ru“ organizuotos apklausos, kurioje dalyvavo per 40 tūkst. internautų, rezultatas. Į pirmąjį dešimtuką pateko dar du rašytojai – Borisas Strugackis ir Eduardas Limonovas.

Į lietuvių kalbą išversti V. Pelevino romanai „Čiapajevs ir Pustota“, „Skaičiai“, „Šventoji vilkolakio knyga“, apysaka „EmpireV“.

„Znamia“ premija M. Chodorkovskiui.

Rusų literatūrinio žurnalo „Znamia“ premija skirta įkalintam buvusiam naftos bendrovės „Jukos“ vadovui M. Chodorkovskiui už tekstus, susirašinėjant su rašytoja, tarptautinių premijų laureate Liudmila Ulickaja. Tai prasidėjo 2008-aisiais. „Dialogue su Liudmila Ulickaja“ vertinama politinė ir ekonominė šalies padėtis, gyvenimiškoji patirtis. Laiškai buvo publikuoti žurnale „Znamia“. Šią premiją priėmė M. Chodorkovskio dukra. Anot laureato, šis apdovanojimas yra moralinio palaikymo simbolis visiems žmonėms, patekusiems į nekasdieninę gyvenimo situaciją.

M. Chodorkovskio „Dialogai su Liudmila Ulickaja“, publicistika bei susirašinėjimas su B. Jakuninu, B. Strugackiu pasirodys atskira knyga.

F. G. Lorcós palaikų nerasta. Pernai pietų Ispanijoje (Granados provincijos Alfakaro mieste) buvo ieškoma poeto F. G. Lorcós palaikų. Paieškos vietą 1966 m. nurodė airių rašytojas Ianas Gibsonas, padėjęs palaidoti F. G. Lorcós kūną. Kasinėjimai buvo atlikti vykdant pilietinio karo aukų (tuomet dingo be žinios apie 100 tūkst. žmonių) palaikų tyrimą. Paieškos išvada neguodžianti: nurodytoje vietoje nerasta jokių ženklų, liudijančių, kad čia galėjo būti pilietinio karo laikų kapai. Pasak Istorinės atminties atkūrimo asociacijos prezidento M. Breneso, mokslininkai tęs poeto laidojimo vietos paiešką.

Nežinomas F. Kafka. Izraelio teismas nusprendė leisti publikuoti iki šiol nežinomus Franzo Kafkos rankraščius, tarp kurių gali ir būti nebaigtas romanas. Apie šį kūrybinį palikimą, saugomą privačiose kolekcijose penkiuose Tel Avivo bankuose, buvo pranešta 2008-

aisiais. Teismo procesą inicijavusi Izraelio nacionalinė biblioteka pretenduoja į šį palikimą: ji yra literato M. Brodo (F. Kafka liepė jam po savo mirties sudeginti rankraščius, tačiau M. Bradas nepakluso), paveldėjusio F. Kafkos archyvą, paskutinės valios vykdytoja.

Didžiausia ir sunkiausia knyga. 1,75 m aukščio ir 1,9 m pločio atlasas, kurį 1660 m. Anglijos karaliui Karlui II padovanojo olandų pirklys Johannesas Klenke, laikomas didžiausia pasaulyje knyga. Šiame unikaliame atlase yra trisdešimt devyni pasaulio žemynų, Britanijos ir kitų Europos šalių žemėlapiai. Tokią knygą gali pakelti tik šeši žmonės. Ji bus eksponuojama Britų bibliotekoje nuo šių metų balandžio 30-osios iki rugsėjo 29 dienos.

Netektys. Sausio 9 d. Maskvoje, eidamas 71-uosius, mirė žymus pasakų rašytojas, poetas Sergejus Kozlovas (1939–2010). Šį rusų rašytoją, K. Čiukovskio premijos laureatą, išgarsino pasaka „Ežiukas rūke“, kuri pateko į geriausių pasaulio pasakų dvidešimtuką.

Sausio 18-ąją Anapilin iškeliavo žymus amerikiečių detektyvinių romanų autorius Robertas Brownas Parkeris (1932–2010). Pasaulinę šlovę jam pelnė keturių dešimčių romanų ciklas apie privatų sekli Spenserį.

Sausio 27 d. mirė amerikiečių kultinis rašytojas Jerome'as Davidas Salingeris (1919–2010). Jį išgarsino romanas „Rugiuose prie bedugnės“ (1951). Ši knyga pasaulyje paplito 60 mln. egzempliorių tiražu. Po 1965-ųjų, kai žurnalas „The New Yorker“ paskelbė rašytojo novelę „Hepvorto 16, 1924“, J. D. Salingeris nebeišleido nė vieno kūrinio ir gyveno kaip atsiskyrėlis Naujajame Hampšyre.

Trumpai. Didžiojoje Britanijoje įsteigta Walterio Scotto literatūrinė premija (25 tūkst. svarų sterlingų). Ja bus apdovanojami istorinių romanų autoriai. Iš kūrėjų reikalaujama aprašyti įvykius, nutikusius ne mažiau nei prieš 60 metų.

„The Book Industry Study Group“ sausį paskelbė pranešimą apie e-knygų skaitytojus Jungtinėse Amerikos Valstijose: per pastaruosius dvylika mėnesių apie 20 proc. amerikiečių vietoj knygų rinkosi elektroninius leidinius.

Tarp 2009 m. piratinių e-knygų pirmąja „Kama Sutra“. Į dešimtuką patekusių knygų autorių teisės elektroninėje erdvėje buvo pažeistos nuo 100 000 iki 250 000 kartų. Dėl tokio piratavimo masto J. K. Rowling atsisakė elektroninio „Hario Poterio“ varianto.

Parengė ARVYDAS VALIONIS

DANIELIUS MUŠINSKAS, vyr. redaktorius

Redakcijos kolegija:

JUOZAS APUTIS

ALGIMANTAS BALTAKIS

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

PETRAS DIRGĖLA

REDA GRIŠKAITĖ

LORETA JAKONYTĖ

ANTANAS A. JONYNAS

HERKUS KUNČIUS

MINDAUGAS KVIETKAUSKAS

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

MARCELIJUS MARTINAITIS

JŪRATĖ SPRINDYTĖ

RENATA ŠERELYTĖ

PIETRO U. DINI (Italija)

VIOLETA KELERTIENĖ (JAV)

VALDAS PETRAUSKAS (Kanada)

ROMAS DAUGIRDAS, skyriaus redaktorius

BENEDIKTAS JANUŠEVIČIUS, skyriaus redaktorius

REGIMANTAS TAMOŠAITIS, skyriaus redaktorius

RYMUTĖ AKSTINAITĖ, stilistė-korektorė

ROMA ZMITRAVIČIENĖ, techninė redaktorė

Kompiuteriu rinko ALDONA GRYGELIENĖ

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su žurnalo autorių nuomone.

Redakcijos adresas:

K. Sirvydo 6, 01101 Vilnius

Telefonai: vyr. redaktoriaus – 261 73 44; vyr. redaktoriaus pavaduotojo, literatūros skyriaus – 261 61 00; kritikos, meno, eseistikos skyriaus, techninės redaktorės, korektorės – 262 55 79; buhalterijos – 262 61 84. Faksas – 261 73 44, el. paštas: metai@takas.lt

© „Metai“, 2010. Eina nuo 1991 m.